СИГ. I 65
LA - SR
ИНВ. БР. 23047

Прије свега прочитај ово:

Поштуј и цијени књигу као светињу.

Чувај је као своје највеће добро и немој је штетити, јер је ова књига наше заједничко, па и твоје властито добро.

Прочитај књигу пажљиво, па ћеш тиме или обогатити своје знање или оплеменити своју душу и срце.

Не пиши и не чврљај по књизи, јер је то гријех, којим вријеђаш све нас.

Не записуј своје име, јер смо ми твоје име записали у друге књиге, гдје се види, ко је и колико ко прочитао.

Поврати књигу на вријеме књижници, јер само неваљалци могу бити толико заборавни, да заједничко добро покушају присвојити или упропастити.

Петровић Тузла бр. 265-32

БИБЛИОТЕКА ДРУШТВА ЗА НАР. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО
И ЧУВАЊЕ НАР. ЗДРАВЉА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Број: 459
Г 725

Примјерак: 1

Свезка:

459 184

СРПСКА КЊИГА ЗА НАРОД.

КЊИГА ПРВА.

СРБИ У ДАВНИНИ.

НАПИСАО

СИМА ЛУКИН ЛАЗИЋ.

ДАРОВАНО
Друштву за народно просвећивање и чување народног здравља, у Бијељини
ЗА НАРОДНЕ КЊИЖНИЦЕ
од госп. (ђе) Проте Ј. Опалића

Издање пишчево.

Цијена 50 новчића или 1 круна или 1 динар.

ЗАГРЕБ.

ШТАМПАРИЈА КАРЛА АЛБРЕХТА.

1894.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
СРПСКЕ ВОЈВОДИНЕ
БИЈЕЉИНА

Бр 23047
Сиг. 821.163.4-91
R79

Сваком своје.

Одличан Србин родољуб, који се именом не размеће, али дјела му зборе, помогао ме је новчаним зајмом у најљућој невољи мојој и прокрчио ми пут, да наставим прекинути рад. И понајприје његова је заслуга, што „Срби у давнини“ васкрсавају из тмине заборава. Јер само његовом помоћи могла је ова књига ући у штампу. Па њему, Србину од Србина, нека је за то и част, и слава, и хвала!

Али, што је ова књига могла изаћи из штампе, имам да захвалим оним вриједним Српкињама и Србима Србаковићима, који се живо латише скупљања претплате, те освјетлаше српски образ, и свој и мој. И у колико је непријатнији мучни посао тај скупљачки, што знам из искуства, толико нека им је већа, толико свесрдније моја захвалност. Кажем опет: хвала вам, Срби и Српкиње, хвала вам, људи!

Хвала и Вама, појединн Срби родољуби, који у напријед откуписте повећи број мојих „Срба у давнини“, да их распоклањате сиротнијој Србадији, која је жељна књиге српске, али нема харча за хашлука. Дао Вам Бог милостиви, те увијек могли добро творити и сваком злу одољевати, не би ли нам потиштени род српски опет засјао славом стародавном.

Но да ми се не би приговарало свашта и којешта, морам рећи још нешто.

Они, којима би се учинило чудно, за што су „Срби у давнини“ штампани у овој хрватској штампарији, код онако лијепе Српске Штампарије у Загребу, треба да знају: да штампарија господина Павла Јовановића у Загребу није ни одговорила на три пут поновљену писмену моју понуду за штампање „Срба у давнини“. Ваљда је постала заборавна, па морда је заборавила на ме. И зло, да није заборава! Тек ја сам на њен писмени одговор чекао и чекао подуље, па и то бјеше један узрок, што је ова књига овако закаснила. Тумарао сам и тражио друге српске штампарије, ван Загреба, и свуда сам нашао најповољнијег одзива. Па опет не бјеше ми могуће, да закључим посао ван Загреба, бар за сад не, јер онда бих се морао селити одавде, те тако бих се одрекао свега онога блага књижевног, што лежи у Загребу, у Краљевској Свеучилишној Библиотеци и у библиотеци Југославенске Академије, а то ми је понајвише требало баш за ову књигу. Те пошто у Загребу нема друге српске штампарије, преостало ми је, дакле, само једно: да потражим најсолиднију хрватску штампарију, а то је штампарија Карла Албрехта, у којој се све до преклани и „Србобран“ штампао. И, заиста, она ме је дочекала врло предусретљиво, и одмах примила овај посао, под погодбом повољнијом, но што ми је с других неких страна нуђено. Па за то и њојзи нека је част!

Сваком своје — па мирна Босна!

Загреб, на дан Ошћене Марије 1894.

Писац.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ФИЛИП ВИШЊИЋ БИЈЕЉИНА

Србине Србаковићу!

Криво сједи, а право бесједи.

А, богме, ја сам се баш искривио и сав се извитоперио, сједећи и кости ломећи око свих „Срба у давнини“. Па сад макар и криво сједио, право ћу ти рећи: како и за што су постали „Срби у давнини“. Овако ти је то било.

У календару „Србобрану“ за год. 1894., а под именом „Врач погађач“, написао сам ја први дио „Кратке повјеснице Срба“, и ту сам натуцнуо тек мрвељак од свега онога, што је Српство доживјело од постања свога па до Стефана Немање. Па и тај истом први дио те једне једине мрвице из прошлости Србинове, претворио се у читаву оскорушу и засјео у неситом грлу оних љутих Србождера, који се не боје ни Бога ни врага, него се боје само имена — Србин. Па Србождери, ка' оно ти свака ненајест, напунили се јада од грла до димања, па изригали на ме и на моју „Кратку повјесницу Срба“ читав пљусак иједа и жучи.

Али: који год нас је пас ујио, сваки нас својом длаком лијечио.

Те тако и ја мишљах, да ће се она бандоглава напаст понајприје дозвати памети, ако јој почупам њене рођене длаке и длачице, које с главе које с репа, те ако је окадим рођеним њеним кадом. За то сам навлаш пробирао баш србождерске писце, кад сам оно прошле јесени у „Србобрану“ почео да пишем мога „Жанца напуханца“,

који није био ништа друго, већ одбрана моје „Кратке повјеснице Срба“. У „Жапцу напуханцу“, а на основу туђинских, нарочито србождерских писаца, ја сам почео доказивати: одакле сам црпао градиво и на чему сам засновао своју „Кратку повјесницу Срба“. И баш хтио сам да докажем то све на длаку.

Јербо: ако ћеш вижле убити, ваља га и за плот бацити.

Али: почем се тај „Жабец напуханец“ био ваздан отегао, ко пас у копривама; и почем је такве ствари врло мучно писати везаних руку и на прекид, у повременом листу; и почем је све оно донде, што је изашло у „Србобрану“, само један предњи батак „Жапца напуханца“; и почем тога има још за три онаква батака; и почем људи навађују и напаствују ме, да ја то баш до краја ишћерам и да посебно одштампам: одлучио сам, да се покорим тој вољи — невољи мојој. Те сад већ не имађах куд ни камо, него баш морадох да заковрнем шију „Жапцу напуханцу“ онђе, па да га наставим и довршим овђе у — засебној књизи. А: почем је велеучени хрватски историк, др. Маретић, писао некакве „Slavene u davnini“; и почем у прастарој „давнини“ тој нигђе није било ни ђавољег „Славена“, ама ни колик' за лијек; и почем је у тој давнини словенској било Срба Србаковића, да их „нити избројити нијеси могао;“ те почем се и мој „Жабец напуханец“ био окомио баш на те Србе давне старославне: онда књизи овој доликује само једно име: **Срби у давнини.** И за то ја настављам „Жапца напуханца“ у засебној овој књизи, под новим именом: „Срби у давнини“.

Тако сам некако рекао у „Србобрану“ онда, кад сам „Жапцу напуханцу“ заковрнуо шију и — прекинуо. То сад понављам и напоминьем, да је оно градиво из „Жапца“ изнова прерађено и допуњено, и да то све чини само један (предњи) дио ове књиге, а остало је све ново.

Еле, миц по миц, па испаде ово читава књига.

А књига ова требала је изаћи из штампе још о прошлом божићу. Али то ми не дадоше свакојаке невоље самоволе, те од тад до данаске ни пером не забодох у овај посао. Па можда никад не бих ово ни штампао у посебној књизи, да није било оне погане ћуди српске, која се све боји, да се туђину не замјери, а своме рођеном очи копа и срце му запљува. Погана та ћуд србиньска побојала се зар, да ће јој Србождери преотети славу, па и она брже боље потрчала, да пљуне на моју „Кратку повјесницу Срба“ и да се баци каменом на ме.

Баш оних дана, кад је у „Србобрану“ почео излазити „Жабец напуханец“, изађе и у Београду у либералској „Будућности“ (бр. 9. год. 1893.) приказ некакав, гђе се о мојој „Краткој повјесници“ вели, да је „основана на грозним неистинама“, па онда се изриком каже: „Ту се (у мојој повјесници) с одушевљењем говори о првим држава српским, тамо негде у Азији, колико их је свега било, какве су ратове водили, како је ишло кретање Срба, које делове света населиште и то таквом математичком сигурношћу, као да је свима тим чињеницама подлога „дипломатика“. Једном речи: писац је тој својој повесници дао такву форму, да је она управо испод сваке критике...“

Тај приказ написало је извјесно ћаче полетарче из Загреба, које је истом зимус почело по мало да ждрца по новинама и то по новинама — партизанским. А томе ћачету Српчету ја сам лично добар знанац и пријатељ. И кад је оно послије читало „Жанца напуханца“ и обазнало, да ја ништа нијесам оснивао на, тамо његовим, „грозним неистинама“, нити сам што измишљао из своје главе — онда се и оно покајало, што је тако писало и што се онако у ваздух прекопитнуло. А то је похвално и то му служи на част.

Јер: боље је и с пута сићи, па дома доћи.

Али тим мање је похвално, кад људи, кад Срби, па још ваљани Срби, хоће жмуречки да заводе с правог пута и онда, кад им се показује прави пут. Па и тога је било и биваће вазда.

Био је прошао раван мјесец дана, како сам ја закључио шију „Жащцу напуханцу“ и јавно објавио, да ћу га наставити у посебној књизи „Срби у давнини“. И тада је сваки савјесан човјек био дужан, да чека и да саслуша, шта ја хоћу да кажем и да докажем. Па опет, док ја још не бијах ни издушио, на мјесец дана послије оне моје објаве, књижеван српски лист, који би морао да води рачуна о свакој књижевној објави, и који на сву силу хоће да је озбиљан и савјесан, ево шта вели:

„У календару „Србобрану“ за год. 1894. штампана је „Кратка повјесница Срба“. Ми смо заиста у недоумици, шта да речемо о томе чланку, јер нисмо на чисто, да ли је шала или збиља, као што изгледа. Ако је збиља, онда се морамо најодлучније оградити против оних бесмислица, које су тамо написане — — кад се у поменутоме чланку прича и учи, да је „име Србин било познато на хиљаде година пре Христа“, да „у Индији има и данас места са чисто српским именима“ и говори најозбиљније о сељењу Срба из Индије у Малу Азију, Африку, Шпанију и Италију и безброј других неистина и бесмислица — кад се тако шта пише и чита, да ли је то она права основа, која треба да је подлога истинитом сазнавању и познавању свога народа? Овако писање срамоти нас пред страним светом, српској историји и науци не користи ништа, а на народ директно утиче штетно тиме, што га наводи на уображење и ствара му лажне идеале!... Нека други измишљају така дела ... ми не треба то да чинимо, јер ми имамо у својој историји доста идеала,

на које треба да се угледамо!“ и т. д. („Стражилово“, бр. 1. год. 1894.“)

И ово је написало Српче ђаче, оно Српче са бечкога свеучилишта, које само још ништа није створило, а све руши што су други стварали; које пише читаве расправе историјске, па ништа ново не каже и ништа не доказује; и које, најзад, мисли, да му чак ни један Стојан Новаковић није дорасао, те се чак и њ накопистило. То Српче припада оној школи нових касапа, што под реп кољу, „новој школи историчара“ српских, који не знају преча посла, него доказују, како Вук Бранковић није издао цара Лазу на Косову, како Вукашин није убио цара Уроша, како је Краљевић Марко Бугарин, како стари Срби соја Немањина нијесу имали златних новаца и тако све уз вјетар, као да су се најмили, да кљукају најслађе залогаје у уста српским злотворима.

Па сад, Србине Србаковићу, треба и ти да вјерујеш у те господске беспослице, ако хоћеш да си читав. Иначе, боље да те нема! Јер ти нови касапи, који сами још ништа нијесу створили, а руше што су стољећа стварала, вељу, ето они немају „лажне идеале“, они нас не „срамоте пред страним свијетом“, они не утичу „штетно“ на народ, они нам дају „праву основу, која треба да је подлога истинитом сазнавању и познавању свога народа“! А наши стари преци, рса и соја косовскога, који су нам створили све, што ми данаске само рушимо, ждеремо и поганимо, — они су били глупави блесани, они су имали „лажне идеале“, они су стајали на „кривој основи“, они су „штетно“ утицали на своје потомке и „срамотили нас пред страним свијетом“, јербо: они су, драговићу мој, вјеровали и изгинули у тврдој вјери, да је Вук издао Лазу, да је Вукашин убио Уроша, да је Марко био Србин од Србина и да су Немањићки Срби ковали златне новце и срећно их стуцкали и похарчили, док су одгајили и вас-

питали нас овако јадне, гадне и погане погансузе и мудрице, што од мудрости силне већ и памет погубисмо.

Како које слијепи, све то горе гуди.

Па сад, ако те је воља, ти иди за њим, али ја богме нећу, па да ми је из ока испао. Ни до селе нијесам ја слијепце водио ни за слепчовођама ходио, но вазда сам тражио и слушао паметније од себе. А баш ти паметнији и најпаметнији људи казали су прије мене све оно, што сам ја рекао у мојој „Краткој повјесници Срба“ и што ћу овђе рећи. Сад да ли је оно бечко Сриче ђаче читало ону истом започету одбрану моје „Кратке повјеснице“ — то ти ја не знам. Ако није читало — просто му било. Но ако јес' читало (као што и јесте), онда му не ваља посао, што истрчава пред руду, што суди и осуђује док не саслуша, те намеће своје услуге кивним Србождерима, а мени чини накост ни кривом ни дужном. Јер кад оно Србождери граknуше на ме, ја сам се слатко смијао и савјест ми бјеше чиста. Али ме к'о жацну, пецну и штрецну, кад у тој галами опазих и њега — мило Сриче моје.

Чуло оно гђе нешто звони, али не зна у којој цркви, па к'о вели, дај запомажи и кукај на туђем гробљу.

И заиста, ту његову запјевку у „Стражилову“ оног стика дочепаше и препштампаше први србождерски букачи, као загрепски „Obzor“ и „Hrvatska“, а по њима и њихова дубровачка прирепина „Crvena Hrvatska“ — све сами добри пријатељи моји и твоји, Србине Србаковићу! Препштампаше братија, наравски, како не би, па још и надокитише својим упљувцима. Па тако се то мило Сриче баш љуцки одужило својој српској савјести и од погибије сачувало свете аманете косовске. Учинило је, сирото, колико је могло и умјело — колико му је Бог даровао.

А да оно није то учинило, не бих ти ја никад написао ове „Србе у давнини“. Па ето баш за то сам их написао и за то их штампам.

И већ сад ја знам, шта ће од мене бити! Сад, Србине Србаковићу, кад ти ушчиташ оне силне наводе и свакојаке заврзламе, знам да ћеш рећи: Овај братац морда не умије самостално да мисли, кад се држи туђих мишљења, к'о пијан плота. А да ви'ш, братац, није то ни тако. Умијем и ја, хвала Богу, да мислим својом главом, и баш хоћу да мислим самостално, па тако и чиним. Ал ево ти муке, гђе се то неким закованицама не допада. Не вјерују они мени и теби, Србине мој, па да се на главу поставимо, а овамо вјерују сваком туђинцу и бозна каквом душманину српском. Па ево гђе ти нови касапи и мене нагнаше ка' боса у трње, да им ја овђе дробим суванарне мисли туђе и да им под носом чибукам прашљиве књижурине, Бог те пита чије и ко зна откад, те да туђом памећу њих памети учим, себе не учећи, а тебе — мучећи.

Јербо: ова моја српска књига за народ није баш онако лагачка и лако сварљива, као што ја обично пишем за неуки народ и као што ћу писати друге књиге. То видим и признајем. Али друкчије није могло бити, ако хоћеш, да нам и нови касапи вјерују. Дакле, Србине Србаковићу, овђе ти се ваља мало потрудити. А од селе ћу се ја трудити, да ти пишем само онако, како ћеш све лако схватити и разумјети без по муке.

А да ме знаш, ко сам и чиговић, ено сам ти се потписао пуним и правим именом. Оно, ја сам хтио да пустим беспослене сврбигузе, да још мало нагађају, ко је тај „Врач Погађач". И ље не бих ти се шале сам казао, да ме нијесу други проказали. Први ме јавно проказао баш сам „Жабец напуханец", тако звани „Obzor". Ал и прије тога већ су и „вребци" загрепски знали, ко је тај „Врач погађач", што пише „Шило за огњило" и „Кратку повјесницу Срба" и већ све такве неке чудноватости. А понајбоље је то знао „Жабец напуханец" и његова другарица распуштеница, пророкова „лудачка хаљина," илити „Hrvatska".

Па опет, баш они су тврдили, да „Шило за огњило“ пише некаква „баба из Петриње“, и да је „Кратку повјесницу Срба“ писао преосвећени господин Никанор Ружичић, владика жички. Истина, ја сам срећан, што могу рећи, да је одлични српски књижевник, преосвећени владика Ружичић, мој пријатељ, који ми добра жели. Али високи тај мој пријатељ никада ни у каквом моме послу није судјеловао ни савјетом ни дјелом. Па сад, молим ја тебе, ајде ти мени реци, шта су хтјели с тим они србождери загрепски? Хтјели су да исмију и да изврну јавном ругу једнога „влашког попа“, па им се учинило, да ће ту глупост најзгодније постићи, ако поводом моје „Кратке повјеснице“ помијешају име једног српског првосвећеника са извиканим именом једног „Врача Погађача“ и „бабе из Петриње“. Ал, на пакост њихову, ја, Врач Погађач, нити сам каква обријана „баба из Петриње“, нити сам какав владика, макар што бих врло волио да сам владика, особито сад, кад сам остао чист као црквени миш. А нијесам ти ја ни поп нит попино дијете. Па нијесам ти ја чак ни богословац никакав, нити сам икад привирио у коју богословију, и ако знам готово на изуст и Свето Писмо и сва дјела апостолска и сва четири јеванђеља — да како — православна. Елем, од свега тога сијасета, ја сам ти само један необично обичан Симеун, Симо, Сима, Симица — или већ како се свиди теби и куму моме. А пошто се и срећном случају свидило, да сам ја законити син Луке Лазића, тако се и мени свиђа, да употребим своје законито право и да се потписујем: Сима Лукин Лазић, опај „оглашени“ злогласни, који испитујем срца и бубреге србождерске, па — и ако не врачам — често погађам мрачњачке тајне и задње мисли, те по томе сам собоју нарекохсја

Загреб, на Видов дан 1894.

Врач Погађач.

СРБИ У ДАВНИНИ.

„Теħ' ħе вода куд је текла
„Ја сам Србин од порјекла!“

Српска народна.

„ . . . . i tofu moj fćtioçe fvarhe, za koje ja ovvih trud çinnim, koji, akofi roda od ftarinne Gofpodskoga, Vitexkoga, olli junaçkoga, uffamfe bichieti ugodan akoli nifi, na moje marzichiefc kgnixicse, i pogargivat trudno dillo ftarcsa mjelovana, kakonofu i dofada onnii, koji nifu od vitexke karvi fafftavglieni“. („ . . . . и то су, мој штиоче, сврхе (циљеви) за које ја овај труд чиним, који, ако си рода од старине господског и витешкога, уфам се, би ħе ти угодан, ако ли ниси, на моје мрзиħеш књижице, и погрħиваħеш трудно дјело старца Милована, како но су и до сада (чинили) они, који нису од витешке крви састављени.“)

Фра Андрија Качић Миошић.

Да што ми ти да што: очи прчи, ноге грчи, па још виче: бâкà, бâкà!?

Жаба!

Па да богме, да је жаба. Погодио си, Србине мој Србаковићу, к'о да си у боб врачао. Ал и ако си погодио, нијеси за право одгонену загонетку ту српску и србињску. Оно јес' да је жаба и жабљи сој, ал опета није жаба, већ жабац и то баш онај матори, линьави, надувени жабец на-

пуханец, што но се пристојности ради зове „Obzor“, а који је тако пристојан и чедан, да сам себе назива „првим и најугледнијим листом на свему југу словенском!“ Па, да ви'ш, није то само ни жабец, већ жащи многи и свакојаке жабетине крекетуше и блебетуше србождерске, које у србождерским подвизима немају међу собом разлике никакве, ни сталешке, ни страначке.

Сад било оно жаба или жабац, исто ти је једно, тек оно се раскречило у својој жабокречини, па надало дерњаву, па све кречи и вречи, ка' одран јарац, и све се гица и праћака, не би ли га свијет запазио, а овамо од све муке његове не познајеш му ни трага ни оплазине. Надувени жабец напуханец, именом „Obzor“, уобразио, да је зналац свезналица, те да ће надмудрити и прождријети вас свијет, па се надуло на све мјехове и бућнуло — само себи у ждријело. Ал шта ћу му ја кукавцу и која му је вајда од мене, кад већ и дјеца знају, да бик нигда није био жаба и да је жаба вазда само — жаба.

Очи прчи, ноге грчи, а овамо би и оно шћело, да је нешто, па се надима и крекеће: бâка, бâка! Не хаје надувена жаба свезналица, шта вели учен свијет, већ уобразила, да је у њој вас свијет и да ван ње ниђе нема свијета ни памети у свијету. „Obzor“ и његова тевабија, кад већ не могаше да уђера у лаж прве учењаке свјетске, а оно надало дреку на мене малога самосамца и на оно мало моје повјеснице, те се ражџилитало и разбатачило, па све кречи, до Бога се чује. Па да је рашта, ни по јада, већ ни рашта, кажем ли ти, и ево ћу ти казати.

Сједим ја тако једном и читам велико-хрватске измишљотине и свакојака преклапања, па у себи мислим и премишљам: Бого мој вољани, је ли могуће, да је то све писано за разуман свијет и може ли паметан човјек вјеровати у оне глупости и лажи? Може, богме, те још како. Па не само да се нашло словесних створења, које је преластила

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ВИЈЕЋНИЦА

и опчинила једна отрцана „лудачка хаљина“ пророка троносца и њен скутоноша жабец напуханец, него је међу тим србождерским пришипетљама бивало чак и Срба некаквих и никаквих. Чим сам то обазнао, чудом се зачудих и упитах се: како је могуће, да Србин и српски син пријања срцем уз кусасту „лудачку хаљину“ и „жаща напуханца“, а да се одриче онога свога лепшег и славнијег, што нас је вијековима чувало и узвисило нам род славом бесмртном? И мислећи тако, смислио сам ово.

Лукави тровачи, кад хоће да отрују, да одроде, да убију један народ, онда они раде овако: најприје се надују од неба до земље, па онда ти застопце дошаптавају, како си ти глупа незналица, а како су они мудре свезналице; како си ти нико и ништа, а како су они све и сва; како си ти јадан и мален, а како су они велики и узвишени; како си ти „ропска пасмина“ и „морална трулеж“, а како су они „душевни горостаси“ према теби; како теби нема спасења на овом свијету, а како су они Богом изабрани за сву будућност; како ти не знаш, шта теби треба, и како то они боље знају; како све твоје не ваља, а како њихово све ваља; како су твоје светиње лажне и „умишљење“, а како су њихове светиње истините и свете; како је твоје име срамно, а како је њихово име славно; како је све твоје погано, а како је све њихово чисто и пречисто — Бож' опрости — к'о причест. А кад ти тако запљују срце, кад ти омразе све мило и драго, кад ти убију људски понос, кад ти поробе душу и кад ти огаде живот — онда си куван и печен. Онда надувени жабец напуханец само треба да зине, па да те прогута. А прогутаће те за уфано, па да си колик' бик велик.

А по Богу брате — рећи ћеш — гђе би то било и како море бити, да један шкембави жабац прогута читава бика?! Е, видиш, драговићу мој, то море бити тако, ако бик сагне главу, подвије реп и прекрсти све четири уна-

крст, па се преда — „судбини“. Ама, јес' то и којекако, али — рогови? А која му корист од рогова, ако се не буде бранио роговима? А што су бику рогови, то је човјеку његов људски — понос. Ако бик заборави на своје рогове, онда залуд му је Бог дао и рогове и снагу, јер онда ће буд' који надувени жабац направити од бичјих рогова трумбету за своје жабље смјерове. Ако човјек, ако народ заборави на свој народни понос — онда је он готова подлога буд' каквој рђи.

А како ће народ сачувати свој народни понос? Сачуваће га тако, ако буде љубио свој род и у срећи и у несрећи, ако се буде одушевљавао и славом и патњом својих предака. А како ће народ љубити свој род и одушевљати се њим? Љубиће га тако, ако буде познавао снагу и величину рода свога, ако буде знао праву вриједност његову. А како ће народ познати праву вриједност свога рода и племена? Сазнаће је тако, ако буде познао себе сама. А како ће народ познати себе сама? Познаће тако, ако буде знао дјела својих предака и недјела својих злотвора, ако буде знао своју прошлост од постања до дана данашњег: ако буде знао своју — повјесницу народну.

Дакле: повјесница народна јест учитељ путевођа и бранич народа.

И ето за то се враг боји крста; и за то се србождери боје народне повјеснице српске; и за то они крију од народа српског народну повјесницу његову; и за то они одсјецају Србину уво, да закрпе своју главу, вељу, за то они касапе, сакате и нагрђују народну повјесницу српску; и за то цвијет овостраног српског народа, школована омладина његова, зна и ђе је враг с мајком вечерао, и како је на мјесецу блиједој сањалици и неспавалици, и шта бива на далекој звијезди Сатурну и на предалеком Урану уранићу невиђеном незнановићу; а овамо не зна, шта јој бива

под капом, не познаје ни саму себе — не зна повјесницу рода и племена свога.

Још сва срећа, што ми Срби имамо писаних повјесница к'о зелене траве, да их мореш пробирати к'о гњиле крушке, те дај ако се бар нешто научи ван школе и тврде клупе школске. И још већа срећа, што ми Срби имамо тако дивну прошлост народну, тако величанствену повјесницу српску, да се њоме не бисмо могли промјенити ни са којим народом овога свијета — без големе штете своје. И баш хвала од неба до земље свима оним српским историцима или повјесничарима, који нам писаше толике силне „Историје српскога народа" и „Повјеснице Срба" и већ Бог те пита шта. Али нехвала њима ученима и „велеученима" преученима, не хвала им, вељу, што се мрчише кад ковати не шћедоше.

Јербо, Србине мој Србаковићу, ти треба да се дивиш, шта све народ зна, али ти би се и зачудио и задивио, кад би знао, шта све народ — не зна. А пренеразио би се и каменио би се од чуда, да знаш, шта све наши „велеучени" историци — не знају. На прилику, они отњуд не знају, шта народ не зна. Не знају ти они, или не ће да знају, да овај народ српски нема ни појатија о латинском и грчком језику, нити он схваћа упетљане калупе историчарске, нити мари за кичељиве ћефове те „велеучене" господе калуџија свађалица. Књижевници, фарисеји и садукеји наши не знају то, а пишу неке, бајаги, народне историје и „књиге за народ" и хоће да буду со памети народње! Камена ће га осолити сољу несланом, блутавом — несварљивом! Истина Бог, ја сам ти на перу јучерањи. Ал откад сам се из пелена искобељао, другујем са оном исмијаном и запостављеном „рајом", што се зове народ, и већ сам обикао, да ми гуњац и опанак не смрди, као некој господи, те већ мишљах, да знам шта је то народ. Али сам се љуто преварио, те испотекар у школу пошао, у школу — живота

народњег. И у тој школи живота зачео сам учити и познавати оно, што народ — не зна. И ево, љубазни мој, ти ћеш сад зинути од чуда, к'о што сам и ја зјао. Зинућеш и очи ћеш исколачити ка' филџан, кад ти речем ово: тај исти српски народ, који је створио толике дивне умотворине, тај исти Србин ратар, који је својим умом и разумом задивио најученије људе свјетске, тај исти српски ратар не зна, шта је то — ратар! Он зна, шта је тежак, земљодјелац, земљорадник, сељак; зна он и оно, што ти, учени господине, господичићу и господски сине, ни у сну нијеси сниједао, али не зна, шта је то — ратар. Да богме, ти не вјерујеш, али ја сам се о томе увјерио на себи самоме.

Напишем ти ја преклани у календару „Србобрану" некакву пјесму о народним јадима и невољама „На припеци", и враг ме натента, те употребим ријеч „ратар", мјесто „тежак". Кад једнога дана банем ја код при'љ Лазе у дућан и затечем тамо некога Личоту са села, гђе чита календар „Србобран", па све набада. Читао је баш ону моју пјесму „На припеци", а вићу, гђе му се очи наводниле, па само што не кане. Да ме бијеш, ја не бих могао проплакати над оном пјесмом, нити сам на то смјерао, кад сам је писао. Али ето он, као тежак, боље је од мене осјетио своје јаде и мал' те није просузио. Кад је дочитао, упита га при'љ Лаза:

— Но, земљаче, како ти се свиди?

— Ама, брате, баш ка' да ми је из уста извадија. Теке ово једно не знам што му је.

— Које?

— Простићеш, ама не разумијем, што му је то — ратар?

Па сад дедер кажи ти њему! Дедер ти сад пиши „књигу за народ" и повјесницу народну, па натрпај књижевничких фраза, па заопуцај латински, грчки и шпански,

на заспи сваку рјеченицу кишом бројева, датума, примједаба и навода под „козјим ногама“ — па онда се љути и псуј неуки народ, што те не разумије и што не мари за те!

А гуске би те разумјеле!

Него, ја не знам, да л' би и гуске разумјеле неке наше повјесничаре, који пишу, бајаги, „за народ“. Већина наших писаних повјесница и нијесу повјеснице, већ само набацана грађа за повјесницу. Па и оне, које су нешто сређене, написане су преопширно и тако паметно, да их и школованије чељаде чита с натегом и досадом. Ту су ти једини изузетак оне мале повјеснице за основне школе српске. Оне су још и ђене, ђене. Прилично су разумљиве, али одвише — крње, непотпуне. Оне управо и немају почетка, него све од реда, као по команди, папагајски дробе отрцану бесмислицу: „Прадомовина је српског народа земља Бојка у Галицији“ — „Срби се први пут доселише на Балкан у седмом стољећу по милости цара Ираклија“ — „у дванаестом стољећу основана је прва српска држава на Балкану“ — и тако даље. А то све, драговиљу мој, није друго, већ пуста — лаж. И баш та несавјесност наших „велеучених“ повјесничара нагнала је мене невелеученог, да се мимо своје бриге и послове умијешам у њихов занат, и да напишем за неуки народ праву народну, посве разумљиву, сасма кратку и са свим јевтину повјеснищу српскога народа од искони до данас, те да народу томе покажем: да он није обноћ никао као печурка; да земља Бојка није његова прадомовина, већ само предпоследња домовина и последња станица на путу у данашњу домовину српску; да у седмом стољећу није била прва, већ последња сеоба Срба са сјевера на југ, на Балкан; да у дванаестом стољећу није основана прва, већ трећа српска држава на Балкану — и прочаја. И тако ти ја засучем рукаве, и бацим у запечак „велеучене“ повјесничаре

српске и потегнем на сриједу саме туђинце и злотворе Србинове, те по њиховом казивању напишем први дио „Кратке повјеснице Срба“ од искони до Немање.

А, искрено рећи, пишући ту „Кратку повјесницу Срба“, ев' ово ми је био сав смјер: Кад народ тај српски позна свој постанак и развитак од искони до данас, и кад проучи своја дјела и своје погрјешке у прошлости, онда ће се он паштити, да се угледа на добра и славна дјела својих предака, а да се не угледа на њихове погрјешке и зла дјела; и кад тај народ позна сву своју снагу и величину, и кад он сам себе види у цјелокупној слици и прилици, онда ће у њему очврстпути народни понос његов, а о тај оклоп поломиће се све стријеле злотвора Србинових. Кад бик осјети своје рогове и позна снагу своју, онда га не ће моћи прождријети буд који надувени жабец напуханец; кад у народу очврсне његов народни понос, онда он не ће бити подлога буд какве рђе.

Па је ли то што зло? Је ли то забрањено? Је ли то штетно за остали поштен свијет?

Није то ништа зло, није то ниђе у свијет забрањено, али је то врло штетно, врло убитачно за — лажове и прождрљивце. А, видиш, ја сам то знао врло добро, а и ти си то знао, а још боље је то знао надувени жабац свезналица „Obzor“ и његова србождерска тевабија. Па за то они тако кречe и вречe, за то су они и надали дреку на моју „Кратку повјесницу Срба“ — прије, но што су јој и краја сагледали. Али јаком иде Мара и сватови! Истом ће они дречати и вречати од јако — и хоће, ако Бог да, — јер српска слава и дика, највиши понос српски, настаје тек од Немање на овамо. Па сад, ако то Србождерима засједа у грлу, — нек не криве мене. Нијесам ја крив, што има завидљивих ништаваца. Та шта могу ја, што жабе репа немају!

Јер, ако је ико крив, што српска повјесница буди

завист, и што српска слава не да спавати надувеним жабама — онда је томе крив само народ српски, који је она дјела починио. Он је творац своје прошлости, своје повјеснице народне — а мога масла нема ту баш ни зере.

Него, надувени жабац свезналица, „Obzor“, ка' оно ти свезналица, понајбоље зна, откале сам ја шта узео за ону „Кратку повјесницу Срба“. Али да се не би нашло какве „можебитне“ младе ђеце луде, која би могла повјеровати крештању „Obzorovom“: ево ћу показати и доказати, да ја баш ништа нијесам исисао из својих прста, него сам само средио оно, што су давно прије мене рекли и утврдили најучевнији људи туђинци, па богме и браћа — Хрвати. И само ради тога пишем ја ово, а не ради надувеног жаица свезналице. Јер говорио ти њему, ил не говорио — све толико ти чини.

Одскаче од њега све, као торба са маните мазге.

* * *

Каже: два пут мјери, а трећом крој.

И већ није друкчије, ако нијеси рад ћораву послу. Та и велеучени др. Анте Старчевић, илити пророк троносац, да бјеше мало окатији, кад је кројио капу своме народу, не би му испануо ћорав пос'о. Да он бјеше два пут мјерио, па истом онда кројио своју Велику Хрватску, богме, не шћаше доживсти ону бруку и кубуру, што но је има данас па до вијека са својом „лудачком хаљином“ те њеним реповима и прирепинама.

Али, Србине мој Србаковићу, нијесам ти ни ја два пут мјерио, па трећом кројио и одмјерив'о, него сам по сто пут мјерио и одмјерав'о, и двеста пута кројио и прекрај'о, и триста пута кратио и сужав'о, и још толико пута кроз иглене уши продјевао, док сам скрпарио, и кроз иглене уши прожденуо, и на оно деветнаест непу-

них странина утиснуо повјест и збитија Србинова од десет хиљада година. Ама, знаш ли ти, болан не био, и да л' си разумио и утубио оно, што рече Исус Спаситељ, кад рече: „Заиста, заиста вам кажем: лакше је камили проћи кроз иглене уши, него ли богаташу ући у царство небеско". — Е, видиш, такву сам ти муку ја мучио и толику сам ти камилу ја гонио и удјевао, док сам је прожденуо кроз иглене уши — док сам на оно деветнаест страница утиснуо читавих десет хиљада година из живота народа српског!

Та само просјак може избројати све благо своје.

А Сриство моје нити је просјак, нити ће икад просјачити и бантовати горега од себе, нити му је невоља њему богаташу међу најбогатијим. Богата прошлост српска и велики дух Сриства довољни су народу српском, да поживи царски до вијека и да не умре никад. А то богаство Србиново нити сам ја кадар избројати нити сам хтио да га бројим. Јер да сам хтио бројати све оно, што је Сриство доживљело само до Немање, морао бих написати десетак онаквих књига, као што је цио календар „Србобран", у којем осим моје „Кратке повјеснице" бјеше још деведесет и девет других стварчица. Али ја нијесам писао за *ученьаке* потпуну, исцрпну, већ само најкраћу „*Кратку* повјесницу Срба" — *за неуки народ*. А писао сам само оно, што се до данас у науци прокљувило и на свијет васкрсло из оне преголеме гробнице прошлости. Ништа под Богом нијесам ја тамо сам измислио, нити ћу од селе измишљати, нит је мени невоља да измишљам, к'о што је невоља љута надувеном жапцу напуханцу. И ако ће ми се икад признати мука та и труд, сва је моја мука и заслуга, што сам душмански брисао и немилице скраћивао, изостављао и прећутао множество дивних цртица из прошлости Србинове, а прећутао сам их од невоље, јербо: само просјак може избројати све благо своје.

Та ево још за који мјесец, па ће бити четврт стољећа, како сам ја први пут просрицао: „аз, буки, вједи, глаголь, — — — — — титла, ижица“. И од онога првог „аз“, па до ове задње „ижице“ данашње, штијем ја и чатам дан и ноћ, и већ Бог свети зна, шта сам све прочитао. Теке ово једно знам баш по здраво: откако сам просрицао, вазда ми је било најмилије штиво из српске повјеснице и народњег живота српског. Ама су ми и чврст темељ положили — запамтио сам га врло добро. Сјећам се, да су нам једном жестоко испрашили тур, мени и моме другару Воји, што смо пропустили школске часове из њемачког језика и минералогије. Али не бјеше нам жао, јер смо ми за то вријеме имали паметнија посла: сиђели смо тамо под оном крушном крушком караманком, у оној старој турској башти на Зереку у Београду, и читали смо Кочину крајину и устанак српски па дахије под Карађорђем, и народне пјесме српске, како „Немањићи граде задужбине“; и како је Пријезда војвода живим огњем сагорио на пепелу града Сталаћа, огњем сагорио, ал Сриство не издао; и како Костреш харамбаша свети Косово; па онда смо се до мркле ноћи играли „хајдука“, а у вече ока не склописмо, док нијесмо смислили и утаначили, како ћемо осветити Лазу и Милоша и Косово покајати славно, и како ћемо неуморно радит и привредит „седам кула гроша и дуката“ да зидамо царске задужбине, по примјеру Немањића славних.

Те како тада, тако до данаске: грабио сам и читао, истраживао и проучавао оно, што о Сриству писаше паметни људи, било Срби, било туђинци. И начитао сам се нешто, али још више тога нијесам прочитао. Па и од онога прочитаног пуно је шта отишло у вјетар. Ал и онај преостатак довољан је био, да се у души мојој створи величанствена слика, какве свијет онај бездушни никад не виђе. Тој слици ништа није слично, тој величини разне величине

нема. А та слика несравнива, то величанство моје, то си ти, Србине мој Србаковићу, ти мило Срйство моје!

Јадници и помрачене душе србождерске не схваћају то. И не могу они то да схвате, јер су слијепи — мржњом заслијепљени. Јер да је Сатанаило појмио Бога творца свога и Промисао божју, не би се отпадио од Господа свог. И да су они могли да појме Срйство, они би остали оно, што су били, и нигда не би постали ово, што јесу. И да пузавци нијесу већ пали у прашину, морали би ничке пасти и поклонити се величанственом сјају ономе, што обасјава душу сваког свјесног Србина — Србина, који од искони познаје и осјећа повјесницу, дух и живот свога рода и народа. Тако је дивотан несравњиви тај лик — то Срйство моје. А тај лик нијесам ја измислио, ту слику нијесам ја насликао: њу насликаше тако људи — туђинци.

Готово све изворе за стару повјесницу срйску дадоше нам туђинци — Несрби. Учени Срби то само преписиваше и сређиваше. Има већ двије хиљаде и 600 година, како туђинци пишу о Срйству, а би ће четврт стољећа, како ја то набирчим, док сам у цјелини сагледао величанствени онај лик Срйства. И све мисли своје запрегао сам ја у службу ове једне мисли: да тај лик, бар у мајушној, али живој сличици, пресадим у сва срца срйска — па онда чик му га жапцу напуханцу, да прождере бика витopога!

Ко зна боље — широко му поље.

Али кад већ наши учевни повјесничари од заната не шћедоше да напишу за неуки народ кратку и јасну повјесницу Срба од *искони*, богме, морао је неко загристи у ту киселу јабуку кад тад. Па ето загризао сам ја, и мени та јабука није кисела. А коме је кисела, алал му, нек се мршти и нек прави кисело лице — моје му сузе не помогоше. Јер несмишљена је лаж, да сам ја тамо ишта тврдио са неком „математичком сигурношћу". Ја сам само покушио оно, што се у науци писало о прастарим Србима, па

онда сам од свега тога пробрао оно најсићушније и нанизао на најкраћу нит. А већ кад сам писао најкраћу кратку повјесницу за неуки народ, богме, онда се нијесам могао градити учен, нити сам се смио разметати „изворима“ и цитатима, јер би то било исто, што је већ било и већ нам дојадило. Народу није ни бригеша, ко пише, него шта пише. Он хоће догађаје, а „изворе“ не ће, нити му требају. А ти, Србине Србаковићу, ако не вјерујеш мени Србину и српском сину, ваљда ћеш вјеровати похрваћеном Србину србоједу, Тадији Смичикласу, који је својом „Poviesti hrvatskom“ изио цијело Српство на један залогај. Тај Таде Смичиклас у предговору те своје „Повиести“ (дио I., стр. V.) вели:

„Признајем, да сам нецитирајући особито нетискана врела (изворе) пуно изгубио пред судом ученога свиета, али моја главна сврха: задобити што више читатеља из свих сталиша народа хрватскога, мислим, да је управо тиме сретно напредовала, јер преогромна већина читатеља хоће сувисло приповиедане чине, а не доказе за њих“.

Па кад се једном свеучилишном професору и „велеученом историку“, Тадији Смичикласу, дозвољава, да изједе цијело Српство — без икаква доказа; и да тако скрпари уображену „Poviest hrvatske“ — без доказа; и да тако згрува двије огромне књижурине од 1258 страна — без доказа и разлога; и да то све прода за готов новац „читатељем свих сталиша“, који „хоће сувисло приповиедане чине — а не доказе за њих“: онда к'о за што да није дозвољено мени невелеученом и неисторику, да „нецитирајући врела“ напишем истиниту, непрождрљиву и неогромну, већ сићушну „Краткy повјесницу Срба“, не за „читатеље свих сталиша“, већ за самоука „чтеца“ само једног сталежа — за неуки народ српски? Јест, за што мени да није дозвољено бар то мало од онога многог

чега, што је г. Таде — сам себи дозволио? Ваљда за то, што је г. Таде „велеучени историк“ по занату, и што ја то нијесам? Или за то, што његова „Poviest“ износи 1258 страна, па сирома он није имао простора за цитирање извора, а ја бих као имао простора на оно 19 непуних страница?! Или за то, што је његова „Poviest“ намијењена „читатељем свих сталина“, а моја само једном неуком сталежу? Сад било, како било, тек ако је то гријех, онда гријех на Вашу душу, велеучени госп. Таде! Јер ја ту нијесам чинио ништа друго, него сам се мало, само малчице, угледао на — Вашу велеученост. Ви ћете већ опростити ил не опростити, тек нема Вам помоћи. А не шћадијах се ја вољно угледати на Вашу велеученост баш ни за оно малчице, ама бјеше прићерала орла зла година, јербо: предамном бјеше само цигли онај један табачић хартије од непуних 19 страница а пред Вама, велеучени, бјеше читавих 77 табака од 1258 страна велике осмине, што све мораде да свари злосрећни желудац Ваших „мукотрпних“ читалаца, међ које сам и ја имао срећу да се убројим.

И сад ли због тога, што сам се ја само малчице угледао на Вашу велеученост, гракнула је и халакнула на мене малога сва велика памет хрватска, па још призвала у помоћ чак и пештанске Чивуте, те узели да истресају своје прње над српским народом. А занајвише се накопистио „обљубљени“ Ваш славоцјевац, „Obzor“, који Вас лани у звијезде коваше и говораше: „Таде Смичиклас јест програм — и не треба препоруке“. („Obzor“ бр. 110. г. 1893.) Не заборавите ово: „Таде Смичиклас јест програм“. Па кад Вама, велеучени госп. Таде, „не треба препоруке“, учините севан, те бар моју маленкост препоручите. Препоручите ме код Вашег славоцјевца, жаща напухаща, и реците му, нека још једном прочита Вашу „Poviest hrvatsku“ и „Poviest Bosne“ од г. Вјекослава Клајића и томе подобна, па ако буде имао бар с прста образа, тамо он, Ваш славоцјевац,

онда ће се зар покрити ушима и неће крештати на оно мало моје „Кратке повјеснице Срба“. Реците му, да на овој хрватској планети има и таквих „знанствених дјела“, која су писана „po vrelih“, а која су сва скроз прорешетана шупљином и препуна свакојаких празних рупа и рупица, кроз које их може ућерати у лаж и свако ђаче букварче.

Те тако: ко има масла под капом, нек не иде на сунце.

А већ Ви знате, велеучени господине, кад бих ја хтио да посрамим Вашу велеученост, па да се не угледам на Вас, већ да све потанко кажем и назначим, откале сам шта позајмио и откале ћу шта позајмити за моју „Кратку повјесницу Срба“; вељу, знате Ви и сами, да бих ја онда само о томе морао да напишем таман онолику књигекању, колика је Ваша васколика „Poviest hrvatska“. Али ја нећу да посрамим Ваше господство. А онај објешењак, Ваш славопојац, „и так“ знаде, да ја то нећу и да навлаш нијесам хтио и баш за то се он и ухватио за ту невољу моју, па не пушта ка' утопљеник сламку. Укебао ме, угурсуз, е те слабе стране и задјенуо ме за пас, к'о испушен чибук, па све у вретен ђиска и обиграва по комшилуку, па све крекеће: А, а! Сад си ми налетио на љепак. Заковрнућу ти шију и заковрнућу је, бели, — сад ил никад. Ма погле, људи и народе, овај пише некакву повјесницу за народ, „не цитирајући врела“, већ само ниже „сувисло приповиедање чине, а не и доказе за њих“ !!!

„Муч', враг те дал и з бенаком!“ — подмигује му г. Таде — „За кај бучију так? И за кај би им оно „po vrelih“? Нај пушћију тега врага, бумо клофани вскуп какти нигдар вре. Бу нас вловил за језик тен влашки дотепенец и душу нам бу 'звлекел вун“.

Ајок! Не слуша њега жабец напуханец, већ се дочепао ко ћелав капе и упртио оно мало моје „Кратке повјеснице“, те куда ће и шта ће, него потеже с њом, па хоп — у своју жабокречину. Једва нешто паметно! Јер ваистину, кад је

„Обзор“ прештампао ону моју „Кратку повјесницу Срба“, учинио је нешто паметно, а то је код њега необична ријеткост. Но још паметније би учинио, да није ништа изостављао. А најпаметније ће учинити, ако прештампа и оно остало, што ће тек доћи. Јер ако је ишта криво неслози Срба и Хрвата, криво је баш то, што народ хрватски нема ни појма о Сриству и повјесници српској, а нема појма за то, што хрватске вође и „велеуми“ крију од свога народа повјесницу српску и не дају му ни да привири у њу, јер би се онда открила сва њихова голотиња и лаж. За то, кад једном хрватски народ упозна барем и „Кратку повиесницу“ своје браће Срба, онда ће упознати и све оне шупље фразе и лажи, којим га заблуђују вође његове, а онда ето ти готове слоге Срба и Хрвата. И хвала „Obzoru“ од неба до земље, што је прештампао то, али нехвала и црн му образ био, што је прелећео као пијетао преко жеравице, па најљепша мјеста изоставио и језик сакатио, па уплео и некакве своје Франкопане чак у шести вијек, те од мојих „међа франконских“ (са малим ферт) начинио своје међе Франкопанске“ (са великим ферт).

Ал ако је одујмио, јест и свога нешто приметнуо, да не крива ни тамо ни амо, те одмах с почетка рекао: „Под овим насловом (Кратка повјесница Срба) доноси календар „Србобран“ за год. 1894. преглед српске повјести, који је пун *лажи, фалсификација и отимачина*“.

Оставио сам му сербез пуну годину дана, да он, као љубитељ истине и поштено чељаде, докаже које су то „лажи, фалцификације и отимачине“, па да их побије — *доказима*. Али надувени жабац свезналица бјеше тако паметан, те је за се приштедио доказе и разлоге, а својим читаоцима поднио под нос само кочијашке погрде своје. Ко вели: ако не умијем ткат' — умијем зјат'.

Ал од жабљег зијања и крештања нико није постао паметнији. Те тако сад ни ја не знам, шта се све његовом

жабљем господству допада у повјесници тој, а шта ли му се не допада. Јер он хиљаду оснива, а ни једне не поткива, те сад ја баш силом морам да будем „Врач Погађач“, и да насумце нагађам и погађам, који ли су му јади, кад толико вречи, а нити га очепих нити му позавијех на чему — мањ ако му није уљегао страх под кожу?

Те по томе, Србине Србаковићу, ја и ти немамо се рашта пожалити, јер: тешко вуку, за којим пси не лају.

* * *

Каже: и бравчету се зна лијека, а њему га нема.

А како ћеш ти њему лијека наћ', кад оно нит ромори нит говори, шта га сврби и боли, већ само искесило зубе и укрљештило очима, па кевће на мјесец. И сад ја њему по зубима морам да познам, на шта ли је његово жабље благоутробије облапорно, а на шта ли је гадљиво. Него, судећи по дојакошњим упљувцима његовим, к'о канда је оно на једну стварцу и пожудно и гадљиво — у исти мах. Па бар да је каква масна кобасица, већ само једна мала рјечца: једно кратко име, именце — Србин. И ето драги Бог је то тако удесио и жащцу нашуханцу даровао, да је оно на ту једину једну рјечцу „Србин“ и пожудно и гадљиво: и прождрло би је и не „рачи“ му се, да је превали преко зуба. Те сад, ако ћеш му што помагати, дај помажи, и дај да видимо, како је постало и кад се ишчаурило на свијет то страшно име „Србин“, што но се тако испријечило и засјело у грлу србождерском.

Највиши хрватски ауторитет, пророк троносац „круто је увјерен“ и говориће ти све до јуче, да је име Срб постало од ријечи свраб, рећи, да су праоци Срба били „сврбљиви ушљивци“; данас ће ти „пако“ рећи, да је име Србин географски (земљишни) појам од земље Србије, бива од оне јучерање Шумадије; сутра ће опет на сва уста

зјати, да су Срби „робска пасмина“ и да је име Серб постало од латинске ријечи „servi“, илити туђе слуге измећари; а на концу конца увјераваће те, да је српско име „умишљено“, да је Српство „измислила аустријска полиција“ и да — „Срба нема“. Таман, како му се кад „рачи“ и прохтјева. На сад ти бирај и разбирај, кад он лаже, а кад говори истину. Тек ја вељу: како пророк троносац, тако и сви питомци пророкови, почев од његове „лудачке хаљине“ и жапца напуханца, па до обрезаног Хрватства Кобикиног и тете му „Аграмерице“.

Ја му сад нећу газити у ту жабокречину, него ћу само поменути, шта вели о томе врло учени архимандрит „Раичъ“. Јер тај Рајић је, дико моја, и први и једини прави историк српски. Јербо: једини он је написао исцрпну и потпуну повјесницу Срба. А сви потоњи наши мишеви и пацови историчарски нијесу готово ништа више привредили, но само су чупкали, грицкали и преживали оно, што је Рајић рекао још прије стотину година, и бесавјесно харчили оно благо, које је тај „великомученик историје српске“ грдном муком сабрао из свију могућих писаца — туђинаца. Ту своју „Исторію разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгаровъ, Хорватовъ и Сербовъ“, која износи 2384 стране у 4 дебеле књиге, штампао је Рајић први пут „въ Виеннѣ“ (у Бечу) год. 1794., дакле, таман прије стотину година,* и стекао је њоме великог гласа и поштовања у свему Словенству, па и у туђини тако, да и најстрожији наш критичар, архим. Иларион Руварац, отац нових касана, вели: „*многозаслужни* историк српски Јован Рајић“ — и позива се на њ. (Види 115 Летопис „М. С.“ стр. 38. „О Цароставнику“.) А учевни Мађар, др. Сенткларађи, такођер се позива на Рајића и назива га „српским историком *првога реда*. (В. 67 „Гласник“ Срп. Ученог Друштва, стр. XXXVII.).

---

* Ја се овђе служим каснијим, будимским издањем од год. 1823.

Библиотека Друштва за нар. ... и чување нар. здравља у Б...
Број:
Примјерак:
Свеска:

То утуви, Србине Србаковићу, па онда знај, да тај исти Јован Рајић, у тој „Исторіи“ својој (књига II.) на читаве 43 стране (149—192.) ређа многе туђинце писце, који разно писаше о имену Србин, па вели, да једни доводе Србе од Хунских Срба (Хуно Сабира), други од Сармата (Србата), трећи од ријеке *Сербице* између Тигра и Еуфрата у Месопотамији (баш у мојој Новој Сарбарској) и тако даље, па онда на стр. 190—91. вели: „Аще ли желаетъ читатель моего въ произведеніи Сербскаго имене мнѣнія: — — тако и Серби Саберовъ, или Сабировъ приобрѣли имя или отъ собрания (збора = сабора), или отъ сѣвера: обоя бо мѣсто имѣти могутъ“. Јербо: „. . . . древнѣйшее отечество Сербовъ Сиберія била, отъ коея и назвалися тако“.

Тако Рајић. Али друкчије гуди највећи и најучевнији слависта, брат Чех, Павле Ј. Шафарик, од чијег сала такођер животаре данас све „велеучене“ слависте и не могу без Шафарика нигђе ни за корак да се помакну. Вељу, тај Шафарик разбистрио је, још прије 57 година, и објаснио све оне изопачене облике српског имена, као: Сурб и Сурбин, Сјарб и Сјарбин, Серс и Серсин, Себр и Себрин, Сибр и Сибрин, Сирб и Сирбин, Сорб и Сораб, Сарб и Сарбин, Серб, Сербин и Сербљин, Срб, Србин и Србљин, и т. д., па тврди, да су то све разни облици једног истог имена: *Србин*. А, трагајући за „старом домовином“ тога имена србинског, Шафарик вели: „Тако је, дакле, сад јасно и истинито значење ријечи Срб, Серб и т. д., да она значи само: порођај, рођај, рођака, род, народ, као и латинско gens, natio, као и индијско и од њега поставше serim, што опет значи *народ од једне крви и једног племена*“.*

Тако Шафарик. А Рус Вељтман, у своме спису

* Ово је узето из рускога превода („Славянскія древности“ I. стр. 313—16.), јер у ческом оригиналу (у „Starožitnosty Slovanske“) ја не нађох то. Ваљда сам у хитњи превидио.

„Аттила и Русь“, стр. 122. каже: „Ми опет држимо, да се оно (име Србин) од старине односило нарочито на *војнички, ратнички* сталеж у Русији“ („къ войсковому, ратному сословію къ Россіи“). А даље он тумачи, да име Срб значи (не пророковог „ушљивца“ и „роиску пасмину“, већ) војника, храбра човјека, који се вјечно бори, и од којега су постали сви данашњи Козаци у Русији.

Тако Рус Вељтман по Чеху Шафарику и многим шљедбеницима његовим. А и дан данас у Русији, око ријеке Волге, руска ријеч „Себро“ значи породицу, род, својту и родбину блиску једне крви. А и данас код Бјело Руса ријеч „Сарб“ или „Сјарб“ значи: силу, множину великог народа од једног истог рода и кољена. А и данас у Велико Руса ријеч „Серби“ значи: здрав, јуначан, силан сој људи, а у рјазанској губернији значи добра сусједа, пријатеља, рођака. А и данас у Мало Руса ријеч „Сирбин“ и у Лужичких Срба ријеч „Сораб“ и „Сорб“ значи човјека најразборитијег, најслободнијег, најљепшег, најумнијег — најодабранијег у роду томе. Па за то тамо име Србин и данас значи почаст и одликовање, које се не даје тако шале буд каквој шушки „ушљивој“. А код малоруског народа ријеч „Сирбин“ значи још и господовати или радити опће послове, што свједочи и ова малоруска пјесма:

„Ој, Сирбине Сирбиньенку,
„Ми друг дорогеньки!
„Покин Сирбу *сирбовати*,
„Визми сирп, приди в стип,
„Шшениченку жати“.

Да име Србин значи високо одликовање, нек ти је свједок и то, што српски народ вазда па и данас, кад хоће кога да похвали послије смрти, а он онда рече: „Е, баш Бог да га прости! Баш је био прави *Србин* и *српски* живјео!“ А то се, богме, мало коме каже за живота, а никад се то

не каже „ушљивој“ рђи рђаковићу, него се таквој рђи каже: „Та није тај никад ни био честит *Србин* нити је ваљао!“ Па и дан данъи у Црној Гори, кад неко хоће да похвали добра и ваљана Црногорца, онда му рече: „Ваљан, приста', згодан, прикладан, лијепи чоек: *Срб* од Косова; има чојства и јунаштва; јунак ка' најбољи. Свака му је работа лијепа, рјечит и ваљаст ка' и један од његовије дана. Благо мајци која га родила. Соко од сокола. Вук у свему .... Одвоио је од свакојег“. („Живот и обичаи Црногораца“, од В. М. Т. Медаковића, стр. 186.) А да име „Србин“ не значи „робску пасмину“, већ човјека слободна и независна, нека ти је свједок и то, што и дан данъи они Срби, који живе независно у слободи, неће ни за живу главу назвати Србином онога брата свога, који није срећан да живи у слободи, већ га зову „Гогом“, „Рекалијом“, „Бугарином“, и т. д. и т. д. А за то и Србин у Турској не смије да се зове Србином, јер у Турака ријеч „Сирб“, „Сирф“, „Сирфиче“, „Серф“ и „Серб“ значи народ једног рода и кољена, али народ слободан, храбар, убојит, непокоран, ратоборан, значи човјека диндушмана, „асиј“ горопадно чељаде, које ваља убити. А тако и у старих Парса (Персијанаца) ријеч „Сарб“ значи: главу, првенство, старјешинство независно. А тако и у семитских народа, Арабљана, Халдеја, и Чивута, ријеч „Срб“ значи: слободна човјека, независна господара, свијетла цара, јунака, дива непокорна и т. д. А тако и у праоцу свих индоевропских језика, у прастаром санскритском језику, ријеч „serbh“ значи бјеснити, силити се, не дати се жив никоме; док сам корјен српског имена значи: породицу, сјеме, кољено и рођај, а значи и нешто свијетло, узвишено, што све оживљава и кријепи. И тако даље у бесконачност, јер сијасет тога има к'о зелене траве.

А то све није по мојој вољи самовољи, већ по научном тумачењу славнога Словака Јана Колара и још славнијег

Чеха Шафарика и других вршњака њихових. Па је ли онда зазор и грјехота, што сам ја послушао толике паметне људе, а нијесам послушао пророка троносца и жапца напуханца, него сам у мојој „Краткој повјесници Срба“ кратко одсјекао:

„Ријеч *Срби* постала је од старе српске ријечи *Сораби*, а то значи: *рођаци* или *својаци*“ .... док „у индијском (санскритском) језику ријеч *Срб* значи човјека слободна, племенита, свијетла, јуначна, који се вјечито бори. Но осим тога правог имена, Србе називају још и *Власима* и *Рацима*. „Влах“ је старо име и значи човјека туђинца. То име чули су Срби први пут на 400 година прије Христа од тако званих Келта или Влаха, који нама нијесу ни род ни помози Бог, и који су већ давно изумрли. Касније Влах се звао сваки пастир и тежак. А кад су Турци освојили српску државу, онда су се Срби повукли из градова у горе и дубраве и бавили се само сточарством и земљорадњом, те тако се (оно пастирско) име Влах пренијело на сав српски народ под Турцима. Дакле „Влах“ значи само занимање, а не народност. Власима данас зовемо само Румуне и њихове рођаке Цинцаре. Име Рац (или Рас или Рашчанин) млађе је и значи човјека из Рашке, а Рашка је била најглавнија српска област у сред Српства (око данашњег Новог Пазара и Топлице). Име Влах и Рац надјенуто је Србима у доба наше потиштености, а тиме су нас туђинци хтјели означити као народ бесправан, који је изгубио слободу и државу своју. А данас нам та имена надјевају само наши душмани, кад хоће да нас наруже. Али некоји Срби сами се називају још и Црногорцима, Босанцима, Далматинцима, Хрваћанима, Личанима, Славонцима, Маћедонцима и т. д. Ово су само покрајински називи и не значе друго, него имена оних земаља и покрајина, гђе ти Срби живе. Али сваки Србин, ма гђе се он родио и ма гђе живјео, остаје Србин те Србин, докле год говори

српским језиком и држи српске обичаје. Исто тако неки се називају и по вјери: римћани, крнћани, Шокци, Латини, Турци и т. д. Ово је заостало из онога срамнога и ропског доба, кад су људи једни друге гонили и убијали због вјере и разликовали се по вјери. Али данас би то била срамота, бесмислица и нечовјештво. Јер данас Срби исповједају неколико вјера, а — брат је мио које вјере био".

Ето ти га, то сам ја рекао. Па зар то није лијепо и братски? Или зар је то каква „грозна неистина", која штетно утиче на народ? Та све ово, што ја рекох о имену Србин, Влах, Рац, Црногорац, Босанац, Шокац и тако даље: све ово нађићеш у свакој српској повјесници, и школској и нешколској, и код свакога писца, и Србина и Несрбина, који је писао о Српству, почев од Чеха, Шафарика и Мађара Калаја, па све до нашег грчетешког свеца чистунца, оца Илариона Руварца, и његових шљедбеника у Бечу и Београду. Те ако ишта, бар ово ми не треба доказивати, па и нећу, вала, нити ми је невоља, да пробијам — отворена врата.

Елем, ништа ја ту нијесам измислио нити сам остављао „други да измишљају", но све је то чисто и бистро доказано и науком утврђено. И за што бих ја измишљао, и као за што бих ја слушао пророка троносца и жапца напуханца, кад ено и учени Хрват, др. Томо Маретић вели:

„Исто се тако има *одбацити* и Порфирогенитова етимологија српскога имена, јер *не вриједи управо ништа*. Он на име вели, да се Срби за то тако зову, је су били поданици или робови грчкога цара т. ј. Порфирогенит је изводио речено име од латинске ријечи servus, а није помислио, да се ово тумачење противи и самом његовом приповиједању о доласку Срба у нове земље, јер су Срби ово своје име *већ прије* имали, него су *тобоже замолили* цара Ираклија, да им допусти населити се у својој земљи". (Е, ви'ш ти јарца јако, гђе тај Хрват вели „тобоже замолили", а

вајни историци српски баш кастиле тврде, да се Срби населише „по милости“ цара Ираклија!) А даље Маретић вели: „а откуд би име Срби дошло лужичкијем и рускијем Србима — да не говоримо о Плинијевима и Птолојевима — који никад никакве заједнице нијесу имали са грчкијем царством, дакле му нијесу могли бити ни поданици! Кад би и могуће било, да се српско име изводи од латинске ријечи servus, онда би било *Срвин* а не *Србин*“. („Slaveni u davnini“, страна 72. и 73.)

Тако учени Хрват Маретић. Али к'о за што бих ја слушао озбиљног хрватског учењака Маретића, кад и шаљиви историк хрватски, велеучени србојед, госпон Таде Смичиклас, одлучно побија ту измишљотину Порфирогенитову, па вели:

„. . . . . он им (Србима) по својем средовјечном обичају хоће име да тумачи од „servi“, јер да су слуге Римљана, нешридаје им задаће да си освоје домовину (баш као и неки српски мудраци), већ им даје као каквој малој чети најприје околиш Солуна“. И т. д., па завршује: „На ову *причу* навалила је критика с *њемачке* и славенске стране, пак ју готово сву разорила. *Нема више никога, који би дословно вјеровао цару Константину*“. (Poviest hrvatska“, дио I. страна 104.)

Тако србојед, велеучени Хрват, госпон Таде Смичиклас. А кад он не вјерује цару Костадину, богме, ни ја му не вјерујем, па макар он не знам како стајао под окриљем пророка троносца и надувеног жапца свезналице. На сад, ако се тај жабец напуханец љути за то, што српског имена ипак неће има, и што оно и паки не значи „робску пасмину“ и ушљиву „сврбеж“; онда нека се он ич не љути на мене, већ нека се он љути на оне учевне луде туђинце и на свога велеученог госпон Тадију. Али, почем „жабец напуханец“ („Obzor“ број 110. 1893.) рече: „Таде Смичиклас јест програм“, и почем се он и сви србождери савјесно држе тога свог „програма“, и тачно по том „програму“

врше свој занат србождерски; онда се и жабац напуханац не може љутити на свој „програм“, а још мање би се могао љутити на мене, јер ето ни ја нијесам прекорачио тај „програм“ његов.

Па онда, за што се жабац напуханац љути на мене? За што он кречи и вречи на мене, кад ја нисам Србству кумовао, кад оно име „Србин“ нити сам ја измислио својом главом, нити сам га својеглаво тумачио? Елем, би ће да се он не љути само за то, што име Србин није срамно, него славно, већ морда је њега пецнуло и у срце штрецнуло, што је то име *Србин* некад било — опће име свију Словена.

Је л' то „оно“? Ама, дај, казуј, кумим те вишњим Богом и светим Јованом, јер ово се погибе нагађајући, а не погађајући. Те сад, ако то није „оно“, ако ни у том грму не лежи зец — онда ја већ не знам како ћу испливати, ако ћу останути Врач Погађач.

* * *

Али: дијете ваља родити, па име му надјести.

И мал' те неће бити, да се и Србство родило прије, но што су му име надјенули. А почем је име „Сораб“ илити „Срб“ постало из српског језика, рећи, почем је Србство само себи кумовало, само себи име надјенуло: онда говори ти што ти драго, тек ја теби вељу, да је кумче — старије од кума. Јербо: дијете се најприје роди, па истом онда учи говорити. А док се оно научи говорити, ваља му проживети немуштим језиком бар коју годиницу. А док се њему језик тако развије, да се потпуно може служити њиме, и док оно постане тако паметно, да може само себи кумовати и својим зубима крув гристи — ваља му преживети и повише годиница. А кад то дијете није само једно дијете, већ читав народ дјеце, матера и отаца: богме, онда му ваља проживсти још много више годиница, више вијекова,

док буде кадро да протепа својим језиком и да тим језиком само себи — кумује. Јербо: „Човек је сам створио језик, развијајући се по својој природи“ — каже велики свјетски учењак, Г. Фридрих Колб, почасни члан хрковског универзитета, ванредни члан главне статистичке комисије за краљевину Баварску, писац „Упоредне статистике“ и писац „Културне историје човечанства“ и т. д. А прије тога исти Швабо Колб вели: „. . . новија испитивања језика не само да су потврдила *разлику појединих језика од постанка*, већ упоредно са резултатима природњачког испитивања о старости рода људског престављају *бескрајно дубоку старост пра-језика*. Тако аријско говорно стабло у своме *првобитном јединству* по испитивању даровитога Болца, има на *педесет хиљада година*“. („Културна историја човечанства“, књ. I. стр. 55. и 28.) А овај лијепи српски језик припада баш томе истом аријском говорном стаблу, које је већ у самом „првобитном јединству“ своме преживјело 50 хиљада година! Па тако и Српство мора да је већ било великачко порасло, те стасало и до коња и до копља бојна, док му се језик одријешио, и док је оно тим језиком потпуно обладало, и док је оно у томе своме језику натрапало згодну ријеч „Сораб“, да само себи кумује.

А, Србине мој Србаковићу, нијесу ти ово софизми извртлице, него је ово нешто са свим наравски и природски, и ако на очи не изгледа наравски, да се кумче родило прије кума. Оно, кум је кум, а није дугме. Ал и кумче је — кумче. Јер нико паметан не пориче, да је име *Србин* постало од старе *српске* ријечи *Сораби*. А ти си отоич видио и увјерио се из туђих уста, да то име „Срб“, готово на свима језицима, значи нешто часно, узвишено, племенито, крјепко и силовито, а прије свега оно значи: *родбину, силу, множину, огромност једнога истог народа од једне крви и кољена*. Па кад је српски народ надјенуо себи то име, онда је он морао већ имати и сва својства тога имена. А да

Срйство узмогне имати та сва својства, морало се оно бар коју годиницу прије родити, док се народило у толики народ „једне крви и кољена“, да би му могло доликовати име, које значи — „силу, множину, огромност“. А да је то име доликовало тадањем Срйству, свједочи сва прошлост Србинова, од искони до сеобе на Балкан. За то има силе-ство доказа, ал на ово мало разговора ево ти их само неколиких.

Да ти баш и не потрзам „просвјећене“ Европљане, кад ено и заковане китајске (кинеске) паметариште љето-писци грдну неку муку муче са том „силом и множином“ српском још у — Азији. Тако, на прилику, Милош Мило-јевик наводи . . . . .

— Аха, рибо моја, сад сам те упецао! На Милојевића ми се позиваш! Зар на онога Милојевића, од којега је отац Илариони пачариз учинио и прегазио га к'о Вла' питу?!

Тако ће, морда, кликнути и воскликнути оно мило моје Сриче ђаче из Беча. А јес', јес', дијете, баш на тога Милојевића позивам се ја и, гле белаја, баш ти сам наиђох на мамац! Ал чекни попричекнидер и ти, момче риболовче, да и ја тебикара пришанем, ко је тај извикани Милош Ми-лојевић и да ти речем: за што, колико и докле се ја на њега ослањам.

Оно, јес', дијете, имаш и ти у једну руку право. Јест, истина, београдски и новосадски мудраци тога узоритог родољуба, Милоша Милојевића, прогласише лудим и пустим, кад је он тврдио и научно доказивао, да у Старој Србији и Маћедонији живе Срби. А ено сад је тај Милојевић душа и десна рука „Друштва светог Саве“. И ено сад, кад се сав учени свијет увјерио о истинитости тврђења Милоје-вићевих, сад они исти мудраци хоће вратове да поломе, да би Српству спасли Ст. Србију и Маћедонију. Сад им је Милојевић златан и паметан, сад би они Милојевиће и од

блата лијепили. Јест, ал — шипак! Нема меда: однели — Бугари! Те ако икад Маћедонија пропане за Срйство, би ће то понајприје заслуга тих мудраца, који најчистије родољубље крсте лудошћу. И срам нека је њих за то, дјетешце моје, Сриче безазлено! Срам нека је њих и тешко нама с њима тако паметнима!

Тако је то, ловче риболовче. На сад ја теби кажем, а ти причај коме хоћеш: да је тај Милош Милојевић, послије Ј. Рајића, најзаслужнији историк српски. Јербо: не само да је и он исцрпао све „изворе“ и сва „врела“ историјска, која и други црпаше, него је он пробијао и — нова врела. Мимо све српске историке (осим трудољубивог Пантелије Срећковића) једини је Милојевић, о своме руву и круву, а с главом у торби, ломио се преко брда и долина по земљи Турћији, да се на лицу мјеста својим очима увјери о ономе, што ће писати и што је написао у двије књиге свога дјела „Одломци историје Срба и српских — југословенских — земаља у Турској и Аустрији.“* А само за ово једно дјело употребио је Милојевић 186 разних дјела које српских, хрватских, бугарских, руских, пољских, чеških, словачких и старословенских, које њемачких, француских, енглеских, шведских, јерменских, китајских, грчких, латинских и још к томе 20 дјела неназначених. (В. „Одломци“ II. стр. 156—165.) А бар покојно Српско Учено Друштво у Београду не може се биједити неким прећераним србољубством, јер оно је — Бог да га прости — починило доста глупости на штету Срйства, а у корист браће Бугара и Хрвата. Па, видиш, дијете, баш то Српско Учено Друштво наградило је те Милојевићеве „Одломке“ са 70

---

* Ја се овђе свуд позивам само на ово једно дјело Милојевићево, јер осталих нигђе нијесам могао добити, ни за новце ни на послугу, а врло су ми требала баш овђе, особито његов превод „Старина српска“.

дуката ћесарских у злату. А наградило га је ваљда за то, што му је — вјеровало. Па кад Милојевићу вјероваше толике „велеучене“ и дипломисане главе, к'о за што да му не вјерујем ја, један невелеучени и недипломисани Симеун? За што бих се ја градио ученији од ученог друштва тога? А, да ви'ш, Српче моје, ни ја Милојевићу не вјерујем — све. Ја њему вјерујем само оно, што је највјероватније, што је најближе памети и што је он доказао — туђинским доказима. Само то сам ја од њега позајмљивао, па и од тога само нешто по нешто. Јер, знам ја, Милојевићу је главна погрјешка, што се изгубио у оном силном градиву и што није умио да га среди и — очисти. Ал иначе, тај злогласни Милојевић готово цијелим својим радом ослања се на „многозаслужног“ Рајића, „српског историка првог реда“. А зна се, да и у тога Рајића има пуно кукоља непречишћена. Па сад, што је отац Иларион Рајића похвалио, а Милојевића изрезилио на пасја прескакала: то мене, брајко, баш ни мало не жуљи.

Јер: беспослен поп и говеда крсти.

Елем, тај и такав Милојевић, по Јоакимовој „Историји о народима средње Азије“, I. стр. 160—175., помиње неког китајског пограничног пристава, по имену Хја Јуја, који око 160. године прије Христа писа држави својој за помоћ против Срба, те се овако жаљаше:

„Срби су од почетка прољећа па до ове јесени више од 30 пута нападали на нас и пљачкали. Усуђујем се предложити, да се изашљу војске из свију округа области Јуџеја, да их нападају ван стијене и то зими један пут, а сваког прољећа по два пут“. А тадањи китајски државник Цај Јун, разлажући тај предлог Јујев својим друговима, међ осталим рече: „Откако су побјегли Хуни, осилише се Срби и завладаше пређашњим земљама њиховим. Они имају преко 100.000 војника, далеко су чувени свуда са своје тјелесне силе, а напредују и у просвјети . . . У њих су коњи

бржи од хунских, а оружје још оштрије од хунског... Српска су племена *још силнија и многобројнија,* него што су прије била, и већ су двије године, како не можемо да измислимо начин, којим бисмо им доскочили". („Одломци", књ. I. стр. 90—91.)

Тако тај Китајац љетописац о томе *преостатку* Срп-ства у Средњој Азији. Али још прије тога, на неких 350 година прије Христа, славни маћедонски цар Александар Велики бочи се овђе у *Европи* са силним и многобројним племенима српским, и он, Александар Велики, бездушни освајач, јемачно не из љубави, већ из страха, нарочитим мајестатом (повељом) даје тим српским племенима многе земље у средњој и јужној Европи. Тај Александров „majestat" налази се као прилог у знаменитом чешком државном спису „Kratké sebrání s kronik českých k vystraze věrných Čechův", а касније је ушао и у пољске и југословенске кронике. У томе „majestatu" цар Александар набраја те све земље „velikomocného, nejslovútnějšího, najznamenitějšího a najudatnějšího národu našeho slovanského": „великомоћног, најчувенијег, најзнаменитијег и најмногобројнијег народа нашег словенског" — то јест народа српскога, јер сад ћеш видјети, да онда Словенству ниђе у свијет није било ни трага ни гласа, а оне ријечи „našeho slovanského" укријумчарио је на очиглед сам чески преводилац тек у 15. стољећу послије Христа, а на 1800 година послије Александра Великог.

Али још прије Александра, на 450 година прије Христа, живио је „отац историје" јелински историк Херодот. И још тада Херодот рече и писа: „Срби су, бар послије Индијанаца *највећи народ на земаљском шару.* Кад би имали једног старјешину, или бар кад би били међу се сложни, били би они *најмоћнији народ на земљи.*" (Herodot, глава V. стр. 33.)

Стој! Стани и остани тамо гђе си, и немој ми говорити пред „којнак". Знам ја, шта ти знаш, па мислиш, да

ја то не знам. Јест, Херодот не каже изриком *Срби*, већ каже: *Трачани*. Али Херодот је врло непоуздан у свему, што се не тиче Јелина, а најнепоузданији је за нас Словене у опће. Та ено и учени Хрват др. Маретић, вели: „Доста је којешта несигурно и тамно у Херодота“, па то исто приговара и Плинију, Тациту, Птоломеју и другим старим писцима, који писаше о Словенима, а „који сами нигда нијесу видјели источне Европе, већ су писали само *по чувењу*“. (Мар. „Slav. u davn.“ стр. 12. и 20.) А „вјеровавши невидјевша“ и пишући „само по чувењу“, ти стари писци туђинци и Србомрсци називају Србе свакојаким именима, само право име српско мало кад превале преко зуба, баш као и загрепски жабец напуханец. Те тако они трпају Србе час међу Ските и Сармате, час међу Готе, Хуне (хунске Сабире) и Аваре, час смо им Венди, Венети, Винди и Вандали, час Трибали, Илири, Трачани (од Рашчани), Спори, Анти и све тако до зоре, а кад се особито умилостиве, онда нас почасте ропским именом Склав, Склавин, Славин, Славен, а никад — Словен. Та ено и данас, концем просвјећеног деветнаестог вијека, научевнији Американац, Едисон, никако не може да појми, да је његов такмац, Никола Тесла, Србин. Не зна тај, да и Србин може бити нешто, па још нешто боље од њега. Он мисли, да је Србин нешто рогато и зубато. Па још кад му Тесла рече, да је он Србин родом из Лике, а порјеклом из Црне Горе — лијепо га трољетница спопала. И баш није имао мира, док није упитао Теслу: „Је ли истина, да Црногорци једу живе људе?!“ Ето како о Србима мисли такав један славан електричар, Едисон, и то данас, кад се народи састају и упознају електричном брзином. Па онда није чудо, што нас саможиви туђинци нијесу познавали ни у оно давно полудивље доба, кад се о Србима писало „само по чувењу“, и кад се од Егејског до Јадранског и Тиренског Мора путовало, не за три четири дана као сад, него за читаве десе-

тине година, као што је путовао Херодотов мудри Одисеј Итачанин.

Ал и ту има рука работу.

Јербо: Кад су они Грци и Римљани први пут чули и обазнали за име Србин, онда је Србин већ стајао на прагу њиховом и загрозио смрћу, па за то њима име Србин није ни могло бити мило и слатко, већ горко и чемерно, па за то су они, нешто из незнања, а више из мржње и страха, извртали то име и наврtали га на сваке руке. Та није ни зазор, што су од имена Србин зазирали туђинци Србомрсци прије 2000 година, кад ево и данас, послије 2000 година нека наша рођена браћа изопачују и таје српско име, још и данаске смо ми Власи и Мартолози, још и данаске жабац напуханац волије изјести не знам шта, но изустити име — *Србин.*

Па за то Шафарик и рече, да је име Србин — „име тако старо, домаће и дубоко укорјењено међу свима Словенима, а *у странаца ријетко употребљавано*“. („Славј. древн.“ I. стр. 313.) И за то има пуно учених Несрба, па и Несловена, који са пуно разлога тврде, да је Херодот под оним Трачанима разумјевао — Србе (потоње Славене). Па онда може ли ико паметан замјерити, што сам и ја готов да пристанем уз мишљење тих учених Несрба? А, ка' оно ти Србин и српски син, на то сам ја вазда готов, ка' бос у бару — ево за што.

Прави Трачани живљаху готово сви само на балканском полуострву. Али осим Трачана живљаху на Балкану још и Мизи, Епирци, Илири, Јелини и *Словени*, то јест, *Срби* старосједиоци мизијски, илирски и трачки. А да је Срба на Балкану било од памтивијека, па и у доба Херодотово, то ћу ти ја већ доказати мало послије. Па сад 'ајде ти мени реци, како су могли они Херодотови Трачани као „највећи народ“ на земљи, да се стисну на оној једној петини балканског полуострва? Ево како су могли. Зна се

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ФОЧА БИЈЕЉИНА

и доказано је несумњиво, те је сувишно да још и ја доказујем, да је међу Србима од памтивијека било једно племе српско, које се звало *Рашчани* или *Раси* илити *Раши*. Ти Срби Рашчани добише то име још из Индије од санскритске ријечи Rakša, што значи црвенорујну боју, а то је вазда била, па и данас је главна боја српска народна. Дакле, исконски Рашчани то су Црвени Срби, којих је било у Русији све до X. вијека, као што је послије било и рињокосих Црвених Хрвата (оних зататранских) и као што дан дањи има Црвених Руса. Сад да ли су се Срби Рашчани тако звали по својој рињастој коси или руменој пути — то само онај Бог једини зна. Тек они су се тако звали, а то зна и сам жабац напуханац. А ти Срби Рашчани становаху на разним мјестима Азије и Европе, а у доба Херодотово бјеше их пуно и у Малој Азији и на Балкану у Тракији. А по тим Србима Рашчанима или Рацима често се и њихова домовина називала *Рашка*, *Расија* и *Рошија*. А по тим Рашчанима назвала се и она стара Рашка у Тракији, на ријеци Марици, и она потоња Немањина Рашка (Права Србија) више Скопља, на ријеци Рашкој (горњој). Па и дан данас постоје у Тракији прастаре развалине града Рашке и ријека Рашка (доња), која утиче у Марицу мутну, те опет ријека Ракса или Раса у Њемачкој. Па ништа лакше, но да је и само име „Тракија“ погрчено име те старе Рашке или Рације: Rastia = Ratia = Рација = Трација = Тракија. Сад било то ил не било, све толико чини, тек у тој трачкој Рацији и у Малој Азији живљели су Срби Рашчани много прије Христа, па и у доба Херодотово, који је чешће боравио у Малој Азији. И сад Херодот, видећи свуд око себе силество тих Срба Раца или Рашчана, а сазнавши „по чувењу“ и за оне остале многобројне Србе у Скитији и којегђе, лупио се шаком по кољену и чвркнуо се прстом по челу, па стао да упоређује оне остале Србе са овим Србима Рашчанима у Тракији и Малој Азији, те се увјерио,

да је то један исти народ, па сјео и написао: да су ти Срби — „бар послије Индијанаца, највећи народ на земном шару“, јер: „и ако су у њих многа покрајинска и племенска имена, ипак су им *закони и обичаји једни исти*“. Али, „чујући“ он у тих Срба „многа покрајинска и племенска имена“, није могао да им обазна право име, него их је без по бриге назвао „Трачанима“, по оним Србима Рашчанима у Тракији и Малој Азији. А од кога је — доста је. Лијепо је и то од њега. Јер надувени стари Јелини — као што је познато — презирали су све друге народе „варваре“ тако, да им никад ни имена не пређоше поменути, а често га нијесу могли људски ни изговорити, па ни написати. И за то он, Херодот, ка' оно ти „класични“ Јелин, „могао је (о свему томе) и шућети, и ниједан му Грк не би тога замјерио“ — вели учени Хрват, др. Маретић. („Slav. u davn.“ стр. 4.) Али тај Грекос није „шућео“, него је говорио, а није ћутао за то, што му се „рачило“ да о рашком трошку увелича славу својих грчких сродника — Трачана. Ама, ено, тако рећи, и дојучерањи најбољи мађарски историк Иштванфи, назива Трачанима Србе још у половини шеснаестог вијека послије Христа! Рајић (књ. IV. стр. 55.) казује како тај Мађар Иштванфи ништа друго не зна рећи о порјеклу српског деспота Ђорђа Бранковића II. него: „... точію именуетъ его Георгіемъ Ѳракесомъ, которымъ прозвищемъ обыкновенно онъ называетъ Сербскій родъ“. („.... само га именује Ђорђем *Трачанином*, којим називом он (Иштванфи) обично назива *српски* род“.) На кад Мађар, најближи наш сусјед, те угарске Раце (Рашчане) од прије 3 стољећа назива Трачанима, онда је са свим близу памети, што нас прије 24 стољећа називаше Трачанима они саможиви Трако-Јелини, који су хтјели све живо да потраче и да потљаче под јелинску папучу своју.

Ето, тако је Херодот од оне шаке правих, сад већ покојних, Трачана створио „највећи народ на земном шару“.

И, ето, за то сам се ја у мојој „Краткој повјесници Срба“ позвао на те ријечи Херодотове и на оне ријечи китајског љетописца. Јест, али жабец напуханец баш та мјеста није прештампао, него их је прескочио жабљим скоком, „уфајући“ се, да ће му то нешто помоћи. Али не помогоше њему ни кожне чакшире — и ље не ће му помоћи. Јер ево ја томе жапцу напуханцу ћутуре поклањам и тога Грка Херодота, и онога Кинеза Цај Јуна, па и онај „majestat“ Александра Великог. Нека он тиме закити своју ћелаву главу, а мени тог пераја не треба. Имам ја и других, мало љепших и почвршћих свједока величине Србинове — и кам' да имам гђе свију да им свабим! Ал овако, у овој тјескоби мојој, свабићу их бар онолико, колико их узмогне ући у ово мало књиге. А жабец напуханец, ако мниje да ће се тим што увајдити, нек пљуне, па нек разгази и нек збрише све оно, што до селе рекох.

Кад враг носи сир, нек носи и сурутку.

А нећу му ја ни говорити, већ нека му говори његов „први историк“, првак „сједењене опорбе“ (опозиције) хрватске, покојни др. Фрањо Рачки. Јербо:

„Први су ауктoритети тражили његово (Рачково) мниење и на њ се позивали . . . . Тко је разсвиетлио нашу прошлост као др. Фрањо Рачки? . . . . Рачки свиетли као звиезда, као сунце . . . . Један једини је био Рачки . . . . А ми светој души његовој највећу ћемо насладу учинити, ако . . . . будемо учили његова дјела“ — вели жабец напуханец („Obzor“ бр. 35. год. 1894.).

Почем: „Душевно око његово види као на длану све вијекове те прошлости са свими манами и врлинами њезиними. И пок. Рачки бијаше такав повјестничар. Он је живио за своју знаност . . . . и предочиваше ју у својих многобројних радових триезном сбиљношћу, темељним познавањем, подпуном вјерношћу“ — каже пророкова „лудачка хаљина“ („Hrvatska“ бр. 32. г. 1894.).

А баш тај и такав Рачки, у XXV. Radu Југославенске Академије („Borba južnih Slavena“, стр. 223) толкује Грка Кедрина, који (то јест Кедрин) све српске земље, па чак и Зету са Арбанијом, назива *Трибалијом*, а за ту Трибалију каже, да је она „tón topon ton Serbon“ (боравиште Срба), а народ тих земаља назива час Трибалима, час Србима. Те на то све Рачки каже: „У тексту је (Кедриновом) Трималија јамачно мјесто Трибалија од пука **Трибала** (Tribaloi), *којим су именом Византинци* (Грци) *често* **Србе** *називали.*“

А тај Кедрин чак и у 15. стољећу српског деспота Ђурђа Смедеревца назива Трибалом: „Георгий Трибалловъ Князъ.“ (Рајић II. стр. 239.)

А други Грк: „Калкокондилас вели о *Србих — Трибалих* — да су изашли из сјеверних руских крајева, премда о том није сигуран“ — каже опет Рачки. („Poviest Slavena“, стр. 69.)

А о томе сам тај Халкокондилас вели: „*Трибали*, то јест, *Срби илирски*, дошли су у те крајеве, како неки свједоче, из оне земље, која лежи за Истром (Дунавом) на крају Европе“ и т. д. („Trybali — t. Srbove illyrští — přitáhli do této krajiny, jakž někteří o tem svedčí, z one země, jenž leži za Istrem v končinách Evropy . . .“ (П. Ј. Шафарик, „Sebrane spisy“ III. стр. 43.)

А за ту своју илирску Трибалију Ханкокондило вели, да лежи „међу Илириком и Трибалијом“, а то ти је управ данашња краљевина Србија дуж цијеле Мораве с обе стране. (Види у П. Срећковића „Узроци српско-византијског ратовања“, Летопис 129. стр. 40.)

Елем, по тврђењу тих Грка: Трибали су Срби, а Трибалија је Србија.

А баш сам овај Атињанин Лаоник Халкокондилас, византијски писац из 15. стољећа, каже и вели: „да су сва данашња словенска племена један једини народ, у кога су

једни обичаји и један језик, и да су *Трибали* (Срби) најстарији *од свих народа и* највећи *народ на свијету.*“ (Chalcocondylas: „Histor. Byzant. I. стр. 14. вен. издање)

Е, сад да сам ја то казао, би се рекло, у најмању, да сам — буди Бог с нами — луд! Па, какви су, још би ме и везали, да не одгризем реп кусавом жапцу напуханцу. Ал ево то рече Грк Византинац, па нико ни да зуцну, да је тај Грк луда, већ свак скида капу и клања се његовој „греческој мудрости“. Вељу, да ја то рекох, би ме поцјепало ка’ свиња крпу, а кад је то рекао Грк — онда жабец напуханец кушује. Кушује, да богме, јер он није прост жабец туропољски, већ баш класичарски жабец напуханец и страст му је, да обожава све, што је „класично“, па у тој страсној жудњи за „класичном“ Грецијом измислио је он чак овђе у Тројединици некакав — „грчко-источни живаљ“! Само нек је „класично“, па макар о пљеви живјело.

Него, хајд’ оно „највећи“ — то још и којекако може проћ’. Ал шта ће се с оним „*најстарији* од свију народа“? Елем, би ће, да је ту Грк слагао, или бар прећерао — је л’ де? Ал, да ви’ш, није ни једно ни друго. Није он мислио, па није ни написао, да су Срби најстарији од свију народа на свијету, јер то није истина, него је он и мислио и написао, да су Срби „најстарији од свију народа“ — словенских. А за што је он тако написао? За то, што је морао; за то, што су то потврдили и други прије њега; за то, што није хтио да буде лажец, као жабец напуханец. Још „да паче“ и за то, што то исто свједоче и они земљописни записници од IX. стољећа у минхенској књижници, гђе но се вели:

„*Срби су тако велико царство* (regnum), *да су из њих произашли сви словенски народи,* ће — као што сами (Словени) тврде — отуда (из Срништва) воде своје поријекло.“ („Zerviani quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes

Sclavorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant.“ — I. v. Hormayrs Archiw. XVIII. 1827. p. 282—3.)

А сад пази, куд се гази, па туви и памти:

Даклем: „од Срба су произашли сви словенски народи“ — вели тај Баварац летописац. А „Хрват Маретић („Slaveni u davn.“, стр. 16) каже: „Ако су Плинијеви Срби живљели око Дона, а Венети или Венеди уз Вислу, онда је ваљада сигурно, да су између Висле и Дона без прекида живљела славенска племена. А то није никако велики простор за Славене, који су *од памтивијека познати са своје велике многобројности.*“ А на стр. 17. каже: „ . . . само се по себи разумије, „да ни под Тацитовијем Венетима не ваља мислити сав славенски народ, него само *један* дио“. А за саме те Венете, на стр. 18. каже: „*У крупне народе* . . . . броји Птоломеј и Славене, или како их он зове: *Венди.*“ А на стр. 14. рече: „Њих тројица на име (Плиније, Тацит и Птоломеј) *не знаји ништа за славенско име*, него говоре само о *Вендима* или *Виндима.*“

Тај Плиније (старији) живљаше баш у доба Христово (од 23. до 79. год.), а Птоломеј још касније (око 150 год.). Па ето ни Птоломеј, у половини другог стољећа „не зна ништа за словенско име, него говори само о Вендима или Виндима.“ А да не луташ никуд даље, ено „згољни“ Хрват „опорбењак“, др. Рачки, каже, да су ти Венди, Винди, Венеди, Венети, Велети, Вани и т. д. све један исти народ — српски. Чувени чески књижевници, Воцел, Ербен и Перволф написали су „Poviest Slavenstva“, а ту „Poviest“ у преводу прерадио је др. Рачки и препоручио је хрватској омладини најтоплије, као дјело изврсно, гдје ће она наћи „све, што је вриедно знати о словенском племену у обће.“ А у тој „Poviesti Slavenstva“ Рачки вели:

„Од *прастарих* времена, крију̇ћих се у недостижној тами, становаше *велика и људством многобројна грана словенска* на истоку Европе . . . . Зататрански Словени знаме-

нито се умножише већ у IV. вијеку прије Исуса придошашћем *многобројних* чета словенских из Подунавља . . . .“ (Стр. 6.) — „Огроман бијаше заиста простор, на којем су обитавали Словени, и ако су већ у VI. вијеку писци (Јорнандес и Прокоп) звали Словене народом *неизмјерно пучним и неконачно разграђеним*, чињаше се каснијим писцем, да се тај народ *не може нити пребројити;* тако да се словенски језик разширио (Helmold у XII. виеку).“ (Стр. 18.) — „Арабски земљописци из X., XI., XII. итд. виека (Al Bekri, Masudi, Ibn Haukel, Abn Išak, Edrisi и др.) говоре о великој земљи словенској и њезиних многобројних народих (Sclab, Seclab, Saclab), који би да нису разциепкани, те да се међу собом непрестано некољу, били *најмоћнији народ на свијету.*“ (Стр. 52.) — „И код останака полабских Словена знао је Абрахам Венцел (de originibus linguae s o r a b i c a e 1693., гдје у осталом изводи Словене од Жидова), како је раширен „славни и моћни народ словенски, којему би се заиста морао сав свиет покорити, кад би били Славени тако сретни, као што су крепостни . . . .“ (Стр. 54.)

А за оне Србе Венете ево шта каже др. Георг Крек: „Сједишта Венета почињу на Висли, па иду до источног вршка Источног Мора, сјеверно се пењу до Новгорода (у Великој Русији) и долазе до извора Волге и Дњепра, а источно додирују Дон, па иду према Карпатима и одатле до водомеђе Висле и Одре.“ (Einleitung in die Slawischen Literaturen“, 257.)

А Шафарик („Starož.“ II. међу прилозима) наводи ове ријечи готског писца Јорнанда: „Анти, нај јаче племе Винда, простиру се кривином Црног мора између Дњестра и Дњепра, а у размаку тих ријека има *много дана хода.*“ Па онда наводи ове ријечи Грка Прокопија Кесарејца: „Око Азовског Мора живе Утугури, а више њих *неизбројна племена Анта.*“

Но ми ћемо даље виђети, да је тих прастарих Срба (потоњих Словена) још прије Христа било, не само по ци-

јелој данашњој Русији, Њемачкој и Аустрогарској, него чак и до Цариграда и до Солуна и до Рима и преко њих. Јер о тој неизбројној многобројности прастарих Срба говоре сви писци, и српски и несрписки. И онда Милојевић има право, кад вели: „Огромност и величина српских племена, или саданьих славенских, може нам протумачити њихово живованье свуда и на сваком месту.“ („Одломци“ II. 224.) А да ти прастари, „мнобројни“, „неизмјерно пучни и неконачно разграньени“ Словени нијесу били ништа друго, него преци данашњих Срба, то је већ рекао Хрват Рачки, кад је рекао:

„У почетку називаху се Словени *домаћим* именом **Срби** (т. ј. рођаци); код туђинаца, а напосе Њемаца, бијаху од давне давнине познати под именом: *Венеда*, *Винида*, *Винда*. Под овим именом познаваху Словене Грци и Римљани (негђе од VII. вијека прије Исуса), који су из њихових крајева код балтичкога мора јантар извозили. Сусједни Скандинавци зваху их *Вани* . . . Ширењем римскога господства на сјеверу и истоку добиваху и Римљани понешто точније вијести о *Венедих* или *Србих* . . . *Сада* (пошто је уништена римска и хунска држава) нестаде и старога домаћега имена **Срб**, *као обћенита свему роду*, те се оно задржавало тек код неких грана словенских, поимснце код *Срба полабских* и јужних. Мјесто овога имена долази код писаца, почам од **VI.** стољећа, све више и чешће име: **Sloven**, *Slavi*, *Sclavi*, *Sclavini*.“ (Pov. Slav. 6. и 7.)

А од цијеле те галаме ја рекох само ово: „Али од свих Словена најстарији су Срби. Име Србин много је старије од имена Словен. Име Србин било је познато од памтивијека, на хиљаде година прије Христа, а име Словен постало је тек у *петом* стољећу послије Христа, кад се Срби сукобише у Европи са Њерманима, а то су данашње Швабе. То је било овако: Сва она српска племена, која су могла међу се да *слове* (да говоре) и да се споразумјевају, на-

звала су се *Словени*, а све туђинце, који нијесу „словили“ (говорили) српски, назваше *Нијемцима*, јер они за Србе збиља бијаху *нијеми*, пошто говораху неразумљивим језиком. А све дотле сви данашњи Словени звали су се једним опћим именом: *Срби*. Дакле, као што су данас *Срби грана словенског стабла*, тако су онда сви данашњи Словени били *гране једнога стабла српског*. — Још у најстарија времена, много прије Христа, Срби су били познати као силан и многобројан народ. А неки стари повјесничари помињу Србе као „најмногобројнији народ“ у тадањем свијету. Али касније, кад се Срби поцјепаше у данашња словенска племена, опали су бројно.“

Само толико рекох ја, Србине Србаковићу!

Па сад стани, разабери се и сјети се, молим те, шта оно рекоше они учени људи, од којих ни један није Србин ни српски син. Они ти сви једногрлице свједоче, да је оно жива истина, што сам ја рекао у мојој „Краткој повјесници Срба“, и да је сав мој гријех, што сам — премало рекао. И, ваистину, гријех је то самртни, непокајни! Јер ко је мене овластио, да ја будем паметнији од толиких учених људи, које поменух до селе и које ћу истом поменути? И откуд мени права, да ја будем несрпскији од „опорбених“ србождера и да будем учевнији од велеученог госпон Тадије Смичикласа, дра Маретића и дра Рачког? Како сам ја смио кусити, скраћивати и омаловажавати мисли толиких велеучених „др“-ова, кад ја нити сам госпон „др“ нити сам позван да дрцам и дрљецам оно, што је — њихов занат? Јест, како сам ја смио да не послушам те учене главе? За што и ја не рекох, да Срби нијесу били само „највећи“, већ најнајвећи, „најмоћнији“ и „најстарији“ народ на свијету, народ знан и велик „од прастарих времена, кријућих се у недостижној тами“, народ „неизмјерно пучан и бесконачно разграњен“, који се „не може нити пребројити“, и „којему би се заиста морао сав свиет покорити?“ За што

сам ја упињарио и затајао толико Сриство, кад га ни он'лики србождери не могоше изјести? За што и ја не рекох, да су Јелини и Римљани познавали те неизбројне Србе још на 700 година прије Христа? И за што ја рекох, да се име „Словен" појавило „тек у *петом* стољећу послије Христа"? За што и ја не рекох, да се оно појавило тек „почам од *шестог* стољећа" по Исусу, као што рече велеучени др. Рачки? И паки за што сам ја био мањи Србин од Хрвата Рачког, првака „сједињене опорбе" србождерске?

За то, што ме је Бог овако саздао, да нијесам ждера ненасита, већ имам милосрђа према — сиротињи. За то сам ја од Сриства одујмио, да бих зајазио жабљу ненајест. К'о вељу, хајд' нека остане што и за гладнице свјетске. Па сад, мјесто да ми је захвално, а оно се још испизмило на ме, к'о ђаво на грјешну душу.

Ал тако ми и треба! Јер није оно залуд речено: низак плот и пси прескачу.

А ја, да бих поувољио зечијем срцу „велеучених" страшљиваца српских, и да се не бих замјерио дрским Србождерима: учинио сам се несрпекији од њих самих и стињио сам се к'о цинцарска лешиња, те сам снизио Сриство тако, да сад може да га прескаче свака жгеба, па чак и шкембави жабец напуханец. Грдно сам сагријешио — то признајем. Али Они су так добри, госпон жабец напуханец, нај ми простију, не бум тога делал нигдар вре.

Ej, пусто, гђе ли ми бјеше ова намет лани, а ље не би оно сад имало петље да се разбацује жабљим крацима и да нам прескаче поврх главе живе. Али сад већ што би — би! Касно кајање — готова жалост.

А, богме, ја нећу да се жалостим, јер његово је то сад, да се жалости и да крепава од жалости, жалосна му нана расплакана. И нека њега, нек оно тражи себи одушка с које му драго стране, а док оно не издуши и не спласне, дај да ја теби речем, што сам хтио рећи.

Каже: ако нијесам кумовао кроз плот сам гледао.

Те тако и ми, Србине Србаковићу, ако и нијесмо велеучени историци од заната, који самовољно и непозвано кумују народима, а оно нијесмо ни слијепци, да не видимо, што је свему свијету видно, па макар се и кроз плот гледало. Па и овако узгред летимице виђесмо ми отоич, да је кумче старије од кума. Јербо: почем дијете најприје мора да се роди, па тек онда му име надјену; и почем оно мора проживсти немуштим језиком неко вријеме, док научи говорити; и почем оно мора великачко порасти, док облада језиком тако, да само себи може кумовати; и почем је српски језик постао из живих уста српскога народа; и почем је име „Срб“ постало од српске ријечи „Сораб“; и почем је Срйство само себи кумовало, само себи име надјенуло; и почем то име „Срб“ значи „силу и множину сабраће једнога истог рода и кољена“: онда ето ти, како се могло случити, да је кумче старије од кума.

А већ кад се кумче родило прије кума; кад је најприје Срйство постало, па тек онда име „Сораб“ и „Срб“; и кад је Срйству могло доликовати баш то, и само то име „Срб“, које означава „силу и множину“ историдну: онда дај да видимо, како и по чему је српски народ још у „прастара времена“ могао бити тако „неизмјерно пучан и неконачно разграњен“ и за што се за Србе знало још онда, на 700 година прије Исуса, кад се није ни сањало о имену „Словен“, које се појавило тек „почам од *шестог* стољећа по Исусу, као што рече велеучени првак „сједињене опорбе“ хрватске, а не у *петом* стољећу, како је рекла невелеучена моја маленкост?

Е, видиш, то је могло бити само тако, што онда није било српскö-хрватске, руско-пољачке, чешко-моравске, и већ свакојачке објешењачке — неслоге и вражде братске. А те вражде и неслоге вражје није било само с тога, што онда није било ни Руса, ни Пољака, ни Чеха, ни Мораваца,

ни Словака, ни Словенаца, ни Блгара, ни Хрвата, а боме није било ни хрватских „одвишњака“ и неодвишњака, па ни српских радикала и либерала, ни клерикала и трбушара, ни напредњака и назадњака себичњака свакојаких. А свега тога зеља није било само за то, што је онда — ах, у блажено доба стародавно! — *свијест српска* стајала високо изнад прашине себичњаштва, што је онда брат брату био брат, и што су онда сва браћа братски живјела под једним шљеменом и звала се једним задругарским именом: *Сабраћа* = *Сораби* = **Срби** и српске мајке синци. Вељу, тај истокрвни народ сабраће и сурodица могао је бити онако „неизмјерно пучан“ само с тога, што онда још није био — разједињен. А није био разједињен само с тога, што су онда сви Срби били само Срби, а нијесу били поцјепани на крбањке „цјелокупне“ и „нецјелокупне“, него су сви до једног били цјелокупна цјелина, како их је Господ саздао.

А Бог те пита кад је то било! Вальда још док ђаво гаћа није имао, или још кад је враг на прасици јашио, те није досиjевао, да забада ђаволи прст међу браћу ту и сабраћу српску. Али макар то било још кад је цар каплар био, тек оно је некад — било. Јербо, на прилику, др. Маретић (Slav. u davn.) одмах с главе на 1. страни, вели:

„Данашња историчка (повјесна) и филолошка (језикословна) наука има *тврдијех доказа*, да је било негда вријеме, кад су *сви Славени сачињавали један народ*, који је говорио *једним језиком* и живио у *једној домовини*“.

То исто потврђују и сви српски повјесничари, као Рајић, Крстић, Милојевић, Срећковић, Убавкић, Ковачевић, Јовановић и други. А морају они то да признају, јербо: „Занеже всѣхъ Сарматскихъ Народовъ, долго и широко по Царствамъ и Провінціямъ раздѣленныхъ, *единъ и тойже язикъ*, и мало не *всякое слово единаково било*, по тому и *единымъ наименованіемъ* назвали себе Словенами“ — каже

славни Словенин Јован Дубрави, епископ оломуцки. (Рајић I. 39.)

Али вара се тај брат Словенин, да су се они „Словенами“ називали, јербо је име Словен постало тек у VI. стољећу, те за то Шафарик (Starož. I. c. 117.) и помиње Србе: „. . . . још из оних прастарих времена, кад су сви данашњи народи словенски били *сједињени* под заједничким именом **Срби** и говорили само једним јединим опћим језиком.“ („. . . až z oněch prastarodávních časův, když ještě všecky nynější národý slovanské pod společným jménem Srbův sjednocené, jen jediným obecnym jazykem mluvili.“

На тако и други „опорбени“ Хрват, пок. др. Рачки (Pov. Slav. 50. и 52.) каже:

„Словени, прем да им права народне заједнице нестало, не изгубише никад јасне свиести, да су били првобитно *један народ* — на што је увиек у доби каснијој показивало много уредаба и обичаја једнаких или сличних код свих Словена — — — Али не само, што домаћи писци словенски знаду, да су сви народи словенски *једног порјекла*, него то признају и *туђи* љетописци и земљописци њемачки, грчки, талијански, арабски и т. д., држећ *све словенске народе за народе једног порјекла, једног рода*.“

А трећи још „згољнији“ Хрват „опорбењак“, госпон Таде Смичиклас (Pov. hrv. I. стр. 111.) говорећи о вјерским појмовима старих Словена, каже: „Али то појимање словенско иде у добу обћу славенску, кад су *Славени били у заједници*, кад још поједина племена славенска нису била одлучена, када још-те није почела повиест појединих племена.“

Ово ти је чисто и бистро ка' рибље око.

Ето, дакле, како је тај историодни народ могао и морао бити „неизмјерно пучан и безконачно разграњен“. А кад је тај народ рођака, суродица, браће и сабраће живјео у једној неразлучној заједници и био „неизмјерно пучан“; онда он себи и није могао надјенути друго име, већ само

оно, које му доликује, име „домаће“ и „рођачко“, које означава „јединство“, „силу и множину“ цјелокупног „једног рода“, од „једног порјекла“, док у једно значи и крвно сродство тих сложних рођака и сурodица, те рођене браће и сабраће, а то је име: *Сабраћа* = *Сораби* = **Срби.**

На сад, момче риболовче, ако си баш каил, да се увјериш, е да ли су се сви Словени првобитно звали Срби, а ти буди тако добар као што си ми лијеп, па се опет сјети оних записника у минхенској књижници, гђе но Баварац љетописац још прије хиљаду година рече:

„*Срби* су тако велико царство (regnum), да су *из њих произашли сви словенски народи*, те — као што сами (Словени) тврде — отуда (од Србаља) воде своје порјекло.“

На сјети ми се, како 'но и саможиви Грк Халкокондила рече: „да су *Срби* (Трибали) *најстарији од свих народа* (словенских) и највећи народ на свијету.“

А ваљда знаш, да је и славни чешки писац, Јосиф Добровски, још прије 110 година (1784.) рекао: „Истовјетност имена вендских (лужичких) и илирских (балканских) Срба није случајна, него потиче из прастарих времена: *тим именом* (Срби) називала су се оба реда словенских народа (т. ј. сви данашњи Славени) прије, но што је постало име Словен.“ (Wien. Jahrbuch der Liter. 1827. XXXVII.)

А ту научну поставку објеручке потписује и онај најславнији слависта, Чех П. Ј. Шафарик. Али није он госпон Миле, чедо стриканово, да негледуш потписује макар шта, што му поднесе на потпис шпекулантска кућа браће Франк. Него је он озбиљни ученјак Шафарик, који најприје темељно истражује и налази неизбројне трагове имена „Србин“ широм Европе и Азије, па тек онда на широко и на дугачко расправља и доказује ту поставку и вели:

„Име (Срб) тако *старо, домаће и дубоко укорјењено међу свима Словенима* — — могло је само у *својој прадомовини*

добити свој прави природни значај.“ („Славјанске древности“ I. стр. 313. рус. прев. од 1837.)

А чуо си и отоич, гђе исти Шафарик рече: да су још у прастародавна времена „сви данашњи народи словенски били сједињени под заједничким именом *Срби* и говорили само једним јединим опћим језиком“ — наравски — српским.

А уз Шафарика и Добровског пристају и многи други најозбиљнији учењаци Словени и Несловени, па чак и Руси, који нијесу баш вољни да уступе првенство никоме, а најмање Србима. Тако, на прилику и бањушка Вељтман (Атилла и Русъ“ 122.) признаје: „что название Серби било въ древнѣйшія времена именомъ свего славенскаго племени“ („да је назив Срби у прастара времена било име свих словенских племена“).

И Шваба Черниг („Ethnographie“, II. 1855.) такођер вели, да је име Срби (Serbli) било „прво опште име свих Словена“, и да то име Срби по Добровском значи *„уједињени“*.

А цареки министар, Венијамин Калај, корјенити Мадар, у својој „Историји српског народа“ (I. стр. 11. прев.) каже: „Нека буде довољно речено, да су се, по испитиваньима *најбољих научника* словенских, *сви словенски народи у прастаро доба по свој прилици називали Срби* (Срб), а Словени и Анти била су само имена оба огранка ове велике народне породице.“

А „згољни“ Хрват Србојед, госпон Вјекослав Клајић („Vienac“, бр. 39. г. 1891.) вели: „Међу тими љетописци (који писаше о досељењу Срба и Хрвата) први је састављач тако зване *Далимилове* чешке римоване кронике.* — — — Далимилова кроника почиње с причањем, како се људи расељише и доселише из *Азије* у Европу. Пошто се

---

* Писац је те кронике Далимил Мезерицки, чешки витез и пјесник из 13. стољећа (1282.—1314.).

је изприповиедало, како се Грци настанише на Балканском полуотоку, спомиње и сеобу Славена у Европу. Славени *или*, како их Далемилова кроника зове, *Срби* — Srbove — настанише се на Балканском полуотоку и то *уз море*, пак се онда разграниче све до *Рима*."

На сада ево шта каже на то Фортунат Дурих, који вели: „Како се из контекса лако разумјети даје, Далимил узима српски род и језик тако, да он под тим старинским именом подразумјева све Словене, као што су Прокопију били *Спори*". (Bibliot. slavica и т. д. Slavorum Gentis и т. д. Vol. I. Vindobonae MDCCXCV. pag. 268.).

А сад чуј и почуј, шта каже о томе Хрват Маретић (Slav. u davn., стр. 54.) који каже: „Велеумни се Шафарик није могао ничему новом досјетити, него је попримио мнијење, што га је изрекао већ год. 1784. Чех Добровски, а послије год. 1802. Њемац Шлецер, велећи, да је Прокопијево Σπόροι (Спори) покварено мјесто Σέρβοι (Срби) т. ј. *Анти и Словени* звали су се негда *заједничким именом Срби*. Ми смо већ рекли да се српско име налази већ код онако старијех писаца, какви су Плиније и Птоломеј. Шафарик је на основи Плинијеве и Птоломејеве биљешке, за тијем на основи другијех некијех извора, који више или мање *јасно спомиња српско име као име великога славенскога огранка*. извео закључак, да је у прастаро доба име Срби припадало свијем Славенима, док су сачињавали *један народ* у својој прадомовини".

Али, ако се „велеумни" Шафарик „није могао ничему новом досјетити", ни велеучени Маретић није се ничему новом досјетио, него се овлаш извукао и прошао мимо то питање, као мимо турско гробље. Него и јес' та стварца тугаљива. Особито за једног Хрвата, свеучилишног професора у — Загребу! Па још у ове мутне дане, кад се Хрватству јавно придикује, да је њему Српство „највећи непријатељ". (Маретић је то дјело написао г. 1889.) Елем

појмљиво је, ако чељаде у таквој стисци по нешто и „прешути“, јер ако се баш и деси понекад, да је „говор сребро“ — „ћутање је злато“ увијек. Али жабец напуханец и „лудачка хаљина“ пророкова и онако не вјерују велеученом Маретићу и бацају га безобразно испод сваке критике. На кад му они баш ништа не вјерују, дај да му и ја не вјерујем бар — нешто. И не морам му вјеровати. Јербо, нема сумње, да жабец напуханец безусловно вјерује своме „сунцу“, дру. Рачком, а тај Рачки (Pov. Slav., стр. 6. и 7.) рече:

„У почетку називаху се Славени *домаћим* именом *Срби* — т. ј. *рођаци*; код туђинаца а напосе Њемаца, бијаху од давне давнине познати под именом *Венеда, Винида, Винда.* — — — Сусједни Скандинавци зваху их *Вани.* — — Ширењем римскога господства на сјеверу и истоку добиваху и Римљани понешто точније вијести о *Венедих* или *Србих*“.

Тако и Крек вели: да се Словени испрвице појављују под два имена: под именом „Срба“ и „Венета“. Прво је име мање распрострањено, а друго су раширили Германи (Њемци) с којима су Срби дошли у додир. („Einl. in die Slav. Liter.“ стр. 249.)

А Шафарик (Starož. I. c. 83.) вели: да је свих Словена „старо и свеопће име било по Јорнандесу Виниди, по Прокопију пак Спори или *Срби*“. („. . . dřevni a všeobecné jméno bylo dle Jornandesa Vinidove, dle Prokopia pak Sporové čili *Srbove.*“)

А чуо си мало прије, гђе сам тај Јорнандес, готски писац из VI. стољећа, рече: да су „Анти најјаче племе Винда“.

А озбиљни Стојан Бошковић, позивајући се на Палацког и Шафарика, вели: „У прећашње време зваху се Словени општим именом *Срби* (сродници), а велико словенско племе, што живљаше на југу поред Црног Мора, познато је било Грцима, Римљанима и Готима под именом

Анти (јунаци). Именом Склав (роб) називали су Немци оне Словене које би покорили". („Историја света" књ. II. св. 1. стр. 85.)

А за те Јорнандесове виндске Србе „Анте" илити јунаке Прокопије Кесарејац, грчки писац из VI. стољећа, каже: „Име Словена и Анта некада је било једно исто: у старо доба обоји се звахy *Спори.*" (De bello Gothico III. 14.)

А за те Прокопове Споре Шафарик вели, да нијесу друго него Срби: „jak my tomu rozumime Srbův." (Starož. I. 76.) А на страни 77. каже: „Прокоп је своју, дотле нечувену, ријеч Спори начинио из прасловенског имена *Срби.*" („Prokop své neslýchané slovo Spori z praslovenského jméne *Srbi* utvořil." А на стр. 115. разлаже, да су нас Грци за то прозвали „Спорима", што нијесу могли да изговарају оно словце „буки" у имену Србин, што су „класична" грчка усташца била одвећ невјешта да изговоре: „řeckym ústům neobvyklé slovo Srbi, Srbli" : „грчким устима необвиклу ријеч Срби, Србљи."

А Милојевић помиње, али не именује још једног грчког писца из половине VI. стољећа, који рече: „Анти и Словени старином су једно исто. И једни и други од искони звахy се *Срби.*" („Одломци" I. 106.)

А то исто прихваћа и учени Пољак, Вацлав Мацјовски, бив. професор права у Варшави. (Види његову „Исторію славенскыхъ права" I. стр. 194. ad 345., примједба 574.)

А о свему томе славни Добровски каже: „Кад сравнимо два *поуздана* извјешћа о Словенима у шестом стољећу, т. ј. Јорнанда и Прокопија, онда ћемо виђети, да су Винди и Спори — Срби — главна имена *једног истог народа — српског.*" (W. Jahrb. 1827. Bd. XXXVII.)

А поврх свега тога белаја, Шафарик пише читаву једну свеску, гђе потанко разлаже значење имена Спори, па каже: да „име Спори значи *Срби* (од глагола „спорадин" = расијани), а ријеч Срби значи: рођај, племе, народ "

Те тако Шафарик тврди, да је то име „Спори“ постало од грчкога глагола *спорадин* (σπορἀδιν), а „спорадин“ се српски каже расијани. А од тога преведеног грчког Спори = спорадин = *расијани* широм свијета морда је постало и оно често име: *Расијани* = Раси = Рации = Рашчани и оне многе Рашке, Расе и Расине, које се појављују широм свијета, гдје год се Србин *сијао* и — *расијао*. И Гедеон такођер тврди, да ријеч „Спори“ значи *Раси* и да су Грци српску ријеч Раси или Расијани превели својом ријечју *Спори* од σπορἀδιν = расијани. Па чак и наш Лукари назива Спорима баш ове данашње Србе Србаковиће. А почем су ти Срби Спори исто што и Срби Расијани = Рашчани = Раси = Рации: онда ето ти, да сам ја слагао, кад сам рекао, да је име „Рац“ млађе од имена „Влах“, јер ено си видјео, да је тих Срба Раца (Расијана) било и прије келтских „Влаха“, још у доба Херодотово, на 450 година прије Христа. Те сад ја морам да се угризем за језик и да узмем капару натраг.

Елем: име *Спори* значи расијани, *разједињени* род и народ. А почем Добровски тврди, да име *Србин*, баш на против, значи *уједињени* род и народ истокрвни — онда ти је то овако било.

Док сви Срби (потоњи Словени) још не бјеху разједињени и расијани свијетом, звали су се „домаћим“, рођачким именом *Срби*, то јест: уједињена сабраћа — Сораби. А кад су се разјединили и *расијали* по свијету б'јелом небијелом, онда су се почели звати: *Расијани* = Раси = Рашчани. У томе расијаном стању натрапаше их и Грци, те Грци, по своме глаголу „спорадин“ преведоше име Расијани својом ријечју: Спори. А од тих „Спора“ послије постадоше Анти, Винди, Словени, а од Словена Словаци, Словенци, Руси, Чеси и све тако у бестрага, чак до пророковог — „влашког накота“.

Тако је то било. И за то Калај (стр. 11.) право

каже: „Тако се по том збило, да је оно негда *опће име Срб* забачено, назива Анти коначно нестало, а да се име Словени, као опћи назив укупне народне породице, све више употребљавало“.

На за то и пок. Рачки право има, што каже: „Сада (пошто је уништена римска и хунска држава) нестаје старога и *домаћега* имена **Срб** *као опћенитога свему роду*. те се оно задржало тек код неких грана словенских, поименце код Срба полабских и јужних. Мјесто овога имена долази код писаца, почам од **VI**. стољећа, све више и чешће име: **Sloven**, Slavi, Sclavi, Sclavini. — — — Али већ у VII. стољећу нестаде имена „Анта“; именом „Sloveni“ означују се за тием сви словенски народи *називани прије именом* „Срба“, тако у домаћих кано и иностраних писаца. И германско име „Виниди“, „Винди“, „Венди“ долази све ређе, па се напокон сачувало *као име* **Срб**, само код неких племена словенских, именито код племена *балтичких и полабских*, па и код *корушких* Словена“. (Pov. Slav., стр. 7. и 8.)

И опет стани ту и одани, Србине Србаковићу, па разабери и упамти све ово, душе ти, и не заборави ми то. На онда ајде ти мени реци, е да ли ја у мојој „Краткој повјесници“ рекох ипта више, но што рекоше ти „велеумни“ и „велеучени“ — Несрби? Не више, ваистину, но много мање рекох ја. На сад, молим ја тебе, како то би, да је првак „сједињене опорбе“ хрватске, пок. др. Рачки, српскији и србастији од мене грјешног Србина и мајчиног неког српског сина? Јер никад и ниђе ја не рекох да су Словенци и „напокон“ остали Срби, него ја само рекох, да „Швабе и данас називају *Вендима* нашу браћу Словенце и Лужичке Србе“. А ето велеучени Рачки каже, да се име „Венди“ „као име *Срб*“, сачувало не само код полапских (Лужичких Срба), већ и код неких *балтичких*, „па и код *корушких* Словена“ — данашњих Словенаца, тобож, „планинских Хрвата“!

Па ипак жабец напуханец не рече своме велеученом прваку ни по тамо се, него је зинуо на ме невелеучена и хоће да ме изједе жива овако ђутуре „са све дару“ — рећи — brutto!

* * *

Него, знаш, што но се каже: паметној глави доста и једно око.

А ти, Србине Србаковићу, могао си до селе и жмурећи сагледати то „неизмјерно пучно“ Срйство из „прастарих времена“. А приде обазнао си још и то, да је то Срйство било такво само с тога, што су онда сва браћа Словени живјели братски сједињени под једним „домаћим именом: Сабраћа = Сораби = Сорби = **Срби**. Па сад дај да видимо: *када и за што* су се та браћа разбратила и разјединила, да се морда никада више онако братињски не сједине?

„Казали смо већ“ — каже Хрват Маретић — „да се не може одредити вријеме тому цијепању; али ако се читатељ ове (тамо његове) књижице хоће и може задовољити *пуком хипотезом*, мнијењем, којега *не можемо утврдити доказима*, онда ћемо рећи, да су у *доба Херодотово* Славени још били један народ нерасцијепан, а *у вријеме Плинија и Тацита рекли бисмо* да су се већ били *почели цијепати*, али су се још сви међу собом посве добро разумјевали, јер су разлике међу појединим говорима биле незнатне у размјери према каснијем времену.“ (Slav. u davn., стр. 24.)

А, „*рекли бисмо*“, да сам му вальда и ја неки читалац? Па ево муке његове, гђе ја не могу и нећу да се задовољим „пуком хипотезом“ (претпоставком) његовом, коју он „не може утврдити доказима“ никаквим, а овамо опет на памет тврди и утврђује рок тога расцјепа, и ако зна, „да се не може одредити вријеме тому цијепању!“ Јест, али он је велеучени „др“, а не самоука „баба из Петриње“, па

ето њему море подниjет, да тврди на памет чак и оно, што се не дозвољава ни „баби из Петриње“ и што се „не може утврдити доказима“ никаквим, а поготово не празним даштањем: „рекли бисмо“ и „рекла — казала“.

Море му бити, а лијепо му стоји — па шта ћеш му, де?!

Али никаква „велеученост“ људска „не може доказима утврдити“, да је првобитно Срство било непоцјепано још у доба Херодотово (око 450. године прије Христа) и да се истому доба Исусово (у вријеме Плинија и Тацита) тек — „почело цијепати“. Јер још прије Херодота бијаху Срби већ разједињени на три велика огранка, од којих један огранак бјеше заостао у средњој Азији, други се расуо преко Мале Азије и Африке у јужну Европу, а трећи се населио у Скитији и Сарматији (данашњој Русији) и по сјеверо-источној Европи у Полабљу и Балтичкој Србији, гђе их Грци и Римљани налазе још на 250 година прије Херодота. Јербо:

„Ширењем римскога господства на сјеверу и истоку добиваху и Римљани понешто точније виести о *Венедих* или *Србих*“ — каже велеучени др. Рачки (Pov. Slav., стр. 7.), а прије тога (на стр. 6.) рече: „Под овим именом (под именом Венеда = Срба) познаваху Словене Грци и Римљани — негђе *од* VII. *вијека прије Исуса* — који су из њихових (српских) крајева код *балтичкога мора* јантар (ћилибар) извозили.“

Даклем: већ на 700 година прије Христа и Плинија старијег бијаху Срби *политички* (простором) разједињени и разбуцани чак до Балтичког Мора. Већ тада постојало је још само *јединство имена*, јер Словени и тада, макар што бјеху политички разједињени, још се зваху својим рођачким „домаћим именом“ *Срби*, а само их туђинци називаху Вендима, Виндима и Ванима, али: „Славени сами себе никад и нигђе нијесу звали Венди (Винди)“ — каже др. Маретић

(Slav. u dav. 14.) — а то име „Славени“ појавило се тек „почам од шестог стољећа“ по Исусу — каже др. Рачки (Pov. Slav., стр. 7.).

Али још раније се почео ђавољи расцјеп тај. Јербо:

„Ова сродност (литавског и словенског језика) допире тако далеко, да су данашњи језикословци (руфетлије Маретићеве) *тврдо увјерени*, да је било негда вријеме, када се говорило литавско-славенски и *истом послије тога времена* расцјепљена је заједница, те је настао пралитавски и праславенски језик, а *тај се расцјеп догодио свакако неколико вијекова прије Херодота, можда око год. 1000 прије Христа* — каже баш тај исти Маретић (стр. 17. и 18.) у истој књизи тој, гђе се рекло и оно: „у вријеме Плинија и Тацита рекли бисмо да су се већ били *почели* цијепати!“

Елем, ту је велеучени Маретић стукнуо за читавих 1000 година назад. Али велеучени госпон Таде Смичиклас био је још жустрији. Он ка' он, надиг'о скуте, па њă — у облаке! Залећео се тај чово, па испао ван повјесног доба чак у предисторију, па вели:

„У повјесно вријеме већ имамо сва нарјечја славенска, која су и *данас*.“ (Pov. hrv. I., стр. 110.)

Оно, јес' да му то неће нико вјеровати, ко слано једе. Али кад тако вели велеучени госпон Таде, онда мени невелеученом не преостаје друге, ван „шућети“ и „мучати“, па ћутке слушати, шта паметнији диване. Али 'ајде ти сад мени реци, докле допире то „повјесно вријеме“? И то још нико није на длаку утврдио, нити је то икоме знано, осим госпон Тадији, који вели: „Докле иду писани споменици, дотле иде и повиест.“ (I., стр. 3.) Ал сад ти је то вражји поса', што „писани споменици“ свјетске повјеснице иду чак у бестрагију. Истина, наука је онако од ока одмјерила најстарије „повјесно вријеме“, а то је тако звани „источни период“, који почиње са 3000 година прије Христа, а свршује на домак Херодоту. Ал све је то лук и вода, што је

*

наука утврдила, кад госпон Таде вели: „Докле иду *писани споменици*, дотле иде и повиест.“ Те идући госпон Тадија за „писаним спомеиицима“, а идући ја за госпон Тадијом главом велеученом, морам и ја по његовски да скакућем и да прескачем, те д' ако га стигнем тамо неђе у бестрагији. Па за то ја прескачем све „писане споменике“ римске и јелинске, а понајприје одбацујем све хронологије и теогоније почев од индијске, која памти 4,320.000 година, па мисирске, вавилонске, јеврејске, зендске, јелинске и т. д., које засјецају у стотине хиљада година, па све до најскромније — исламске. Па онда прескачем и све друге „писане споменике“ библијске, почев од Христа, Зороастра, Буде, Конфучија и Мојсија, који није био библијска личност, већ мудар државник, војсковођ и законодавац *писаних* „Десет заповједи божјих“, којима се већ 3291 годину покорава цијело Чивутство и Хришћанство. Па онда прескачем: и писано индијско јеванђеље „Пурани“ и законик „Ману“, писан на 1200 година прије Христа; и најстарију историјску књигу о Индији, „Ведам“, свету књигу индијску, коју написа сам свети Виаса на 1580 год. прије Христа; и китајски „Дворски Дневник“, који се поче писати на 2000 год. прије Христа, те се пише све једнако и дан дањи; и китајску свету књигу „И-цзин“, коју написа сам „небески син“ Фо-хи, који је на леђима дракона пронашао китајска писмена још на 3000 година прије Христа; и таблице Манетове, које набрајају мисирске владаоце од пешес хиљада година прије Христа, а за којега (Манета) данашња наука вели, да „није ништа прећерао“, него још — умањио; на поклањам ти и онај мисирски папирус из париске библиотеке, који је *писан* прије 5500 година. Све то прескачем, па прескачем и мисирске пирамиде грдосије, које памте по пешес хиљада година, па ево ме код најстаријих „писаних споменика“, код — јероглифа мисирских.

А ти си, момче риболовче, баш сад на тој књизи и

науци, па ваљда знаш, да ти *писани* споменици, ти јероглифи мисирски, које данашња наука разговјетно штије, отварају поглед у историју на десетине хиљада година прије Христа. Јербо, славни онај свјетски учењак Фридрих Колб (Култ. ист. чов.“ I. 86.) помиње неке ископине мисирске, па каже: „да ови чепари имају 12 до 14.000 година. И ако може бити несигуран овакав рачун, сви су докази ту, да је почетак старе мисирске културе *много старији* од онога доба, када је по казивању библије створен свет.“ А прије тога (на стр. 55.) он исти рече: да су ти „најстарији народи, чији су се споменици одржали, били сразмерно на тако високом ступњу културе, кад су градили те споменике, да је управо немогуће оценити, колико је морало протећи времена, док су се тако развили“, јер само док су *писмена* пронађена, „за цело је протекло *много десетина хиљада година*“. Тако каже Шваба Колб, па Енглез Х. Т. Бокло, па Француз Масперо, па Дрепер, Болц, Причар и многи други најбољи знаоци старих народа. Али ти буди паметнији од њих, па узми за сав тај посао само 12 хиљада година.

На сад, ако је господ Таде „круто увјерен“, да „у повјесно доба већ имамо сва нарјечја словенска, која су и данас“, и кад повјест иде дотле, „докле иду писани споменици“: онда по његовски излази, да је Српство и политички и душевно (по језику) било поцјепано још прије 12 хиљада година! Али, почем се народи не множе као бијели зечеви; и почем треба много више времена, док један народ постане и док се уједини, него ли док се разједини; и почем треба још више времена, док један језик народни постане, него ли док се поцјепа у нарјечја; и почем данашња наука за тај посао одређује по неколике десетине хиљаде година као најмањи рок; те почем је и Српству и српском језику требало бар у пола толико времена, док је постало и док се ујединило у тако велики и „неизмјерно пучан“ народ,

који се „не може нити избројити“: онда држ' ти писаљку, па дај да направимо рачун.

Први рачун — шваnски: Из аријског (индо-европског) стабла језика „развио се с једне стране Зенд и Санскрит, с друге стране грчки, латински и келтијски, за тим *словенски*, германски и т. д. из којих се развили многи млађи говори“ — каже Колб (стр. 27.—28.). А на истом мјесту Колб (по Болцу) каже, да то „аријско говорно стабло у свом првобитном јединству има педесет хиљада година“. А док се српски језик отргао из тога „првобитног јединства“ и док су из њега постали оволики данашњи језици словенски — морала је протећи такођер која хиљадица година. А Срйство се отргло из тога „првобитног јединства“ истом онда, кад је дошло до неке своје — *самосвијести и културе*. Јербо: „Нећемо се на то обзирати, што су Славени били култиватори њемачкога земљишта . . . . .“ пошто: „Све нам је то приповиедао добар свједок, *језик народни*, који ове ријечи (прије̩ко потребне за културни живот) све држи од *прадавне* добе, од онда када се још нису Славени били раздиелили у ове далеке просторе“ — каже госпон Таде Смичиклас (I. стр. 142—43.) Па, збиља, и „нећемо се обзирати“ на госпон Тадију, кад ено и Рачки вели: „И заиста већ у *најстаријих* Словена налазимо трагове не задњој друштвеној просвјети, промету на име, обрту и умјетности — — Неима сумње, да су Словени већ у *прастаро* доба, *давно прије селитбе из првобитне своје постојбине* имали своје властите *законе и своје право*“, па чак су и „*писму били вјешти*“. (Pov. Slav. 8. и 9.) А на стр. 6. каже: да се „у почетку називаху Словени домаћим именом *Срби*“, и да су Грци и Римљани још у *шестом* стољећу прије Христа „из њихових крајева код балтичкога мора јантар (ћилибар) извозили. Сусједни Скандинавци зваху их *Вани*.“ А на стр. 10. каже: „У скандинавских приповиестих говори се о Ванових т. ј. о Виндих као о

људих просвиећених.“ А за те исте просвијећене Србе Ване у Балтичкој Србији Рус Александар Гиљфердинг вели: да су имали многе велике и богате градове, да су имали своју просвјету, своје државно и вјерско уређење, свој обрт и трговину, која је „достигла такав развитак, да је својом опсежношћу задивљавала савременике“: „. . . достигла до такого развитія, что удивлявала современниковъ своею обширностью“. („Исторія балтійскихъ Славянъ“ I. стр. 71.) А док се један народ попне тако високо, богме, ваља му се жучити и мучити пуно стољећа. Јербо: „За цело је протекло *много десетина хиљада година*, док се *самосвест* пробудила у пуном значају и док је *говор* створен у неколико“ . . . . . а за народе на тако високом ступњу културе „управо је немогуће оценити, колико је морало протећи времена, док су се тако развили“ — каже опет Шваба Колб (I. стр. 55.) Но ми ћемо ипак, по могућности слабих својих сила, покушати, да одмјеримо вријеме то. „Од оних многих десетина хиљада“ година узећемо да има само 10 хиљада година откако се Српство одцјепило од аријског прајезика и створило лијепи језик свој, те док се намножило „у неизмјерно пучан и безконачно разграњен“ народ, и док се појавило на Балтичком Мору са онако високом културом како га затекоше Грци и Римљани још прије 26 стољећа. Па сад ево ти рачуна: од постанка па до Балтичке Србије 10 хиљада година и од Балтичке Србије (од прве продаје српског ћилибара) још 2600 година = 12.600 година од постања Српства до данас.

Други рачун — госпон Тадин: По оним, напријед одмјереним, „писаним споменицима“ госпон Тадијним, већ од 12 хиљада година „имамо сва нарјечја славенска, која су и данас“. Па сад, рецимо, да је протекло у најмању руку бар још толико година, док је тај језик постао и док се поцјепао у толика нарјечја: онда ти је то „в скуп“ — 24.000 годиница. Па сад не заборави, што рече Рачки, да

се име „Словен“ појавило тек „почам од шестог стољећа“ по Исусу и да су се дотле сви Словени звали оњим „домаћим именом“ *Срби*, које значи „уједињени“ „рођаци“: и онда ти чисто на чисто излази, да је Српство, као уједињено, проживљело 12.000 година, а као разједињено опет 12.000 љета, илити свега — 24.000 љета и толико зима.

И онда њихова милост, жабец напуханец, „прав' имају“, што се љуте на ме и на „бабу из Петриње“. Јер онда је истина, да није истина, што сам ја рекао, да је Српство проживљело само неколике хиљаде година, док се растепло и дотепло у данашњу домовину своју, јер ето госпон Таде налази, да Српство живи, живује и живуца већ — 24 хиљаде година!

Ама дај не дај, ако знаш шта је уз брдо! Вељу, дај држ' ме за јаку и не дај ми тумарати за велеученом главом госпон Тадијном, јер оде памет у зановијет. Већ дај да се ми опет ухватимо за озбиљнога чову, Маретића, који рече, да се Српство „почело цијепати“ тек у вријеме Плинија и Тацита, то јест, у доба Христова сашедствија. Само је белај, што и Рачки, по Шафарику, доказује: „да као што су сви језици словенски међу собом, тако да је и српски језик већ од давних давнина, *докуда сижу хисторични споменици* био од осталих одиљен, као што су и данас“. Елем, у доба Христово Српство је само доцјепало раније подртине, рећи, поцјепало се последњи пут: и *душевно* се поцјепало. А много раније оно се већ било поцјепало *политички* — простором. И тако разједињена затекли су га Грци и Римљани већ на 700 година прије Исуса — каже др. Рачки. Али тада Срби још не бјеху душевно разједињени, него су се још сва племена српска звала „домаћим именом *Срби*“ — каже др. Рачки. А нијесу били разједињени с тога, што су се и касније, чак и послије Христа „још сви међу собом посве добро разумијевали,

јер су разлике међу појединим говорима биле незнатне у размјеру према каснијем времену“ — вели др. Маретић.

А кад су још и у то касно доба били душевно уједињени, онда за што и због чега се онако прерано политички разједињише ти Срби Србаковићи? За то и због тога, због чега се и свака људска задруга раздружује, чим се чељад сродством одалече и чим се тако намноже, да им кућа постане тијесна. Али кућа може да постане тијесна и силом насилном: било насиљем људским (освојачким), било насиљем природе (глађу, помором и т. д.). А чим задругарска кућа отешња ма којим узроком, онда се људи раздружују и расељавају са огњишта свога: траже и освајају нову домовину. Тако је код свих народа откако је свијета и вијека. Па и она првобитна задруга свесрпска, чим се народила у „неизмјерно пучан“ народ, одалечен сродством, није могла чинити ништа друго, но да се раздружи у родбинска племена и да се „бесконачно разграни“ од Индије чак до Загреба, те да и велеучени др. Рачки види и увиди, да — „огроман бијаше заиста простор, на којем су обитавали Словени“ бивши Срби блажено почивши.

Те тако: по Рачкоме, већ прије 2594 године Срби бјеху политички разједињени и простором разбуцани, али тада још бјеху душевно уједињени општим именом „Срби“ и заједничким једним језиком и обичајим српским; по Маретићу опет, Срби се најприје душевно поцјепаше и то још при диоби литавског језика, а — вели — „тај се расцјеп догодио свакако . . . око 1000 година прије Христа“, па „истом послије тога времена расцјепљена је заједница“ политичка; а по госпон Тадији, Срйство се и политички и душевно поцјепало још прије 12.000 година!

А што госпон Тадија каже, то је свето. Јербо: „Таде Смичиклас јест програм“ — за жаща напуханца. Али ја ћу бити несрбастији од тога похрваћеног Србина унијата Смичикласа, те ћу у средњу руку одмјерити доба расцјепа

тога. А да бих учинио мило „класичном“ жапцу напуханцу, ево му за примјер баш „класичне“ Грецијe. Стари Јелини освојише и населише Јеладу око 1500. год. прије Христа, а тек од 5. стољећа пр. Хр. почиње „јелински период“. Дакле, Јелинима, овђе на видику, у Европи, требало је читавих 1000 година, док су се само сместили у освојеној Јелади и док су се појавили у историји. Па вальда је тако и Сриству требала која хиљадица година, док је постало тамо за божјим леђима, у забитној Азији, и док се намножило у „неизмјерно пучан“ народ, и док се разјединило и раселило широм пустоље средњо-азијске, те док је доспјело, да га натрапају Грци и Римљани чак код Балтичкога Мора још прије 2594. године. А док су га Грци и Римљани натрапали, морало је оно ту боравити још из раније бар за коју стотину година.

Јербо: Шафарик (Starož. I. 53.) каже: да „народи рода словенског бораве у Европи од памтивијека, или — што је исто — од *предисторискоі* доба“: „ . . .národové kmene slovanského jsou obytavalé Evropy prastaří, od nepameti, aneboli — což jedno jest — od předhistorické doby . . . . .“ А Хрват Рачки (Pov. Slav., стр. 6.) каже: „Од *прастарих* времена, крију̏них се у *недостижној* тами, становаше велика и људством многобројна грана славенска на истоку *Европе*, у предјелих квашених риеками Дњепром, Вислом, *Одром и Дунавом*, од мора *јадранскога* далеко за Татре к *врелу Дњепра* и до *језера* ильменскога . . . . . Када су Словени из средње *Азије* у Европу дошли, то се не зна; згодило се то у времених *предисторисних* о којих не има сталних виести“ — па одмах за тим додаје: „У почетку називаху се Словени домаћим именом *Срби*.“

А кад Срство борави у Европи још од „предисторијског доба“, које до данас броји 4894 године, онда је оно морало проборавити бар још толико година ван Европе, док је постало, и док се напучило у тако „неизмјерно

пучан и бесконачно разграњен“ народ, и док се доселило преко цијеле Азије, и док се смјестило чак од ильменског језера у сјеверној Русији па до Дунава и морја Јадранскога у Истрији и Далмацији. И требало му је бар толико времена њему „многобројном“, кад је малобројним Јелинима за само смјештање у већ освојеној Јелади требало хиљаду година. Па сад опет рачунај.

Трећи рачун — по Рачком и Шафарику: Српство живи у Европи кроз цијело историјско доба, а то су 4894 година, и ван Европе у предисторијском добу опет 4894 год., што чини: 9788. Али пошто Рачки и Шафарик знају и не сумњају, да је Срба било у Европи и у предисторијско доба „od nepameti“ онда морамо урачунати бар још 212 година, те тако: 9788 и 212 чини равно и округло — 10.000 љета запарних и још толико зима студених.

А, богме, за тако дуго вријеме да шћаше бити челаде од челика љута и челик би се тај излизао и разјео. Па није чудо, што је и нас нека рђа изјела, те данаске „Срба нема“ — ej, нема па нема!

Али, Србине мој Србаковићу, ја и ти нијесмо рђа та изјелица, те сад опет дај пљуцни у длан и — бриши сав тај дојакошњи рачун. Јер ја, као ја, могао бих се задовољит и са оне 2594 годинице, откако нам име пишу „писани споменици“. Али Српство се не смије задовољит ничијим огризинама. Па за то ја поклањам пророку троносцу те 2594 године а сав онај кусур од 24 хиљаде љета госпон Тадијних поклањам жапцу напуханцу. Нека му их, нек се и он зајази, и нека он са здрављем поживи још толико љета. А већ ми Срби могли бисмо и не живсти, кад нас већ и онако — нема.

Него, послије смрти други је разговор, Већ дај, да ми још за живе главе начинимо нов, чист рачун и обрачун.

Четврти рачун — мој: Ја ћу опет бити несрбастији од Србоједа Смичикласа, те ћу рећи, да Срби почетком

повјесног доба још не бјеху душевно (у нарјечја) поцјепани, већ тада они бјеху само политички (простором) разједињени. А почем госпон Тадија са своје 24.000 љета повјесних превазилази сву науку свих времена, и почем он нема ничега блиског са науком, и почем данашња наука рачуна повјесно доба од 3000 година прије Христа — онда се и ја покоравам науци тој и узимам повјесно доба то од 3000 год. пр. Хр. илѝти 4894. године до данас. Па сад ево ти чиста рачуна: већ 4894 године (од повјесног доба) Српство живи разједињено; и сад узми, да је оно од постања до разједињења свога проживљело у најмању руку још толико времена, још 4894 године, онда ти је то на длаку: 9788 љета, по моме рачуну, илѝти по Шафарику и Рачкоме, округло 10.000 година.

А за тих 10 хиљада година колико ли се милијуна чељади родило у томе „неизмјерно пучном“ народу српском! Па ипак ту сву силесију меса и костију „в скуп“ са „цубоком“ прождрије један јединцати пророк троносац! И баш све изједе и прсте олиза, па неситом жапцу напуханцу ништа не преоста, те сад кукавац кречи и вречи, што — „Срба нема!“

И дао би Бог, да нас за жапце и нема ни колик' крушне напоре.

* * *

Али: гђе се трава миче, ту јест нешто живо.

Те већ кад данаске нема Срба ни колик' на врх зуба жапцу напуханцу, мора да је неког Српства ипак негђе било, кад се под њим тако на далеко трава мицала и размицала, да су за њ чули и обазнали чак и тврдоухи Јелини и Римљани још прије 26 стољећа. А мора да се трава она зелена жестоко мицала и страшним шу̑мом зашумила, кад је шумни одјек тај одјекнуо чак и послије 26 стољећа

„ву белем граду“ Загребу, па још и сад шуми и бобоња по нечистој савјести загрепских Србождера.

Каже: мој дужник живјео, а ја га преживјео.

Тако се и Срйство може похвалити, да је преживјело своје злотворе од 10 хиљада година, па може се тјешити, да ће превјекотити и оних 10 хиљада кола лудости свјетске. Сад, да ли оно живује баш 10 хиљада, или само 9999 година — то ти је за мене деведесет девета брига. Мени је главни и једини смјер, да уђерам у лаж надувене оне жапце, што крекеђу и врекеђу, да „Срба нема“, да су Срби истом јуче постали и да је „Срйство измислила аустријска полиција“. А за тај посао доста је мени и оно 2594 године-повјесне. Доста ми је и толико, доста као воде, да запушим уста жапцима и да освијестим оне питоме зечеве српске, који из неког сувишног страха бунцају к'о баба у болести, да смо ми Срби „млад народ“ и да је Срйство истом у седмом стољећу по Исусу искрсло од некуд као печурка на овој росној кишници илиньској, што ми баш сад зврцка кроз прозор, па све чини: зврц, зврц, зврц! Бог им зеца у срце уђерао, па све тако нешто звридају они и од страха пустог цепте ка' риба на просуљи.

А: ко од страха мре, за душу му п . . е.

Сад било њима како било, тек Срйству има 10 хиљада година к'о једна. Оно, нит сам му ја зубе бројио, нит сам ја тамо био нит сам вино пио, ал ето оно јарко „сунце“ хрватско, пок. др. Рачки, који чује и кад буве кашљу, јасно и гласно казује, да има већ 2594 године, како се Срйство чуло и *забиљежило* чак на Балтичкоме морју и приморју, у данашњем царству њемачкоме. А њемукара, хоћеш нећеш, мораш вјеровати, јер он није био само „први историк “хрватски и првак „опорбени“, него је он био приде још и — попа. Па још пош реверендисимус — рећи — пречасни каноник загрепски. А свакому попу подобајет глаголати — истину. И никтоже иное, кромје истину непоречнују.

На, Србине мој Србаковићу, кад је то жива истина, да се врши 26 стољећа, откако ти име пишу и лозу кажу „писани споменици“, који те још с прва вијења од памтивијека памте као народ просвјећен и неизбројан и бесконачно разграњен: онда, колико ли је стољећа још протутњело над сиједом твојом главом, док си ти постао на свијет, док си се просвјетио и док се за лијепо име твоје, тек у зло доба неко, чуло с истока на запад, преко по свијета, а то све у доба оно рачије, кад ниђе ни од корова не бјеше ни поште, ни телеграфа, ни телефона, ни луфтбалона, ни димшића параброда, ни жељезнице ватрењаче, ни бицикла колотураче котуралице? Богме, шћаше се нешто времена за тај посао'. Те ако од оне 24 хиљаде одбијеш госпон Тадији на дару 14 хиљада, остаће ти у средњу руку чистих 10 хиљада година које „простих“ које „преступних“, а то во вељем чини: 3,652.500 дана и таман још толико ноћи. А, драговићу мој, за ту стотину стољећа имађаху се кад позавадити и разбратити Сабраћа та Сораби, па све да су то била најрођенија браћа мртвопуваловићи, а камо ли жестоке прзнице и пргаве свађалице, браћа Срби Србаковићи, припознате луте кавгације.

Јербо: слогом расту мале ствари, а неслога све поквари.

На док су та Сабраћа = Сораби = Сорби = Срби живјели сложно у љубави братинској, дотле су они били један јединцати народ једноимени, „којему би се заиста сав свиет морао покорити“ — каже Рачки. (Pov. Slav. 54.) А кад је међу њих уљегла неслога и вражда вражја, постадоше они народ „бесконачно разграњен“ и *расијан* по свијету, те — хвала прзничкој пргавости нашој — од тих расијаних Расијана (Спора) поникоше још стотину имена у стотину разбраћених племена, тада још српских, а потад словенских.

И тако, кад оно прије 26 стољећа Срби ућоше у исто-

рију писану, бјеху они већ поцјепани на многа племена и племенска имена, но тада се сва племена још служаху општим „домаћим именом Срби“, каже Рачки, и међусобно се „посве добро разумијеваху“, каже Маретић, а само нас туђинци називаху именом Венда, Винда, Спора, Трачана и т. д. А исти Маретић (Slav. u dav.) рече, да и 7 до 800 година касније, чак Плиније, Тацит и Птоломеј „не знају ништа за славенско име“ (стр. 14.), него тај Римљанин Плиније, који живљаше у доба Христово, „исписује неколико имена мање или више *тамнијех*, али на велику нашу (Маретићеву) радост, једно је међу њима не само *посве јасно*, него и очевидно славенско, а то су *Срби*, или како их Плиније пише: Serbi.“ (стр. 16.) Али: „Напокон имамо знати, да и Птоломеј (160. године послије Христа) спомиње *Србе* (Σέρβοι) и вели, да с другим народима сједе у *азијској Сарматији* т. ј. у земљи иза Дона.“ (стр. 20.)

А гђе је чак та Сармација (азијска Русија), гђе ли је чак Балтичко Море (данашња сјеверна Њемачка)! А гђе је чак Дунав и Сава и преко њих ово данашње наше Балканско Полуострво до Мора Егејског, гђе ли је себе Море Јадранско од Грције ћа до Венеције венетске српске! То ти је комадичак један земље толишни, да би на њему могла рахат да се смјесте сва данашња царства и све државе европске — осим Русије. А ти си отоич видјео и видјећеш опет, да онда на цијелом томе простору живљаху расијани ти Срби Србаковићи, које туђинци називаху Вендима, Споримa, Трачанима и већ свакојако, али кад и кад и Србима.

Па онда и није чудно, што тако „бесконачно разграњени“ ти Срби Србаковићи у очи доба Христова сами себи понадјеваше пуно „тамнијех“ имена *племенских*, ал ипак ено историја тадања „посве јасно“ зна и биљежи само „једно право славенско *народно* име“, име: *Срби*. Па за то и видимо, гђе се друго „опће име“ *Словен* појављује тек „почам од *шестог* стољећа по Исусу“ — каже Рачки. (Pov.

Slav. 7.) Али др. Маретић (Slav. u dav. 29.) каже: „Ово исто име Славени добило је (тек) у Несторово вријеме широко значење за све славенске народе као једну цјелину, и Нестор је *први* писац, који у том широком значењу употребљава речено име“. А тај порушени Пољак Нестор писао је своју кронику истом „првијех година *дванаестога* вијека“ послије Исуса — каже опет тај Маретић (стр. 28.).

Елем, и паки жабец напуханец има право што зја на ме. Јербо, ето, није истина, да је име Словен било „опће име“ наше још у петом стољећу, к'о што рекох ја, нити у шестом стољећу, к'о што рече Рачки. Него се оно у шестом стољећу тек *појавило* на свијет, а истом у *дванаестом* стољећу, тек прије 700 година, примљено је оно за „опће име“ свеколике оне браће Сабраће, која се дотле називаху прваштьим „опћим домаћим“ именом: **Срби** и српске мајке синци.

За то др. Никола Крстић („Ист. срп. народа“) право вели: „Од седмог века јављају се славенски народи под различитим именима, и започињу за себе имати своју историју.“ Дакле, све дотле историја им бјеше заједничка — српска. То ми добро утуви! Па онда дај ти мени реци: је ли то какав доказ, да Срба није било и прије, но што их угледаше Грци и Римљани? Ама, баш то је доказ, да их је било и прије Грка и Римљана. А је ли то каква срамота, што Срби улазе у историју истом прије 26 стољећа и што је српска историја до тог доба нијема и тамна? Није то, брате, никаква срамота. Јербо: „Кад би се знатност или незнатност којега народа по томе мјерила, је ли његова најстарија историја више или мање позната, онда би Пољаци били најнезнатнији словенски народ“ — каже учени Хрват др. Маретић, па надовезује: „Вјеродостојна се пољска историја почиње око године 960; дакле у вријеме, када су други неки славенски народи већ завршили најстарије доба своје историје, Пољаци онда истом

улазе у историју.“ (Slav. u dav. 145—146.) А прије тога на стр. 27. Маретић рече: „нама је из *посве сигурнијех и вјеродостојнијех* извора познато, да су се и Руси овим именом (Рус) почели звати истом у IX. или још боље у X. вијеку“. Елем, данашња два највећа народа словенска, Руси и Пољаци, најкасније уђоше у историју, па ипак Руси су данас онако исто моћни и славни, као што прије њих бјеху Пољаци и као што Срби бијаху моћни и славни још онда, кад су Руси и Пољаци истом пали на свијет. Па већ и по томе Срби су први мимо све народе словенске, јер ено Срби улазе у историју још прије 2594 године — каже Хрват Рачки — а не истом прије 1200 година, како бунцају болесне бабе наше.

Али: прије но што је име „Словен“ постало наше опће име, већ су била постала сва данашња посебна имена: Рус, Пољак, Чех, Моравац, Словак, Словенац, Блгарин и Хрват. А та посебна имена добише и утврдише данашње своје *народносно* значење тек нешто од 6. до 10. стољећа по Исусу. Јербо: Шафарик (Starož. II. стр. 119.) каже, да сви историски споменици до 6. стољећа „о народним именима Словен, Хорват, Лех, Чех — mlče“ (ћуте). А тек од тад прво постаде име Хрват и Чех, а посљедње Пољак и Рус.

Име: *Хрват*, *Хорват*, *Херват* и *Харват* — јест једно исто, те се и данас пророк троносац зове „Херват“, па и данас прави Хрвати острвљани (Бодули и Шкољани) сами се називају Харвати. Али то име Хрват првобитно се изговарало: *Хрбат* и *Хрбати* и није значило никакав посебан народ. *Хрбатима* називаху се они стари Срби, који живљаху по *хрбатима* (гребенима) планинским, као што се и данас *Загорци* зову по томе, што живе *за гором*, и као што се негда данашњи Херцеговци називаху *Хумљани* и *Захумљани* по томе, што су живјели на *Хуму* и *за хумом* (холмом илити планином). А по оним старим српским Хрбатима (горанима) прозвала се *Хрбати* (Карпати) и она велика

планина између Угарске и Галиције, гђе онда живљаху ти Срби Хрбати и гђе је праколијевка свега данашњег Хрватства. Па још и прије 1200 година, кад се Срби доселише у данашњу своју домовину, један дио српског народа звао се: „*Горани или Хрвати*, како се у оно доба у Славјана сви горани звали“ — каже одлични Србојед, хрватски „свирац-историк“, госпон Вјекослав Клајић. („Seoba Hrvata.“) Дакле, Хрвати су били само људи горани (брђани, планинци), којих је било међу свима племенима словенским, и тад потад. Јер, заиста: „ . . . у сјеверо-западној Чешкој у Константиново доба (чак до прије 900 година) живјело је *чешко племе*, које се звало *Хрвати*, али премда су се тако звали, нијесу јужнославенскијем Хрватима стајали *ни мало ближе* него остала чешка племена“ — каже умни и разумни Хрват др. Маретић, па наставља: „Још се налазило племе Хрвати у источној Галицији испод Карпата, али ови су Хрвати били руско племе“. (Slav. u dav. 68.) А ти Срби Хрбати карпатски постали су руско племе, наравски, тек онда, пошто су Руси постали, то јест, истом прије 900 година. А исти Маретић (стр. 71.) каже: „да је ово име (Хрвати) било обично у нашијех старијех — — и као *лично* људско име.“ А госпон Таде Смичиклас (Pov. hrv. I. 89.) вели: да је име Хрват „Шафарик изводио од коријена: хриб, хрибет, хребет, што би значило *гораник*, а најстарији облик био би: Хрватин“. Али „озбиљни историк“ госпон Таде случајно је заборавио рећи, шта још вели о томе тај Чех Шафарик, а Шафарик вели:

„Реч „Хрват“ значи брђанин или горанин т. ј. планинац; у етнографији (народопису) значи једно *српско племе*. Хрвати у Либурнији (у „Хрватском Приморју“ и Далмацији сјеверној) то су *Срби*; Хрвати у Панонији између Купе и Саве (Загорци) — то су *Словенци*; Хрвати у Чешкој — то су *Чеси*; Хрвати у Полапској Србији (данашњој Њемачкој) — то су *Срби*; Хрвати у Русији — Малоруси;

Хрвати у Пољској — Пољаци и т. д. — *Народне разлике између Срба и Хрвата није било.* За то су „Бели Хрвати“ живели у Белој Србији. У ред „белих“ долазе и *Крајинци* или *Белокрањци.* — — Сва су ова племена имала једно опште име *Срби* или (касније) Словени“. (У Срећковића, „Ист. срп. нар.“ I. стр. 27.) Јер баш и сам онај музикални Србоједа, В. Клајић, у „Vienci“ бр. 39. год. 1891. наводи Далимилову чешку кронику, која је писана прије 600 година, па каже: „За тим наставља Далимилова кроника овако: *У српском језику* — народу — имаде *земља*, која се зове *Хрвати.*“ Хрвати су, дакле, били само *земља* (покрајинско име), а *Срби* су *народ* („језик“). Па онда Шафарик још вели: „У старој словенској повјесници име Хрват било је неразлучно од имена Србин; тако је чврсто било једно с другим спојено, да се спомиње и разумијева као један исти народ и једно другим се замјењује“: „Ode jména Srbů ve staroslovanské historií jméno Chorvatův téměř jest nerozlučné: tak zhusta jedno se druhým se poji, jeden národ vedlé druhého osazovan a připomínán bývá“. (Starož. II. 112.)

По Шафарику и Далимилу, дакле, *Хрвата као народа нема ни дан данаи,* па нема их чак ни у покојњој Либурнији (у сјеверној Далмацији и „Хрватском Приморју“)! Па опет ја сам био тако добар, те сам рекао: да још и „данас има 250 до 300 хиљада оних правих старих Хрвата, а све остало су поримокатоличени Срби или Словенци“.

На опет, крај све моје доброте, ја сам крив и ја сам им крвав на очима, а није им крвав Шафарик, нити им је крив онај Грк Ђорђе Кедрин, који је живјео и жив био негђе прије 800 година, те који свуда помиње: „Сербскій род, который и Хорватами называется“ и „тѣмъ Кровате, иже и Сербле глаголются“ (Рајић II. 310. и 313.) Нити им је крвав Јован Куропалата, опет Грк, који описујући Самујилово ратовање са Грцима год. 1073., свуда говори о „српском народу, ког такођер Хрватима зову“. (Срећковић,

*

Ист. срп. нар. I. стр. 353.) Нити им је крив Шваба Дифенбах, који вели: „По језику и народности припадају српском племену Хрвати и Славонци, који су одлучени нарјечјем и политичком географијом“. („Völkerkunde Europas“ 80.) Нити су им крваве оне друге многе Швабе, као: Емил Лауфер, Гвидо Манес, П. Мајкснер, Херман Бидерман, Димлер, Енгел и други, који то исто веле. Нити им је крив онај Француз троножац, Камило Драјфус, који рече: да Аустрија „имајућ под собом Хрвате, који су племеном и језиком Срби“ и тако даље. (Службене „Народне новине“ загрепске, бр. 122. год. 1893.) Нити им је крвав онај бањушка Рус, Николај Дурново, који каже: „Милиони Срба, поставши римокатолици, претвориће се у Хрвате“. („Државе и народи“ стр. 105. срп. прев.) Нити им је крив онај „Руски Страник“, који дошав у „хрватску метрополу“ Загреб, каже, да је дошао „у столицу покатоличеног Срйства“, те опомиње Обзорове „државнике“, нека и не мисле, „да ће Русија икад потпомоћи оснивање засебне од српског племена одвојене католичке хрватске краљевине, јер би то значило осветшати погрјешку историје, која је вјером и азбуком поцјепала на двоје један исти *српски* народ.“ (Варшавски дневник“ ђенерала Гурка, од октобра 1890. године.) Нити је жабец напуханец сам себи крвав нити се искривио, кад је оно рекао: „Гриеши тко неће да призна Србе у Троједници, као што гриеши, тко од Срба и Хрвата чини два народа, а од хрватског и српског језика два језика“. („Обзор“ бр. 161. г. 1892.) А тај исти, тада још неискривљени, жабец напуханец илити „Обзор“ донио је године 1888. предлог у четири тачке за измирење Срба и Хрвата, а тај предлог потписаше 22 најугледнија „обзораша“, па и сам пок. Рачки и тјелесно још живи госпон Тадија Смичиклас. А друга тачка тога братског предлога почиње овако: „Ми (потписани) држимо, да су Хрвати и Срби два племена *једног народа*“ . . . . . те „да су и два

народна имена т. ј. „српско“ и „хрватско“, будућ вишестољетним развитком признана, *равном мјером оправдана*“ — рећи *потпуно равноправна*.

Онако веле најумнији људи туђинци и овако веле најугледнији Хрвати кроз уста баш самога жапца напуханца. Па опет, њему нико други није крив, него смо му криви и крвави само ја и ти, Србине Србаковићу! А није му крив његов свирац-историк, госпон Вј. Клајић, који само позлеђује ране старе и продаје бостанџији краставце, кад нам — мимо све учене људе — свира и присвиркује: „*мислим*, да могу мирне душе узтврдити: да је *право народно име* за народ од Истре до Балкана име *Хрвати*, а племенско Срби т. ј. Срби су species хрватскога genusa. *Сваки Србин је Хрват, али Хрват није Србин*“. („Vienac“ бр. 2. г. 1891.) Али, драговићу мој, он то тако само — „*мисли*“. А мислити и још нешто чинити и салату брати — то су три посла.

Али мој посао је овђе само да покажем: како и откле су постала наша љубазна браћа Хрвати. Те сад ако ти није доста ово ов'лико, а ти, који си ме већ толико, трпљео, стрпи се још и попричекни тамо до божића, док ја почнем издавати моје „Шило за огњило“, па онда ми купуј књигу ту народну српску, па ћеш у њој танко потанко наћи, како је постало Хрватство и хрватски пророк троносац и све, све ћеш тамо наћи, што год ти срце жели и требује. А сад, ако си рад знати откале су потекли Чеси, нек ти кажу сами Чеси.

Име *Чех* чује се у историји тек од прве половине IX. стољећа (Летоп. 104. 1862. стр. 39.), а чуло се то име чешко најприје у Бијелој Србији илити Бојки. А двије су ти биле те Бијеле Србије Бојке. Једна Бијела Србија бјеше у данашњој Галицији и руској Пољској, и то ти је она земља Бојка, гђе нови касапи траже заметак Српства. А друга ти је Бијела Србија била она Бојка тамо негђе у данашњој

Чешкој и Баварској, па ту чешку Бојку послије Швабе прозваше Бојоарија и Бојемија, те тако остаде она до данас Бојоарија = Баварија = Баварска, и Бојемија = Бохемија = Пемска илити Чешка. А потље, кад је та чешка Бијела Србија Бојка пала у црно сужањство франачко, звала се она једно вријеме и *Црна Србија*, за разлику од оне тада још слободне пољске Бијеле Србије Бојке убојне, ратоборне, која са те убојитости српске и доби име Бојка. (В. „Путовање по словенским земљама“ од Енглескиња Макензијеве и Ирбијеве, стр. 110—12. срп. прев.) А славни чешки писац, Фрањо Палацки, тврди: „да је име Чех у Бојки (тој чешкој) испрва било врло почасно, па тек доцније прешло је оно на цио народ и земљу ону, пошто се та земља политички ујединила и достигла своје народно јединство“. (Geschichte von Böhmen, 72. Праг 1844.) А први заметљај тога новог јединства завргао се истом прије 950 година. Па за то се ја не чудим, што се „говор Србаља тако исто некада ширио по Бојки чешкој (тој Бијелој, а потље Црној Србији) и у границама, које је она баш у вријсме Ираклијево и Порфирогенитово (од VII. до X. стољећа), а под својим Самом и Болеславима, имала“. Вељу, не чудим се ја томе, као што се чуди писац тих ријечи, врло учени, врло заслужни, а прерано преминули наш историк, пок. Костадин Николајевић. (Види његова „Критичка покушења“ у Летопису 104. стр. 56.) Не чудим се, јербо Хрват Рачки (Pov. Slav. 51.) вели: „Чешки Космас (живио око 1125. год.) зове такођер Чехе „Словенима“, а Далемил (опет Чех) приповиеда, како су се Срби — Srbove — раширили и како су *од њих* (од тих Србова) *Чеси потекли*“.* А то не вели сам Рачки, него то веле писци те

* Ту Далемилову ријеч „Србове“ Рачки је, не знам за што, замијенио ријечју „Словени“. Али сам Далемил свуда изриком вели: С р б о в е — и већ само тако. Па тако — као „Србове“ — наводи их и сам љути Србојед В. Клајић. (Vienac, бр. 2. год. 1891.)

књиге, тројица Чеха: Воцел, Ербен и Перволф, а Рачки је то само „преудесио“ и превео и уз то пристао. А исти Чеси у истој књизи Рачковој (стр. 32.) кажу: „. . . још и данас опомињу нас неки обичаји јужних Словена, којих се туђинство мање дотакло, него ли осталих, на уредбе старих Чеха и Пољака, који као најзападније гране словенске, највише изгубише од својих првобитних уредаба словенских“. А приде на то све, Рус Ал. Гильфердинг каже: „Од свију Славенских народа *Чеси* су у старо доба по своме унутрашњем уређењу *најближе били Србима и Хорватима*“. („Писма о истории Срба и Бугара“, I. стр. 15. срп. прев.)

Ето тако Чеси веле, да су постали Чеси илити „Немци“. Те сад, Србине Србаковићу, кад већ знаш, да су првобитни Чеси „најближе били Србима и Хорватима“, и кад си вићео да су ти Чеси и Хрвати од Срба потекли, онда знај и то, да су данашњим Чесима понајближи *Моравци,* и већ не могу им ни бити ближи, јер то ти је *данас* све један те исти народ, рећи, двије полутине истоветне једне јабуке, данас чешке, а негда српске и србиньске. Те тако: све оно што важи за браћу нашу Чехе, потпунце важи и за браћу Моравце, који добише своје име од чешке ријеке Мораве, коју су (то јест, ту Мораву) тако крстили они Срби Србаковићи, који (послије исељења на југ) кретише тако исто и ову Мораву шумадинску и све друге српске градове и ријеке Мораве плаве, модре и мораште као мордолама Краљевића Марка. А тим прије важи оно чешко српско порјекло и за Моравце, што се зна, да се та браћа близанци родише на свијет готово у исти час. Јербо: „Народ моравски — — пребивао је већ у IX. веку у истој земљи (Морави) од које и онда као и данас добивао је своје име, и јавља се први пут год. 822. као суседан Чесима под собственим именом у историји“ — каже учени њемачки академик, Е. Димлер. („Die pannonische Legende“ и т. д. Летоп. 104. стр. 49.)

А што год важи за Хрвате, Чехе и Моравце, исто ти важи и за браћу *Словаке* или „Тотове“, који нијесу друго, но само заковрнута петелька истовјетне оне јабуке, негда српске, а *данас* чешко-моравске. Јербо: осим силних других словенских и несловенских писаца, баш и тај исти Швабо Димлер тврди, да су „Словаци угарски најближи саплеменици *данашњих* Морављана“. (Летоп. 104. стр. 55.) Али: „Да ти Словени (Словаци) не бијаху други, него предци наши т. ј. данашњих Срба на југу, доказује нам већ и само средње наријечје словачког језика, тако зване Словенчине“ — каже врло уважени историк Синиша (Сима Богдановић, ц. и к. пуковник) у својој расправи „Гдје су живили Срби, па даље граматички доказује ту своју тврдњу. (Летоп. 144, стр. 41.)

А што год важи за Хрвате, Чехе, Моравце и Словаке, исто ти таман толико важи и за браћу *Словенце* или „Краньце“ (крајишнике) илити „Хорутанце“ (Горутанце = горштаке). Јербо: онај Швабо Димлер (пом. Летоп. стр. 47.) овако вели: „Несравњено распрострањено било је ово (словеначко) племе.“ А на стр. 50. каже баш изриком: „да су стари Морављани били Словенци“. А на стр. 55. вели: „Коначно можемо још напоменути, да Словаци угарски, најближи суплеменици данашњих Морављана, по Копитару, показују у своме језику неко извјесно приближавање Словенцима, а тај (језик) зову још и дан данашњи словенским.“ А Хрват Маретић (Slav. u dav. 93.) каже: да су „панонски Словени“ (потоњи Словаци) „били најближи сродници својих западних сусједа Словенаца, како посве јасно доказује језик једнијех и другијех“. А Маретић је изврсан „језикословац“ и баш то му је к'о занат, па за то он и зна: да се „данашњи Словаци сами зову Словенци, а своме језику веле: словенски“. Јербо: „онда (у доба Моравског Царства) стари Морављани и стари Словаци нијесу били чешки огранак, како су *данас*“. (Sl. u dav. 144.) Дакле: тек „данас“, као

што и ја говорах. Али ено гђе други велеучени Хрват, Рачки, (Pov. Sl. 8.) вели: да оно германско Венди „долази све ређе, па се напокон сачувало као, име *Срб*, само код неких племена словенских, именито код племена балтичких и полабских, па и код *корушких* Словена". А за те корушке Србе, данашње Словенце или Крањце, онај Швабо Димлер каже: „Словенци, који су несумњени потомци Хорутанаца — — заузимају у *данашње* време знатни део Крањске, Корушке, *Истрије, Приморја* (Littorale), Штајерске, *Заладске* вармеђе у Угарској, као и жупаније *загребачку, вараждинску* и *крижевачку* у тако званој Хрватској." (Летоп. 104. с. 47.) Па гђе ли су му онда ти силни „згољни" Хрвати, кад их ето ни у „данашње време" нема ни у тој „тако званој Хрватској", гђе сам чак и ја оглашени и злогласни (не знам ни сâм откуд и како) пронашао читаве „три стотине хиљада" некаквих „правих старих Хрвата"?!! А ето њих ниђе нема, па нема, те сад залуд се жабец напухanец дује и надима к'о цркнута жаба.

Ама, кажем ли ти: очи прчи, ноге грчи, па још виче: бâкà, бâкà!

Него нека он то кусура са Швабом Димлером, како га год памет учи. А ја њу тебекара само подсјетити, како 'но тај исти жабец напухanец и његова „лудачка хаљина" ту браћу Словенце називљу „планинским Хрватима". Па кад су чак и они „згољни" Хрвати постали од Србаља. онда је већ и по томе наравски и природски и са свим „сљедовательно": да су и ти „планински Хрвати", Словенци, били Срби и српске мајке синци.

Елем: намјестио се Петар туђој невјести свекар.

Али, као што су једни од оних старинских Срба живјели по брдинама и хрптима планинским, те се по томе прозвали Хрбати и Хрвати: тако су и други Срби живјели по широким пољанама и по густим — *шумама*. А старим српским језиком шума се звала *лес* (лѣсъ), као што је и

данас зову Пољаци и Руси. Те по тим *љесима* (шумама) прозваше се ти шумски Срби *Љеси = Леси = Лехове*, што значи: *Шумљани* илити *Шумадинци*. Али, велик дио тих Леха, Лехова илити Срба Шумљана, живљаше и у отвореним равним пољима, те по тим *пољанама* прозваше се они испрвице *Пољани*, а за тим *Пољаци*. А од тих пољских Срба Пољана полагацко примише име и она шумска браћа њихова, Љеси, Лехови. А тих првобитних Пољака српских било је кијамет божји свуда, чак с врха данашње Русије до дна Пољске и до на крај Чешке, па најзад им се траг утро чак у Маћедонији близу Солуна. А све ово тако је познато и доказано у науци историској, да ја овђе само залуд тупим зубе. И баш нећу више да ти говорим — ја. Јер као за што да ти говорим ја, кад ено и Јован Луције вели: да је она друга српска Бојка или Бијела Србија била у данашњој Пољској: „иная (друга) бѣлая Сербія бяше за Карпатскими горами въ Польской". (Рајић II. 200.) Али што да ти говори и тај полатињени Луције, кад ено и брат Чех Шафарик (Starož. I. 116.) ваздан говори и расправда: „О великом српском народу за Татрама (вићовима карпатским) у крајевима данашње Пољске и Русије": „O velikém národu srbském za Tatrami v krajinách dnešnicho Polska a Ruska osedlem."

Ала, болан не био, шта ово би од мене, да од Бога нађеш! Јер ту ће ме сад оно момче риболовче опет упецати. Јербо: баш ми, данашњи Срби, ев' овђе који смо, већином смо потомци баш тих пољских Срба Шумљана и Пољана из те друге Бојке. А последња сеоба Срба из те закарпатске Бојке била је таман прије 1260 година, док међу тјем пољска историја почиње истом прије 930 година. Те сад, како су Пољаци могли постати од оних Србаља, који се на 330 година раније — иселише? Е, видиш, момче риболовче, то је могло бити само тако: што је оних Срба Шумљана и Пољана било тамо и прије, но што се

Срби и почеше селити оданле. Но то ћемо ваљда још виђети и то је само једно. А друго ти је: што се онај Шафариков „*велики* српски народ за Татрама“ није — сав иселио. Јербо: „Управа над Србијом (том Бијелом) остаде на двојици браће, по смрти оца њихова. *Један* од те браће са *половином народа* свога пређе римскоме цару Ираклију“ — каже римски (византијски) цар Константин Порфирогенит. (Гл. 32.) А, не заборави ми, да то бјеше *последња себа* Срба закарпатских. Те тако, и осим оних ранијих српских Лехова и Пољана, још читава половина и од оног каснијег „великог српског народа за Татрама“ остаде за сјеме данашњим Пољацима, Русима и русијским Козацима убојицама љутим — Бојима покојним.

Јер право се оно каже: гђе нађеш оглав, ту тражи и коња.

Па већ кад су Пољаци изникли из онога „великог српског народа за Татрама, у крајевима данашње Пољске и Русије“: онда ето си процуњао вријежу и браћи *Русима*. Јербо: тај Шафариков „велики српски народ“ није живјео само „за Татрама“, него још Римљанин Плиније (прије 1830 година) изриком помиње Србе „негђе близу Дона“ — вели Хрват Маретић, па онда каже: „Напокон имамо знати, да и Птоломеј (прије 1730 година) спомиње Србе (Σέρβοι) и вели, да с другим народима сједе у *азијској Сарматији* т. ј. у земљи иза Дона. Сва је прилика, да су Птоломејеви и Плинијеви Срби исти народ.“ (Slav. u dav. 20.) Ал ево муке, што је тај „Дон на несрећу дуга ријека“ — јадикује исти Маретић (стр. 16.). Него што је пусто дуга, дуга, ал што се пружила у кривуд дуж Русије, па се подлактила чак до Волге, на домак „азијске Сарматије“! Па сад се госпон Маретић нашао у небраном грожђу, те се к'о пита: „Врло бисмо дашто радо знали, јесу ли Плинијеви Срби праоци данашњих јужнославенских или можда Лужичких Срба, а можда и другијех Срба, којим је послије име ишчез-

нуло?“ Ех, да како и „дашто“, да биемо „радо знали“, госпон докторе! Но како ћемо ми то знати и обазнати, кад се нечему чинимо невјешти и — нећемо да га знамо? Али, срећом, исти Маретић (стр. 20.) рече: „ако су Птоломејеви (Срби) сједили *иза* Дона, а Плинијеви *око* Дона, то не треба ни мало да нас смета код онаквијех писаца, који сами нијесу никад видјели источне Европе, већ су писали само по чувењу“ — баш као и неки загрепски доктори. Па збиља то и није баш „ни мало сметало“ онај „велики српски народ“, да он борави и око и иза Дона чак широм азијске Сарматије. И ту ти је докторски страх саема узгредна ствар, а главно је: што још Плиније и Птоломеј чак онако из далека сагледаше Србе широм данашње европске и азијске Русије. А кад је ових Срба Србаковића било тамо још у доба тога Плинија и Птоломеја, онда их је морало бити и прије и послије њих, јер ето они нас једва једном угледаше, па нас након себе тамо и — оставише. Но и ми ћемо потражити ту Србадију тамо, али мало потље, кад се будемо наврнули преко покојне те Скитије и Сарматије, данашње Русије.

А за сад: „Треба знати, да су поставша у Бугарској и *Србији* нарјечија Славенска начинила Црквени језик (старословенски), а од овог је постао језик Руски“ — каже славни Пољак, др. Вацлав Мацјејовски. („Исторія Славенскы права“ I. стр. 242. прев.). А послије ће ти и Чех Шафарик причати о тим „Србима у Русији“ („Srbove v Rusku“), за које он вели, да су то били остаци онога огранка српског, који се иселио у Илирик, у данашњу српску домовину: „Byli to ostatkové oné do Illirikum přešle větve srbské.“ (Starož. II. 110.) А како су од оне преостале „вјетве српске“ постали и руски Козаци, то ти је тамо напријед већ рекао сам Рус, Вељтман.

Елем: и српско име и српски језик старији су од руског.

Јербо: „нама је — каже Хрват Маретић — „из посве *сигурнијех и вјеродостојнијех* извора познато, да су се Руси овијем именом (Рус) почели звати истом у IX. или још боље у X. вијеку, и то се они нијесу прозвали по каквом човјеку (као што би хтјели госпон Таде и госпон Вјекослав), него су узели име *норманског* народа, који је у Русији пребивао и по мало се послaвенио.“ (Slav. u dav. 27.) А даље (с. 205.) каже: „Све до друге половине IX. вијека живјели су руска племена патријархалним животом, не знајући, што је држава.“ Па опет даље (206. и 209.) вели: „По шведскијем (варјашким) Русима, који су Славенима и Финима основали државу, прозову се по мало сва славенска племена *Руси*, како Нестор изријеком вели.“ А: „Варјази — Варязи — су Нестору опћенито име за шведске Нормане, а Руси су (били) једно племе међу Варјазима.“ А исти др. Маретић предавао је ове године на загребском свеучилишту ново предавање о прастарим Словенима, те то је као нека допуна његовим „Славенима у давнини“. То предавање Маретићево још нигђе није штампано, но ја сам га у рукопису спапчио од једнога слушаоца његовог. А у том рукопису Маретић вели: „да је било људи, а можда их се и сада налази, који доказују, да су Велико Руси пословењени Турци, Фини, Монголи.“ А, видиш, и тим људима ваљало би вјеровати. Јербо: у оних 70 до 80 милијуна садањих Руса ваистину имаде прилично крви несловенске, па можда чак и турско-монголске, јер Финци и Монголи (Татари) кроз читава стољећа јашпиле Русима за вратом. Та ено чак ни име им „Рус“ није словенско! Али, кад су туђинци изјели онолике милијуне Срба (потоњих Словена), богме, право је и Богу је драго, ако су и Руси прогутали по коју тичицу туђицу, кад им је сама улећела у уста. Него, све су ти то ситне потркушице. Јер данаске нигђе у свијету нема народа од искони чиста и ненатруњена. Па и Русима оно

мало туђинске натрухе није покварило ни прогрушало ону старинску крв — српску.

А: куд сви Турци — ту и ћелави Мујо.

Куд сви Славени — ту и браћа *Блгари*. Јер, ако су данашњи Блгари збиља Словени, онда је и њима корјен онђе, гђе и свима осталим Словенима. Но, како и кад су од Србаља постали Блгари, видјећемо већ тамо негђе, кад се спустимо преко Дунава и Балкана. А сада само знај, да као год што је постало име Рус: „Једнако се догодило и код Југоисточних Словена, гђе су такођер туђинци уралско-чудски Бугари (год. 678.) утемељили државно тиело“ — каже др. Рачки. (Pov. Sl. 18.) Но: „Бугарскога је народа већ одавно нестало, али је име (само име блгарско) сачувано до данас“ — каже др. Маретић, па вели: „Ми добро осим тога знамо, што су били стари Бугари, да су били *турско*, а не славенско племе.“ (Slav. u dav. 46. и 57.)

Рећи: дошли дивљи, па ишћерали питоме.

А нијесу нас Србље ни ишћерали они уралско-чудски Блгари, но само су нас „сподобили во своја си“ — наметнули нам само своје име блгарско. Ал за то смо и ми њима наметнули своју просвјету, своје обичаје народне и свој језик српски, те нас они сад тим језиком олајавају и клеветају чим зину.

И: „Тако разиде сја словенскиј јазик“ — каже љетописац Нестор. И тако од оног прастарог, „бесконачно разграњеног“ стабла српског постаде нова младица: стабло словенско. А онај силни разгран Српства и српског имена спаде на цигле ове двије гранчице зелене: на нас Србе јужњаке (југословенске) и Лужичке Србе сјеверњаке. И би, што рекох: као што су негда сви данашњи Словени били гране једнога стабла српског, тако су данас сви Срби само један огранак словенског стабла.

Старо село — нови обичаји.

Те сад, Србине Србаковићу, ако нијеси катил сам

себи, и ако се нијеси испизмио сам на се, а ти онда опет 'ајде стани ту и одани, па дај припали да загаламимо по једну. Па кад си издушио и чибук испушио, рећи ћеш ми, и баш те молим, да ме обавјестиш: за што жабец напуханец кевће на ме и на те, и за што се он љути, што сам и ја послушао толике те озбиљне учењаке Несрбе, па рекао, да је „име Србин старије од имена Словен“ и да су се сви данашњи словенски народи *некада* звали „општим именом Срби?“ Ама, по Богу брате, ја нијеђе и никада не рекох, да су ти Словени и *данас* Срби, већ само рекох, да су они то били — некада. Али, чим постадоше данашњи народи словенски и чим они усвојише друго опће име „Словен“, ја сам дигао руке од њих и нијеђе их више нијесам србакао, него сам их пустио, нека сербез иду свак својим путем. Јер уважени др. Н. Крстић рече: „Од *седмог* века јављају се славенски народи под различним именима, и започињу за себе имати своју историју“. А баш тада сам и ја раздвојио дотле заједничку нам историју. Ја сам дословце послушао тога учевног чову, те сам баш у седмом стољећу коначно разбуцао Сриство и разудио га — последњи пут. А прије свију издвојио сам из тога јата српског браћу — Хрвате. Њих сам издвојио и „препуштио“ их саме себи још у „Бијелој Хрватској“ зататранској. Па зар то није лијепо и прелијепо од мене Србина и мајчиног неког српског сина? Па кад то није ништа ружно ни отимачки, онда за што се жабец напуханец дује, за што он вришти, шишти и пишти? Та ваљда ни жабец напуханец неће порећи, да су браћа Хрвати исто Словени, к'о сви Словени? Па кад су и Хрвати Словени, и кад је име Србин некада било опће име свију Словена данашњих: онда је то било и њихово име. Па онда за што некоја та браћа хуле, погрђују и прогоне то прађедовско име своје *Србин?* И за што они обесвећују свете кости својих праотаца у непобусаним гробовима хиљадугодишњим? Је ли

то лијепо? Је ли то „кршћански?“ Је ли то „просвиетљено?“ Је ли то „славенски?“ И коме је то — корисно?

То ти мени реци, па онда ми кажи: шта има од свега тога жабец напуханец и „лудачка хаљина“ његова? По чему је то штетно и „погубно“ за њега и по чему је то „погибелно“ за Хрватство, што су се сви Словени звали Срби — некада? И зар би он био нешто бољи, кад то не би тако било? Ама, тај жабец напуханец, кад год се надује уображеном величином својом, онда се размеће, како је он, бајаги, „велики Славен“. Па зар он мисли, да би за Словене било нешто љепше и славније, да словенски народи нијесу постали од Срба, већ — рецимо — од Цигана и Шкипетара пророкових? И по чему он суди, да је за Сл вене нечасније прастаро њихово рођачко име „Србин“, него ли наметнуто туђинеко име „Рус“ и „Блгарин“, које је постало од скандинавских Варјага — Руса и од чудских Турака — Блгара? Сад, ако се то њему свиди љепше и часније — ја немам ништа „во прјеки“. Јер, најзад, све је ствар укуса, па има на овом свијету и оваква пјесма:

„Нема љепше тице од крмаче,
„Још да су јој од купуса крила!“

Али није моја кривица, што је то све било друкчије, а не онако, како би хтио жабец напуханец. Јер шта могу ја жалчевом госпон Тадији, што он из јасних ријечи Куропалатових и Кедринових на силу Бога хоће да изведе, да су Срби постали од Хрвата — кад то, осим њега, нико жив не зна; (В. његову Pov. hrv. I. стр. 108. и 138. ad 109.) И шта ја могу томе жалцу напуханцу, што нико под сунцем не зна ни за какве „Славене или боље Хрвате“, који би још за првих сеоба са сјевера населили Балканско Полуострво, нити се икад ико усуди рећи, да су ти „Славени дакако Хрвати“ били „јамачно Хрвати“ — као што то све каже и тврди тај госпон Тадија, и само он јединцати. (Pov.

hrv. I. 94., 99. и 101.) Ама, шта ћу и куд ћу ја с тим „велеученим“ госпон Тадијом, кад он сам баш на истом мјесту (стр. 109.) каже: „Да *нису Хрвати посјели Илирик*, какав је сбиља био од времена Јустинијанових, да *нису* заузели сву земљу на југу од Дунава, *тога нетреба нити доказивати*“. Па, вала, и мени „тога нетреба нити доказивати“, ал ми треба показати, како је писмен „велеучени“ тај госпон Тадија и како је „озбиљна“ та његова „Повиест хрватска“, која — узгред буди речено — није издржала још ни једне књижевне критике, нити се ико озбиљно осврнуо на њу. Па опет она још важи као „најозбиљнија“, најтемељнија, највећа и најбоља „Повиест хрватска!“ Па још се и од мене Србина тражи, да ја то вјерујем и да се слијепо држим тога жабљег „програма!“ И кад Србождери кажу, да су Срби Хрвати и да Срба нема — онда ја треба да отобољим нос и да кушујем. А кад сам ја рекао: „У току ових последњих 800 година Хрвати се — и животом и обичајима и језиком — све даље удаљаваху од Срба тако, да сад (по *дјелима* својим) изгледају као *други неки народ*, и ако их са Србима неразлучно веже једна крв и једна домовина“ — вељу, кад сам ја то рекао, а они се дрнули и заграјали к'о да шљеме носе! А ето ја сам ту Хрватство данашње баш издвојио од Српства и ни мало га нијесам порицао ни србакао.

И нећу ти га, вала, па да ми га дарујеш!

* * *

Него: зазорљиву је све зазорно.

А баш та зазорљивост и јест попајглавнији узрок разједињењу прастаре оне браће Сабраће Срба. Јер, да не бјеше погане те ћуди пргаве и зазорљиве, шћасмо ми Словени за вазда бити и остати Сабраћа Срби и народ силан, „које му би се заиста сав свиет морао покорити“.

Ал овако, кад нас завидљива злоба разбуца у стотину племена и племенских имена, богме, други *нас* покориште и разграбиште нас к'о фратри рибу.

И тако би што би, те: „већ у VII. стољећу нестаде имена „Анта"; именом „*Словени*", означују се за тием сви словенски народи, називани прије именом „Срба", тако у домаћих кано у иностраних писаца" — каже Хрват Рачки. А жабец напуханец („Обзор" 35. 1894.) и онако рече: „Али ми (Хрвати) светој његовој (Рачковој) души највећу ћемо насладу прибавити, ако .... будемо учили његова дјела". Па сад ето му га, па нек се учи, а богме је и стасао и доба му је већ, да би и он једном стао на памет.

Него: и ђаво зна, шта је право, али неће да чини.

Те која корист, што се нашло и браће Хрвата, који признају, да је име Србин некад било домаће име свију Словена, кад то не признаје жабец напуханец и његова рођа „лудачка халина", већ кажу, да „Срба нема" ниђе под небом и да Србе треба „сјекиром истребити" за то, што их — нема! А кад нас нема ниђе под небом, богме, мучно ће нас бити и на небу, јер „морална трулеж" „влашкога накота" и не море се достајати неба и раја небескога. Још сва срећа, што нас је бар некад било, те д' ако се бар који покојник српски „пропверцов'о" у небо. Ал опет која вајда, што нас је и некад било, кад нас није видио жабец напуханец и пророк троносац. Јер они к'о веле, кад нијесу својим очима виђели то прастаро Српство, онда га не могу ни познавати ни признавати. А већ кад нас они не признају — онда на што нам је и живот!

Ама, кажем ли ти, шћаше боље бити, и да нас нема и да нас никад није било, но што се замјерисмо тако честитој чељади. И сад само треба сјести, па плакати, што онолики паметни људи сатрше свој вијек, док исушише читаву бару мастила, пишући товаре књига о томе прастаром Српству. Јер жали Боже тога труда њихова,

кад данаске шкембави жабец напуханец ама ич не верма ту муку њихову. А грдно се ти људи намучише, за пра Бога. Јер, Србине Србаковићу, све оно, што ти ја до селе наведох, све је то тек нешто понешто од онога многог чега, што написаше најозбиљнији учењаци Несрби о прастаром томе Српству свесловенском. Али у овај пар нити ја имам при руци та сва дјела, нити би их могао сва испрсти на ово мало разговора. Па чак немам ја при руци ни све оне Хрвате, који усвојише научну поставку да су сви Словени порјеклом Срби. Па немам ти ја ни Рачкога цијелога, јер њега читава ниђе нема. Јер то ти је историк, који није написао ни једне историје, него научна дјела његова висе у триста траканаца и на све стране су разбацана, к'о батаци жанца напуханца. Али жабец напуханец врло добро зна та сва дјела и те поштене Хрвате, који би мени сад овђе добро дошли. Па за то он и јест само крекетнуо и блатом прснуо на ме и на Српство, а никако му се не „рачи" да изађе с разлозима и доказима противним, него је само зинуо, па одмах се „ушућео, к'о невољано дерле кад се иштети.

Ал и паки: свака ствар има двије стране.

Па тако и о тим прастарим Србима илити Словенима имају у науци двије теорије, двојака мишљења. По првој теорији, Словени су још од битија искона и бабаземана били силни, велики и звали су се испрва сви Срби. А по другој теорији, Словени су нико и ништа, и тек недавно су искрсли од некуд као печурке, али откале су и како постали — то незнају и не питају ти мудраци. Оно ти је прво: *теорија словенска* — братска. А ово ти је друго: *теорија несловенска* — небратска. А пристајати или уз прву или уз другу теорију — није никакав гријех и то нико паметан никоме не замјера.

Те сад: двије су те воље к'о кадију.

А твоја воља — твоја и невоља. Тек ја, и као Србин

и као Словенин, морам и баш не могу инако, него пристајем уз оно прво мишљење, уз ону теорију словенску — братску. На већ кад ја полазим са те братиньске основе: онда ти је ту откон и докон (и полазна и долазна тачка) свега овог мога разговора. Па кад госпон Тадија, без икаква доказа и разлога, вјерује, да су сви данашњи Југословени, па и Срби били Хрвати, и кад то, осим њега и пророка троносца, нико други није ни наслутио: онда к'о за што ја да не вјерујем оним многим озбиљним учењацима, који научно доказују, да су сви Словени негда били Срби? К'о за што би мени био љепши и пречи један пророк троносац и госпон Тадија, него ли један Добровски и Шафарик? А имам ја и три дебела разлога, да вјерујем у ону братску, словенску теорију, и баш вјерујем к'о у свето јеванђеље.

Јербо, *прво:* лаж је, да је први Добровски истом прије 100 година „измислио", да су Словени били Срби. Јер ено још прије 400 година Грк Халкокондилас рече: „да су Срби (Трибали) најстарији од свију народа (словенских) и највећи народ на свијету". И ено још прије 600 година чешки љетописац Далемил тврди то исто: И ено још прије равних 1000 (хиљаду) година онај Баварац љетописац изриком рече: „Срби су тако велико царство, да су из њих произашли сви словенски народи".

Друго: ово моје братско словенско мишљење исповједају сви озбиљни учењаци словенски, па и многи Несловени — туђинци.

Треће: оно небратско, несловенско мишљење исповједају само Нијемци (и то не сви), а уз њих прискакује још по гђе који необавјештен туђинац и — пророк троносац. А ту небратску, ту „њемачку теорију" о Словенима измислили су баш сами ти Нијеици „учењаци".

А: гђе лисице суде — ту кокошима нема правде.

* * *

И вели се: кус пијет'о — пиле до вијека.

Па за то се данас и може говорити, да смо ми Срби „млад народ“. Јер збиља и јесмо ми „млад народ“, али не по постању своме. Него смо ми „млади“ и голуждрави по томе: што вјечито, па и сад још морамо да се подмлађујемо све новом крвљу и све новијим жртвама, да бисмо накнадили оно, што с нас садријеше и браћа и небраћа. Јер ето, како са српских леђа садријише и себи нове капе скројише толики данашњи народи словенски. Па за то данас жабец напуханец има петље, да нам се у брк подсмијева: „колико је *кукаван* био српски народ, ако је такав“ — како га ја описујем. Па каже:

„Тај велики српски народ, чим се раселио и дошао у дотицај с другим народима, опадао је и губио се, док се не свизи на народић од (рецимо по њихову) осам милијуна! У самом себи носио је клицу раздора. Није се више хтио звати српским, већ једни замјенише српско име с руским, други с пољским, трећи с ческим итд. други опет преточише се и у не-Славене, као на пр. Пруси“. („Обзор“ бр. 258. г. 1893.

Тако жабец напуханец. Него он то тек онако, што нема шта друго да једе. Али кад би он имао друго шта да једе, он не би јео . . . . . којешта. Јер, ако је он том прдачином хтио икога да наружи, наружио је баш — себе сама. Јербо: ако је то нешто „кукавно“, што су се многи огранци онога првобитног Српства отпадили и одрекли српског имена, — онда је то најкукавније по онога, који се *први отпадио* и коме је српско име још дан данњи мило ка' со у очи. А од свих потоњих Словена понајпрви се отпадише од Српства баш — Хрвати. А док сви други Словени данас с поштовањем изушћују српско име, жапцу напуханцу и пророку троносцу Српство је и данас само „ушљива сврбеж“, „робска пасмина“ и „влашки накот“. На као што негда „прваци“ оних старих Хрвата први по-

сијаше „клицу раздора“ онога, који је црвоточином расточио огромно стабло онога „великог народа српског“: тако ево још дан дањи жабец напуханец и његова „лудачка хаљина“ ревносно заљевају ту „клицу раздора“ и брижљиво је торе гнојем братске душе своје. Те ако је срамно и кукавно, к'о што и није славно, што је та „клица раздора“ постала: онда нека се том перушком закити онај, ко је први посијао ту клицу ђаволју, и ко њу до пошљетка гаји и заљева. Али ми Срби Србаковићи, који се не одродисмо, ми се никако не можемо закитити перушком том черупавом, нити нам је невоље, јербо: ми се ево још и данас китимо и поносимо старославним својим српским именом. Па баш за то се ја и мучим и очи бодем, баш то и јесте сва моја брига и „старос'“: да ми се од селе ни један Србин више не одроди и не одрече имена свога српског, те да се не би опет с нама прдачио буд какав надувени жабец цапуханец.

Еле, што 'но она рекла: ја меко-образна, а чељад безобразна, па мени трбух до зуба!

Тако и они првобитни Срби Србаковићи: пораздијелише што имаше, па лијепо однијеше гаће на штапу. Па сад смо му још срамотни и кукавни ми, који сачувасмо српско име, а не они, којн га изневјерише и погрдише! Ал тако је то, кад је чељаде душевно к'о задушна баба, па дијели свему свијету. А, богме, свијет к'о свијет, те држ' неко за рукав, неко за ногавицу, а неко за пешеве и за јаку, па чудо, вала, што нам притече и ово мало кусава и полуждрава Срйства од циглих девет милијуна глава. И сад се њима лако смијати и прдачити, а већ нама: Османе, што ти остане!

* * *

Али: нема репе без корјена.

Па ваљда је и томе „бескопачно разграњеном“ Срйству било некад негђе неког корјена. Те сад, кад су сви

словенски народи постали од Срба, онда: гђе су се први пут завргли, кад и како су постали ти Срби Србаковићи? Постали су, брате, тамо у првој прадомовини, у пракољевци својој. Јес' то, ама гђе је била та праколијевка српска?

Е видиш, и та се батина хвата с два краја. И ту ти их има од двије, па и од три и четири руке. Једни учењаци, као Шафарик, Маретић и други, жустро су прегли да докажу, да праколијевка српска (словенска) није Азија, него Европа. Други опет веле, да род људски у опће није постао на једном крају и у једно доба, него на разним крајевима земље и у разна доба. Трећи опет кажу, да је род људски поникао у Средњој Азији па се отуд раселио на југ Азије, у Индију, и на запад, у Европу. А четврти опет доказују, да је праколијевка човјечанства Јужна Азија и баш та земља Индија. И кад бих ја хтио да се плетем у те научне тјеранције, па да ти објасним само то једно нагађање њихово, премалене би ми биле и три оваке књижице. Тек знај, да се они сви четвори потпуно слажу: да се цио род људски од памтивијека дијели на неколико сасма различних сојева илити раса и стабала говорних; и сви четвори потврђују, да су Срби (потоњи Словени) један огранак онога истог стабла из којега постадоше и сви романски, келтски и германски (њемачки) народи. А то стабло зове се у науци: говорно стабло аријско или индоевропско илити (по шпанској мустри) индо-германско. А Хрват др. Маретић (рукописно предавање) вели: „О томе, да су сви славенски *језици* индоевропског порјекла, нико озбиљан не сумња. Али да су славенски народи индоевропске *крви*, о томе гдјекоји писци још и данас двоје".

Ал ето ја, као ја, не шћедох пристати уз оне „гдјекоје", који двоје, но пристадох уз ону већину учењака: који о томе не двоје и не сумњају, па рекох и велим: „Срби спадају у велики бијели сој индо-европских народа,

којима је праколијевка *Индија*, а то је велика земља на далеком југоистоку у Азији.“ Ту — и већ нигђе отале.

Јербо: „Енглез Ладхан г. 1862. први је покушао доказати мисао, да је домовина индоевропских пранарода у *Европи*. Али и он мисли, да се о томе не може *ништа баш сигурно* рећи, него се мора ослањати само на вјероватност“ — каже исти Маретић (рукоп. пред.). А ту „несигурну вјероватност“ ови мудраци оснивају само на томе, што Срби (Словени) живе у Европи од најдавнијег доба, откако се зна за њих. Али то још није доказ, да се Срби нијесу доселили у Европу. А тим је вјероватније, да су се баш доселили, што: „ни један (од тих учењака) није изнио доказа, да индо-европски народи нијесу ипак живјели у *Азији*“ — каже озбиљни Маретић на истом мјесту, па вели, да и Виктор Хејм каже: „што год историја помиње народних сеоба, увијек су се народи селили *из Азије у Европу*, па зар је вјероватно, да је прва и највећа сеоба ишла баш противним путем?“ И, збиља, несумњиво је: „да су индо-европски народи сједели негђе у Азији, па држећи се *природног пута*, што га сунце сваки дан *с истока на запад* превађује, дошли су у Европу, а неки су остали у Азији“ — вели исти Виктор Хејм. (Маретић, рукоп. пред.) Истина Бог: „Када су Словени — — из *средње Азије* у Европу дошли, то се не зна: сгодило се то у времених предхисторских, о којих не има сталних виести“ — каже Рачки. (Pov. Slov. 6.)

Али: исто тако „не има сталних виести“, да су они постали у Средњој Азији. Они, који то тврде, као О. Шрадер, ослањају се на једну голу ријеч: *море*. По томе, што у азијским и европским језицима нема заједничке ријечи за *море*, они закључују, да су Срби (Словени) и остали Индо-европљани поникли далеко од мора и од морске земље Индије, тамо негђе у Средњој Азији. Али ако једна ријеч може бити неки доказ, онда је куд и камо јачи доказ, што

у тим језицима нема заједничких ријечи ни за хиљаде и хиљаде других појмова! Оно јест, да Маретић мисли, да је то „Шредерово мршљење ипак највјероватније“, али само за то, што је Хиртово мишљење још невјероватније!!! Али исти Маретић на истом мјесту вели: „Још је мање сигурности и доказа, ако се за ову или ону ствар у индо-европским језицима не налази заједничке ријечи.“

Елем, то су ти све само: сузе прлабикове јошиће у гужву — што но рекли наши Кордунаши.

Јер, ако баш и нема те једне заједничке ријечи „море“, има их, хвала Богу, још хиљада других — заједничких. Сви ови ученьаци, од све четири мустре, доказали су јасно и несумньиво: да у српском (словенском) језику још и дан данас има мноштво ријечи, којима је корјен у прастаром санскритском језику, који је негда царевао у *Индији*, а баш то је онај заједнички прајезик свих Индо-европљана, па и Срба. Па већ и само име Срб, Серб — вели Шафарик — води корјен од индијске (санскритске) ријечи „сер“ (ser, serbh), што значи: родбину, сјеме, колено — исто као и у српском. А многе индијске и српске ријечи и данас готово су истовјетне.

На прилику: санскритски *багас* — српски бог; па *набас* — небо; *тата* — тата (отац); *матр* — матер; *матри* — мати; *дева* — дева, дјева; *дети* — дете, дите, дијете; *бхратр* — брат; *лип* — лип, лијен, леп; *љубхва* — љубва, љубав; *устха* — уста; *нава* — нови; *бхала* — бела, бијела; *лот* — љут; *мркш* — мркша, мркода; *лагхи* — лагхи, лаки; *дич* — дично; *чалан* — члан; *мил* — мили; *мала* — мали (кржља); *ништ* — ништав; *сила* — сила; *мач* — мач; *пач* — пећ; *чик* — чик (чик ти га!); *чхата* — чета; *див* — див; *рабх* — роб; *гирја* — горја, гора, *врт* — врт; *твар* — твар, творити; *тај* — тајити; *трасти* — трести; *граб* — грабеж; *сми* — смије, смјети; *да* — дати; *траја* — траје; *правајама* — управљати; *прати* — проти, против; *транг*

траг; *спхара* — спора; *жива* — живи; *роса* — роса; *пена* — пена, пјена; *параха* — прах; *кам* — кам; *тамас* — тама; *вачур* — вечер; *дина* — дан; *три* — три; *чатвара* — четворо; *панча* — пет (отуд и наша панца са *пет* ноктију, као и Пенџаб, Петорјечје у Индији); *шаш* — шест; *даса* — десет; *трајдаса* — тринаест и т. д.; *када* — када; *тада* — тада; *бих* — би, бјеше, бити; *гра* — град; *двара* — двор; *дама* — дом; *кута* — кутја, кућа; *стан* — стан, станиште; *сабха* — соба; *стала* — стол; *са* — со; *ватара* — ватра; *искра* — искра; *аган* — оган; *параra* — праг; *ма* — ми; *ви* — ви; *та* — тај; *вас* — вас; па опет *вáс* — вâс (словеначко и чешко), вес, село, засеок, предграђе, а баш и овђе у Загребу има предграђе Нова Вес, а у Приморју има неколико мјеста по имену Нова Вâс, Стара Вâс, Горња Вâс и све тако ваздан.

Али ја ти немам ни појатија о покојном томе индијском језику, него сам ово мало ријечи тек 'нако дотакмице салаберисао из разних писаца, поглавито туђинаца, који ређају још силество сличних ријечи српско-индијских, па кажу: да се чак и српско *море* санскритским језиком звало *маре*, као што га и данас зову романски народи. А ови моји Срби Србаковићи, који собом донијеше и до данас сачуваше ту индијску ријеч „море“, свакако нијесу никли у оној безводној и пјесковитој пустољини средњо-азијској, гђе гуја крсно име слави, а гђе ни вјетрови морски не допиру; него су никли негђе уз море или на домак мору, и то баш у оној „великој земљи“ морској — Индији. А са свим је и природно, да је само у најбујнијој и најплоднијој земљи на свијету, у Индији, могао понићи онако бујан живот народни, као што је био живот прастарих Срба. А баш никако није природно и ни мало наравски, да такав живот поникне у оној мртвој пустољини кречне и пјесковите Средње Азије. Па онда: кад и Маретић тврди, да је са свим несумњиво индијско порјекло српског *језика* — к'о

за што би му онда било сумњиво порјекло *крви?* Зар само за то, што су некоја закерала пронашла разлику у људским лубањама, па једне народе индоевропске крсте „дугоглавим“, друге „краткоглавим“ и плиткоглавим, а о себи вальда мисле да су — дубокоглави! Но хајд и то, али:

„Новија филозофска истраживања доказала су, да *тјелесне* особине, у питању сродности појединих народа, *немају оне важности* како се мисли, јер народи под разним утецајима веома често мијењају и тјелесни облик и структуру“ — каже баш исти тај Маретић (рукоп. пред.), па даље наставља: „А кад су се Индоевропљани разцијепили, удаљила су се поједина племена од првобитне особине тјелесне, и то ради мјешавине са инородцима, у најстарије доба иза разцјепа“ А прије тога рече: „Дакле, нема се право на основу лубања држати Словене за неиндоевропско племе.“

Али, баш „на основу лубања“ и здрава разума, молим ја дипломисане главе докторске, нека ме науче и поуче само ово: кад је ван сваке сумње, да су и Срби (Словени) Индоевропљани, онда по чему смо ми Срби *Индо*-европљани, ако не једино и само по томе, што смо родом и поријеклом из *Индије*, и што нам је данас *Европа* стојбина и постојбина?

Него, док се дипломисана памет не досјети и не измисли, е да ли се ми ма по чему другом можемо звати *Индо*-европљани, дотле ћу ја да бацим у заборављак читаву ону чету озбиљних учењака, које сам тешком муком свабио међ ова моја четири зида, а који доказују сродност Срба са Индијанцима, сродност и по језику, и по крви, и по народном вјеровању и гатању, и по вјери старој многобожачкој, готово истовјетној у старих Инда и старих Срба, и по сличном друштвеном уређењу индијском и српском, па и по сличности самих обичаја народних, као што је: у садањих Срба *отмица* дјевојака истовјетна са отмицом у старих Инда; па српски *бадњак*, коме је корјен чак у ин-

дијском богу Агни, што значи огњени; па спаљивање мртвих, истовјетно у Инда к'о у старих Срба; па мученишшво оних прастарих Српкиња удовица, које су саме „слиедиле у гроб своје мужеве по прадавном обичају *индо-арийских* народа" — као што то дивно свједочи сам госп н Тадија. (I. стр. 129. и 144.), а осим њега још стотина других „велеучених". На бацам и све оне гробовске резбарије и шаре накитне и везиљске српске народне, још научно неиспитане, а чак из *Индије* донесене и сачуване особито у питомој Мачви по надгробном камењу сеоском и по тужној Маћедонији у везиву и накиту народном српском. На одбацујем и све оне пјесме народне српске, које пјевају о „*Индији* о земљи проклетој, гђе понеста хљеба за проспору", те се Србаљ иселити мор'о. Бацам у запећак ту сву муку моју и туђу, јер по томе концу — никад краја ни конца књизи овој. И само ћу те подсјетити на ону српску народну пјесму из Маћедоније „Изобретеније на орало, азбука и песната", коју је приопћио загрепски питомац, побугарени Србин, Ст. И. Верковић, а која пјесма врло лијепо: „доказује наше сродство са санскритским (индијским) *народом*" — каже Хрват В. Гај. (Časovi knj. zab. 160.)

Него, Србине Србаковићу, немам ти ја ништа од тога. На мени је, к'о мени лично, са свим све једно и равно ми је све до Косова, да ли је Српство постало баш у Индији или у Средњој Азији или у Европи. Тек што јест јест, а што није — није! И опет није! Па макар се ја хватао за гркљан са свеколиким „др"-овима и дрцама дипломисаним.

На за то баш морам да те подсјетим још на ово: српска ријеч *жупа* значи општину, удружење, задругу. А та стародавна српска ријеч *жупа, жупник, жупан, жупанија* скроз је проткана кроз сву повјесницу српску од пете до перчина и она прати Србе кроза сав живот, почев ев' одавле од загрепског жупника и жупана и од оне крушевачке Жупе у Србији, па управ до — Индије. Јербо: „Реч *жупа* као

да значи *свезу, сајуз;* то показује словачки израз *жуп,* свезка (сламе), и корен, који је сачуван у *санскритском* језику guph (жуп) свезивати, *сједињавати*“ — каже Рус А. Гиљфердинг. („Писма“ I. 14.) Па за то и оне двије честите Енглескиње, Макензијева и Ирбијева, не могу инако већ кажу: „Факт, који нарочито ваља да се спомене у овога народа (српског) за првих пет стотина година, пошто се настанио јужно од Дунава, то је оно *општинско* уређење, које прежививши све толике мене, остаде у њих све до данашњег дана. Г. Мен, који налази трагова овој врсти организације бар у свију племена индо-европског стабла, додаје, да се она и до данас задржала на разним ступњима развитка у *Хиндустанаца,* Руса и Словена у Турској и Аустрији.“ („Пут. по слов. земљама“ 111.) А то демократско (народњачко) општинско уређење по жупама и жупанијама, које се повлачи чак из *Индије,* сачувало се најчистије баш у Срба, а понајчистије у негдашњој и садашњој краљевини Србији.

И још ћу само да подсјетим оно заборавно Српче либералче из Загреба, да је оно мене врашки изрезилило и згњечило ме „испод сваке критике“ баш за то, што сам се и ја нешто мало забатргао у ту земљу Индију, „праколијевку српску“, а не заборави, да ме је оно изрезилило у београдској „Будућности“ бр. 9. од 4. новембра 1893. Те сад ја њега лијепо молим и преклињем, нека оно узме 6. бр. те исте „Будућности“ либералске од 20. јануара 1894., па нека ми отуд из оног „Писма са Вардара“ прочита ово:

„А знаш и из наше историје: где бејаше наше племе, док бејаше у старој *индо-европској постојбини,* колике је планине и нољане колика мора и реке прелазило, док је *дошло* (тек ипак „дошло“) у славенску постојбину европску“.

То му је та иста његова „Будућност“, иста глава, само за 78 дана старија и таман за толико драма — паметнија. Па сад, ако њему, Српчету томе, има икакве бу-

дућности, онда ће оно поћи за својом „Будућности“, те ће полизати што је пљувало и доћиће лијепо, да пољуби чику у руку. Па онда ће му овај чика помиловати гараве и ћосаве обрашчиће и причаће му: Јест, синовче, баш тамо преко тих „толиких планина и поља“ и преко тих „толиких мора и река“, које је Српство „прелазило док је *дошло*“ у Европу, тамо, чак тамо је праколијевка Србинова, тамо у оној твојој „старој индо-европској постојбини“ — *Индији*.

Те сад: ако је и колиба — наша је.

* * *

А кажу људи: и Бог мајку има.

Па није друге, него и оно мало најпотоње краљевине Србије у Шумадији морало је имати своју — прамајку Србију.

И, гле белаја, баш: „Ту (у тој предалекој Индији) била је *прва Србија*, која се дијелила у двије државе: *Сарбарску* и *Пановску Србију*“ — рекох и не порекох. Јербо: „Са врха наузвишенијег Мера (брда индијског) пружају се разне гране овога као: Химават, Хемакутас, Нишадес . . . на којима је живео сурови и одевен у одело од зверинских кожа народ *Серба* или *Срба*. — — Нишадес, или прекрасни и неприступни стан богова, био је дакле место становања *Срба* или *Серба*. — Вид. Ритера земљевид I. стр. 19—29. Тако дакле на самим тим Хималајским и Нишадским планинама . . . па све до Хидукушких планина и народа, некада је првобитно живео и становао *српски народ*, као народ и маса, која се ширила и гранала под доцнијим именима Сјамскрита или Срба — Славена“ — каже М. Милојевић. („Одломци“ I. 41.) Али ни Милојевић не каже то сам из своје дупље, него се он ту позива на више писаца туђинаца, те ето позива се и на тај Ритеров

„Земљевид“ и на Морошкиново дјело „Историчко-критическія изсльедованія о Русахъ и Славянахъ“. А и сам тај Рус Морошкин у истој књизи својој говори о томе на читавих 10 страна (од 163 до 173.), на каже: како су од вајкада сусједни дивљи народи „обраћали своје завидљиве погледе на западни полуострв (индијски) и на цветајуће тада краљевство Сјамба — што ће рећи *Срба* -- који су испочетка насељавали богату и обширну област Дунавску“ — али не овог нашег мутног Дунава, већ оног Дунаја у Индији који извире из горе Бебира, а за којим још и данас пјева и цвили руска народна пјесма: „Дунај, мој Дунај!“ (в. „Одл.“ I. 41, 42 и 44.) А у тој: „У унутрашњој Индији — India inferior — главне су државе биле: Празијска и Гангаридска, а иза ових силна и велика држава Сарбарска — *српска* — из које истиче река Дијамантица“ — каже Милојевић (I. 44.), а прије тога (стр. 43.) рече, да је друга српска држава: „У приморској Индији — Indija maritima — у тако званом Pandinis regis — или Пановској држави“.

И мени у овај трен пада на ум и свиће ми пред очима: за што су те првобитне двије Србије биле одјељене и за што су се баш тако звале? Ја к'о мислим за то: што ријеч *Пан* у старом српском језику значи *господин* а ријеч *Сарб* или Серб значи блиски род и множину, то јест *масу народа*. Дакле: једна од ових Србија морда је била уређена на основи сталешкој, аристократској, рећи, *господској*, па за то се звала — *Пановска* = господска држава. А друга је ваљда била уређена на обичној српској роћачкој основи: основи демократској, равноправној *народњачкој*, па за то се звала: — *Сарбарска* = народна српска држава. Тако ми к'о нешто суну у памет баш овај час. И мал' те неће бити тако нешто. Јер: слична разлика и данаске стоји између аристократске и неуставне *српске* кнежевине Црне Горе и опет *српске*, али демократске и уставне, краљевине Србије, а до кнеза Данила и кнеза Михаила бјеше та разлика још и већа.

Него, било то тако ил не било, доста да је било те Сарбарске и Пановске Србије. А да је њих било, доказ ти је: „1. у описима војевања Александра Великог у Индији; 2. у оставшим још називима места у Индији, која и данас носе или чисто српска имена или слична са овима; 3. у индијским споменицима и 4. у споменицима нашег народа“ — каже Милојевић (I. 39.), па онда на читавих 10 страна (од 44. до 54.), а на основу *туђинских* података, набраја неколико стотина чисто српских имена мјеста, ријека и брда у Индији, на прилику, оваквих: Серба, Сорбана, Чарнигор, Бјелоспор, Ковиље, Житомир, Малабара, Бјелазора, Град, Кош, Кијев, Царева, Прамен, Млава, Дрвар, Борач, Брдван, Загоре, Сивоње, Сеја, Бара, Мокран, Лакат, Рунић, Рамнагора, Борје, Даљ, Сирбача, Дуб, Шаран, Тимок, Сарбату, Сербистан, Морава, Драва, Драги, Гора, Котар, Котор, Рана, Сарб, Срб, Србаљ и још пуно тога, а те се ријечи „само језиком српским могу обраснити и протумачити, јер су његова својина, а више ни једног народа на овом божјем свету“ — вели Милојевић („Одломци“ I. 46.), а ти незаборави да је то дјело његово прошло кроз цједило Српског Ученог Друштва и позлатило се са 70 дуката ћесарских.

А ја: пошто купио — по то и продао.

* * *

Него: давно било — сад се помињало!

И: „Бог свети зна, колико су наши праоци проборавили у тој својој прадомовини. Било је то врло давно, у незапамћена времена, на *двсетак* хиљада година прије Христа“ — рекох ја. Јербо: „. . . . . на *неколико десетина тисућа* година пре Христа, страшно су притешњавали и давили српски народ“ неки дивљи народи хунско-монголски — вели Милојевић (I. 85.), а он то вели за онај српски

народ, који се већ био иселио из Индије у Средњу Азију. Елем: ја сам Милојевићу и ту одујмио за читава три черега, јер ето он за касније доба узима „неколике десетине тисућа“, а ја за најраније доба узех само „десетак“ хиљада година, а „десетак“ море бит и мање од десет. Одујмио сам му за то, што су сви изгледи, да су Срби од својих десетак хиљада година живота добру полутину проживјели у Индији. Јербо: „У овом свом краљевству и земљи они су били скоро на највишем вршку силе, просвете и свестране образованости“ — каже исти Милојевић по оном Русу Морошкину. (I. 42.) А док се то све стекло, много је воде протекло ријеком Индусом и Гангесом. И тек онда Српство се разјединило у три велика огранка, па отале сваки у размет. А оно се и морало разјединити, јер они сусједни народи жути и црнокожи, који бацаху „завидљиве погледе“ на то „цветајуће краљевство“ српско, — „непрестано су нападали на градове у инђијским славенским, или српским, земљама“, а томе злу придружи се још и онај страшни помор и глад у Индији, што их пјевају пјесме српске народне: „док напослетку праоци свију данашњих Славена-Срба неизселише се из својих земаља у Индији, носећи своју нејач, чељад и имања на својим коњима и слоновима, тражећи другог седишта, у ком нема црних и злих народа. Отуд донеше они и песму (ону поменуту) о Дунаву јунаку у Индији“ — вели Милојевић опет по Морошкину. (I. 42.) Тако, дакле, настаде:

„*Прва велика сеоба и прво цијепање Српства.* Један огранак крену из Индије према западу и устави се у земљи Мезопотамији (Међурјечју), а то је земља око ријеке Тигра и Еуфрата, између Персије, Арабије и Мале Азије. Ту Срби основаше **Нову Сарбарску** и подигоше многе градове, дадоше им српска имена и пробораviше ту многе вијекове . . . . . Отале Срби крену у Малу Азију и Африку и борављаху онуда дуго времена, а онда се разасуше и

прељоше у Европу. Неки се настанише у Шпанији, неки у Италији, а знатан дио насели се на Балканском Тропољу. — Други огранак Срба пође из Индије преко Средње Азије и устави се око Каспијског и Азовског Мора и на планини Кавказу, у данашњој азијској и европској Русији. Ову нову домовину назову они **Сербанија** . . . У Сербанији остадоше ови Срби много стољећа, док их не потиснуше нови освајачи. — Трећи огранак Срба крену из Индије правце на сјевер, међом великог царства Китаја или Кине, и настани се најзад у данашњој Сибирији, а то је огромна руска земља у сјеверној Азији. Ту ови Срби оснују сибирску Србију, која се звала **Сирбија** и **Сирбирија** (од имена *Сирб* или Серб), те у потоње доба од ријечи „Сирбирија“ постаде ријеч „Сибирија“. Док су се извршиле ове три сеобе протекло је неких хиљаду година. А то се збило на 3500 година прије Христа. За све ово вријеме сеобе Срби живљаху у непрекидним ратовима готово са свима народима азијским и малоазијским. Сама борба сирбирских (сибирских) Срба са Китајцима (Кинезима), Хунима и другим Монголима трајала је читав низ стољећа. У тој хиљадугодишњој сеоби и борби изгинуо је силан српски народ, а и претопио се у друге народе“.

Тако рекох ја. Ал опет не рекох ја, него то све говори Милојевић кроз обадвије књиге својих „Одломака“, па и он то казује по казивању — туђинаца, многих туђинаца. Тамо ћеш наћи све ово и још сто пута оволико, што сам ја прећутао, смањио и ублажио. На сад, момче риболовче, ако си ти киван на Србенду Милојевића, а ти хватај за шију Српско Учено Друштво, па се искијај над њим и сит се искијај, а мене се прођи, док си читав.

Јербо: „По сведочанству дакле ових (многих латинских, грчких и готских) споменика Славени ступали су у Европу у две широке и дуге колоне. Једна је ишла јужном зоном кроз *Малу Азију* у трачки (балкански) полу-

остров и лево подунавље . . . и зауставила се на *Паду, Минчију, норичким и херцинским Алпима*“ (т. ј. у данашњој сјеверној *Италији* и југо-западној *Аустрији*) — каже опће уважени и признати критички историк Костан. Николајевић. („Критич. покуш.“ 104. Летоп. стр. 32.) А на стр. 33. он исти вели: „То је један период од конца V. века наше ере па *најмање* за 2000 година на више“ — то јест: 3700 година до данас. А он ту говори тек о трећој сеоби Срба, о сеоби у Европу, па ето вели, да је то било прије 3700 година. Дакле, ни злогласни онај Милојевић није ништа пређерао, кад је рекао: „опредељујемо годину изгнанства Срба — но не свију и свега народа српског — из средње Азије па до Мале Азије, Каспијског и Црног Мора, од 3500 до 2800 год. пре Христа“ — или почев прије 5394 године до данас. Није пређерао, јер он ту још не говори о сеоби у Европу, но само о сеоби из Средње Азије *до* Европе. Па за то и ја ни за длачицу не пређерах, кад рекох, да је прво, најраније разједињење Српства било на 3500 година прије Христа, или таман прије 5394 године од данас.

Јест, још тада поче прва сеоба Срба из Индије, а први се иселише они Срби, који основаше Нову Сарбарску у Мезопотамији. Њих је ту морало бити још у доба библијског потопа Нојевог, па и касније за вријеме зидања куле вавилонске. Јер само тако се могу разумјети они многи писци, који изводе порјекло Срба (Словена) управ од праоца Ноја и његова сина Јафета. Јербо: „Во первих убо Росискаја Синопсис (стр. 3.) о дјелах Славјан повјествует тако: „*Народ Славјански, или племја Јафетово* разширивсја на „странах Полуноштних, Восточних, Полудених и Западних, „прочих всјех, силоју, мужеством и храбростију превзиде, „страшен и славен свему свјету бист.“ (Рајић. I. 43.) А и: „По сему свидјетелству (по Хроници Пасхалној) обште вси Славјански, а наипаче Чески и Полски Историци, породи и фамилију Славјан *от Јафета* сина Нојева и од самаго *по-*

*

топа производјат“ — вели опет Рајић (I. 18.). А тако исто: „Мавроурбин (Мавро Орбини) славни они Рагузински (дубровачки) Абат в Славенској Историји (стр. 2.) из разних Аукторов доказујет, что *Јафетово сие семја Славјане* в несравнено великија и многија народи произашли. „Имјели, „пишет он, *двјеста отечествъ* и населилисја на оних мјестјех, „котораја сут от гори Тавра Киликијскаго к Сјеверу при „Окиање Сјеверном в половиње Асији и то всеј Европје, „даже до Окиана Британскаго.“ (Рајић I. 20)

А ти си видјео, Србине Србаковићу, да у то прастаро доба није било ни Ђавољег Славјана ни Словена, него је било само Срба. Дакле: ти прастари Срби воде порјекло још „од Јафета сина Нојева“ и „от самаго потопа“. А од „мнимога“ потопа тог до данас рачуна се само 4187 година. Те тако: још прије четрдесет и два стољећа Срби живљаху у постојбини Нојевој, у покојној Вавилонији, Халдеји, Сирији и Асирији, а која се у то српско доба звала Нова Сарбарска. А ти прастари Срби потље се намножише тако, да су посјели „двеста отаџбина“ (двеста покрајина разних) те притискоше „половину Азије и сву Европу“, све од Гора Гаврискиx с југа Мале Азије до Сјеверног Мора леденог, па чак до Британије (Енглеске) у Европи. Али Србљи живљаху у тој Новој Сарбарској и касније, у доба „столпотворенија“ илити зидања куле вавилонске.

Јербо: Дубровачки писац, Себастијан Долци, трудитсја: „Славено-Илирическаго јазика древност произвести от столпотворенија и смјешанија јазик“ — вели Рајић (I. 48.) А: „Сходно повјести его пишет и Ауктор Синопси Росискаја стр. 3.“ — каже Рајић (I. 48.). А о Србима Бојима, по којима се послије прозвала она Бојка пољска и Бојка, Бојенија чешка, Рајић (I. 20.) по „преставленију Енеја Силвија“ (слав. 2. стр. 11.) вели: „Боеми начало свое водјат еште от столпотворенија и смјешанија јазиков.“ А све ово још веће потврђује и Хрват Иван Швер у својој књизи „Ogle-

dalo Iliriuma". У књизи I., гл. IV., стр. 31. Шлер опширно говори: „Од имена и народа Словинског, који од Мосоха, сина Јафетова, излази", па онда на стр. 8. прича, како су ти Славени: „Од Истока (дакле управ из *Индије*) идући, нашли поље големо на земљи, коју назваше Сеннаар" и на томе пољу — вели — почеше *они* зидати кулу вавилонску. А то је баш та земља, о којој се разговарамо, а Срби је прозваше Сеннаар = Сенâр вальда по томе, што је била — као што и јест вазда била — *сено*косна. Јер да није она била тако сјенокосна, како би на њој и праотац Аврам пасао неизбројна она стада своја? Али, још прије 520 година, и чешки писац Пулкава: „изводи Словене из бабилонске виежи у равници Сенаар" — каже Рачки. (Pov. Sl. 51.) Међу тим: „Ини (други писци) на против говорјат, јако имја Сербско произведено ест от рјеки називаемија *Зербис* или Зервис между рјеками Тигром и Еуфратом в Месопотамији сушчеј" — вели Рајић. (II. 180.) А та ријека Зербис = Сербица још и данас тече кроз ту Мезопотамију. А да су Срби подуље живовали у тој мезопотамској Србији, међу другим народима аријског и семитског порјекла, нека ти то кажу и они данданашњи остаци српских ријечи у језику парском (персијском), као: парски *Бог* — српски Бог; *земо* — земља; *земјена* — земљана; *зима* — зима; *жена* — жена; *береза* — бреза; *мишљ* — мисл, мисао; *зарја* — зора; *медо* — мед; *нач* — ноћ; *дјавам* — дајемо; *паурви* — први; *два* — два; *три* — три; *четвере* — четири и т. д. А тако у јеврејском и јерменском језику. (Мил. „Одл." I. 66.)

Каже: гђе се вук ваља, ту и длаке остаје.

Па није чудо, што је заостала и по која српска ријеч у покојној тој Сарбарској — Српској. Ал јест чудно и не могу ја жив да се ишчудим: по чему некоји мудраци изводе порјекло Срба од *семитских* народа — Јевреја (Чивута), Сираца, Асираца и Мисираца?! А, ваистину: „Има

археолога, који су име и род Syrbah (Сирбах) погађали још у древним Syrima (Сирима), Assyrima (Асирима), Misyrima (Мисирима), првим од *индиског* племена овладатељима *семитске* Азије и Африке" — каже К. Николајевић и позива се на Пољака Мицкијевића. (Лет. 104., стр. 31. и 32.) А Рачки (Pov. Slov. 54.) вели, да и „Абрахам Венцел изводи Словене од Жидова", рећи, Чивута илити Израиљћана. А пророкова „лудачка хаљина" („Hrvatska" бр. 89. г. 1893.) рече: да су Срби „похрваћени Турци, Цинцари, Мартолози и Шкипетари" и да им „ваљска физиономија одаје *семитско*, неславенско порјекло". А обрезани Хрват Израиљћанин, др. Хинко Хинковић у Загребу, недавно је штампао неку полемичну брошуру, у којој прича, како се изгубило дванаесто кољено Израиљево, и како нема сумње, да су од тога изгубљеног кољена чивутског постали данашњи — Срби! Оно, ја се не бих баш ни мало срдио, кад би Срби имали по коју мрвицу чивутске — практичности. Заиста, не би нас то убило у врат, но још би нам нажирило вратове и трбухе, к'о што се нажиришше и чивутски трбуси. Али: Свето Јеванђеље по Матеју глава 1. свједочи нам, да је и сам Господ наш Исус Христос био семитске крви и да води земаљско своје порјекло баш од јеврејског цара Давида, а Давид води порјекло од Јакова Израиља, а Израиљ од чивутског праоца Авраама. Те сад: ако су Срби збиља Жидови од кољена Израиљева, онда је и сам Господ наш Спаситељ, по своме земаљском порјеклу, био — Бож' опрости — Србин! Или бар Срби су најближи род Господњи.

Ето до какве грјешне заблуде доводи мудричење и цјепидлачење „велеучено". Али опрости им, Боже, јер не знају шта чине.

Јер право се оно каже: друго је учен, а друго је мудар.

И сав је гријех у тих мудраца, што они збиља налазе Србе од најдавнијег доба у тим семитским земљама,

па не знајући шта ће и куда ће с њима, трпају их у Жидове и чепрпкају им порјекло од Ноја и Јафета. Но, и ако Срби нијесу поникли из Чивута, нема сумње, да су се многи почивутили у оном стиснољу, међу оноликим народима семитским. А онај остатак необрезаног Српства једва некако изнесе живу главу до Африке и јужне Европе.

Али: „Осим тога имадијаше Словена и у Малој Азији и у Сирији“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 17.) А: „ . . . ево шта пише Страбон: „У западној Азији (до кавкаских планина) живе Срби и Брђани — т. ј. Срби и Брђани . . . као племе српско или људи, који живе по планинама и који се одликују својом *русом косом, плавим очима* и т. д.“ — каже Милојевић. (I. 96. и 97.) Јербо: „Једна је (грана словенска из Азије) ишла јужним зоном кроз Малу Азију у трачки (балкански) полуостров и лево подунавље“ — рече К. Николајевић. А тако и Рус Михаило Ломоносов рече: „Двојаким путем из Асији во Европу изишли Славјане по странам Чернаго и Меотическаго морја, морем к *Југу*, а сухим путем к Сјеверу.“ (Рајић I. 25.) А то су они Орбинијеви малоазијски Славјани, који се уставише на домак „гори Тавра Киликијскаго“ — још онда, кад се сви Словени називаху Срби.

Сад како су ишчиљели и нестали ти Срби малоазијски — то не зна ни онај свезнајући жабац напуханац, па ни његов пророк троносац. Ал и они знају, к'о што свак зна, да се Срби и много касније насељаваху у Малу Азију, али не више из Азије, него из — Европе. Тако још у седмом стољећу послије Христа, византиски цар Јустинијан II. Ринотмет: „пресели силом многе Словене (баш Србе Струмљане, Рунхине) из Европе у Малу Азију . . . Ту од њих склопи одабрану војску од 30.000 момака и брзо је поведе против Арапа. У тој борби (год. 692.) пређу две трећине те војске (српске) на страну мухамедовску, а свирепи Јустинијан истреби немилосрдно онај трећи део заједно са

женама и децом њиховом и оних пребеглица“ — кажу баш највећи наши чистунци историчари, Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић. (Ист. срп. нар. I. стр. 110. „Задругино“ издање.) Исто потврђује и Николајевић. (Лет. 112. стр. 1. и 2.) и Гиљфердинг („Писма“ II. 13.) и Маретић (Sl. u davn. 43.), који још вели: „Много их је истина посјечено, али сви опет нијесу изгинули, јер и Конст. Порфирогенит још у X. вијеку спомиње малоазијске Славене у околици Опсикија и даје им име *Слависијани.*“ Ал на скоро за тим, год. 762. за вријеме династичког покоља и буна у Бугарској: „преселило се преко 200 тисућа Словена преко Црног Мора у Малу Азију“ — каже исти Маретић (стр. 47.), а видјесмо и видјећемо, да ти мизијски (бугарски) „Словени“ бјеху овијани — Срби. Тако је и год. 1122. цар грчки Кало-Јован Комнен: „освојио град (српски) Расу у Рашкој (у Старој Србији), земљу окрутно опустошио и множину народа у робство одвео и населио чак у Азији око Никомидије“ — каже К. Николајевић. (Лет. 110. стр. 66.) Исто потврђују Ковачевић и Јовановић. (Издање за сред. шк. I. 56.) А све ово о Србима малоазијским потврђују још и многи Несрби, па међу њима и Рус В. И. Ламански („О Славянахъ въ Малой Азіи, въ Африкѣ и въ Испаніи“) и Хрват Рачки са своја три Чеха (Pov. Sl.), који веле: „Појединн огранци Словена (балканских) преселише се или бијаху пресељени такођер у Малу Азију и Сирију.“ (Стр. 16.) За то и славни Србин Дубровчанин Ђиво Гундулић („Осман“ VII.) не пјева узалуд:

»При мор' управ српских страна, у пржинах пуста жала
Лежи Троја укопана, од грчкога огња пала.«

Јер, заиста: „Како је могао наш српски цар и император Душан Силни постављати у старој Троји у Малој Азији свога намесника, да тамо није било *Срба?*“ — пита Србенда Милојевић („Одл.“ I. 225.) па вели: „Ево подлиних речи летописчевих: „*Богдану мужу искусну во воинствених*

потребах одал Ассак в Трояди““ — и позива се на поменуто дјело Ламанскова. Али и на читавих 110 година послије Душана, турски султан Сулејман зареди по српској земљи Босни и: „скупи 30.000 најодличнијих племићах, које окрену у Јењи-ћаре (јаничаре); још покупи 100.000 мушка и женска, које је у *Азији* смјестио“ — каже босански Фрањевац О. Антун Кнежевић. („Kratka povjest kralja bosanskih“, III. 134.), а он све говори по Јукићу, па и то.

Те тако баш босанској Србадији бјеше суђено, да заврши Српство малоазијско и да мртвим коцем подбочи те најстарије вратњице српске сеобе у Европу. И сад ми можемо сушити зубе, јер ни тога најпотњег Српства у Малој Азији више — нема. Потонуло је оно у туђој вјери, а са вјером српском и српским именом, потону тамо и лијепи језик српски.

Јер: друга вјера — други разговори.

* * *

Ама, Србине мој Србаковићу, ти се, брате, жив урниса багљајући са мном по тим урвинама и роњевинама давне прошлости српске. И молим ја тебе, к'о брата од мајке, дај ти мени опрости, ако сам ти већ дојадио. Али, роде мој, не заборави: ово су ти само „Срби у *давнини*“. А већ кад је давнина — давно је и била. Па сад, ако ти је овђе што непотпуно и нејасно, опет опрости и не замјери. Јер све што ти ја овђе не речем, рећиће ми моје „Шило за огњило“ и моја „Кратка повјесница Срба“. У повјесници тој испричаћу ја теби сасма у кратко све, што се збило од Индије до овог дана данашњег, а испричаћу ти тако јасно и разговјетно, да ћеш га моћи и жмурећи проучити. И тамо те нећу мучити и гњавити овим силним бројевима, именима, чврклјама и свакојаким заврзламама ев' оваквим: „ “, =, ( ), *), §, књ., гл., стр., бр., пр., год. и т. д. Него,

и немој се ти саплетати, већ прескачи те заврзламе, па читај оно, што је Бог рек'о да се чита. Али за сад ја морам тиме да те злопатим, овђе ја баш морам овако да говорим. Јер кад ја љуцки кажем: Једни Срби дођоше из Индије у Малу Азију и Африку, а отуд се разасуше у јужну Европу, које у Шпанију, које у Италију, а понајвише на овај наш Балкански Полуострв или Тропоље Балканско, те бјеше Срба на „Балканих" још прије Христа и Александра Великог — онда нови касапи вриште и баш ништа ми не вјерују на ову моју жуту, жућкасту и брођасту браду.

А вјерују, и капу с главе смичу, кад им Рус Ламански тисне под нос читаву књигу: „О Словенима у *Малој Азији*, у *Африци* и у *Италији*." (Ученыя записки втораго отдѣленія импер. Акад. Наукъ кн. V. С. П. 1859.) И вјерују, кад им Хрват Рачки рече: „Словенске населбине поминьу се и у *Сицилији* (у Италији), за тиєм у *Африци* и *Сирији*, паче појединн Словени у *дворових арабских владалаца*." (Pov. Sl. 18.) И вјерују, што им још прије 520 година говораше Чех Пулкава, који говори: „Словени потјечу као и други народи из равнице *Сенаарске* (у Азији). Прешавши *Калдејом*, дођоше у земљу, гдје сада *Грци* обитавају, пак пребацивши један морски рукав *код Цариграда*, населише земље, које се зову Бугарска, Руска, Србија, Далмација, Хрватска, Босна, Корушка, Истра и Крањска, те их до данас држе." (Клајић. „Vienac", 39. 1891.) И вјерују Србоједу Клајићу, који вели: „Славени, или како их Далемилова кроника зове, *Срби* — Srbove (Србове) — настанише се (дошав из *Азије*) на Балканском полуотоку уз море, па се онда разграниче све до *Рима*." („Vienac" 39. 1891.) И вјерују Енеју Силвију (гл. 2. стр. 11.), који о Србима Бојима рече: „Боеми начало свое водјат еште од столпотворенија и смјешенија јазиков, котори оставише поље Сенахар, *из Азији* во Европу (с југа) изишли и посјели мјеста, кото-

раја ниње придержат Болгари, Серби, Далмати, Кроати и Бошњаци.“ (Рајић I. 20.) И вјерују Мавру Орбинију (стр. 79.), који: „Подобње исчитает еште и Славенскија Народи, до двадесјат четири роди, котори побједителнаја оружја своја силноју рукоју во *Асију*, *Европу* и *Африку*, носили и *всја страни тија* оними побјеждали.“ (Рајић I. 42.) И вјерују Французу Масперу, који прича о „провали пастира у Египат“ у Африци, и вели, да су то биле „три сеобе једна за другом“ и све три са *истока*, из Мале Азије, па каже: „Историци, који су *касније* прикупљали пригушену одјеку азијских традиција, стављаху ову провалу Скитом у рачун: њеки да је скитски краљ . . . побједником претрчао цијелу Азију и допро до Египта“. (Poviest iztočnih naroda“ I. 127. и 128. прев. хрв.) А ти побједници бјеху они исти Орбинијеви Славјани, који су „оружја своја силноју рукоју во Асији, Европи и Африки носили и всја страни тија — побјеждали“ (побједили). Само је жалост, што је то било прије три четири хиљаде година, кад још није било никаквих „Славјана“, но само — Срба.

А што њих каснији писци зову Скитима, то су научили од Грка Херодота, који је називао Скитима све непознате народе око Мале Азије. Јер о тој истој пастирској најезди и Манет вели: да су то били „из източних крајева народи просте крви“. (Исто Масперово дјело, 129.) Па тако и наш Ст. Бошковић (Ист. света I. 107.) вели: „Зграде и споменици мисирски свједоче, да су на 15 и 16 векова пре Христа Либија и један део Мавританије били већ насељени *белим народом плавих очију*, а то је од Индо-јевропског племена“. А Богуслав Шулек тврди, да су стари Срби и Хрвати имали „исти, наиме сјеверни типус, т. ј. били су *плавокоси и модрооки* — то је у обће тјелесна карактеристика Славена“. (Загр. „Neven“ од 7. колов. 1856.) А, на против, монголски Скити бјеху жућкасте коже и црних коса. Но, осим Шулека и сви други писци без разлике описују прастаре

Србе као „бијели народ плавих очију“ и „русе косе“, и то баш народ — *пастирски.* А сви писци мисирске историје, па и тај Француз Масперо, тврде, да су ти пастирски освајачи основали у Мисиру нову силну државу и династију, и владали тамо читав низ столећа. На ипак ја уинћарих и затајах ту толику муку и дангубу по Африци, па са свим скромно рекох: да су Срби само дошли и прошли кроз Африку. Само толицно рекох ја, и ако учени Србин Николајевић и Пољак Мицкијевић баш поуздано тврде, да: „Има архелога, који су име и род Сирбах (Срба) погађали још у древним Сирима, Асирима, *Мисирима*, првим од индиског племена овладатељима семитске Азије и *Африке.*“ (104. Лет. стр. 32.) И ето опет њима се вјерује сваштa, а мени се не вјерује ништа, него ми се још подмећу неке „грозне неистине“, „бесмислице“, „измишљотине“, „лажи, фалсификати и отимачина“ !!!

А једно Српско Учено Друштво може да вјерује (и право има што вјерује) Милојевићу и онда, кад он вели: да је једна грана оних Срба из Африке „прелазила у Европу у данашњу *Шпанију*, *Француску* итд.“ Јер: „Диодор Сицилијански вели, да су међу свима Србима најхрабрији Лужичани, који живе у *Шпанији* и данашњој *Португалији.* — — Ови Срби у Шпанији и Португалији, држимо да су оне српске колоне, које су из Африке у исте прешле“ — јербо: „Страбон вели за ове Шпанске и Португалске Србе: „Они су велики мајстори да праве заседе и да проналазе скривене непријатеље, они су лаки, хитри, храбри, обртни, строги, праве пиће од Zuta — *Жита* — па се опијају“ (Одлом.“ I. с. 51. и 230.), а то пиће од жита то ти је оно исто *пиво*, за које се зна, да су га правили још најстарији Мисирци, па ето и Срби се од њих томе занату научише, док се бавише у Африци. И вјерује се Рачком, кад он вели: „Србин Соларић — као и Levesque † г. 1812 — назриева у *Римљаних првобитно Словене.*“ (Pov. Sl. 82.) И

вјерује се Николајевићу, који по туђој свједоџби тврди: да је једна колона српска (словенска) ишла „јужном зоном кроз Малу Азију у трачки полуострв и лево подунавље ... и зауставила се на *Паду, Минчију, норичким и херцинским Алпима*“ — то јест: у сјеверној Италији и југозападној Аустрији данашњој. И вјерује се епископу олумуцком, Јовану Дубравију, који каже: „Славјане .... под именем же Вандалов *Галију* (Француску), *Испанију* и *Африку* разбојевали и владјеније свое в тјех странах до времен Јустинијанових протјагали“. (Рајић I. 151—52.) И вјерује се госпон Тадији Смичикласу, кад он „нецитирајући врела“ прича и приповиједа о неком — буди Бог с њиме! — *Шпањском Хрватству*, па још чово тај зна чак и то, да је: „На овај начин настала знаменита тјелесна стража *хрватска* око емира Кордовског у Шпанији, гдје је кад год владаре скидала и друге намјештала“. (Pov. hrv. I. 182.) Све се то вјерује, па вјерује се и Мавру Орбинију, који вели: „да је на балканском полуострву од давнина живио словенски — то је исто што и српски — народ, да је загосподовао у *Азији* и *Африци*, да се побио с *Мисиримима* и са *Александром Великијем*, да је покорио *Јелинију, Македонију и Илирик*, да је војевао с Римљанима, да је *развалио Рим* и присилио римске цареве, да му плаћају данак“.

А знаш ли ти, момче риболовче, ко се то позива на Орбинија и ко то признаје, да је „словенски исто што и српски народ?“ То признаје и на то се позива честити мој имењак: Симеун Кончар. А знаш ли ти, болан, гђе он то пише и гђе он прича, да су Срби „разорили Рим?“ Он то пише и он то прича, рођо моја, у оном истом „*Стражилову*“ новосадском, гђе но си ти мене арнаутски напало, само за то, што сам и ја, прије имењака мога, рекао тек нешто слично томе. Напало си ме, вељу, и резил си ме учинило, и ако ја нит рекох нити заустих, да су Срби „присилили римске цареве, да им данак плаћају“. И сва

је разлика, што он то пише у 30. бр. „Стражилова“ од 24. јулија 1894. година, а ти си мене напаствовало у 1. бр. истог „Стражилова“ од 7. јануара исте године. Иста књига, иста глава уредникова, само за 198 дана старија и таман за толико драма — реци — озбиљнија!

Елем: Криво рало Лазарево — криве лазе разорало.

И баш ти хвала, имењаче, што ми се нађе у невољи. А била би ти још већа хвала и дика, да си боље — поранио. Јер, завршујући књигу ову, ја дочеках само два одломка твоје „Прадомовине Срба“ (29. и 30. број „Стражилова“), а Бог једини зна, шта ћеш ти све још тамо наказивати, и колико ли ћеш воде још нагнати на моју воденицу. А понајвише ти хвала, што ми и ти посвједочи, да је Србаљ живио на балканском полуострву још под Александром Великијем и прије њега — можда на хиљаду година прије Христа.

И већ, кад се то пише у том „Стражилову“, онда: ко би то спорио — тога би и Бог убио!

Јербо: славни тројански рат био је негђе око 1193. до 1183. године прије Христа. А: Љетописац Росиски (в. §. 2.) разглаголствует: „Ибо Енети, или Венети по том Венди (Срби), Народ Славјански с *кралем евоим* Пиломеном Тројy против Грков заштитали, идјеже и Государа својего погубили. Того ради соединившесја со Антенором отплили внутренее њедро Адријатическија пучини и завладјели страну тујy, гдје иногда Венетскаја республика долго и широко распространьашесја“: освојили су, дакле, ону страну јадранског приморја, гђе се негда дуго и широко пружала мљетачка република а то ти је осим Мљетака још и цијела сјеверо-западна страна балканског полуострва. (Рајић I. 4.) А тако исто и Хрват Швер (Ogledalo Iliryuma, књига I. стр. 34—37.) кроз цијело VII. поглавље говори: „Од Енетах (Срба), који су се потли порушења Троје под војводом Антенором у крај мора Адријанскога населили, и од оних

Енета, који су у Пафлагонији (сјеверној Малој Азији) остали", па каже, да су се ти Срби Енети борили као тројански савезници против Грка, и вели: „ово по свједочанству Херодота пишем, који је пописао оно, што је од Енетах чуо." (Стр. 34.) Дакле још прије неке три хиљаде година Срби Енети населише данашњу Арбанију и Црну Гору, па Боку и Далмацију, па Босну и Херцеговину, па Лику и Крбаву па Хрватску и Истрију, па чак и Мљетке у Италији.

А ја сам то врло добро знао, па опет ја и не зуцнух о томе Српству мљетачком. Па опет сам им ја крив, а нијесу им криви они туђинци, који те Србе прозваше кривим именом: Винди, Венди, Вани, Енети, Венети, те се и потоњи Мљеци по тим Србима Венетима прозваше: Венетија = Венеција = Венедик. А да су то све једни исти Срби Венети или Венди, то зна и Шафарик, који тврди: да су ти „прастари Венети на Мору Јадранском били једнородни са Венетима подунавским и зататранским": „drěvni Venetové na moři adriatičkém byli jednorodci Venetův podunajských a zatatranských". (Starož. I. 292.)

А да, него тако!

Ал од разорења Троје па до Александра Великог, цара маћедонског, протекло је неких 800 година. Те за то вријеме Срби притискоше и сав остали дио балканског Полуострва, од Егејског и Мраморног Мора, те све преко Маћедоније, Тракије и Мизије до Дунава и до Мора Црнога. Па за то и видимо, гђе Александар Велики оним својим „мајестатом" набраја многе земље „великомоћног, најчувенијег, најзнаменитијег и најмногобројнијег народа нашег словенског" = српског. А Хрват Ив. Швер о томе царском „мајестату" вели: „лаж је, да би Александер Илиром (Србима) оне покрајине дао, које они већ под Илиром (првим својим вођем) посједовали су, када од Македонах није ни трага било". (Огледало, I. с. 66.) И право има тај брат

Хрват. Јер, заиста: „народи рода словенског још од прастарине, од памтивијека или — што је исто — од предисториског доба бораве овђе у Европи с другим старосједиоцима тога племена (индоевропског), наиме, са *келтским*, њемачким, литавским, *трачким, грчким и латинским*“ — вели Шафарик. (Starož. I. 53.) А, богме, тим Србима бјеше се осладило Балканско Полуострво, те се не помакоше отале ни онда, кад се већ извольео родити Александар Велики. На ено и мој имењак рече, да су се ти Срби борили против тога силног освајача Александра, а ја рекох, да је њих било и „под заставом Александра Великог“ и оца му Филипа Мађедонца.

А што рекох не порекох, па да ме жива на мјех одереш.

Јербо: „Народ (словенски = српски) обаче еште во времена Александра Великог, и после его Римских Императоров, под иним именем пребивал и воевал храбро то противу их самих, то паки с њими на их непријатели“ — каже Рајић (I. 3.) па вели, да и Квинтије Курције у животопису Александра Великог много споминье: „что Славјани под именем Скита с Александром воевали мужествење“. (стр. 7.) Па опет каже, да и М. Орбини (стр. 95.) повјествујет: „что они еште с Александром Вел. воевали“. (I. 124.) А у тим војнама Срби мора да су били десно крило Александрово, кад је он морао „имже за храброст“ дати особиту привилегију да могу слободно „владјети земљами од Адриатическаго до Балтијскаго морја“ — каже Рајић (II. 14.) — а то је онај поменути „мајестат“ илити повеља, која помиње „најзнаменитији и најмнобројнији народ“ српски.

Али: свој је своме понајпречи.

Па кад је Александар Велики давао Србима те особите повластице, можда им није дао само из страха, што су они били „најмногобројнији“, него и за то: што су му Срби били и најблискији — најрођенији. Јер и Хрват Швер

(I.) мисли, да Филип и син му Александар никако нијесу могли бити Грци, јер они се баш против грчштине најжешће борише, док Србима, на против, даваше особите повластице. Али још мање су они могли бити „Маћедонци“ по *народности*, јер неког посебног маћедонскога *народа* никад није било, него се Маћедонијом назвала само *земља* Маћедонија. Међу тим, исти Швер (погл. 6—IX.) доказује и неколико пута поуздано тврди, да је Александар Велики по матери био илирске (словенске = српске) крви, баш као и данашњи Србо-Маћедонци. Па за то и славни Гундулић није тек онако на памет пјевуцкао и пјевао: „Од *Лесандра Срблянина*, врх св'јех цâрâ цâра славна“. („Осман“, пјев. III. 69.) Јербо:

„Александро то свидочи, краљ велики свега свита,
„Сваком носећ он прид очи диловања племенита,
„Која вазда указаше Словињани витезови
„И за то се зовијаше славни, јаки народ ови.
„При нег умри њим остави допушћења благодарна,
„Узноси ји, фали, слави рад јунаштва веле харна . . .
„Оставља им Бановине све од Мора латинскога
„И државе јоштер ине до Балтика леденога,
„Да њихово има бити од старине како бише
„И нико се нема прити — Александро то хотише . . .
„У билому граду свому, Александриа ки се зазва,
„Свему пуку словинскому љубезњиви поздрав назва“.

Тако је тај Александар син Филипов миловао и митио своје Србе — каже Старац Милован, фра Андрија Качић Миошић. („Ugodni razgovori“ издање од 1759., стр. 2. и 3.)

Но има ту вукова и дуљих репова.

Тако, на прилику, Хрвати и Динка Златарића биједе да је Хрват А тај силом „Хрват“ Златарић, у предговору своје „Електре“, пише посвету згољном Хрвату кнезу Зринском, па му прича о „Великом Александру краљу *српскому*“. Па тако и у Орфелиновој историји о Петру Великом (II. ч. 23—25.) има једна грамата (повеља) тога цара

Петра, датирана у Москви 3. марта 1711. године. А том граматом цар свију Руса, Петар Велики, позива Србе на устанак против Турака, те их опоминье, да се сјете славних својих предака и јунака српских, од којих је и: „*Велики Александръ Македонски* съ многиеми войскы тамошнихъ народовъ многихъ царей побѣдилъ и многие империи завоевалъ“ — каже . . . . . Збиља, шта мислиш, ко каже то? То тако, брате, каже главом сам цар Петар Велики, а на те ријечи царске позива се баш главом и брадом сам отац нових касапа историчких, најбристрији, најстрожији и мени свагда врло поштовани — отац Иларион Руварац, архимандрит грчетешки. (И. Р. „Маћедонија“, београ. „Коло“, бр. 40. г. 1890. стр. 272.)

Ама, кажем ли ти: Ако ће и триста — без попа нипита!

Те сад, да не бјеше тога мог зјело поштованог оца Илариона и његовог „многозаслужног“ оца Јоана Раича, ко би био луд, да мени, једном најобичнијем Симеуну новинарском, повјерује: да је Србаља било на Балкану још за царја Александра Великог, као и прије и послије њега? А, осим Швера, Гундулића, Златарића, Качића и цара Пере, ето и отац Иларион зна, да је и сам тај цар Александар био — Србљанин! На опет, брате Србине и српски сине, ја никад нигђе нит зуцнух нити натуцнух, да је тај силни и бијесни освајач Александро Србин и српске мајке син! Па и нећу ја то, и не д'о Бог, макар што је он царевао над *српским* народом. И далеко њему лијепа кућа, томе Лесендри, Александру. Јер он чији је да је, нико се од њега није увајдио, па вала нећу ни ја. Јербо: Куд и камо више ја ћу ти се увајдити од мога имењака, Симеуна Кончара, који каже и вели:

„Некоји словенски писци и историчари, као што су: Dolci, Severini, Appendini, Раић, Катанчић, Kleczewski, Bogusz-Sestrencevicz, Czajkowski, Lelewel, Шафарик — мислили

су и *доказали* су, да Готи, Сармати, Скити, Гети, *Трачани, Илири* и т. д. нијесу били ништа друго до *Словени.* — — Све такове словенске историчаре наткрилио је славни Словак Фрањо Сасинек". — — Јер: „Ако стари писци (туђинци) и не знађаху за опште име Словена — — записали су они многе обичаје и уредбе њихове, које јасно свједоче, да су били Словени — — Језик је главно обиљежје једног народа. *О језику старијех Илиро-Трачана нијесу стари писци оставили никаквијех биљежака.*" — А баш: „Ето на основу историјских чињеница, обичаја, етнографскијех и географскијех имена, доказује Сасинек *словенство исконскијех Илиро-Трачана*". Но: „Сасинеку је била главна задаћа, да докаже старосједилаштво Словена на балканском полуострву, а није се упуштао у питање, који су то Словени". — — Али: „Од свијех књига, које се тичу тога посла, књига Спиридијона Гопчевића „Macedonien und Alt-Serbien" најважнија је; она је од огромне важности за ово питање. Њоме сам се послужио у овој својој радњи и држим, да ми је пошло за руком доказати, да су Сасинекови *исконски Словени* (они „*Илиро-Трачани*") на балканском полуострву *прави правцати* **Срби.**"

Тако ми то све лијепо казује мудри мој имењак, Симеун Кончар. А све ово рече он у 29. бр. онога истог „Стражилова" (1894.), које ми је тако гадљиво на „измишљања" и које стоји вазда на — „правој основи". И сад ту мој имењак вазда наводи непобитних доказа за ово своје истинско тврђење, па ено позива се и на Спиридијона Гопчевића. А, видиш, и ако то дјело збиља јест „од огромне важности" научне, ипак ја навлаш не шћедох да се позивљем на тога „Спиридијона" само за то, што је и он извикан као велик Србенда. Али, осим „Спиридијона", мој имењак наводи ту још пуну торбу најугледнијих писаца, који то све потврђују, а побијају оно, што су о тим илирско-трачким Србима писала небраћа наша — „поводећи

*

се за модерном историјом, коју су *сковали* понајвише Нијемци". Па за то и јест: „Модерна историја (нових касапа) сашла са научног пута и изгубила је сву научну озбиљност" — каже исти мој имењак у истоме том „Стражилову". Па онда, к'о за што ја да вјерујем тим новим касапима и ономе Грку Херодоту, који је од лијепих мојих Срба Расијана, Рашчана сковао неке своје Трачане?!

Јер не вели се оно узалуд: Грк само једном у години истину говори.

Па сад: „За Бога (и за име божје), како је могло тако *нечујно нестати Трачана,* за које Иродот вели, да су *највећи народ* послије Инда, да сувремени писци не би о томе ништа знали и нама казали?" Тако пита мој имењак Симеун Кончар у истом томе „Стражилову". А ја Симеун Лукин син већ промукох, питајући се то исто, па мене опет нит ко чује нит ме зарезује. Те сад ја опет морам да зијам у вјетар и да питам: како то би, да нико жив нит чу кад постаде, нит виђе кад и куд нестаде *народни језик* тих силних Илира и Трачана грчких? А ево у тим земљама трачко-илирским дивно се очува све до данас *народни језик српски* — и он је још вазда господар тих земаља! А да речеш, да су Срби те Илире и Трачане, ћутуре са језиком њиховим, прождрли и прекували у се — ни то се не може рећи. Јербо: „То је опет парадоксон (бесмислица), јер познато је, да Словени имају врло слабу асимилациону (привлачну) снагу, те усљед тога не могаху нити могу претопити у се своје сусједе. А да је имају онако силну, какову имају Нијемци и Румуни, та *пославенили би читаву Европу!*" — каже опет тај мој имењак.

А, да ви'ш, имењаче не би је боме ни пословенили, но — посрбили. Јер кад се оно Срби разбокорише и закртожише половину Азије и цијелу Европу, онда нигђе ни од корова не бјеше Словена, но само Срба Србаковића.

Него, Србине мој Србаковићу, ако ти мнијеш и к'о

премњеваш, да ти ја причам шпањска села, кад ти причам о покојном томе Српству у Шпанији, Италији, Тракији и Африци: а ти немој мислити што мислиш, већ ено ти читаве двије књиге Милојевићевих „Одломака“ и ено ти Ламанскова дјела „О Славянахъ въ Малой Асіи, въ Африкѣ и въ Испаніи“ — па ћеш тамо све потанко наћи, што год смртан човјек о томе знати може, а што ни бесмртник какав дипломисани не би могао сабити у ово парченце књижице моје. А кад си на тенане проштио и прокувао књиге те купусаре, ондак, молим те, дај поднесидер ти то под нос и жапцу напуханцу.

Те ако њему има данâ — би ће му и лијека.

* * *

Али: залуд књига, гђе памети нема.

Оно у жапца напуханца и нашло би се зар мрвичак памети, али ни с прста — образа. Те, кад би се ради њега књиге писале, могле би се и не писати. Па ни ја, вала, нијесам побјеснио, да сјецкам воду кокошима. Јер, Србине мој Србаковићу, ја се овђе с тобом не препирем, што жабе длака немају. Него се ми овђе к'о људи разговарамо, и сав ти је овај диван само рад оне „можебитне“ младе ђеце луде, коју би морда преластио жабец напуханец, те која би могла помислити, да ја збијам облаке, и да је Срство моје из облака пало к'о ванцаге, и да сам ја лагао, кад сам рекао, да је ово данашње Срство само десетковани каланкусур од Срства оног некадањег.

А да шта је, но каланкусур од кусура? Јер ено си видјео, гђе се оно још у Индији испараклаисало и развргло у три велика огранка, те један огранак зажди на југозапад и оде куд оде. А други огранак узе пут за уши, па стиште право на сјеверозапад и устави се чак на планини Кавказу и на Мору Азовском илити Меотичком, па

ту на јужној размеђи данашње европске и азијске Русије, између Мора Црнога и Мора Каспијскога, положи темељ својој Сербанији.

Јербо: „Словени дођоше из Азије у Европу двојаким путем по обалама Црног и Меотичког (Азовског) Мора, морем југу а сувим путем сјеверу“ — каже Рус М. Ломоносов у љетопису кнеза Павла Петровича. Али: ти Срби „и над Доном и над Волгою и Езером Меотическим при устијах Донских в пољах оних долгих и широких поселилисја. Тако о сих Синопсис Росискаја из Стриковскаго на стр. 17. разглаголствует“ — каже Раић. (I. 25.) А Николајевић рече: „Друга (колона еписка дође из Азије) зоном северном преко *Кавказа* и простора доцније *Сармаџије и Свевије*“. (Лет. 104. стр. 32.)

Ама, Бог с тобом, Симеуне, какви те Срби напопали у тој покојној Скитији и Сармацији! Та зар не знаш, не знали те јади, шта вели мудри Грекос Херодот, да су то били Скити и Сармати, а учени Хрват Маретић баш по здраво зна, да је народ сарматски био иранске крви, док Шафарик Ските броји у Монголе! Тако ћеш ти можда опет кликнути и воскликнути, момче риболовче! А ја ћу к'о теби отповрнути: стани, соколе мој из врањија гњезда, и остани тамо гђе си пануо.

Јер: кад си ти тамо полазио, ја сам се отуд враћао.

И ево ја теби поклањам све оне писце, који тврдише, да су *сви* Скити и Сармати били Срби (потоњи Словени). И ја ти драге воље допуштам, да је било и неких покојних правих Скита и Сармата у тој Скитији и Сармацији — „доцнијој“. Чуј: „доцнијој“ — рече Николајевић. Али то све није ни мало сметало, да на тој огромној просторији буде још и неких Хуна и Хуно-Сабира, а још више и понајвише Срба Србаковића. Па за то: „Стари писци помињу Словене у друштву са Скитима и Сарматима. Још Иродот описује нека словенска племена под другим име-

нима сјеверно од Црнога Мора, између Дона и Дњепра. А Птоломеј још јасније помиње Анте, Венете и Србе као гране *сарматскога* народа“ — каже Ст. Бошковић. (Истор. света. I., св. 1., стр. 116.) Па за то и Рачки вели: „Пољак Грегор из Санока († 1479. као надбискуп лавовски) мниje, да Југословени долазе од Венета, који становаху у Сармацији.“ А о Катанчићу каже, да и „он доводи јужне Словене од Трачана и Илира, а сјеверне од Сармата“. Па онда Рачки вели: „Клечевски држи Словене за потомке Скита и Сармата, као што је то мнење у обће код пољских писаца веома разширено било, па и сам Нарушевић тврди ипак, да су и Сармате сродници Словена; такођер Богуш Сестренцевић; и Чајковски називље Словене потомци Скита.“ И т. д. (Pov. Slav. 69., 82. и 83.)

Али, у истини, Скити Србима и Срби Скитима не бјеху ни девета рупа на свирали. Они нама бјеху само прве комшије илити сусједи, а бјеху док — бијаху. Јер кад српска племена преобладаше све остале туђинце, онда изгибе траг и Скитима, и Сарматима, и Хунима и Хуно-Сабирима, а Србљи — пошто тамо посијаше сјеме потоњим Козацима Донским и Запорошким — одврљише се амо у Европу, да србују од тад до вијека. И сва ти је та збрка, што стари писци грчки и латински из далеке даљине своје не могаху да разликују те различне народе, јер не имаћаху петље да завире у оне још и дан данњи опасне крајеве. Па чујући за неке Ските и Сармате, они све живо поскитише и посарматише. Али осим тих туђинских и других чисто српских племена, живљаху тамо још и неки Венети, Велети, Алани, Јагизи, Пецикини, Роксолани (Расијани = Рашчани) и т. д., а за сва ова племена туђинци веле, да су била Срби. (Види Рајића I. стр. 14, 15, 125, 129, 130, 138, 139, 141, 145, 146, 186, 209, 275, 277, 281 и т. д.) Па за то Рус Иловајски има право, што узимље Ските за Словене, а то исто чини и Бугарин М. Дринов. („Заселеніе Балк. полуостр. Славянами“, стр. 134.) Јер је још Чех Вацерод име Сар-

мати тумачио именом Срби: „Sarmathe Sirbi tum dicti“, па опет: „Sarmathe Zirbi populi.“ (Шафар. „Starož.“ I. 117. и 411.) Па вальда је и Шафарик знао, шта је рекао, кад рече, да је име Сармат истом касније сковано од прастарог имена Србин (Срб = Сарб = Србат = Сарбат = Сармат), а сковали су га тако Грци, који нијесу могли написати оно „буки“, па су онда то име Сармат пренијели на све народе у потоњој Сармацији, али само у — земљописном (географском) смислу: „ . . . pokladaje za to, že bi ono původně prastaré kmene našeho jméno Srb bylo, od Rehův do slova Sarmat přejinačené a na onyno cizojazyčníky, t. Roxolani, Jagyzy a Alany, jen zeměpisně prenešené.“ (Starož. I. 409.) На за то и Грк Кедрин (II. 433.) писаше: „Роси (Руси) сеј род ест Скитски на Сјеверје при горах Тавра пребивајушч, звјериниј и суров“, а на стр. 452. назива Скитима све Србе и Хрвате чак до Јадранског Мора и Црне Горе. (Рајић I. 7. и 8.) На за то и мој драги именак, Симеун Кончар, зна многе озбиљне учењаке, који су: „доказали, да Готи, *Сармати, Скити*, Гети, Трачани, Илири итд. нијесу били ништа друго до Словени.“ („Стражилово“ 29. 1894.) Али случајно Херодот разликује Ските, па од „краљевских Скита“ издваја „Ските ратаре и Ските ораче“. Но, срећом, Маретић (рукоп. пред.) зна, па вели: „За Ските ратаре и Ските ораче треба мислити, да су само по имену Скити, а не по језику и народности. Ти Скити били су без двојбе *Словени.*“ А они „краљевски Скити“, то су били прави Скити, ирански освајачи, који дођоше преко ријеке Араса на Кавказу и покорише она српска племена, а дођоше они истом негђе касније Јербо: „Скити су (преко Араса) провалили у јужну Русију, од прилике, око 250 до 300 год. прије Христа“ — каже др. Маретић (рукоп. прев.). А Херодот је живио на 450 год. прије Христа. А исти Маретић на истом мјесту (по Каперту и Шафарику) тврди: „да су тамо не само у доба Херодотово сиђели, него и данас тамо сједе Словени“.

И дуго сјећаху они тамо и ораху земљу своју онда српску, а сад руску. Кад али: „Јужнија племена словенска, заокупивша предјеле на обијух брегових Дњепра, падоше у власт монголских *Скита*, а по ових зове их Херодот Скити орачи и сељаци (познији Пољани?). Од тих својих господара зваху се још дуго изза тога источне земље словенске *Скитијом*“ — каже Рачки (Pov. Slav. 6.), па вели: „Њека племена словенска на југу досјеше под господство медских *Сармата* . . . С тога су такођер дуго времена Словени и њихове покрајине називане овим именом својих сарматских господара — Sarmatae, *Сармацији*.“ (Стр. 7.)

А све је ово било давно прије постанка имена „Словен“. А Прокопије Кесарејац живљаше прије неких 1350 година. А он пише: „под именом Хуна („Унов“) живљаху многи народи од врата Каспијских до језера Меотическога (Азовског) по пољима равним и коњопашним“. (Рајић I. 12.) А на стр. 13. Рајић вели: „Ини паки (други опет) називалисја *Уни Сабири*, коих тојже Теофан описујет.“

Па сад ко су били ти Хуни и Хуно-Сабири каспијски? Прави Хуни, народ монголског порјекла, бјеху праоци потоњих Хунгара, Угра и Мадара. Ти прави Хуни, разбијени и потиснути од Кинеза, насрнуше из Азије у Европу, па узгред натрапаше на оне Србе око Црног и Каспијског Мора. А послије ти Срби бјеху главни ратни савезници хунски и бораху се упоред с Хунима, те их с тога „сви зваху Хуно Сабири или Срби, т. ј. Хунски Срби“ — каже Милојевић („Одл.“ II. 2, 3, 5.), а то не може порећи ни загрепски пророк троносац. Јербо: „По мниењу свих славенских повјестничара, били су Славени Хуном савезници проти Готом“ — вели госпон Тадија Смичиклас. (I. 81.) Те тако: „Словене су усљед овога савеза са Хуни дуго времена касније иноземци називали именом Хуна“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 7.) А онај исти Грк Прокопије вели: „Ту (од Кавказа до Каспијских врата) Хуни, которих *Сабирами* нари-

цајут, и ини њеки Хунски народи обитајут.“ (Рајић II. 161.) Тако исто и код Теофана и код Анонима и код Кедрина и многих других свуд се помињу „Хуни наречени Сабири“. Вриједни Рајић све је то прекувао, па одлучно потврђује Анонимову тврдњу: „јако Сабери тии прјамии и истинии *Серби* били сут“. (II. 168.) А у првој књизи (с. 14.) каже: „Алани кромје сумјенија Славјани били, откуду и Роксолани произишли, а Сабири с тјеми в мјестје пребивали. Сабиров убо Славјан бити и прародителеј Сербов с Анонимом смјело заключајем.“

Па и ја бих ту могао закључити, јер тих Скита, Сармата и Хуна већ давно је нестало, а ја ево још носим на рамени ову своју српску главу непокорну, несавитљиву, тврду главу бошњачку. И због ове тврде главе моје ти сад мораш да слушаш: како се та Азијска Сармација протезала „от рјеки Дона к востоку даже до Хирканскаго, сирјеч Каспијскаго Морја и от превисоких гор Кавказа с полудне до самих внутреностеј Росиских в широту“; и како су ту: „в неј живили различни Народи, между которими и Сербов пребиванија постављает преизјашчни муж и велики древностеј рачитељ Господин Joан Томка Саски, во својих Скитских Картинах, емуже согласуетсја и Славјанскаја Восфора Меотическаго мапа во Историји Роленовој в том II.“ (Рајић I. 28.) Ал и потље: „У Европи су Плиније и Птоломеј, у I. и II. веку наше ере, већ извесније налазили *Србе* на (ријеци) Сарпи (Сьрби) и Сарепти (Сьрьбти) као последње зад-страже *Словена на Кавказу*“ — каже Николајевић. (Лет. 104. стр. 32.) А чуо си и од Маретића, да у доба Христово Плиније и Птоломеј „посве јасно“ помињу Србе (Σέρβοι), који „с другијем њекијем народима сједе у азијској Сарматији, т. ј. у земљи иза Дона“. (Sl. u dav. 20.)

И ето баш ту, иза Дона до Кавказа, била је она моја Сербанија, а о тој Сербанији ја рекох само оволицко: „Они Срби у Сербанији зваху се још и Брђани и владаху неза-

висно далеко на около. Старјешина им се звао Господин и често је имао под собом по неколико стотина хиљада коњаника". Ја само толицко, док други људи знају о томе причати вас дуги дан. Јербо: Ево дакле шта пише Страбон: „У западној Азији живе Срби и *Брђани*" — т. ј. Срби Брђани, који живе по планинама. — — Облак, цар Срба у време владе Фарнака над Боспором, послао му је 20.000 коњаника, а *Господин* Брђана 200.000. Они владају највећим делом Хвалијског (Каспијског) мора." А све ово рече тај Страбон (Geograph. lib. XI.), који ту баш изриком помиње Србе: „Sirbaces vel Srbaces, Sirbacesque i Sirbacum", и баш јасно именује тога брђанског српског краља Господина: „Spadines — *Gospodines* — Aorsorum Rex." А на то наш Милојевић (I. 97. и 98.) само вели: „Страбон дакле описује српски народ у време Фарнака, сина Митридатова, који је владао око 70 год. пре Христа. Сад је дакле јасно, да су око Хвалијског (Каспијског) мора живили Срби, па шта више ми их туда налазимо још и после Христа на 300 година, где их Хуни гоне, да с њима нападају на источну и западну римску империју и Гото-Немце. Осим овога, налазимо им остатака ту још око 558. год. после Христа, где их Псевдо Авари мал неутаманише, око тог истог Хвалијског мора — види Menendr. Exc. leg. 101. и 102." — И заиста, о тим Србима Хуно-Сабирима и Теофан пише: „В лето первое Јустинијанова владјенија (г. 520. послије Христа) Уни нарицаеми *Сабер* 100.000 под предводительством жени умершаго их вожда к Римљаном (Грком) присочеталисја и во всегдашњем мирје пребивали." (Рајић I. 13.) Дакле: само 100 хиљада тих Срба Сабира иселише се тад на Балканско Полуострво у Византију, а остали осташе у тој Сербанији, и Србенда Милојевић не гледа на четир проје, него добро гледа, кад их види ту још у половини шестог стољећа. А: „П. Шафарик вели, да су Срби тамо оставили о свом живљењу речицу *Сарпу*, која код Царичиног утиче

у Волгу, а ми велимо још и речицу и срез у Московској Губернији, као и варошицу *Сарпухов* данашњи“ — каже Милојевић. (I. 97. и 98.) А та ријека Сарпа = Сарба = Сьрба = Срба збиља и данас тече кроз сред земље Донских Козака. А: „С западнија страни Каспијскаго морја в предјељех Дебренских и до нинье ест (још и сад има) владјеније некое зовомое Серванија, сие же ест тое самое мјесто, которое Саски древним Сербом опредјељает“ — каже Рајић. (II. 165.) Па још и данас, баш уз обалу Азовског Мора у Русији, има град Берђанска (негда Брђанско), а у околини града тога и дан данас живи и весело обрађује своје имање Србин од Србина, *Марко Ђурашковић*, који дође тамо чак са Цеклиња из Црне Горе, а баш сам Александар III., цар свију Руса, дарова то имање томе Марку Цеклињанину и браћи његовој, *Крцуну* и *Филипу Ђурашковићу*, тјелохранитељу књаза Николе I., Господара црногорског. А истом лани, год. 1893., лицем на Ваведеније, баш главом тај Крцун и Вилип Ђурашковић бануше ев' овђе у Загреб до свог рођака *Стевана Никова Ђурашковића* и тад они све ово сами испричаше, што ја сад причам теби, Србине Србаковићу.

А ти, момче риболовче, ако не вјерујеш мени, нема ти друге чаре, већ притегни опанке, па тркни часком и упитај тога Марка и Крцуна и Вилипа: е да ли данас, осим тога досељеног соја јуначкога, имаде још игђе икаквог трага Сриству тамо у тој покојној Сербанији? А већ жабец напуханец, ка' оно свака свезналица, знаће то и сам.

Па к'о вељу: гђе бих ја учио жабе да пливају!

* * *

Него: која се много осврће — мало преде.

Те и ја грдно издангубих и осакатих књижицу ову, осврћући се за сваком, која се за мном ланула. Те сад ја

морам на врат на нос да прескачем преко Кавказа и сњежноглавог Казбека, не бих ли час прије сустигао оне Србе Србаковиће, што већ побијелиште чекајући на ме чак тамо негђе у Средњој Азији, гђе је и враг мајци рек'о лаку ноћ!

Јербо: „. . . племена једног и истог Хуно-Монголског или доцније Монголо-Турског народа, у поменуте две државе (у Монголији и Манџурији) на неколико десетина тисућа година пре Христа, страшно су притешњавали и давили српски народ, бивши корени у тим земљама, којима ти дошљаци завладаше" — рече Милојевић. (I. 85.) Рече и прећера грђе но Лубо са његовом „вјечером". Јер тих „неколико десетина тисућа година", ако нијесу штампарска погрјешка, а оно ће бит „омашка пера" списатељева. Тек доста, да ти Срби из тога „Срби-шана" Милојевићевог на неколико десетина *стољећа* прије Христа заошијаше међом великог царства Китаја илити Кине и уставише се негђе сјеверозападно у данашњој руској Сибирији. А ја рекох: „О Србима у Сибирској Србији сачувао се спомен само о њиховим владаоцима: *Бану, Јанчи, Ранку* и *Цичану,* који су много пута до ноге потукли Китајце, те најзад отргли Србе из њихова ропства. Послије Цичана или Цичића, а у доба китајског цара Сју-Ањ-Ди, помиње се српски цар *Танча* са његових пет синова, који по смрти очиној раздјелише државу и тако је ослабише. Половина народа остаде под *Цараном,* најстаријим сином Танчиним, а другом половином владаху остала браћа. По смрти Царановој зацарио се његов син *Царман,* а са њим син му *Будиг.* Са Будигом падну Срби опет у ропство, те се велик дио народа претопи у Китајце, Хуне и друге Монголе. Азијске гатке много причају о томе српском цару Танчи. Он је владао многим земљама, издавао законе и подизао грађевине. А о његовим сибирским Србима, тадањи китајски државник по имену Јуј прича ово: „Они (Срби) имају преко 100.000 војника, далеко су чувени свуда са тјелесне силе,

а напредују и у просвјети . . . . У њих су коњи бржи од хунских, а оружје оштрије од хунског . . .“ и тако даље, као што си већ чуо.

А ништа ово не рекох — ја. Него све ово рече Милојевић, по казивању — туђинаца. И све ово до последњег словца ено ти пише у Милојевића разбацано поглавито од 85. до 95. стране, јер он говори о томе готово кроз цијелу прву књигу својих „Одломака“. А он и његово Српско Учено Друштво ваљда су знали, шта су говорили, и да богме да су знали. Јербо: и Аноним тако пише: „Ако ли упоредимо и размотримо ријечи Сиберија и Сјеверија — откале мислим да потјечу Срби — онда би их требало назвати *Сјеверани:* јер Сјевер у Словена значи поноћну (сјеверну) страну“. (Рајић II. 182.) А сам Рајић на то вели: „Мњение убо Анонимово таково ест, јако имја сие Сербско от долго простирајемија страни во Асији *Сиберији, в којеј Серби пребивали,* происходит: страна бо таја на Сјеверје лежит. Откуду от Сјевера Сибер, а *от Сибира Сербин происходит.* — — И занеже својствењејше они в Сиберији пребивали, то от прочих народов наречени Серби, јаки в Сиберији живушчи“. (II. 182.) А на стр. 190. и 191. каже: „Ашче ли желает читатељ моего в произведени Сербскаго имене мњенија: — — В сем убо мњенији пребиваем, јако *древњејше отечество Сербов Сибериа* била, от коеја и назвалисја тако“.

И бист тако. Ал паки и паки вара се тај „многозаслужни“ српски „историк првога реда“. Вељу, вара се Рајић, кад вели, да је име Србин постало од Сибирије, а не Сибирија од имена Сирбин — као што ја рекох. Јер, прво и прво: српска ријеч *књига* — китајски *кинг:* српско *мудри* — китајски *мадри*; српски *слон* (велбљуд) китајски *слон*; српски *рај* — китајски *рај* и т. д. — „сјећају нас добе, у којој је цвала некоч трговина међу истоком и Словени“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 10.) А ја бих рекао, да

нас те ријечи српско-китајске само подсјећају на давни боравак Срба међу Китајцима илити Кинезима, *прије* доласка Срба у Сибирију. Јербо, друго: Срби су „*гоњени Китајцима* преко *Сибира*, у ком су се задржавали и *име му своје оставили*“ — каже Милојевић. (I. 94.) Треће: ријечи *Срб, Сирб, Сирбин* биле су познате куд и камо раније, но ријеч Сиберија, Сибирија. Име Срб и Сирб чуло се још чак у Индији, а име Сибирија чуло се тек са сибирским Сирбима, Србима. Четврто: ја немам дјеце, али страшно волим дјецу. Особито волим ону мајушну пиљеж, што истом почиње чаврљати. И умијем ти ја с њима зановјетати по цио боговетни дан, те сам дуљим искуством увардао: да ни које Српче, кад први пут почиње изговарати име Србин, никад не може рећи ни Србин, ни Сербин, ни Сорбин, ни Сурбин, него увијек само — *Сирбин*. Ово сам уочио особито код малог Урошка, синчића мога прил Ђуре. Бјеше то соколасто Српче, ћеперно, говорљиво дјеташце, прави царатанић. Па тако ја ћаскам с њиме, па га питам: „Ајд' сад, Уроше, кажи ми, шта си ти?“ — „Ја сам *Сибин*“, каже он. „Ама, какав си ми ти Сибин, кад си Србин“, опет ћу ја. А он гледа, гледа у ме, а све нешто ломи језик, па тек ће извалити: „Ја сам *Сирбин, сирпски* син, име м' Радивој!“ па развезе да пјева, а све тако — „Сирбин“ и „сирпски“. Ја га слушам и слушам, а све мислим на покојног Шафарика, који је то име Сирб и Сирбин нашао далеко од пустољине сибирске и много, много прије Сибирије. Па као помислих: није ли можда баш то име Сирб, Сирбин најстарији, најпрвобитнији корјен и облик од свих оних многих корјена и облика српског имена? И ништа лакше, но да се тај најстарији корјен сачувао баш код оних најзабаченијих прастарих Срба сирбирских, сибирских, те тако: ти Сирби и нову своју отаџбину крстише *Сирбија = Сирбирија*, а истом негђе касније туђинци је прекрстише у *Сибирију*.

Елем, што сам ја то тако написао, крив је понајприје Милојевић и његово Српско Учено Друштво, а крив је богме и мали Урош Ђурин. Јер да не бјеше Урошка, можда ја не бих вјеровао Милојевићу. Ал овако, ето, гђе ме дијете наведе на танак лед, па сад — Бог да га прости и вјечни покој невиној му души! Умро је сирома. Давно је умро и већ у гробу иструнуо тај „Сирбин“ мој Урошко. Нестаде и тога мог Сирбина, као што нестадоше и они милијуни Сирба сирбирских. Тако и они: које раселише се из негдашње те своје отаџбине Сирбије, Сирбирије, које испропадаше у јату туђинском, које изгибоше од руке душманске, које помријеше од божје руке.

А већ: робом икад, али гробом никад!

* * *

Него, што но наши кажу: жали ме жива, а немој мртва.

Те сад која нам вајда плакати и нарицати над гробовима хиљадугодишњим, кад ми Србљи за живота и за живе главе нећемо да се слажемо и да се помажемо, но један другом само одмажемо и очи копамо. А овамо живи се искидасмо, да што боље поувољимо неситим туђинцима и све се бојимо, да свијет о нама не помисли, да смо и ми себични и саможиви — као и сав други свијет. Ама, кажем ли ти, ми Срби изгибосмо и главе погубисмо, а све са неке високе памети и неке дубоке политике. Све бисмо к'о хтјели, да баш ми будемо у овом себичном и покваренoм свијету најнесебичнији и најневинији агнеци божји. Па барем да нам ко год за то рече хвала или да нас похвали. Али јок! Већ свак ти је то гледао, да очерупа нашу безазленост, па онда још да нам пљуне на поштени образ српски. Него, и право нам буди! Јер сви други народи, па и најпросвјећенији Енглези и Французи, упрегоше

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ... БИЈЕЉИНА

науку у своје народносне тањиге, те се дивота возају и уживају плодове науке, а само ми Срби хоћемо да упрегнемо своје Срство под ћудљиви јарам науке, да оно банбадава издире за сав свијет. Јер: „Има ли и један народ повјесницу, која не почиње са причом или слутњом?“ — пита врло уважени Синиша. (Летоп. 144. с. 48.) Та, не само „класични“ Јелини и Римљани, већ и сви, *сви* други народи за своју историју узимљу: и предисторију, и мит, и народна предања, и сваковрсне бајке. А само ми Срби хоћемо да смо најпаметнији, па нећемо да се користимо ни оним, што је туђинска наука утврдила баш по — „писаним споменицима“. Ми Срби једини започињемо своју српску историју седмим стољећем послије Христа, а ено сав други туђ свијет, баш по писаним споменицима грчким и римским, познаје Србе у сјеверној Европи још прије 26 стољећа!

Али Србаља је морало бити у Европи још и прије, но што их Грци и Римљани опазише чак на балтичком Мору. И било их је, ваистину, још онда, кад се оно сирбирски Срби отиснуше преко ријеке и планине Урала, на међи азијске и европске Русије, те освојише нову домовину у Европи.

Јербо: „Кад су сибирски Срби опет пали у ропство китајско и хунско, почеше их ови страшно угњетавати и затирати. Та несрећа трајала је вијековима и преполовила је српски народ. Много пута Срби устајаху на оружје, али се не могаху потпуно ослободити, јер бијаху *несложни*, те потиснути Хунима, почеше да се повлаче из Сибирије правце на запад. Уз пут им се придруже и они (али не сви) Срби из Сербаније, те сви скупа пређу у Европу. Једни се населе око ријеке Волге, Дона, Дњепра и Дњестра у данашњој европској Русији. Други огранак насели се у данашњој руској Пољској и Галицији и ту оснује **Бијелу Србију**, која се звала још и Бојка, а простирала се

на сјевер до ријеке Висле и Буга, на запад до велике планине Карпата (између Галиције и Угарске), а на југ до Црног Мора. — — Но и од тих Срба одвоји се један мањи дио и настани се хрбатом планине Карпата, те се по томе називу Карпати или Хрвати. — — Ови хрватски Срби оснују *Бијелу Хрватску* тамо негђе између данашње Чешке и Карпата. Али ти стари Хрвати и даље задржаше исти српски језик и српске обичаје, па и даље заједнички дијељаху исту судбину са својом старијом браћом Србима"— рекох ја.

Јер: Маретић каже, да још у доба Христово Плиније и Птоломеј „посве јасно" распознају Србе (Σέρβοι) „око Дона и иза Дона". А чуо си, да и Прокопије налази „племена Анта небројена" изнад Азовског Мора. И чуо си од Шафарика, како Јорнандес рече: „Анти, најјаче племе Винда простиру се кривином Црног Мора између Дњестра и Дњепра, које ријеке на много дана хода једна од друге одстоје". И чуо си, да ти Анти, Спори, Винди, Венди, Венети и т. д. не бјеху ништа друго, него баш Срби Србаковићи. И чуо си, како рече Крек: „Сједишта Венета почињу на Висли, па иду до источног (балтичког) мора, сјеверно се пењу до Новгорода (у Великој Русији) и долазе до извора Волге и Дњепра, а источно додирују Дон, па иду према Карпатима и одатле до водомеђе Висле и Одре". А то ти је, драговићу мој, мал' не цијела данашња европска Русија и цијела покојна Пољска, но онда се та земља још називала Сармација. А чуо си, шта рече владика Јован Дубрави: да је у тих „свих народа сарматских, дуго и широко по царствима и покрајинама раздјељених, *један исти језик* и мал' не *свака ријеч једнака била*". И чуо си, шта Шафарик рече: „О великом народу *српском* за Татрама, у покрајинама данашње Пољске и Русије".

Али: „Још из почетка они борављаху у Сибирији, по чему су и названи Сирби; такођер борављаху у Сармацији

Азијској около Кавказа; *за тим* населише се изнад Понта (Црнога Мора) у Сармацији Европској и наставаху у Великој Србији, у сусједству Хробата, гђе су се називали *Бијели Срби*“ — каже Рајић. (II. 206—7.) А на стр. 106., гђе но говори о каспијској Сербанији (Серванији), Рајић вели: „Та страна (Серванија) у стародавна времена називала се *Албанија* Понтијска, по свједочанству горе поменутог Анонима из Менарда. Но кад се Срби иселише из тих крајева (у нову Бијелу Србију) — — није се мучно досјетити, да су они то име (Бијели Срби) донијели из Албаније. Од горе *Албе* (Бијеле Горе), гђе су они боравили, прозвао се тај њихов крај *Албанија*, а они сами као да су названи *Алби* или *Бијели*“.

Вала: ако и није врач, а оно је погађач.

И, збиља, Рајић је добро погодио, само није се јасно изразио. Јер он је требао и ваљда је хтио рећи: и тамо у каспијској Сербанији (Албанији) називаху се они Бијели Срби за разлику од Црвених Срба и Срба Брђана, а по тим Бијелим Србима (Албима) прозвала се и она Бијела Гора илити Алба. Но име Алба, Алби и Алани придјенуше им латински писци по ћеифу свога латинског језика.

И ево данаске се они сјеверни сарматски Срби зову Бјелоруси и Великоруси, а они јужни, почев од Угарске и Карпата па око Црног и Азовског Мора до ријеке Дона, зову се Малоруси (Русини) или Украјинци (Крајишници) илити Крајњаци, Запорошци, Постолници, Ломки, Доли, Кривњаки и *Бојки*, и броје данас (само ти Малоруси) до 20 милијуна душа. А да смо то негда били баш исти ми, данашњи Срби, то је знао и Грк Халкокондилас, који рече: „Трибали — т. ј. Срби илирски — дошли су у ове (балканске) крајеве из оне земље, што лежи иза Дунава на крају Европе, сусједне с Хрватима и Прусима на Сјеверном (Балтичком) Мору, свакако из Сармације, која се данас зове Русија“. (Шаф. Sebrane spisy III. 43.) А сам Шафарик

(Starož. II. 110.) у посебном чланку „Srbove v Rusku“, каже: „Били су то остаци оног огранка *српског*, који се иселио у Илирик“: „Byli to ostatkové oné do Illyrikum přešle větve srbské.“ На онда ту Шафарик тврди, да од тих српских остатака постадоше данашњи Пољаци и Малоруси. А на стр. 109. он те Србе назива: Вислани, Бужани, Стадиче, Иличе, Велуњани, Тиберце, Дједоше, Копљани, Свирјани, Житиће, *Себериче* или *Сјаберце*, Обрадиче, Булерце, *Запорошце*, Туричани или Турочани, Касориче или Казериче, Љутиће, Тањевце, *Пружани*, Жеравце, Лукомљани и т. д. А на стр. 111. каже, да се и у самом статуту литавском, писаном *бјелоруским* нарјечјем, често налази чиста *српштина*. На за то и хрватски „Илирци“, др. Људ. Гај и Јос. Праус, право рекоше, да је: „Велика ова (малоруска) грана славјанског рода, свим осталим гранам славјанским по језику, особито најближим својим двим посестримам руским, за тим *југославенскому нарјечју највише сродна.*“ („Neven“, липња VI. 1856.) А најсроднија је, да како, ономе „југославенском“ народу, чије је име до пошљетка очувала. А ено међу тим Малорусима у источној Галицији и данас живи велико и снажно племе, које се зове *Бојки*, Боји, Бојови, баш као и они Бијели Срби Бојови у некаданьој тој Бијелој Србији илити *Бојки*. А о тим садањим руским Бојкима руски учењак Головацкиј вели: „Бојки живе у једном дијелу Саноккорја и у горју Стријском; разликују се од Лемка не само одјелом и нарјечјем, него и по нарави. Бојко је човјек живахне, ватрене нарави, од ријечи Бојкиј (убојити) т. ј. он се воли тући и у војсци је храбар војник. Аустријски ђенерали обичаваху од Бојка састављене батаљоне најприје у ватру повести.“ (Archiv f. sl. Phil. V. 1., стр. 179.) И за то славни Богишић са свим умјесно каже: да ко год познаје малоруско племе, доћиће до увјерења, да су *Малоруси у многоме обзиру слични Србима*. (Богиш. „Нар. пјес.“ Беогр. 1878. стр. 19.) А у те Малорусе спадају и они славни

руски Козаци донски и запорошки, за које ти Рус Вељтман рече, да су постали од Србаља тих покојних, па ено и Шафарик уброја Запорошце у српска племена.

А ево ти приде и једне народне пјесме (скраћене), која се пјева и у Срба и у Малоруса:

Српски:

Дјевојка ружици.

Ах, моја водо студена!
И моја ружо румена!
Што с' тако рано процвала?
Немам те коме тргати — —
У мене мајке неима — —
Сеја се моја удала — —
Брат ми је от'шо на војску...
Драги је од мен' далеко,
Преко три горе зелене,
Преко три воде студене.

Малоруски:

Дјевчина до рожи.

Ах, моја водо студенаја!
И моја роже румјанаја!
Чого с' ти так рано процвила?
Немају кому б' тја вчјахнути...
Та неньки в мења немају...
Сестра сја моја видала...
Братчик у вијску пијшоу...
Та миленкиј мој далеко,
За трома горами зеленими,
За трома водами студеними.

Ал за тим „трома горами“ за дуго се бјеше очувало и само име „Србин“. Јербо: „негђе око сјевернога Буга (у данашњој руској Пољској и Литви) пребивало је још у X. вијеку племе, које се звало *Срби*“ — каже Хрват Маретић. (Slav. u dav. 70.) А на стр. 200. вели: „али нам посвједочује Конст. Порфирогенит (који је живјео баш у X. стољећу), да се међу другијем племенима, која кијевским кнезовима плаћаше данак, налазе такођер *Срби* — Σέρβοι.“ А тај малоруски Јерусалим, православни град Кијево, лежи баш у покојној тој Бијелој Србији Бојки, по сред срца најжешћег православија руског.

Па сад Бог да прости покојно то Срнство! И већ њему неће зар бити лоше тамо у православној земљици тој Русији. А већ ја сам давно изгубио тапију од земље те негда србиньске, па сад слободно могу поклонити жапцу напуханцу васцијело то Срнство и Бијело и Црљено.

Та: куд иде јуне — нек иде и уже.

* * *

Али: има и од зла горег.

Па, Србине мој Србаковићу, ако и није баш тако лака и прелагачка земљица она словенска Србадији тој порушеној, порушњаченој и попољаченој, богме им није ни тешка онако, као што је тешка и претешка земља оним прађедовима нашим, који животом својим нагнојише њиву туђу — њиву несловенску.

Јер: „Трећи огранак Срба (тих сарматских) отисну се још даље на запад и сјевер и разасу се дуж Балтичкога Мора и ријеке Лабе, па ту оснују **Балтичку Србију**, а једним крилом допру чак до Данске. Четврти посједну данашње њемачке и чешке земље, које онда бијаху пусте и дивље, па ту оснују **Велику Србију**. — — Том сеобом Срби дођоше у сукоб са новим противником, Ђерманима, које назваше Нијемцима. — — Многи Срби из Велике Србије потонуше и у њемштини, а само један мален дјелић задржа српско име. То су они Лужички Срби у Саксонској, који се у својој *Спревској Шумадији* и дан данас јуначки боре за свој опстанак. А они остали полански и балтички Срби пошвабише се сви до једног и дадоше Нијемцима пуно славних људи“ — рекох ја.

Јербо: „Прије каквијех 500 или 600 година живјели су Нијемци по читавој сјеверној половини данашњег им царства помијешани са Славенима, а прије 1000 или 1100 година није у онијем земљама било никаквијех Нијемаца, него су *свуда живјели Славени* као у својој правој домовини“ — каже др. Маретић (Sl. u dav. 159.), па вели: „Славени . . . . живјели су у вријеме своје самосталности по овијем њемачкијем земљама: по западној *Прусији* (Westpreussen), *Поморанији* (Pommern), Бранибору (Brandenburg), краљевини Саксонској, провинцији Саксонији, Анхалту, источној половини Хановера, Мекленбург-Шверину, Мекленбург-Стрелицу и по јужноисточном дијелу Шлезвиг-Холштајна, за тијем по отоцима: Фермарну, Ригену, Уседому и Волину.“ (Стр. 160.) А

Рачки (Pov. Sl. 16. и 17.) каже: „На западу обитаваху у садањем Холштајну и Мекленбуржкој *Бодрици* (Рарожани, Варги, Варни, Полабљани, Смољинци, Глињани и преколабски Древљани); међу Лабом, Одром и балтичким морем становаху многобројни огранци *Лутића* или *Велета* (Кичани, Чрезпјењани, Доленчани, Ратари, Украни, онда Љутићи на отоку Рујану, Волину и Узнојму, Хаволани или Стодорани, Брижани, Морачани, Спревани и т. д.); јужно од Велета међу Салом и Бодром са обију страна ријеке Лабе живљаху *Полабски Срби* (Сусли, Жутићи, Нишани, Хутићи, Гломачи, Миљчани, Лужичани и т. д.); на југу од полабских Срба бијаху *Чеси* (Чеси, Лучани, Седличани, Лемужи, Лутомирићи, Пшовани, Хрвати, Дуљеби и т. д.); а од Чеха на запад уз ријеку Мораву и даље у крајевих под Татром обитаваху *Морављани* и *Словаци*, који се и даље разпростриеше у Панонију (Дуљеби) ћа до језера Блатнога.“ Све ово тврди и Маретић, но он (стр. 161—62—63.) помиње још и ова племена: Доленци или Доленчани уз ријеку и језеро Доленце (Tollense), Ријечани, Брежани и т. д. па Ранци или Рујанци (Rugiani) на балтичком острву Рујану, које се онда српски звало Руја и Рана. (Ово су они исти Срби Рујанци, Руги, Ругхини, Струмљани, који се касније под њемачким притиском иселише чак у Маћедонију око ријеке Струме а отуд их грчки цар Јустинијан II. пребаци у Малу Азију, гђе се најзад истурчише.)

За ове Србе Рујанце Маретић каже: „Ово је било најзнатније племе међу свијем балтичко-полапскијем Словенима, *првенство* су му признавала поред све своје расцјепканости и неслоге и остала племена и то не само с тога, што су Ранци били на гласу јунаци, већ и с тога, што се у њихову граду Аркони налазио храм највећега бога Световида, којему су долазили на поклонство балтичко-полапски Словени са свијех страна и приносили дарове.“ (162.) Па, заиста, и Рус Гиљфердинг вели: „Ране, одни между Славянами,

имѣютъ царя“ — говоритъ лѣтописецъ Гельмольдъ и нѣсколько разъ обращаетъ на это вниманіе своихъ читателей“: „Рујанци, једни међу Словенима, имају цара“ — говори летописац Хелмолд и неколико пута на то скреће пажњу својих читалаца“. (Исторія балтійскихъ Славянъ, I. стр. 110.) А на стр. 71. за исте Рујанце Гильфердинг тврди, да су имали многе градове врло знатне трговином и културом, која је била „достигла толики развитак, да је задивљавала савременике својом опсежношћу.“

Па опет, ти тако силни Срби Рујанци, који са својим царем и богом Световидом имађаху првенство над свом осталом браћом балтичко-полапском, били су само један огранак онога српског огранка, који се звао *Љутићи* или *Велети*. Јер: ено гђе Рачки те све љуте Србе „на отоцих Рујану, Волину и Узнојму“ уброја међ Љутиће или Велете (стр. 16.), а на стр. 15. и 5. ваздан говори о тим „могућим Велетима“, па истиче балтичке Бодрице и Љутице (Велете) као главна и најјача племена балтичко-полапска. А, богме, и јесу га били нешто жестоки ти крпни Срби Љутице Бодрице, јер и: „Њемачки летописци вазда их називају храбрим, жестоким, љутим; слава њихова проносила се далеко“: „Постояно называютъ ихъ Нѣмецкіе лѣтописцы храбрими, жестокыми, лютими; слава ихъ носилась въ далекихъ странахъ“ — каже исти Гильфердинг. (Исто, I. 37.) Па и какви би ми они били Срби, да нијесу били тако „храбри, жестоки, љути“, прељути к'о блгарска паприка мјесечарка. А видиш, дико моја, баш те жестоке Љутице и Бодрице, не само да бјеху најхрабрији, највећи и најнадмоћнији од све полапско-балтичке браће, него они бјеху још и — најсрбастији.

Јербо: „Прије свега, вјера *Срба* полапских, наиме, *Љутица* и *Бодрица*, заудара литавштином много више него ли у осталих Словена“ — каже Шафарик. (Starož. II. 634.) Дакле, њему су ту Бодрице и Љутице чисти Срби Србако-

виħи, јер баш вели: „Srbův polabských, imenovite Luticův a a Bodricův.“ А прије тога на стр. 519. Шафарик тврди, да су у полапско-балтичких Словена била главна три народа: *Лутиħи* или Велети, *Бодрице* и *Србове*. А кад су та три најглавнија и најнадмоħнија народа балтичко-полапска били Срби: онда шта иное преостаје и оној другој ситној бураниј? И, гле, збиља, Шафарик на стр. 566. понавља тврђење Вибиуса Секвестра, најстаријег писца о полапским Словенима, који тврди: да су се ти сви Словени још у његово доба звали *Срби:* Serbetii, Servetii. А тај Гало-Римљанин Вибиус Секвестар писао је ту своју географију истом прије неких 1340 година (500—550. по Хр.). Ал и онај Баварац љетописац тек прије хиљаду година рече: „Срби (Zerviani) су тако велико царство (regnum), да су од њих произашли сви словенски народи.“ А Шафарик (II. 630—31.) одлучно тврди: да су ти Баварчеви Срби Zerviani баш ови западни — полански Срби. А она многа имена њихова само су једна спрдња племенска, једна обична беспослица српска, баш као и данашње Бошњаштво, Далматинство, Црногорство, Сервијанство, Шумадинство, Хрваћанство и т д. Али по рсу и соју своме, по крви и млијеку мајчином, бјеху они вазда само Срби и српске мајке синци — и већ ништа мање.

Јербо: име Словен ишчаурило се тек неђе око шестог стољећа, а укорјенило се истом прије 700 година, у доба Несторово — каже Маретић и Рачки. Али још, прије 2600 година, Грци и Римљани налазе силне Венеде, гђе већ сједе и у велико тргују тамо у Полабљу и на том Балтичком (данас Источном или ити Њемачком) Мору — вели Рачки, па каже: „Ширењем римскога господства на сјеверу и истоку добиваху и Римљани поњешто точније виести о *Венедих* или *Србих.*“ (Pov. Sl. 7.) А прије тога (стр. 6.) рече: „У почетку називаху се Словени домаћим именом **Срби** — т. ј. рођаци; код туђинаца, напосе Њемаца, бијаху

од давне давнине познати под именом: *Венеда, Винида, Винда*".

Е, брате, и ово ов'лико било би и за коња доста. Јест, али ја се овђе не бочим са бесловесним коњима и некрштеним ајванима, него се ја бочим са словесним жапцима и са крштеним неким иксанима, који неће мени да вјерују, да су ти балтичко-полански Словени *били* Срби, и да су они „једним крилом допрли чак до Данске". Ама, чуј: само „до Данске" — рекох ја. Па ни толицко ми не вјерују они, као што не вјероваше ни Србенди Милошу, кад он рече: „Грана Срба, која је од китајске империје преко Сибира дошла у Европу, настанила се у данашњој Германији (Њемачкој), једном дијелу *Француске, Белгије* и *Холандије*, па из ове један део отишао у *Енглеску* данашњу и тамо ишчезао у Англо-Саском народу, оставивши после себе . . . горепоменуте градове, стотине села, места и т. д. која до данас носе чиста српска имена". („Одломци" I. 226.)

Ајок! Не иде то њима у главу, у главицу ону велеучену, преучену. А иде им у главу, кад Рус Гильфердинг каже: „Нема сумње, да су *енглески* Велети (Вильти) имали везе са насеобином Велета у *Холандији*. Мора да су они били одломак оних Словена, који дођоше у *Холандију*, па се каквим било случајем иселише у *Енглеску*." Но: „У осталом ти Вильти (Срби Велети у Енглеској) као и они холандски нијесу имали своје историје: рано упропастив своју словенску народност, они у свему подјелише удес англосаксонских племена": „рано утративъ Славянскую народностъ, они во всемъ раздѣляли судьбу Англо-Саксонскаго племени" — то јест и они се поенглезише. (Ист. балт. Слав. I. стр. 68. и 69.) А на истом мјесту вели, да се ти Срби Велети настанише у Енглеској „југозападно од Бристолског канала", па набраја тамо многа имена мјеста, брда и вода, која и данас носе чисто српска имена — баш

све на длаку исто, као што рече и Србин Милојевић. Јест, ал он је Србенда Милош, па њемукара ти мудраци не смију вјеровати, јер би им отпао нос, носић онај господски, фини, шмркави.

Па за то не вјероваше они ни Рајићу, кад он рече: „Један дио тих Словена завојшти својом флотом на *Енглеску*, но изгубише битку и *Рашка*, краља свога, који би ухваћен и ослијепљен.“ (I. 178.) А вјерују Хрвату Маретићу, кад им он каже: „Још је било Славена и по другим земљама: по *Турингији* и сјеверној *Баварској*. — — Даље доказује Шафарик, да се један огранак балтичко-полапских Словена протегнуо ћа у *Низоземску* (Холандију) и у *Британију*“ — Енглеску. (Slav. u dav. 160.) И вјерују хрватском „сунцу“, пок. Рачком, кад он вели: да су западни Словени продрли чак „до Баварске, Франачке, Дуринжке, Саске, *Хелвеције* (Швајцарске) и т. д. паче њекоји огранци могућих Велета продриеше ћа до *Батавије* и *Енглеске*“. (Pov. Slov. 15.) И вјерују Мавру Орбинију, који рече, да су Словени = Срби: „Имали двеста отаџбина и населили се све од Горе Тавра Киликијскога сјеверно до Сјеверног Оксана половином Азије и по цијелој Европи, чак до Океана *Британскога*“. (Рајић I. 20.) А не вјерују Србину К. Николајевићу, кад он каже: „Појединa оделења (Срба) од свакиx задњака могла су се протискивати међу предњаке; таква (одјељења) вјеројатно били су Венети у *Арморику и Белгији.*“ (Лет. 104. с. 33.) А вјерују опет Русу Гильфердингу, кад он тврди: „По несумњивом извјешћу још године 736. било је мноштво Словена, свакако *Стодорјана* илити *Срба* (Стодорянъ или Сербовъ) на обалама *Фулде* (ријеке) једне притоке Везера“ — чак у Хесенској и Насавској. (Ист. балт. Славянъ, I. 69.) Па онда на стр. 70. каже, да је тих Србаља било и: „у сјеверозападном дијелу *Баварског* краљевства, међу Вицбургом, Нирнбергом и Бамбергом, около Мајне и дуж цијелог тока ријеке Раданице

(сада Редниц = Rednitz), а у VIII. и IX. стољећу образоваше се тамо цијеле покрајине словенске — — под именом *Мајнских и Раданичких Винида*". И вјерује се опет Рачком, кад он каже: „Изван ове сувисне цјелине становаху многобројни западни Словени, као сеоци, и даље према западу међу Ниемци у Баварској и Франачкој — Менски и Радничкн *Срби* — у Дуринжкој, Саској и т. д." (Pov. Sl. 17.) И ето Рачки вели за оне Гильфердингове „Мајнске и Раданичке Виниде", да су то били баш — *Срби*. Па њему се вјерује, а не вјерује се грјешном Пантелији, кад он вели: „Тасило Херцег Баварије (595.) морао је освајати земљу од Словена" (Срећковић. Ист. срп. нар. I. 24.) А ето тај се Србенда баш згрчио ка' двије паре у кеси, па човјек са свим скромно и препонизно каже: „Словена", молим, само „Словена"! Па и не слуша нити хаје, што му Гильфердинг и Рачки пришаптавају: *Срба*, дозволте, дороги мој голупчик Пантелија, само *Србаља*, — „Стодорјана, Мајнских и Раданичких!" Ал залуд му они шапћу. Мој Пантелија заптио оба уха гојна, па само ми оком подмигује: Шути, болан, да те не чује онај светац из Гргетега, јер онда тешко теби Симеуну и твоме бањушки Гильфердингу, а још теже мени Пантелији Славкову, злосрећној жртви ћеифчине Иларионове.

Али: бој се шушња, бој се вука — па никад у гору!

Па не бригај ти, поштовани мој Пантелија, ама ич ти не бери бригу ни за се, ни за ме, ни за поштени свој образ српски и списатељски. Вељу, не бој ми се ти, док је нама Иларионова „многозаслужног" Joана Раича, који вели: „Архимандрит Мавроурбин . . . . . пишја (стр. 2. и 3.), что Славјански Народи по изшествии из Асији первје в великој *Скандинавији* поселилисја — Придает еште и љето *изшествија их из Скандивији* мирозданија 3790. а прежде рождества Христова за 1460." (I. 31.) И не бој ми се ти за те Србље у великој Скандинавији, данашњој Шведској,

Норвешкој и Данској, јер нити су они ту постали нити су тамо остали, него се они ето већ иселише из те Скандинавије још на 1460 година прије рождества Христова — рећи — још тада прије неких 3354 год. било је Србаља у сјеверној Њемачкој! А да су они и у Скандинавију од некле, бозна када, дошли, то зна и Рајићев Бонфини, Угарски Писатељ, који (въ Декадѣ I. књ. II. стр. 25. а) каже: „они из Скандинавији произити не могли, но из Сармацији Асијскија породу своју влекут". (I. 31.) Па не бој ми се ти ни за Рајића, јер ено и Милојевић каже: „По Вељтману и другим новијим паметаристама живила су српска племена у свој данашњој Ђерманији (Њемачкој), па и у *Данији*, која је се још и звала *Србија*, и нешто у *Шведској* тако званој Богуслапској и Смоландској области, у којој се и дан данашњи народ одликује оделом, језиком и обичајима од осталих Шведа". Па онда он ту наводи српска имена лица и мјеста у тим земљама, па вели: „Осим овог сам титул (наслов) шведског краља вели, да је он: краљ Шведски, Норвешки, *Венотски* т. ј. вендски или *српски*". (I. 225.) Па не бој ми се ти ни за Милојевића тога злогласног, јер ено и „општепочитајеми" П. Шафарик (Starož. I.) на пуне три стране (166—69) набраја српска имена мјеста у тој Скандинавији шведско-данској, која се понајвише почињу корјеном „*Ван*", а Рачки за те Србље рече: „Сусједни Скандинавци зваху их *Вани*." Па не бој ми се ти ни за тога Хрвата Рачког, који ти ено баш отоич ипчепрка Србе (Словене) чак тамо у Хелвецији, садањој *Швајцарској*, јер ено и Шафарик (Starož. II. с. 629.) написа читаву расправу „О Словенима у *Швајцарској*" („O Slovanech ve Švýcarsku"), па каже, да су се они тамо населили у X. стољећу под именом Винда, а то значи Словени (Slovany znamená), и да су ти Винди оставили у Швајцарској пуно трагова у српским именима брда, ријека, села и градова.

Него: страшљивици ни Бог не помаже.

Па не бригај ти много баш ни за те Виниде швајцарске, јер ти си већ јасно и прејасно видјео, да ти Виниди нити су кад били нити су икад могли бити какви други Словени, но само Срби, јербо: тих Срба Винида, Винда, Венда и Вана бјеше на читаве двије хиљаде година прије постанка имена „Словен". А да су и сви они покојни балтичко-полански „Словени" за живота свога били Срби и Србима се називали — и то си већ чуо од Вибиуса Секвестра и Шафарика, а сад чуј, шта још вели Шафарик: „Јест, заиста, пажње вриједно, да још и данас у Горњој и Доњој Лужици и на доњем Дунаву и Сави живи име Србаља, које је прије било опће име свију тих народа или бар већине тих племена". (Starož. I. 115.) А на другом мјесту (Starož. II. стр. 108. и 110.) у чланку „Срби у Русији" (Srbove v Rusku) каже: како се име Србин са Србима „пренијело (из Русије) у земље надодранске и полапске, па онда у крајеве задунавске" — па додаје: „Били су то остаци оног огранка српског, који се у Илирик иселио" — а ти илирски досељеници, то смо баш ми данашњи Србљи илити „влашки накот", по милости загрепског пророка троносца. Али не само Шафарик и Секвестар, него и стари Швабо Хелмолд, у својој кроници (књ. I. гл. 1.) све оне балтичко-полапске Виниде и осталу бураниjу: „по Немецкому обикновенију *Соробами* или *Сербами* именует." (Рајић I. стр. 157.)

Па сад, ако то жапцу напуханцу не воња и не мирише, а он нек зачепи све одушке, па нек пукне. Тек ја и мукотрпни мој Пантелија не смијемо за љубав жапцу напуханцу запостављати лијепо своје Српство ради неког, тада још и не рођеног, Словенства. Оно, јес', лијепо је то бити и Словенин. Ама опет, опет нигђе под Богом ништа љепше и славније од — Србина. И волијем ти ја, брате, и оног последњег, најлошијег Србина, но васколико Словенство са свим његовим панславизмом. Тако ја вазда, па

већ такав ћу се и подерати. И ни бригеша ме, да ли је то угодно извјештаченом „славенском чувству“ каквог лажљивог жанца напуханца.

Јербо: ко за свијетом плаче — без очију остаје.

* * *

Него, јес' чуо, Србине Србаковићу, и ја ти нешто не ваљам. Ама, не ваљам, кажем ли ти, па не ваљам! И од селе, ако ти ко рече, да сам ја Србин и српске мајке син, слободно му реци, да лаже. Јер какав сам ти ја вајни Србин и српски син, кад сам ја толико силно Српство стјеснио и прикљештио само „до Данске“ — па ни макац даље! А ето други душевнији људи, па још Несрби, разбокорише то Српство моје чак у Швајцарску, Француску, Енглеску, Белгију, Холандију, Данску, Шведску и Норвешку, па широм цијелог царства њемачког и аустро-угарског! И какав сам ти ја то Србин, кад ја код два здрава ока своја не виђех, да је тог Српства било у сјеверној Европи још прије 3354 године, а не истом прије 2600 година, како ја у зао час начух од Хрвата Рачког?

У камена сам ти га био и девет камена научио!

И сад ја знам таман толико, колико је знао и мудри Грк Сократ: „знам да ништа не знам“. Јер да сам ја ишта знао, зар ти не бих и ја рекао, да су Срби у тој **Балтичкој Србији**, давно и давно имали своје царство српско и баш правога свога цара — као што ти то рече Шваба Хелмолд и Рус Гильфердинг. Та да сам ја ишта знао, зар ти не бих казао, да Шафарик каже: „Заиста, многе прилике, којих се дотакосмо, нагоне нас, да илирске Србе морамо тражити нешто сјеверније за Татрама у близини Литванаца и Лета, у прастарој **Великој Србији**“: „Mnohe zaiste okolnosti, jihž jsme svrchu podotkli, k tomu vedou, že illyrských Srbův něco severněji za Tatrami, v blizkosti Litvanův a Lotyšův,

v prastarem Velikém Srbsku, hledati se musi". (Sebrane spisy, III. 43.) И да сам ја неку муку знао, зар ти не бих причао, шта Хрват Маретић прича: „да Константинову **Бијелу Србију** (ону чешку Бојку) треба тражити ондје, гдје још и данас живуцају два мала славенска племенца, на име лужички Срби (горњи и доњи). Што се тиче имена *Bojки* (Бојки), могао је Порфирогенит мислити чешку земљу, која се негда звала *Бојохеум* (Bojohaemum — латински) или *Бојенхајм* (Bojenheim — њемачки), а данас је Нијемци зову *Бемен* (Böhmen)". Али: „Најстарији становници чешке земље, о којима се нешто зна, били су *Бојн.*" (Sl. u dav. 70. и 104.) И зар ти не бих рекао, шта Синиша рече: „Њихов језик (Лужичких Срба) наличи гдје гдје пољском, а гдје гдје чешком, како је које племе ближе Чеха или Пољака. Али земља прозвала се је **Сурбија, Сорабија**, т. ј. *Србија* тек по нашијем Србима и звала се је тако и по исељењу Срба до X. вијека по Христу". (Летоп. 144. стр. 43. „Гдје су живјели Срби.") И зар ти не бих казао, шта каже владика Дубрави: „Срби освојише Горњу и Доњу Лужицу и узеше име Лужичани. А Лужичани значи људе, који живе у луговима". (Кн. I. стр. 45.) И зар ти не бих рекао, шта вели Рајић: „Главњејшаја част Славјан Балтијских, или Венедов, били *Сораби*, и јакоже помјануто, поселилисја с прочими в Вандалској провинцији, имено же в Лузацији, Мисниј и предјел Липских". А: „Историк же Кригер de orig. lusaticus о сих тако написал: „Сораби, Серби књаженија Анхалтскаго и Лузацији предки, откуду Сорбиста, или Сербст, и *Соравиа* порјекло водјат."" (I. 175.) И зар те не бих подсјетио: да Швабе и данас називљу Вендима те Сорабе Србе сјеверне, те да и данас има у њемачком царству читава једна покрајина *Липа* и велики град *Липа* илити *Липиска* (Лајпциг).

А све ово ја не рекох. Јер да ти натоврљах све ово, како бих ти онда написао — *Кратку* повјесницу Срба?!

Но и ово је тек нешто понешто — а мени већ догорјело до ноката. Вељу, ево ме већ на окрајку књиге ове, а још ти не поменух Рајића, који ваздан прича о ратовању тих Србаља, па каже: „Главни њихови ратови били су са Саксонцима: у првом рату силно поразише саксонскога кнеза са његових 53.000 људи. У другом пак сукобу до ногу потукоше јако одјељење Саксонаца и Данаца, и убише краља данскога, а саксонски кнез једва се спасе бекством. Славни њихов (српски) војсковођ био је *Звјездодрај*, а за њим *Бјелослав*, који је ратовао против многобројних одјељења француских и био несретан, да је убијен у боју: но брат његов *Дерван* осветио је смрт његову, кад је разбио војску француску. Послије те побједе Дерван освоји Тюрингију и Саксонију и опустоши те крајеве. *Сорабн* Словени Лужички много ратоваше са Карлом Великим (краљем франачким) и у многим бојевима побјеђиваху војску његову тако, да је само у једном случају пало 32.000 Француза. — — Но кад су они (Срби Оборити = Бодрице) војевали на Данце, изгубише ратну спрему и свога вођа *Драшки*. Но охрабрив се, по смрти Драшковој, Бодрице потукоше Данце код ријеке Албе. И други пут опет разбише војску Сирарда, краља данског, близу финске. Па и трећи пут побједише у Јуцији (ваљда у Јутланду?) и овладаше тим крајем. — — И по смрти Карла Великог много ратоваху и у три главне битке побједише, у којима изгибе 50.000 царске (франачке) војске, са малим губитком словенским. Један дио тих Словена (Срби Љутице) војеваше флотом на Енглеску, но изгубише битку и *Рашка* краља свога, који би ухваћен и ослијепљен. Остали пак, вративши се, устројише нову војску и опустошише Финију, главни острв Балтичкога Мора (између Данске и Шведске). Након неког времена саставише јаку флоту од 1500 бродова (моноксила) и опљенише источну Селандију, па пођоше на Холандију, али ноћу их на мору разби силна бура, те већи дио по-

тону у мору, а остали обновише своју војску, па опет чињаху пакости Данцима“ — ти љути Срби Љутице и Бодрице. (I. 175—179.) И још те не подсјетих на Маретића, који каже: „Када се отац Карла Великога Пипин Мали спремао да завојшти на Саксонце, онда су му . . . славенске војводе довеле у помоћ 100.000 момака. С њиховом је помоћу Пипин разбио Саксонце год. 784. Шафарик држи, да су наведени Славени били *Срби* између Сале и Лабе“. (Sl. u dav. 168.) А колико ли је тамо морало бити тих пустих Србаља, кад они могаху *позајмити* 100 хиљада ратника — туђину позајмити! Него ја те још не подсјетих ни на госпон Тадију Смичикласа, који прича, како је год. 823. био царски сабор франачки у Франкфурту на Мајни, гђе су се састали савезници франачки, па каже: „Ту су били посланици Бодрица, Љутића, Срба (полапских), Чеха, Моравaца, Браничеваца, јужних Срба и Авара, *само се неспомињу посланици Хрвата*“. (Pov. hrv. I. 175.)

А: кога нема — без тога се може.

На и ми, Србине Србаковићу, моремо проћ' и ни кере нам неће фалити, што међ толиким балтичко-полапским Србима не бјеше Хрвата ни колик' мишу у око, осим оног једног племенцета Хрвата у Полабљу, које Рачки убраја у Чехе, а за које и Маретић рече, да они правим Хрватима не бјеху „ни мало ближе него остала чешка племена“. Рећи: не сличу ни колик врба крушки.

Јест, али ено Шафарик мало час рече: „Хрвати у Полапској Србији — то су *Срби* . . . Народне разлике између Срба и Хрвата није било. За то су Бијели Хрвати живјели у Бијелој Србији.“ На опета ја теби подметнух неке посебне Бијеле Хрвате у некој Бијелој Хрватској, а гле то су све ти исти хрбатски Срби Горани! Но ја сам њих баш кастиле поменуо, текем колико нек се зна, да „ту и ту живи неки Петар Бопчински“.

А овамо још ти не поменух ни старе градове српске

у тој балтичко-полапској Србији, као: велики и славни град *Штетин*, сједиште силног српског бога Триглава, па град *Љубицу* (Либек). па *Гданск, Ран, Волин, Рарог, Стариград, Камен, Кладно* и т. д. — како их поређа бањушка Гиљфердинг (Ист. балт. Сл. I. 71.) И не поменух ти, шта Швабо Хелмолд (књ. I., гл. 2., с. 6.) вели о српскоме граду *Ретри* у балтичкој Поморској (Померанији), који град јаки имађаше „девет врата“ и у граду томе сјајни храм српскога бога гостопримства, бога Радгоста, којега бога кип бјеше вас „од злата, а постељина му од скерлета начињена“. И не поменух ти Дубравија, који каже: „Руги (Рујанци) Славјане почитали њекојего Вита (бога српског Вида), и назвали того Свјатовид (Световид), имјел же идол сеј четири лица (баш као и индуски бог Индра) — — да би от свакије стране храма видјело сја лице идолово“. (Рајић I. 322.) И још ти не поменух Рачкога, који вели: „Жива је истина, да ропству и невољништву — — за најстарије доба код Словена не бјеше у обће трага. Сви Словени, почам од првог достојанственика у земљи, па до посљедњег сељака, уживаху у својој домовини *подпуну слободу*.“ (Pov. Sl. 9.)

Ej, слободо света, жељо свег свијета! Много, та много, читаво море крви источило се за те, лијепа слободо српска! Половина Азије и сва Европа засијана је костима Србиновим, док праоци моји сачуваше ово мало крвце србиньске, што ми срце поджиже и дух ми уздиже српским поносом, да се вазда смијем суочити с највишима и најбољима, па да им речем: и виши сам од вас, и бољи сам од вас — **Србин** сам!

Ej, како ли те скупо и прескупо тецијасмо, а како ли те јевтино и прејевтино губљасмо, дивна слободо српска! Губљасмо те у бесцјење, а све са луде оне великодушности српске, која волије да поувољи свакоме другом, но себи и својима.

*

Каже: стидљива туре за врата, а бестидни у врх чела дође.

А: „Туђинству су од вајкада словенска срца тако пријањала, да им бијаше све туђе више по вољи, него ли домаће, туђи језик и начин живљења милији и угоднији, него ли језик матерински и обичаји домаћи“ — каже пок. Рачки, пошто је напоменуо, да је главни узрок наше пропасти: „што су Словени, мрзећ се међу собом, живили увиек у *неслози* и завади“, па вели: „Ове су мане узроком, да Словени, ово велико, многобројно и толи разширено племе, у прастаро доба већ тако лако подлегоше какову год скитајућем се, прем мањему народу.“ (Pov. Sl. 11.) А Маретић каже: „У опће Славени су свуда познати као несложни људи, али нигдје у славенском свијету није демон неслоге и узајамне мржње сигурније господовао, него баш међу полапскијем Славенима.“ (Sl. u dav. 170.)

И читав низ стољећа живљаху ти полапско-балтички Срби у својој кућици, својој слободици, и бјеху „на страх врагам“. И тек у нека доба потоња, истом прије 1100 година (каже Маретић), сукобише се они са Данцима, Французима и другим ђерманским (њемачким) народима. Али тада, кад им је понајвише снаге требало: тада се већ бјеше зацарио међу њима — демон неслоге. И већ у првим борбама са Данцима и Французима нигђе не видимо ове Србље, да сви сложно стоје на бранику свога огњишта, али их видимо, гђе час помажу Данцима против Франака, а час опет Французима против Данаца и Саксонаца. Ал, што је најгрђе, видимо их, гђе се сваки час кољу међу се, а често их видимо, гђе помажу и туђинцима против своје рођене браће. Тако, на прилику: „Док су Бодрићи војевали с Карлом (на Саксонце г. 772.), дотле су Љутићи проваљивали на бодрићке земље и пљенили их. За то Карло Велики г. 789. одлучи казнити Љутиће; око њега се окупе Бодрићи са својим кнезом *Вучаном* („Wiltzan“), паче се окупе и по-

лапски Срби, а онда Карло Велики прије̂ње преко Лабе далеко у љутићску земљу палећи и сјекући, те присили љутићскога великога кнеза на покорност и на плаћање данка. Бодрићи остану и надаље вјерни савезници Карла Великога; послије смрти кнеза Вучана, којега су убили Саксонци, њихов је кнез *Драшко* такођер био одан Карлу, а послије овога кнеза кнезовао је *Славомир*. Год. 808. провали у бодрићку земљу дански краљ Годофрид, али не провали сам, већ дођу и Љутићи, да искале срце на Бодрићима, а и нека бодрићска племена пристану уз непријатеље, и тако се Бодрићи морадоше покорити данскому краљу и пристати на плаћање данка. — — *Франачке помоћи није било ни од куда*, да Бодриће обрани од Данаца и њиховијех савезника. Год. 811. и 812. опет је војевао Карло на Љутиће, који су се били одметнули и наново их покори, дошавши у њихову земљу и похаравши је. Да су Љутићи знали живјети у љубави с Бодрићима, не би дали повода Карлу Великоме, да провађује у њихову земљу и да је пустоши. Али њих нијесу опаметиле несреће, што су их снаглазиле порад њихове неслоге.“ (Slav. u dav. 168, 169, 170.)

И у тој дугој борби, негда силни, слободни и независни полапско-балтички Срби истрошише најбољу своју снагу животну, те једни по једни подлегоше слабијем и лошијем од себе.

И право ’но веле браћа Црногорци: Србину озада памет греде.

Све се ми касно присјећамо својој невољи и потреби, те послије кише тражимо јапунце. А какви би ми и били Срби те Љутице и Бодрице, да се нијесу и они касно присјетили — слози братињској? И присјетише се, бива, баш у тринаести час. Тек: „Вриједно је запамтити, да су се под конац Лудовика Побожног (краља франачког, око 840. године) сложили стари непријатељи Бодрићи и Љутићи, а уза њих су пристали и полапски Срби. Сврха је слози била, да

се посве ослободе врховне власти њемачке“ — каже Маретић, па вели: „Лудовикова војска свлада усташе, али се они за кратко вријеме опет подигли.“ — — Но по смрти Лудовика Побожног зацари се његов син, Лудовик Нијемац, страшни непријатељ Србаља. И: „Он је год. 844. кренуо на Бодриће, који су се били одметнули од франачке државе. Бодрићи су се храбро бранили, и истом пошто им је врховни кнез *Гостомисаљ* пао у боју, покоре се остали ситнији кнезови њемачкој сили. Али само за кратко вријеме, јер и послије г. 844. налазимо по казивању извора Лудовика Нијемца у боју с Бодрићима, па и с полапскијем Србима. Очевидно је дакле, да су се и једни и други отимали испод власти њемачке. Чини се, да Лудовик није ни Бодрића ни полапскијех Срба могао никако присилити на потпуну покорност.“ (Slav. u dav. 170. и 171.)

Али касније — вели Маретић — и Хенрик I. такођер: „Са Славенима започе бој год. 927. продријевши у љутићску земљу и притиснувши нека љутићска племена, особито Стодоране (или Хавољане) и Ратаре, како их већ одавно није нитко притиснуо. Мало послије осјети тешку руку Хенрикову и полапско-српско племе Гломачи. И Бодрићи су се морали покорити сили Хенриковој.“ (Стр. 172.) Но већ године 929. сложише се ови Срби и дигоше устанак — али без успјеха. Но касније, за владе Отона I., око 937. год., настаде међу Нијемцима великашка буна, те: „онда Славени помисле, да је прави час устати на оружје. — — Славени пређу преко Лабе у Саксонију харајући и убијајући нештедице“ — каже Маретић, па вели: „Лукави Геро (војвода саксонски, „велики крвопија славенски, каквих је и међу Нијемцима мало било“) увиди велику погибију, која је чекала државу, ако се Славени што прије не одбију. Не могући их силом одбити, одлучи радити лукаво и почне се градити великим пријатељем Славена, и они му на своју несрећу повјерују. Геро позове једноч к себи на вечеру

30 најзнатнијих Славена, све кнезова и војвода. Пошто се гости опију, даде их Геро све поубијати, осим једнога, који је сретно утекао. Мислио је Геро, да ће Славени остати без глава, када им нестане кнезова и војвода. Али превари се у рачуну, јер када се међу Славенима прочу срамотно дјело, што га је учинио Геро, дигну се на оружје сва изоколна племена са одлуком: или умријети или се осветити Нијемцима." (Slav. u dav. 173.)

И од тад наста очајна борба до истребљења. Срби се бораху као лавови, али издајом стодоранског кнеза *Тугомира* изгубише главни свој град Бранибор (Бранденбург), те с тога: „покоре се њемачкој сили сва славенска племена до Одре". Али већ год. 940. изнова се одупријеше насиљу. Од тад мираваху пуних 14 година. Но већ: „Године 954. почне међу Славенима опет врети, а први се дигну Украни, иза њих и остала бодрићска и љутићска племена." Геро на брзо сврши са Украним и опустоши земљу њихову. Али: „Већа је мука била са осталијем устапама. Они су г. 955. продрли у Саксонију и похарали је, како не би ни Геро грозније похарао њихове земље." Али и они најзад буду свладани. А: „Видукинд пише, да су Отону и Геру помагали Славене разбити Ранци или Рујанци" — браћа њихова рођена.

Све ово казује Маретић (стр. 174.), па вели, да су ти Срби још много пута дизали крваве устанке, и да њих Нијемци у истину нијесу били ни покорили. Јербо: „онај владалац (Карло Велики), који је силом крстио упокорене Аваре и Саксонце, за цијело би и Славене бар кушао привести на кршћанску вјеру, да их је био свладао. Ни Људовик Побожни ни Људовик Нијемац нијесу могли ништа учинити" — каже Маретић (175.), па вели: „Речено је, да ни силна десница Отона I. није Славена коначно упокорила, она им је истина задала страшнијех удараца, али су се Славени од њих опет опоравили и кушали јуначку срећу."

(177.) Најприје скочише Срби Стодорјани, који још бјеху многобошци, те учинише ужасан лом од Нијемаца и њихових хришћанских свећеника, да им и задњи траг затријеше. То исто, само још жешће, учинише и Бодрице, који под својим војводом *Местивојем* опљенише и спалише Хамбург и многе крајеве њемачке. Отон III. морао је неколико пута ратовати на Србе Бодрице и Љутице, али „премда су Нијемцима помагали Пољаци и Чеси са својим четама“, опет су: „полапски Словени око год. 1000. били самосталнији и слободнији него су били прије 200 година у вријеме Карла Великог“ — каже Маретић. (177—78.)

Но и касније, готово кроз цијело једанаесто и дванаесто стољеће, ови балтичко-полапски Срби крвавом муком чуваху своју лијепу слободу српску. Тако се помиње независни бодрички кнез *Ратибор* и други. Али највише се истаче славни и племенити *Гочалк*, син бодричког Србина *Прибигњева*. На онда се још помиње бодрички кнез *Крут*, па Гочалкови синови *Будивој* и *Хенрик*, за којега Хенрика Маретић вели, да је „владао као неограничен господар свом земљом између Лабе до пољскијех граница“ (184.), па Хенрикови синови *Владимир*, *Светопук* и *Кнут*, па Светопуков син *Свеник*, са којим је „нестало Гочалкова рода, а онда је добра срећа за увијек оставила несложне Славене“. (Sl. u dav. 183—84.) Истина Бог, послије се дигоше на браник Срнства још два кнеза полапска, *Прибислав* и *Никлот*, и рујански кнез *Јаромир*.

Али, рано моја: касно је по подне иђ' у цркву.

Те док се несложна браћа Срби једва једном досјетише, откале их лед бије, дотле се туђинци осилише и сабише их у земљу на њиховом рођеном огњишту. Те тако: „На рушевинах упропашћеног Словенства буде устројено неколико њемачких владавина“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 21.) А Маретић (Sl. u dav.) вели: „Око год. 1170. била је сва бодрићска и љутићска и полапска земља у њемачкој власти,

изузевши Рану, која је плаћала харач Данцима.“ (стр. 187.) „Све су ове земље освојили Нијемци кроз неколико вијекова, што оружјем у руци, што својим колонијама (насеобинама) и насилном германизацијом (поњемчавањем). Велико мноштво Славена истина пропало је у безбројним бојевима с њиховијем заклетијем непријатељима Нијемцима и Данцима, али још се *веће мноштво* претворило по мало у праве Нијемце, који ни најмање не осјећају више свога славенства.“ (160.) „Све се то заборавило; од негдашњих јунака постали су — кметови, од бораца за слободу — тежаци, од окорјелијех незнабожаца — крштани, од чистијех Славена — Нијемци.“ (187.) Тако паде и душу Богу даде онај негда силни „урликајући лав“, од којега „погибаше војска њемачка и дрктијаше читава држава римско-њемачка“.

Него: са Богом нема парнице.

А, богме, ови љути Срби Србаковићи и с Богом се парничише кроз неколике стотине година. Јер, драговићу мој, ти можда и не знаш, да је и сама вјера хришћанска пуно помогла Нијемцима, да заковрну шију Срйству томе. Јер ови сјеверни Срби бјеху још многобошци, кад су околни народи већ били примили хришћанство. И: „Тим бје одлучен удес балтичких и полабских Словена, станујућих између хришћанских Пољака, Чеха, Нијемаца и Дана; ваљало им је бо или покрстити се или пако изгинути“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 19.) Него не шћедоше се они парничити с Богом и не би се они опирали хришћанству, да су њемачки попови хришћански поступали. Али они „у име Исусово“, убијањем старе вјере, убијаху и стару народност српску и чињаху толика нечовјештва, да они Срби смртно омрзоше хришћанске Нијемце и Данце, с којима дотле живљаху у миру и љубави пуних триста година. Латинско свећенство толико је било надражило Нијемце и Данце против Срба, да једном приликом Саксонци и Данци, пошав у Палестину да ослобађају Христов гроб, остадоше у сри-

ској земљи, па „све у име Исусово“ почињше страшна крволоштва над Србима, а: „Паши је Евгенију III. и то право било“ — каже римокатолик Маретић. (185—86.) Међу тим: „Адам Бременац и Хелмолд, који су сами били кршћански (латински) свећеници, веле отворено, да је славенскому тврдокорному остајању у незнабоштву највише крива превелика лакомост њемачкијех свећеника, који су, настанивши се међу Славенима као бискупи и као жупници, гледали само на то, да им народ плаћа десетину, а ако није тога чинио, онда су га они свакако глобили и отимали му што је имао“ — вели исти Маретић. (176.) На овај начин њемачко свећенство, истина, уништи српску народност у Балтику и Полабљу, али тиме поткопа темељ и латинској цркви, јер: „гдје су они (балтичко-полапски Срби) његда живјели, тамо се данас вјерује онако, како је учила велика реформација (протестантска) XVI. вијека. Не признаје се тамо римски папа нити се из Ватикана примају догме“ — каже Маретић. (188.)

Него: свак је себи највећи непријатељ.

Па и ми Срби испропадасмо понајвише са оне прећеране доброте српске, која ничега свога не жали, само да се туђинцу умили. Јер, заиста: „На земљи можда нема народа, који би тако радо давао оно, што има, другоме, и делио милостињу тако од срца, без икаке шпекулације и егоистичких обзира, као српски“ — вели проф. Ј. Миодраговић (Летоп. 144. стр. 52. и 53.), па каже: „Ето како стојимо са нашим националним егоизмом. Србин даје на све стране, и даје по срцу, а не по разуму“. Па ето та луда доброта дође главе и оним сјеверним Србима.

Јербо: „Славенски краљеви давали су Чивутима не само таква права као Њемцима, него још већа, особито у Пољској, Слезији, Угарији и Чешкој“, каже Пољак, др. В. Мацјејовски. („Історія славенскы права“), па наставља: „У Пољској, овом рају за Чивуте, постојала су за њих особита

права, установљења (jura et statuta) и важне привилегије". (I. стр. 147.) Па онда вели: „Славени . . . . . забављали су се радије земљедјелијем, него трговином и занатима; али примјер њихове браће на мору станујуће овољео би им и трговину, да их није завист и лукавство Грка, Талијана и Њемаца у том . . . задржало, и да нису тако ови странци трговином овладали особито у оним славенским земљама, које су римској цркви одане биле. Странци ови, потпомагани Чивутима, продрли су дубоко у полабске славенске земље, у Ческу и Пољску, и трудили су се уништити и само сјеме, које би се касније можда развити и растити могло. У славенским земљама на Лаби ове цјели ради употребљавали су силу, забранивши законом, да Славени не могу трговати, или умјетност какву изучити". (171.) „И Грци су исто тако као и Чивути тежили само за добитком, ал опет за то за Словене нису толико опасни били као Чивути". (150.) Па: „У мјесто да одклоне ове препреке, допустили су сви славенски краљеви . . . Њемцима и Чивутима насељавати вароши и варошице; који су се после по својим собственим законима управљали, и јавне терете нису подносили . . . а у славенским земљама на Лаби спојили су се они с овима (Чивути с Нијемцима) противу нашег народа, који је народност своју бранио. Овим начином . . . . су се све вароши ческе, и на Лаби лежеће сасвим, а пољске и словачко-унгарске већином поњемчиле". (73.)

Па за то ја и кажем: Србин данаске треба да је чивутскији и од обер-чивутина.

Јербо: свакој рђи евала — оста глава ћелава!

Али: с главе риба смрди — веле наши стари.

Па збиља: „Знала су господа овијех племена (балтичких) да им Данци неће и не могу отети њихову народност, за то су као од неке глупе објести њихови кнезови и друге поглавице стали сами дозивати Нијемце, да се насељују по њиховијем земљама, а да Нијемцима буде међу

њима што љешше, да се осјећају као у сред Њемачке, почела су господа примати њемачке обичаје и њемачки језик, док нијесу за мало времена горњи слојеви посве поњемчени, а онда је дакако и доње слојеве изјела германизација“ — каже Маретић, па вели: „Готово би човјек рекао, да није никаква штета, да пропадне народ, који тако ради. Али *не осуђујмо простога народа;* да је на његову било, још би он данас говорио и осјећао славенски. Његовој су народности до душе гроб ископали Нијемци, али су је у гроб бацила његова *господа!*“ (Sl. u dav. 188.)

И, ваистину, Вук право рече: „српски народ нема према себи господе.“ А не омаши ни онај Србин господин, мој лажни пријатељ, који ми чешће говораше: „Србин што већи господин — све већи објешењак.“ Бар што се *њега* самог тиче — погодио је к'о прстом. Јер откако ми се он погосподио и оновчио — ни онај Србенда ни Боже дај!

Те тако: што неслога, што попови, што „висока памет“ господска — тек нестаде тога Српства сјевернога. И само: „На дољној Лаби у Линенбургу уздржаше се останци бодричких Словена ћа до свршетка XVIII. вијека; у обих пако Лужицах ..... има слабих останака србских још и данас“ — вели Рачки. (Pov. Slov. 22.) А те данашње Лужичке Србе најбоље је проучио учени Чех, Адолф Черни, који је о њима баш зимус предавао јавно предавање у дворници чешке академије у Прагу. А у том предавању Черни рече:

„Садашњи лужички Срби броје 177.000. — Назив Лужичанин није обичајан. Народ сам себе тако не зове. Горњолужичанин каже: „sym S e r b“ („сим *Серб*“ = *Србин* сам), а Доњолужичанин пак: „som s e r s k i“ („сом *серски* = ја сам *српски*), али никако „sym Lužičan“ или „som lužyski.“ Лужичка девојка је у устима народа „rjana S e r b o v k a“. (млада С р п к и њ а) и „s e r b s k a holičo“ (*српска* дјевојка), но никако „rjana Lužičanka“, „Lužiske holičo“ и т. д. Немци

их зову Lausitzer Wenden (Лужички Венди), или само Wenden. Земљу им зову Lausitz (Лужица) или Wendenland (Вендска).“ („Застава“, бр. 5. г. 1894.)

Ал ето народ сам, народ неуки, и данас неће ни да је Венд ни Лужичанин, но само — Србин Србаковић. Па и данас на издисају тјеши се тај народ својом старинском пјесмом:

„Hišće Serbstvo nezhubjene!“
(Још Српство није изгубљено!)

Па већ ту ни сам жабец напуханец не море пожељети србастијег доказа. Па он, као „велик Славенин“, треба само да плаче, што је то дивно Српство тако сатрвено; вељу, требао би он да га жали, као што га жале чак и неке — Швабе поштене. Јербо: и „Leipziger Tagblatt“ недавно писаше овако: „Српство, које негда тако јако бјеше рашireno у Њемачкој . . . . . личи на каквога доброг старца на самртној постељи његовој, који већ затвара очи да умре . . . Око њега се претворило све у њемачко; само поља и реке, варошi и села носиће још драга му имена, што им је вредан народ његов некад давао . . . Корак по корак земље освајали су Германи (Нијемци) од њих. И са смрћу посљедњег вендског (српског) владаоца *Прибислава* г. 1134., који је хришћанство био примио, угаси се и последњи бранич овога несрећног народа . . . На крају 12. века у предњој Поморској, а у 13. веку и у западњој Поморској, није више било ни једног Словенина . . . Око почетка 15. века све су варошi у доњој Лужичкој биле већ потпуно немачке. Само су вендска имена и презимена још остала, и она трају још дан данњи . . . . Године 1864. преминуо је у варошi Либснави последњи проповедник црквенски на словенском језику, поп *Штемпел*, који се очајнички бораше за своје драго изгубљено вендство . . . . У половини прошлог века највише се радило и учило на пропасти вендства . . . Почетак истребљавања започео се око год. 1700. подизањем

сеоских школа (несрпских — баш као и данас!) . . . Седи старац је у последњим тренуцима свога мученичког живота . . . Један вредан, раден и добар народ, који нам је хиљаду и по година *гост* био, сахраниће се . . .“*)

Каже: од зла дужника и коза без млијека.

Па, Србине мој Србаковићу, вара се поштени тај Швабо, да је балтичко-полапско Српство било његов „гост“, него је баш он „хиљаду и по година“ гост српски, јер видјели смо већ, да је Српства тамо било још прије неке три хиљаде година. Него опет, к'о од Швабе, доста је и толико признања. Али најљепше је, што је исти Швабо томе своме чланку истурио натпис: „Пропаст *Српства* у Пруској.“ Па кад је оно и Шваби „Српство“, богме, мени је оно још српскије.

И ја не могу сит да се ишчудим, рашта се Николајевић чуди, што се „говор Србаља тако исто некада ширио по Бојки чешкој и у границама, које је она баш . . . . под својим *Самом* и Болеславима имала?“ А још већма се чудим себи, за што ја рекох: „Но у *седмом* и деветом стољећу Панонски Срби, са једним дијелом оних из Велике Србије, опет стресоше јарам туђински и основаше Царство *Моравско*.“ Јер баш тај великан *Само* или *Самко* илити *Свевлад* баш он је те Србе ослободио јарма франачког и аварског: „сјединивши сад под своје жезло све Славене *српске* речи и имена“ — каже исти Николајевић. (Летоп. 109. стр. 36. и 37.) А тај Србенда, краљ Самко, извршио је то велико дјело још у првој половини *седмог* стољећа (од 620. до 641. год.). А: „Фредегар (франачки писац из *седмог*

*) Ово узех из чланка Јов. Миодраговића: „Култура и Српство у културној борби“. (144. Летопис Мат. Срп. 1885.) Миодраговић ту не наводи име тога њемачког листа. Но ја сам га замолио писмом и он ми је одговорио овако: „То је било писано у »Leipziger Tagblatt-у« оне године, кад сам ја онај рад писао, а то је год. 1880. или 1881. можда 1882.“

стољећа, савременик Самов) изријеком вели, да је кнез Лужићких *Срба* (Dervanus = *Дерван*) одустао Дагоберта (краља франачког) и прешао на страну Самову" — каже Маретић, па вели: „Премда Фредегар још *не познаје Чеха* под њиховијем правијем именом, него их зове „Winidi" и „Sclavi" . . . а та би два имена могла значити и друге Славене осим Чеха, опет се данас не може сумњати, да је *срце Самове државе било у Чешкој.*" (Sl. u dav. 106. и 107.) Само је штета, што онда није било ни ђавољег Чеха ни Моравца, јер ено гђе се они родише на свијет двеста година касније — истом у деветом стољећу. А чуо се, гђе и сам Чех Палацки отоич рече: „да је име Чех у Бојки (Чешкој) . . . тек доцније прешло на цио народ и земљу ону, пошто се та земља политички ујединила и достигла своје народно јединство". А Чеси и Моравци достигоше своје *народно* јединство тек у *деветом* стољећу и само то бјеше право Царство *Моравско*, које достиже врхунац под својим *Светопуком* — истом прије хиљаду година. Ал ето у *седмом* стољећу, прије 1200 година, у доба Самова Царства, нико жив не зна ни за Чехе ни за Чешку, но свак знаде у тим земљама само *Србе* (Surbiorum), па тако их зна и сам Фредегар, савременик Самов — каже Маретић (Sl. u dav. 168.) Па онда: у тој каснијој Чешкој бјеше тек „срце Самове државе", али држава та српска пружала се куд и камо шире и дуље, чак из Саксонске и Баварске све до Карпата, а отуд све широм и уздуж преко цијеле данашње Чешке, Аустрије, сјеверне и западне Угарске, па преко Дунава Дравом и Савом дуж цијелог Срије̂ма, Славоније, Хрватске и Истрије све до Трста, а Николајевић је протегну чак и на „егејско, јонско и јадранско море на југу", па каже, да је то било: „највеће (државно) јединство **српско**, каквога нигда пре и после не познаде наша повесница". (109. Летоп. 38. и 37.)

Па сад, Србине Србаковићу, по чему сам ја неки „от-

мичар“ и какав сам ти ја жалосни и чемерни Србин, кад сам ја тај најљепши и најкрупнији дио српске повјеснице поклонио Чесима и Моравцима — тада још и не рођеним?! Ама, кажем ли ти, већ само за ово једно расшикућство моје заслужио сам, да ми какав бокељски чибукаш оцијени 25 врућих, те да ми ишћера овај страх испод коже, који ме нагне, да китим бијели свијет најљепшим перјем — српским. А какав је жесток и озбиљан тај бокељски Србо, он ми још може ово и не примити за шалу, те бих љуцки запамтио, пошто је со у сланици. Него, нека тебе тамо са твојим чибуком и дај ти мени опрости овај пут. А ја ћу се већ и сам поправити, без чибука твога, вељу, исправићу ја то у мојој „Краткој повјесници Срба“, кад је будем цијелу одштампао у посебној књизи.

Та знаш како је: Нијесу све памети у једној глави.

* * *

А већ: Ако ће жабе и пролајати, кола не уставише. На и ја бих могао с миром продуљити свој пут, а да ни главе не окренем на лајавог жапца напуханца. Јест, ал мени враг не даде мира, него узгред рекох: „Посљедњи балтички Срби, по имену *Пруси* или Прајзи, поњемчени су тек прије 200 година — и данас су то најжешћи Нијемци и најљући противници Словенства“. А, да ви'ш Павле врага: „Код нас у Хрватској знаде свако ђаче средних школа, да су стари Пруси (Aisti) били *летскога* племена, ближњи сродници Литвана. *О србству старих Пруса не зна етнографија ништа*“ — каже и ликује жабец напуханец. (Obzor, бр. 258. г. 1893.)

А већ он, како је лајав и лажљив смутљивац, би замутио барјак војске — камо ли не би смутио и збунио мене, једног обичног Симеуна. Те сад ја морам назад да скрећем с друма пута свога. Ал што ћу, тужан, и како

ћу с њиме, кад тај жабец нема ни поштена носа, ни ушију, ни репа. На сад не знам, с које ли ћу стране да га дочепам, па да му пободем нос у оне „Slavene u davnini“, па да му речем: чуј, букова главо, шта вели твој Хрват Маретић, који вели:

„И тко узме макар површно поредити *литавски* језик са *старословенским*, опазиће толику *сродност*, колике не показује ни један други индоевропски језик. Ова сродност допире тако далеко, да су данашњи језикословци *тврдо увјерени*, да је било негда вријеме, када се говорило *литавско-словенски*.“ (Стр. 17. и 18.) И да му пободем нос у „Starožitnosti Slovanske“ (I. 45.), гђе но Шафарик доказује сродност Литванаца са Словенима, па каже: „да многи писци оба ова народа сматрају за један исти род“:. „že mnozi spisatele obojí národi jen jednim kmenem býti pokládají.“ И да му пободем нос у II. дио „Starožitnosti“ (стр. 634.), гђе но Шафарик рече: „Прије свега вјера полапских *Срба*, на име Лутица и Бодрица, много више заудара литавштином, него ли у осталих Словена“, а на стр. 111. рече: да се и у старом литавском статуту „често налази *срштина*“. И да му пободем нос у III. дио „Sebranih spisa“ (стр. 41.), гђе оно Шафарик вели: „Ријечи *српско-хрватске*, које се находе у језицима *литавском*, *летском*, *старопруском*, дјелимице и у чудском (естонском), свједоче, да су Срби илирски (ови данашњи) прије свог исељења боравили међу народима племена литавског“: „Slova srbsko-horvatská, nalazejíći se v jazycích litevském, lotyšském, staropruském“ и т. д. па онда ту Шафарик упоређује многе ријечи српско-хорватске у језику старопруском, на прилику, овакве: *декла* — декла, дикла; *дубус* — дубок; *калнас* — кланац; *гријас* — грижа; *тек* — тек; *коса* — коса; *галва* — глава; *лауди* — људи; *зена* — жена; *венчавоју* — венчавати; *дауса* — душа; *кушус* — куцати; *разбојус* — разбој (ткачки); *крауше* — крушке

(и мушмуле стринине); па *корва* — крава; *пихле* — пиле; *порсе* — прасе и т. д.

И кам' среће, да је он какво „порсе", прасенце одојче, бар би се имало од њега неке вајде. Ал овако је он само један шкембави, бескорисни — жабец напуханец. Па сад ја морам њему да забадам тај његов нос у свако трице. Па, ако његов жабљи нос још није могао да нањуши, да су стари Пруси могли бити Срби, све да су и били род са Летима и Литавцима: а он нек опет прољушка II. књигу „Starožitnosti" (стр. 649.), гђе оно Шафарик тврди: да су „Борушки = Боруси = Пороси = Пруси" били баш — Словени. Али: почем је тих словенских Пруса било прије, но што је постало име Словен, и почем су се донде сви Словени звали *Срби* — онда ето за што су и ти словенски Пруси морали бити Србљи.

Па за то Шафарик и рече: „Заиста, многе прилике нагоне нас, да илирске Србе морамо тражити нешто сјеверније за Татрама, у близини *Литаваца* и *Лета*, у пра-старој *Великој Србији*" (III. 43.), па на истом мјесту наводи и Грка Халкокондила, који тврди то исто. А чуо си, гђе и Маретић рече, да су Словени живјели „по западној *Пруској*, Поморанији" и т. д. А да су баш Срби живјели у Пруској: „доказује име *Прусец* у Босни према имену Прусен, Прусјен" — каже Синиша. (144. Летоп. 37.) А Рајић, по Русу Ломоносову, каже: „Подобње и *Пороси* или *Пруси* от *Венедов* породи бити доводатсја." (I. 181.) А Орбини вели: „да су *Словени Пруси* последњи примили хришћанство", и то „на језику њемачком, због чега се са свим угаси словенски језик пруски". (Рајић I. 182.) А да Срби нијесу живјели у Пруској и Литви, откуда би се баш у српским народним пјесмама сачувао „град Леђан" и „краљ од Леђана"? А ено Ст. Новаковић каже: да се и сам отац Иларион Руварац „приклонио мишљењу Пејачевићеву (и Јагићеву), да краљ од Леђана није ништа друго него краљ од *Литве*, те

по томе да је Лећан — *Литва.*“ (120. Летоп. 161) Па за то и Качић („Угод. разг.“ стр. 3. од год. 1759.) пјевајући „словинску“ (српску) дједовину, пјеваше:

„Њиова је дидовина србска земља и Русија
„У истину још старина Татарија и Прусија.“

А томе Србенди Качићу Хрвати подигоше већ два мртва споменика, али још ни једну живу ријеч његове науке не шћедоше да усвоје.

Ама, људи божји, а жене моје, нијесам ни ја бунике ијо, кад ово говорим. Већ ено и дан дањи у Пруској нема ни вражјег Словена, али има — Срба. Јербо: „Садањи Лужички *Срби* живе делом у Саксонској, а делом у *Прајској*. У Прајској су сви Доњолужичани у 42 округа, а у 192 села насељени“ — каже Чех Адолф Черни у поменутом предавању. („Заст.“ бр. 5. г. 1894.) А онај Швабо у „Leipziger Tagblattu“ каже: „У години 1843. беше у Пруској 135.700 Венда.“ (144. Летоп., стр. 60.) А већ сам натпис тога швабиног чланка гласи: „Пропаст *Срства у Пруској*.“

Па кад и данас има Срба у Пруској, онда би ће, да и Милојевић не лаже, кад вели, да је негда било још једно српско племе „Прази или Пруси“, које је живјело „од искона на острву Криту“ — чак ниже Грчке. („Одл.“ I., стр. 111.) И не лаже, јер он то говори по казивању Страбонову. Па не лажем ни ја, кад велим, да су се они пруски Срби поњемчили истом прије 200 година. Јербо: „. . . то су били стари Пруси, који су до краја поњемчени у XVII. вијеку“ — каже Маретић. (Sl. u dav. 17.)

Јест, не лажем ја, али жабец нашуханец лаже к'о куја, кад ми подмеће, да сам ја рекао: да је и данашњи пруски краљ и цар Виљем порјеклом — Србин! Лаже бештија лајава, јер ја то нити гђе написах, нити кад рекох, нити икад помислих. А, богме, здрав разум људски могао би доћи и на такву мисао. Јер они милијуни поњемчених Срба можда

су дали Нијемцима и по којег владаоца, кад су им већ дали онолике велике и славне људе. Него, ја нећу опет назад у бестрагију, већ ено ти баш данашњег њемачког канцелара грофа *Капривија*, о коме је недавно цијела Њемачка писала да је порјеклом Србин, негђе из те балтичко-полапске Србије. Па ено ти и његова претходника кнеза *Отона Бисмарка*, који сам врло радо прича, како још и његова баба није знала ни бекнути шпански, но само „сорабски“ — српски. Па ено ти славног и ненадмашног *Лајбница*, највеће и најсјајније звијезде у њемачкој науци. Тај тобожњи „Нијемац“ Лајбниц први је скренуо пажњу науке „на останке полабских Бодрица и Древљања“ — каже Рачки (Pov. Slov. 84.), па вели: „Занимљиво је и то, што се је Лајбниц (г. 1713.) обратио на Петра Великога (цара руског) „као *Словен* на Словена“. „Наше је порјекло исто“ — рече Лајбниц Петру у Торгави — „оба смо *Словени*“.

„Али он је у истину чедо онога јуначког *српск*г на-рода, чија је једна половина пре 12 столећа оставила своја прадедовска огњишта и сишла у наше питомије крајеве, да ту себи нову отаџбину оснује“ — каже проф. Димитрије Нешић, ректор Велике Школе и предсједник Српске Краљевске Академије. А он то рече у својој светосавској бесједи „Борба Њутна и Лајбница“ (в. „Јавор“ 1893. бр. 1.). Па даље Нешић говори: „И та половина то су Срби ових наших покрајина, то смо ми, госпоће и господо. Браћа наша, која су остала тамо (у Њемачкој) на својим старим сединштима, и из чије је средине поникао славни Лајбниц, била су кроз дуги низ векова својој источнијој браћи Пољацима и Русима тврди бедем против силне навале њемачке. На обалама Сале и Лабе, Спреве и Одра текла је кроз векове и потоцима њихова племенита српска крв. Поља Лужице и Бранибора, *Пруске* и Помораније засута су и пресута њиховим јуначким костима. — — И нама, њиховој рођеној браћи, суђено је било тако исто, да овде на рас-

крсници истока и запада будемо бедем хришћанства против османлијске страшне поплаве. И после, вековима издржаних бесних напада, тај бедем, и ако местимице прорешетан и пролокан, стоји ипак чврсто и поносно, готов да дочека и одбије нове нападе, па ма од куд они дошли.“

Аха, тако, тако! Такву ми ракију пеци. Тако те хоћу, Србине господине и господски сине. И кад ми тако србињски диваниш, пољубио бих те, ако ћеш, и у леђа. Још ако будеш тако и *чинио* — па ето пуна шака браде!

* * *

Али: ни у свему хвала, ни у једном храна.

На, Србине мој Србаковићу, немој ти мислити, да ја хоћу да се хвалим и да се храним само тим Срспством покојним. Јер баш оно касније и новије доба повјеснице српске куд и камо је сјајније, похвалније и хранљивије за посну и мршаву садашњицу нашу. И заиста ти кажем: данашње наше покољење то ти је подбули вукодлак, тенац, који живи само од крви и сала својих — покојника. Ми, жалосни потомци славних нам предака, бескрвни смо и безосјећајни. Кроз жиле наше као да не тече крв, стара она крв србињска, него шваиска вода сода и лимунада нека фрајлинска. И докле год смо овако бескрвни, мораћемо да сишемо крв праотаца својих. На за то сам ти се и ја повукодлачио, за то ја потресам кости прађедовске и отварам ти гробове хиљадугодишње, да се насишемо мученичке оне крви српске, те да се оснажио за нове муке у новој борби.

А, брате си ми мој, ја теби овђе не причам Маркове конаке, и немој ти к'о мислити, да се ово тебе ништа не тиче, што је било земандиле од памтивијека. Јер: „ничега новог нема под сунцем овим“ — рече мудри Бен Акиба. Све што је било и бивало — бива и данас. И данаске се витла над главом Србиновом иста онаква сабласт, каква је

дошла главе и ономе Сриству прастаром. И данаске нама треба и слоге братиньске, и воље челичне, и снаге истрајне, и умјетности ненадмашне — ако хоћемо да живимо. А Бог нас је тако дивно саздао, да можемо живсти и боље и дуље но ико. Па вјерyj, Србине мој, и не сумњај: живјећеш у пркос свима злотворима и живјећеш докле год хоћеш — ако *хоћеш*. И преживјећеш све злотворе, ако будеш мудрији од најмудријих и вриједнији од највриједнијих, и ако бар од сад будеш брату своме Србину оно, што је Чивут Чивуту од вајкада.

То те ја молим, и ти си то дужан оним светим костима праћедовским, што засуше и пресуше половину Азије и сву Европу. Јер, о јучерашњици, данашњици и сутрашњици причаћу ја теби ваздан, и сит ћеш ми се тога наслушати. Али да разумијеш ову садашњицу, ваља ти знати ону — давнашњицу. Па за то ја тебе све до сад злопатих по тој далекој давнини, јер ја ти о томе никада више нећу говорити, а прије свега ово си ти требао да знаш, па знај и — не заборављај! Него, не дај ти мени зазјавати, већ дај да гледам ја за чим сам. Јер ово је већ приђерало цара до дувара, а ја рекох:

„Пети огранак Срба (оних сјеверних) окрену на југ у данашњу Аустрију, Штајерску, Корушку, Краньску, Троједницу и Угарску, на ту оснују **Панонску Србију**. Од оних Срба из Бојке (руско-пољске) на скоро се одвоји још једно племе, по имену *Спори* или *Анти*, а то ће рећи: *Срби Граничари*.*) Они прођу између Карпата и ријеке Прута у Бесарабији и настане се у потоњој римској Дакији. А кад се ту временом наплодише и кад их притјеснише римски

*) У санскритском језику ријеч: а н т а значи: г р а н и ц у, м е ђ у, а Грци називаху „Антима“ баш оне Србе пограничне, (Граничаре), који се међашише са грчким областима. Па, ако су се Срби звиља и сами звали „Анти,“ онда је то још један доказ њиховог и н д и ј с к о г порјекла.

насељеници (праоци данашњих Румуна или Влаха), онда већина ових Срба Граничара или Анта прећоше Дунав (доњи) и освојише од Грка сву Мизију, па ту их послије затекоше и дивље чорде блгарске".

А та покојна *Панонија* обухватала је сав данашњи Сријем, Славонију и Хрватску до Сиска, па сву Подравину Барању и Међумурје, па сву западну Угарску преко Блатног Језера низ ријеку Раб чак до Коморана, а отуд горњим Дунавом до Ваца и Будимпеште, па преко Дунава на Тису изнад Салнока, а низ Тису широм Подунавља и свега Потисја чак до Тителa у дну Бачке. Све оно горе изнад Драве и римских шанчева у Бачкој звало се *Горња Панонија*, а ово доле бјеше *Доња Панонија* или Панонија *Савија* — Посавина. А *Дачка* или *Дакија* обухватала је све земље с лијеве стране Тисе и доњег Дунава чак до Црног Мора, а отуд уз ријеку Прут и Серет до планине Карпата и ријеке Тараса изнад извора Тисе, а то ти је: сва данашња краљевина Румунија (Влашка) и Молдавска и сва источна и јужна Угарска, са Ердељом и оба Баната. А *Мизија* или *Мезија* простирала се на југ десно испод цијелог доњег Дунава до Црног Мора и до планине Балкана, а то је: данашња Добруча и сва кнежевина Бугарска (без Румелије) и готово сва краљевина Србија. Она источна (сад блгарска) страна звала се *Доња Мизија*, а ова западна (српска) бјеше *Горња Мизија*, но Горња Мизија (Србија) звала се још и *Трибалија*.

Те тако, шућур Богу, ми се срећно проклатарисмо кроз Азију, Африку и широм источне, сјеверне и западне Европе, па ето једва једном присиједесмо на домак данашњем огњишту Србиновом: истом сад ми слазимо у ове јужније земље, гђе Србаљ и данас живи и србује. Али то већ спада на други лист. Јер по овим данашњим домовинама српским клатарићу се ја још дуго и много, и о томе ће ти ваздан причати моје „Шило за огњило". А ја нећу

да крњим причу ту недопричану, па за то ћу овђе само једним лаким скоком да обиграм данашњу домовину Србинову, па да завежем мртви чвор, колико да знамо сутра на чему смо.

Јер: боље ти је изгубити све што имаш, но казати све што знаш.

А, богме, ја ти и не могу стрпати у ову једну књижицу стотине књига дебелих и мршавих, нити се за један динар могу покуповати све памети свјетске. Па за увар ти је, да знаш бар толико: да су Срби Анти боравили у Дакији још прије рождества Христова. Јербо: „По старини времена .... долазе на прво место Анти и још неке словенске гране, које су од памтивека становале у пределима доњег Дунава, расејано од Дњестра и Прута (преко *Дакије*), па преко Дунава по Мезији и Македонији. Славени дакле у овим земљама могу се сматрати као *старинци*“ — каже Ст. Бошковић. (Ист. света, књ. П. св. 1. стр. 87.) Па тек на 250 година послије Христа, римски цар Трајан насели у Дакији своје римске солдате, који се помијешаше са Србима, па из те смјесе постадоше данашњи Румуни илити Каравласи. Али и касније: „На почетку VI. вијека велики је дио Славена сједио у земљама, које данас зовемо: Ердељ, Влашка и Молдавија“, — каже Маретић. (Sl. u dav. 31.) Но још касније, пошто многи дачки Срби већ прећоше преко Дунава у Мизију, ипак: „Сјеверно од Дунава у некадањој Дакији као и у југоизточном куту Панониje обитаваху Словени и на даље ... помиешани са останци Обара (Авара) и с Румуњи; спомињу се овдје Бодрици, Северани и Милчани“ — вели Рачки (Pov. Sl. 17.) — а баш по тим Србима Северанима прозвао се и онај румунски град Турн Северин. А да Срби збиља живљаху у тој Дакији, свједоче нам стари грчки писци. Но, све кад и не би било тих Грка, опет Срба је тамо било: „а да их је било велико мноштво, то би нам доказивала многобројна топографска (земљишна)

имена по данашњој краљевини Румунији, која су очевидно славенскога извора; н. пр. Драгашани, Радован, Градиште, Присичени, Станишевци, Сокола и т. д. и т. д.“ — каже Маретић. (Стр. 39.) А што Срйство данас тамо једва живо-тари, то је с тога: „што су војници Трајанови пороманили словенске Даке .... што се већ из тога даје извести, што у данашњем румунском језику има још веома много старо-словенских речи, које Румуни, истина хоће сад да изагнају вештим начином из књижевног језика, али ће се оне тешко истиснути из народа“ — каже др. Лазо Костић. („Живи палимпсести“, Летоп. 129. стр. 105.) И залуд им мука. Јербо: „Тако, на примјер“, — вели Шафарик — „у језику мађарском и влашком имаде преко мјере много словенских ријечи, које су Мађари и Власи присвојили“: „Takto n. p. v jazyku mad'arském a valaškém nad miru mnoho slovanskyh slov se užíva, kterážto Mad'aři a Valachové od Slovanův do své řeči vzali.“ (Starož. I. стр. 33.)

Но ти си већ чуо, да ови Спори, Анти, Бодрице и друге трице племенске по народности бјеху Срби, а сад чујеш, да они србоваху у тој Дакији од вајкада, кад се имену Словен још ни кум није био родио. И србоваху они ту и цареваху независно и слободно, и не даваху ни цару арача ни Богу колача. А кад у шестом стољећу аварски хаган Бајан позва дачке Србе да му се покоре, тада кнез дачких Срба *Добрета* (Добренц или Доврат), отпоручи Аварима овако: „Нико се није родио нити га сунце грије, који би нас могао подјармити! Ми смо навикли заповједати другим народима, а не други нама. И ово је наш завјет, докле год на свијету буде рата и мача!“ А ово овако прича баш савременик Добретин, Грк Менандар, који би Србе у кашици воде попио. И, збиља, варварин Бајан не имаде петље да се мјери са Добретом, те тако: „дачки Словени (Срби) осташе *слободни и независни као и пре*“ — кажу Љ. Ковачев. и Љ. Јов. („Задр.“ изд. I. 49.)

И не наудише њима тад ни Хуни ни Авари, него их истом потље избише из седла нови варвари — уралско-чудски Блгари. Јербо: „Први сукоби њихови (блгарски) бијаху са Србима у данашњој Малој Влашкој или Банству српском — северијском“ — каже Милојевић (II. 73.), а по тој српској Бановини или Банству та се земља и данас зове: *Банат*. Али још прије најезде блгарске, ови Дачки Срби намножив се врло, јатомице прелажаху преко Дунава у Мизију, Тракију и Маћедонију, па чак и у Грчку. И населивши се онуда, затекоше они по цијелом Балканском Полуострву оне Србе старосједиоце, који тамо дођоше с југа из Мале Азије и Африке још прије Александра Великог. И кад се Блгари касније угњездише у Мизији, она већ бјеше сва насељена српским народом, који се дијелио на неколико племена. Јербо: „Тако Теофан пише, да је у самој Доњој Мезији било седам племена, када су Бугари дошли и покорили их“ — каже Маретић. (Стр. 55.) А: „Сва су ова племена српска. То сведочи њихов језик, обичаји, одело и начин живота“ — вели Пантелија Срећковић (Ист. срп. нар. I. 38.), а он то тамо врло дивно и — доказује. Јер: „Није немогуће, да се једно племе бугарских Славена звало Срби“ — каже Маретић. (66.) Но: „ако поред свега тога домовину поменутога (старословенског) језика треба тражити у старој Бугарској, онда треба 1) рећи да је домовина тому језику у јужној Маћедонији око Солуна, гдје се говори још и данас нарјечје, које се доста разликује од нарјечја, што се говоре по данашњој бугарској кнежевини, — — а 2) да су између маћедонскога и панонско-словенскога нарјечја разлике биле незнатне; а то се ласно разумије, када се помисли, да су маћедонски и панонски Словени били од искона исто племе“ — каже исти Маретић. (102.) А то ће се још ласније разумјети, „када се помисли“, да су панонски Словени „од искона исто племе“ са *Србима*, што си већ видјео и још ћеш виђети. Јер: „данашњи су Бу-

гари, како нам је добро познато, потомци старијех Анта и Словена, који су у VI. и VII. вијеку продирали преко у земље грчкога царства“ — вели исти Маретић (82.), који на стр. 57. и 44. за старе (праве) Блгаре рече: „да су били турско, а не славенско племе“ и да су били „Мухамедове вјере“. Па за то: „Остатци освајача Блгара и данас носе име Гагаузи (Црни Блгари)“ — каже Пантелија. (I. 53.) Те већ по томе старословенски језик није могао постати из тих блгарских мухамедоваца Гагауза, и већ за то је он постао у јужној Маћедонији посред оних мојих Срба старосједилаца балканских, који се и данас језиком разликују од новопечених Словена Блгара много више, него ли од остале своје браће српске. Па за то мој Пантелија (I. 53.) зна па вели: „чак и данас у центруму Блгарије (гђе се очуваше праве Блгари) не знају да говоре језиком словенским.“

А: језик нема костију, али кости ломи.

Па тако је и српски језик поломио црне кошчице тих Блгара Гагауза, те данаске имаде неких Словена Блгара. Али још ни концем деветог стољећа: „није на полуострву (балканском) било *садашњих словенских Бугара*“ — каже Ст. Новаковић, на вели: „*У* почетку IX. века разговетно се још двоје Словени и турански Бугари. — — Руски научник М. Соколов . . . такође без предомишљања стаје уз мисао, да су се турански Бугари држали као засебан народ и у половини IX. века, и позније, и после крштења.“ („Први основи слов. књиж.“, стр. 14. и 24.) А: „Блгари су завојевали *Тимочане, Кучане, Браничевце и Бодриће* с једне и с друге стране Дунава“ (и у Дакији и у Мизији) — каже Пантелија. (I. 171.) А ти си чуо и још боље ћеш чути, да су ти Бодрићи вазда били најсрбастији Срби. А: „Са Бодрићима, по Егинхарду, сродни су Браничевци, са главним градом Браничевом“ — каже Пантелија. (I. 57.) А баш сам госпон Тадија Смичиклас (I. 176.) прича, како су год. 824. дошли на франачки двор с блгарским посланицима још и:

„посланици *Тимочана* и *Браничеваца*, двију *српских* племена“. А ти Срби Тимочани живљаху, па и данас живе с обе стране ријеке Тимока у данашњој источној Србији и западној Блгарији. А западно од Тимочана живљаху, па и данас живе Срби Браничевци у *Браничеву* (округ пожаревачки) у краљевини Србији. А међ Браничевцима заједно живљаху, ¡па и дан данъи живе кршни Срби *Кучани*, око Кучаја и варошице Кучева, а негда се они обоји пружаху чак до Космаја и до Колубаре.

Али: волијем ја вјеровати очима, него ушима.

А ја сам ев' овим крацима обиграо цијелу ту Крајину Хајдук Вељкову, вељу, обашао сам пјешице цио тај Тимок, и то Браничево, и то Кучево, па и ону Бодричку постојбину с обе стране Тисе, и у Банату и у Бачкој, па не виђех ја тамо ни црног Циганина блгарског, али виђех тамо једно мноштво Србаља и нађох у њих пуно гостољубља оног србиљског, које се до гроба памти. А те земље српске збиља негда бјеху блгарске, али само — по имену. Јер Блгари Гагаузи не покорише оне Србе у Мизији и Дакији, него се ти Гагаузи лукавим начином увукоше под кожу српску, па нам само натукоше на главу свој турски ћулав, своје име блгарско, а од нас присвојише језик српски и све друго, што народ чини народом. И кад се они увукоше међу те Србље, они се чињаху мањи од макова зрна, и трућаху се свакојако, да се што већма зближе са Србима, који их примише под свој кров као *госте и савезнике*, а не као господаре. Јербо: „Када су Славени увидјели, да ће по њих много боље бити, ако се удруже с Бугарима (против Грка), и када су Бугари објеручке примили Славене у своје друштво, онда је већ бугарска народност почела ишчезавати у славенској. Да је до тога дошло, тому ће осим савеза и пријатељства славенско-бугарског бити главни узрок, што је *Славена било на броју много више него ли Бугара*“ — каже Маретић (44. и 45.) Па за то,

што су малобројни блгарски Гагаузи били огрезли и потонули у тамошњем Српству: баш за то и видимо, гђе већ у најстарија доба словенско-блгарске државе њихови владаоци и први људи у држави носе чисто српска имена, као: Борис, Борислав, Војин, Званиц, Маломир, Драгомир, Радомир итд. све до потоњих Срацимира оних тимочких. А нема сумње, да многи од њих бјеху баш и прави Срби. Јер то блгарско претапање и препорађање трајало је у главном неких четири стотине година — од 5. до 9. стољећа по Христу. А за све ово вријеме ти мизијски Срби живљаху с Блгарима у највећој љубави и у непрекидном миру. А да крмилом државним нијесу управљали баш прави правцати Срби, заштитници Српства, зар они дивљи Гагаузи блгарски не би давили и гњавили те своје Србе, као што су гњавили друге народе, и зар би они иначе примили од Срба језик, обичаје и све особине народне, а не би им наметнули своје особине блгарске?!

Каже: стрпај Блгарина у врећу, па га тури под сто, а другога посади за сто; па што ти мисли онај под столом, то мисли онај за столом.

Ово је жива, освједочена истина. Али: Блгарин је такав само према — туђинцу. Но за свог човјека он би ти оба ока ископао. И алал му вјера за то! Али баш то, што придошлице блгарске са тим Србима мизијским још и данас живе у највећем миру и љубави: баш то је доказ, да су се они са Србима са свим сродили — рећи — посрбили се. Али и ови посрбљени (пословењени) Блгари, кроз читаве четир стотине година, до деветог стољећа, живљаху у братској љубави и са оним Србима у Правој Србији — Рашкој. Јер, заиста: „До тог доба Срби и Бугари, говори Константин Порфирородни, живили су у слоги, као мирни суседи свагда у љубави, ал у време Властимира (краља Србије) завојшти на Србе Пресјам, владар бугарски, с намером покорити их.“ *То је био почетак* многобројним и

дугим ратовима између ова два народа. За овај ма' нападачи (Блгари) немадоше успеха, јер их Властимир, после трогодишње борбе, славно одби" — каже Рус Гильфердинг. („Писма" I. 37) Али и до тог и од тог доба ови посрбљени Блгари крвише се и клаше са свима сусједним народима. Па како то би, да они баш са Србима у Србији и само са Србима живљаху у љубави читава четир стољећа? Ето тако и за то: што су они онда још осјећали своје крвно и неразлучно сродство са Србима и што име блгарско још не бјеше ухватило корјена у народу, него је било још само званично, државно име. Али чим је име Блгарин поклопило сав онај народ српски у Доњој Мизији, онда се и српска крв заборавила, па — наравски — онда су ти поблгарени Срби одмах полећели, да поклопе и све остале сроднике, па богме и оне у Србији. Те тако плану *први* рат међу Србијом и Блгаријом негђе око год. 827. под Блгарином Пресјамом и Србином Властимиром, па срећно повуче ногом све до онога најзадњег у год. 1885. под Миланом и Батенбергом на Сливници, гђе и мој рођени брат, Митар, главом заглави. Онда Србин Властимир славно одби Блгарина Пресјама, а овда Швабо Батенберг неславно сузби од своје престонице Софије неколико чета голоруке и голобраде момчадије Миланове. И за тих 1058 година пуно пута Блгари добише батина од Срба, а богме и Србљи од Блгара. Па тако ћемо вальда до пошљетка, док нас не опамети какав . . . . . Бог те пита ко и откуд!

Него, ја се овђе с тобом ваздан затарокао, а у најзадњу ово ти је: „Срби и Бугари (данашњи) то су гране једног истог стабла народносног" — каже Француз Leon Rousset у јулској свесци „Nouvelles géographiques" од 1892. („Дело" за јан. 1894. стр. 229.) Па кад се и тај Француз не гади признати, да су данашњи Блгари и Срби исти народ, к'о за што бисмо се тога сродства гадили баш ми Србљи и Блгари? Вальда за то, што онда Блгари не би ни могли

бити Блгари, но само — Срби? А, вала, не би њима ни перушке фалило, баш кад би се и звали Срби, као што и јесу. Па онда к'о за што бисмо ми то крили и у кучине замотавали? Зар само за то, што би се тим повриједило блгарофилско „чувство“ србождерског — жаща напуханца?!

Али: зар се питају жабе, кад се суше баре?

Ама, премало је мени опалити 25 чибука бокељских. Него би мени ваљало ожећи по табанима 25 пута по 25 дегенека турских, што сам ја поклонио Блгарима читаво оно царство Шишманово од год. 963. Јер тај „блгарски цар“ *Шишман Мокра* никад ни во вјеки није био Блгарин, него Србин Србаковић, баш као и син му *Давид*. Тај Шишман бјеше кнез српског племена Брсјака и он баш против Блгара побуни своје Србе и оте од Блгарина Петра, сина Симеунова, сву западну царевину и прогласи се за „цара блгарског“ само с тога, да би тим насловом примамио и сав остали (источни) дио Петрова царства. Али: „Већи део Шишманове државе бејаше *насељен Србима:* Сремци, Моравци, Браничевци, Тимочани, Вардарци и Подримци (све љути Србљи) имађаху у новој држави *угледно мјесто и велику самосталност и самоуправу под својим кнежевима*“ — кажу наши најуваженији чистунци, Л. Ковачевић и Љ. Јовановић. (Изд. за сред. шк. I., стр. 35.)

Него, шта ми је то 25 пута по 25 дегенека по табанима! Море, по трбуву мене би требало туђи и не дати ми да плачем, што сам ја онако ћорлеме поклонио Блгарима чак и оно Самујилово царство од год. 977. на даље. Јер тај мој „блгарски цар“ *Самујило* бјеше рођени брат Давидов, а млађи синак истог тога Србина Шишмана, а потље тај Самујило бјеше и таст српскоме краљу *Јовану Владимиру II. Светом.* И баш с тим Србином Владимиром Самујило дијељаше царство и државу, ка' оно свој са својим, јербо: „цар (Самујило) постави Владимира за краља, поврати му земљу и краљевину отаца његових, и сву земљу

Драчку“ — каже љетописац поп Дукљанин, који је живјео и писао на скоро по Самујилу и Владимиру. А: „Ништа нема што би нам допуштало, да сумњамо о истинитости ових билежака дукљанског љетописца“ — вели Гиљфердинг. (Собр. сочин. I. 215—16.) А исти Гиљфердинг („Писма“ II. 62.) прича, како Владимир „владаше Далмацијом и Албанијом“, пошто се ожени Косаром, „ћерју Самуила „цара бугарског и *охридског*““, па каже: „Премда се у грчком животопису не каже баш јасно, да је Владимир зависио од царева охридских, али се ипак и у њему Самуило представља као заповедник не само бугарских, но *но и српских земаља*, а Владимир се назива његов савезник.“

Али: ако је и ловац, није готов новац.

Па и ако је он учени Рус Гиљфердинг, опет он хоће мало да се чини и невјешт за хатар својих љубимаца Бугара. Јербо: у доба Самујилово блгарском царству бјеше спјевано за душу, те му се већ ни носа не вићаше. Права Блгарија, она источна (Петрова) стењала је тад под јармом грчким (византијским), те само оста празно име „блгарски цар“, а то име синови Шишманови, Давид и Самујило, пренесоше на слободне српске земље. И, гле: „Ево срца нове Бугареке у областима загорској (забалканској и Маћедонији) и оридској, *које се нису ни бројале прећу у првашњу бугарску државу*, коју је Аспарух основао, и које су *најмање осетиле утицај стихије Бугара отимача*“ — каже баш исти Гиљфердинг. („Писма“ II. 26. и 27.), па вели: „Живот *Бугарске* прећу с Дунава и Црног Мора у поља Македоније и у долине Албаније“, а на стр. 106. додаје: „известија Цариграћана наговешћују, да је и *Срем* био Самуилов“.

Елем, Самујилово царство обухваташе баш чисто српске и само српске земље, „које се нису прећу ни бројале у првашњу бугарску државу“. Па сад, молим ја тебе и тога Руса, дајте ви мени реците: како је та српска земља могла сачињавати неку Блгарију, кад је она „најмање осе-

тила утицај стихије Бугара освајача", и кад је њоме царевао Србин Стјепан Самуило, законити син православног Србина Шишмана Мокре, негда кнеза брсјачког?! Ама, момче риболовче, немој ти мени жмурити на једно око, а гледат само оним другим оком — блгарским. Него, дедер ти скини те ђозлуке цклене, па отвори оба ока и погледај ми право у очи, па ми реци: како ли то могаше бити, да л' је могло бити и да ли је то тако — било? Говори, пред попом говорио! Али не, немој ништа да ми говориш. Него дај да ти опипам нос, да видим: волиш ли ти истину. Аја! Не волиш ти истину — каже ми тај твој носић господски. Па за то, момче риболовче, одмакнидер ти са једном кућом даље и пусти нашег истинољубивог Србоједа Тадију, нека ти он прича.

Ал ево муке, гђе се и госпон Тадија узјогунио, па неће он да нам прича, него вели: „Нека говори *Пенчо, прини бугарски:* „Год. 994. У време када је владао *проклети* цар Стјепан Самуел у земљи Бугарској и *других земљах*, ја Пенчо биљежих и писах на успомену наших потомака" и т. д. (Pov. hrv. I. 236.) Ето ти га нâ, како о Самујилу и његовом славном царству мисли баш сам принц блгарски Пенчо. А да је Самујило био Блгарин и да није био Србин и српски син, богме, не би он Блгарима био „проклети", него благословени и лијепи „цар Стјепан Самуел", јер тај Самујило није сијао ни проклество ни ропство, него је сачувао слободу толиком силном народу и ујединио толике земље — српске.

Јербо: кад она права Блгарија паде у грчко ропство, тада: „један од четири Шишманова сина, *Самуило*, прогласи се царем, покрене *општи устанак* свију оних, који су били незадовољни са Византијом, а то су насљедни *српски* вазални кнежеви *Македоније и Србије*. — — После проглашења Самуила императором т. ј. после 995. год. придружили се устанку насљедни феудални кнежеви р. Струме;

још доцније су устали Милинзи и Језерци (српска племена) у Јелади. — — С тога није ни најмање за чуђење, за што су племенски кнежеви, као византијски „топарси", пристали уз Самуила, као што су: горње-струмски кнез—*Кракрас*; кнез Струмице — *Драгомуж:* кнез Водене — *Драгаш;* кнез Србије Солунске теме — *Николица*; кнез београдски — *Елемаг* и т. д." — каже П. Срећковић. (I. стр. 250—51—52.) Ал и потље, кад Самујилово царство паде под ударицима грчкога цара Василија II., опет се г. 1073. побунише ове исте земље Самујилове, а на челу ове завјере бјеше опет Србин *Ђураћ Војтех.* А о томе устанку: „Michael Glycas, 1836. стр. 614, вели: због веома небрежног и детињског управљања цара (грчког) Михаила VII. устану *српске* земље (Маћедонија, Струма и Повардарје) . . . У главноме читав је покрет *чисто српска ствар.* Ту су устали *Срби, које називљу Бугарима*". (Срећк. I. 353.) Тако и J. Куропалата описује исти устанак, па устанике изриком називље *Србима.** На шта урадише ове усташе у томе царству Самујиловом? Да ли позваше каквог Блгарина Гагауза, да им се стави на чело устанка? Јок, брате! Него они позваше опет *Србина,* српског краљевића *Бодина,* сина Михаилова, а унука Војислављева. И, гле: „Михаило (краљ српски) прими понуду, прекиде пријатељство грчко и посла им (усташама) сина свога Бодина са 300 одабраних војника и са неким *Петрилом,* кога да Бодину за саветника. У Призрену чекаху Бодина сакупљена властела, те га *прогласе за цара.* Ту се поче прибирати војска. Али већ иђаше на Бодина грчки војвода Дамјан Даласен. Бодин га срете и код Призрена заметне очајничку борбу. На послетку буде

* На 83. стр. ове моје књижице случајно, бјес би га знао како, омакло ми се, те рекох, да Куропалата описује „Самујилово ратовање с Грцима г. 1073.", а требао сам рећи: Бодинов српски устанак. Јер Самујило је умро на 59 година прије овог устанка. Молим, нека се то исправи, ако коме буде сметало.

грчка војска са свим сломљена“ — кажу опет наши овијани чистунци, Ковачевић-Јовановић. (Изд. за ср. шк. I. 48.) А неки „М. М. В“ у „Јавору“ г. 1893. бр. 11—12. стр. 381. каже: „Држава, коју основа брсјачки кнез Шишман Мокра, обухваташе земље западно од реке Осме, за тим област око Тимока, Браничево, Повардарје, Поморавље и Подриње, а те земље никад нису насељавали Бугари него Срби. Данашња испитивања са тим су на чисто. Па према томе грчки цар Василије II. није могао уништити 1018—19. год. прву бугарску царевину — јер је она уништена 971. год. — већ је уништио *Самуилову државу српско македонску*. И данас, а и за време Самујила у долинама око Вардара, Струме, Тимока, Мораве и Дрине живе *Срби*, а не Бугари, а и сам Самуило, према једној белешци Кедриновој, изгледа да је *славио славу*“ — крсно име, које само Србин слави и нико више под Богом живим.

А знам ја, момче риболовче, да су ово теби све само трице и кучине, јер теби је само твоје новосадско „Стражилово“ — Свето Писмо. Ал, погле јарца јаком, гђе баш у томе твом „Стражилову“ мој имењак, Симеун Кончар, вели: „Бугарски владаоци Борис и Симеун (чак још они!) завладали су највећим дијелом *српскијех* земаља. А када је Шишман, кнез Брсјака, употријебивши малаксалост бугарског царства год. 963. дигао устанак у *српскијем* земљама, које су биле у бугарској власти, и *од тијех земаља створио Самуило велику царевину* и у Охриду утемељио самосвојну архиепископију, називаше је Византинци „западно-бугарском царевином“ просто с тога, што су те *српске* земље биле (дотле) у бугарској власти, а Византинци нијесу тачно распознавали етнографскијех особина, које дијеле Србе и Бугаре. Појава тако званога „западно-бугарског царства“ само је покушај *српскога народа*, да утемељи своју властиту државу, која би била и у политичком и у црквеном погледу *самосвојна*“. („Стражилово“ бр. 30. г. 1894.)

*

Еле, момче риболовче, шта ће ово сад бити с нама двојицом? Од мене ти, бива, нема друге вајде ни помоћи, него да ми обојица, Богу се молећи, пружимо табане, па да братски подијелимо оно 25 пута по 25 дегенека турских. Па што год пане на твој тал, то нек је твој ћар. Те ако још нијеси посркао сву мудрост овог свијета, вальда ћеш ми од тога постати још паметнији — ако већ море бит' ишта паметније од тебе! А ја ћу се бар толико опаметити, што ћу својој „Краткој повјесници Срба" пришабањити још и ово царство српско под Шишманом и Самујилом. А није то, да кажеш, што ми се тако мили, но само — свијета ради. Нећу, знаш, да ми потље каква засукана главица рече, да сам оштетио српску повјесницу и да сам је тиме „срамотио пред страним светом" и — „штетно утицао на народ". Само Боже дај здравља, па можда ћу се још и ја поправити!

Та, знаш: човјек се учи памети док је год жив.

* * *

Али: гђе велики коњи језде, ту малијем трбуси пуцају.

А жабец напуханец може пући и препући од силног надимања, па опет неће ништа ућелепирити. Јер која му помоћ од празна надимања, кад ето међ толиким Српством дачким, мизијским и маћедонским баш нигђе се не могаше напабирчити ни мрвељак каквог — Хрватства. Те сад жапцу напуханцу расту зазубице гледајући, како Блгари и Румуни гладе пуне трбухе и уживају, што су изјели ону силесију Срба дачких и мизијских. Него, ја сам ти мекана премекана срца, па не могу очима да гледам ту завидљиву жалост жапчеву, те дај да потражимо: е да ли ће бити каквог Хрватства бар тамо гђе год у тој — Панонији.

Каз'о сам ти већ, да је Панонија обухватала: сав Сријем, Славонију, Хрватску (до Сиска), Међумурје, Ба-

рању, готово сву западну Угарску, па преко Дунава цијело Потисје до дна Бачке. Али Маретић каже: „Има неколико доказа, да се и Панонија звала *Морава*“ — и то звала се она *Горња Морава* за разлику од *Доње Мораве*, како се онда звало оно Поморавље у данашњој краљевини Србији. (Sl. u dav. 144.) А у ту Горњу Мораву панонску спадао је првенствено Срије̂м, па Славонија и Барања. Елем то тако. А одлични мађарски учењак, др. Сентклариј̂и, у своме дјелу „A Dunai hajóhadak törtenete“, које је наградила и штампала мађарска академија наукâ, вели: „поуздани историјски писци тврде, да су се словенска племена већ у првој половини VII. вијека настанила у покрајинама дуж Дунава, Тисе, Саве и Драве, а на име у Срему и у данашњим жупанијама: бачкој, торонталској и тамишварској“ — па додаје: „да су се Словени у овим покрајинама настанили још при својој сеоби из *закарпатске* своје отаџбине на *балканско* полуострво“. А у VII. стољећу „из закарпатске своје домовине на балканско полуострво“ сељаху се само *Срби и Хрвати* — и нико више. То нико жив не пориче. А Рачки каже: „У првој половици VII. виека силно изађоше из зататранских крајева, Бијеле Хрватске и Бијеле Србије, *Хрвати и Срби*, пак прекорачивши Дунав (горњи) настанише се у средини између Словена корушких и источно-римских; освојише јужну *Панонију*, Далмацију и Илирију, протјеравши одовуда Аваре.“ (Pov. Sl. 16.)

Али: Хрвати су само прешли преко Панониј̂е, па одмах се одврљили даље у јадранско Приморје, а у Панонији остадоше само Срби. Ово ћу ја чисто на чисто доказати у „Шилу за огњило“, а овђе узгред довољно је, што и сам госпон Тадија признаје: „Да ли су Хрвати и преко обала Драве посјели земљу — — тога не знамо“. (I. 109.) А на стр. 157. каже: „Срчика хрватскога државног живота имала је бити главна хрватска бановина у средишту *Далмациј̂е*. Она је у почетку обсизала ваљда

само конвент салонски (сплетски), а послије истом додана јој је и друга бановина с ове стране Велебита или стара Либурнија". А на стр. 222. вели: „Наслов је краљу: краљ Хрватске и Далмације" — а Сријем и Славонија отишли у першун! Но, свакако: „Толико је сигурно . . . . . да под посавску Хрватску *није* припадала читава данашња хрватско-славонска земља међу Дравом, Савом и Дунавом" каже Маретић. (77.) Ал и та тако крњава Посавска Хрватска постала је истом на 400 година послије ове сеобе Срба и Хрвата. А све дотле: „На сјеверу допираше (Хрватска) до у X. стољећа до Паноније (само *до* Паноније) — — Тек у X. стољећу стала се овамо ширити, али сталне си границе на Драви утврди тек XI. виека" — вели Рачки. (Rad, 56. стр. 140.) За то Пантелија са свим добро рече: „Заиста су освајачи Далмације населили Илирик и Панонију, али то несу Бели Хрвати него неко други", јер „њих је тако мало дошло, да су једва населили Хрватску у помењутим границама". (Ист. срп. нар. I. 95.), па онда на стр. 96. каже: „Пре доласка Бугара или доласка Франака, граница је српска ишла Дунавом и захватала *Срем и Славонију*. Ово су биле српске границе у VII. веку."

Да, у *седмом* вијеку, баш кад туда пролажаху Срби и Хрвати закарпатски. Али, пролазећи, они већ затекоше ту *Србе старосједиоце* — свуд око Тисе, Дунава и Драве. Јер: „Најприличније се чини Рачкому држати, да су се Хрвати и Срби станили у доњој Панонији или рецимо негдје у данашњој барањској жупанији и наоколо" — каже Маретић, а прије тога рече: „По својој прилици су се они дигли пут запада око године 550. и настанили се негдје у данашњој Угарској." (Sl. u dav. 65.) Дакле, ето ти Српства у Тројединици и Угарској већ у половини *шестог* стољећа, а баш у то доба (год. 568.) и Авари поплавише сву Панонију, а с Аварима дође тамо још и мноштво нових Србаља — Псевдо-Авара.

Али: и прије Авара Срби господарише том Панонијом. Јербо: „Прије но што Авари освојише Мораву (Панонију) већ живљаху у њој словенски народи на горњој страни (у Горњој Угарској) сјеверно од Авара, којих се један дио иселио у Далмацију, а други ту остао. А у доњем дијелу (око Тисе, Дунава, Драве и Саве) борављаху *Бијели Срби* од којих се и назвала та земља *Бијела Србија*“ — каже цар Конст. Порфирогенит. (Гл. 42. стр. 91.) За то и Рајић вели, да су Бијели Срби, кренув се из Русије и Пољске: „водворилисја около Дунаја, идјеже страна их називаласја *Сербліја бјелаја.*“ (I. 207.) А на стр. 206. каже: да су се ови Срби настанили: „в нижњеј части Паноније или *Славонију* посјели откуду и наречена бјаше **Славонија Сербскаја**“. На за то и Николајевић добро каже, да је *Барања* добила име од Срба *Брањана* или Браничеваца, а то је било једно исто племе српско, само што једни живљаху с ове стране, а други с оне стране Дунава и Саве: „*Брањани* = Барањани = Барања — племе у панонској Морави; и *Брањани или Браничевци* у мезијској (србијској Морави) од Колубаре до Пека“. (Летоп. 104. с. 42.)

Но и Гаврило Витковић у своје дјело „Прошлост, установа и споменици Краљевских Шајкаша“ стрпао је само „4300 историјских података“, понајвише мађарских, а то његово дјело испунило је цио 67. Гласник Српског Ученог Друштва, велик 710 страна највеће осмине. А у том дјелцету Витковић је дивно доказао: „да је у Угарској било Срба старосједилаца још пре доласка Мађара“, па даље каже: „Срби су дакле, по свједоџби тих (многих „словенских и страних поузданих“) писаца, у знатном броју наставали већ у трећој десетини VII. века у Срему и у пределима, које су доцније прозвали Банат и Бачка.“ (Стр. J. и K.) Ал и на стотину година раније живљаху ту исти они полапски Срби Бодрице или Бодрићи, који се испред њемачких попова једним крилом повукоше на југ у Панонију

и Дакију, те се отуд на живот и смрт клаше и с Аварима, и с Грцима, продирући чак у срце Византије. Ови панонски Срби Бодрице — то су праоци данашњих Срба *Бачвана*, *Буњеваца* и *Банаћана*. Јербо: ови људи ратници „морали су бити из витежкога србо-словенскога племена *Бодрица*, које је најдаље к западу и југу пронело словенско оружје, и којега је једно одељење тада становало између горње Тисе, Татре и Карпата, око реке, по њему прозване *Бодрога*, а мало доцније спустило се у данашњу Бачку и Банат“ — каже Николајевић. (Летоп. 104., с. 40.) А чуо си већ, да и Рачки помену Србе Бодрице у „југоисточном куту Паноније“. А Ив. Иванић у својој расправи „О Буњевцима“, награђеној од Матице Српске, вели: „По Шафарику и Бидингеру Словени, *Бодрити*, становаху тада у Бачкој, од којих и поста град *Бодрић* (Bodrogh = Бодрог), по коме сва ова жупанија (бодрошка) доби своје прво име, које јој се све до сад задржа (Bacs-Bodrogh = Бач-Бодрог). — — Томе је доказ, да су и данас, после толиких страних колонизација, 90 од сто имена места, река, пољана, пустара, језера у Бачкој српског и словенског корена.“ (Летоп. 175. стр. 5. и 6.)

Али: не може се једном капом на двије главе.

Па како је онда могао ту да се угњезди толики српски народ, кад је ту било још и Авара, па и неких германских (њемачких) племена? Јест, било је њих, Бог душу да им прости. Али прави Авари и прави Германи нијесу могли ни ручка осолити томе „неизмјерно пучном“ и „бесконачно разграђеном“ народу српском. Јербо: „Најјача германска маса, која се спустила на западну царевину, беше остроготска, па и она је бројала *свега пола милијуна душа*“ — кажу Ковачевић и Јовановић. (Задр. изд. I. стр. 112.) А она, тако звана, Аварија: „бијаше заиста поглавито Славенија, а *споредно Аварија;* јер Аварију престављаху у њој само *двеста хиљада глава* господујуће орде азијатске, а Сла-

венију *милијуни* Срба и Словена“ — вели Николајевић. (Летоп. 104. с. 41.) И као год што данас Нијемци и Мађари у Аустро-Угарској нијесу ни до кољена овој множини Словена: исто тако, и још мањи, бјеху некад Нијемци и према оним Србима у Балтику и Полабљу, па опет им они тамо наметнуше своју власт, па најзад и народност њемачку. И само наша кичељива и несложна ћуд српска могла је поднијети, да она шака дивљих Авара придошлица загосподује над милијунима куд и камо просвјећенијих Србаља старосједилаца.

Али ни Авари не покорише Србе својом снагом, него им се наметнуше за туторе лукавим начином исто онако, као и њихова једнокрвна браћа Блгари Гагаузи, а прије њих исто тако нам се наметнуше за господаре аварскоблгарска старија браћа — Хуни. Па за то и видимо, да Срби сачињавају највећи дио оне блгарске, аварске и хунске војске, која је неколико пута прегазила Панонију, Италију и цијело Балканско Полуострво, и рушила зидине Цариграда, Солуна и Рима, па најзад дошла главе Западном Римском Царству, а Источно Царство из темеља подрила.

Та већ стара је то пјесма: Словен је добар слуга, а лош господар.

Него: „У исто вријеме, на свршетку VI. виека — помакнуше се Словени из Подунавља и Паноније . . . . ћа у крајеве алпинске, наиме у данашњу Аустрију, Штајерску, Корушку, Крањску, Фурланску, Истрију, паче и до истих извора ријеке Драве“ (у Тиролу) — каже Рачки (Pov. Sl. 16.) — а то ти је у главном некадањи *Норик*, гђе данас живе Словенци, који се тада још зваху Срби, а Нијемци их називаше Вендима. Ови Срби грунули су и ниже у Приморје толиком силом, да је папа Гргур I. писао о њима солинском архибискупу и овако га тјешио: „Због Венда, који вам страшно грозе, врло сам жалостан и брижан; жалостан сам, јер дијелим вашу тугу, брижан сам, јер су

већ почели продирати кроз Истру у *Италију.*“ И продријеше они дубоко у Италију неколико пута, па многи тамо и кости оставише. Но ти си већ чуо, да почетком седмог стољећа српски владалац, Само или Самко илити Свевлад, ослободи и уједини готово све полапске и панонске Србе, а тада он присаједини својој држави и ове норичке Србе данашње Словенце.

Јес' то, али: „Из времена аварске владе (од г. 568. до почетка IX. вијека) *не дознајемо* из сачуванијех извора *ништа о каквијем Словенима у Панонији*“ — каже др. Маретић (стр. 93.). Е, ово је да се петом прекрстиш и у камен да се станиш! Ама, Бог с Вама, госпон докторе, кад „ништа не дознајемо“, онда како Ви дознадосте и баш отоич рекосте: „По свој прилици су се они дигли пут запада око год. 550. и настанили се негдје у данашњој Угарској“?! Та ид'те, госпон докторе, немојте бити баш таки! Како да се не зна, молићу, кад се баш зна, да су прије Авара Панонијом владали Хуни — још *петог* стољећа. А: „У 449-ој год. *Славени* се први пут јављају пред другим народима као моћни и власни: *на сјеверној обали Дунава* (у *Панонији* и Дакији) господаре под покровитељством Атиле (хунског поглавице), а на јужном покоравају себи Далмацију“ — вели Гиљфердинг (Писма I. 2.), а он то казује баш по *извору* — по К. Порфирогениту. А ове Хунске Србе, под именом Скита, видјели су својим очима римски посланици, те римски војвода Приск о њима прича: „да су од мешања са разним народима изучавали језике: хунски, готски и талијански (што је сад влашки) *поред свога собственог* варварског језика, језика на ком се ондешњи напитак, који се место вина употребљава, звао *мед.*“ (Исто, иста стр.) Баш „мед“, исти овакав мед, госпон докторе, као што га и ми данаске лижемо истим „варварским“ језиком — српско-хрватским и хрватско-српским

А: бољи је један очевидац, но десет слушача

Него, ти очевици, посланици римски слабо се набраше меда код тих хунских Срба у Панонији, али су тамо бар нешто видјели. Јер: „Поред Татара Ојбарса и Берека они нађу при Хунском двору друго, после Атиле, лице — *Оногоста.*“ (Исто, стр. 3.) На сад како то, да се не зна за те „Славене“, кад први доглавник Атилин бјеше — Србин Оногост?! Не зна се, госпон докторе, ето тако и за то: што ондак „Славена“ — није ни било. Јер Ви, госпон докторе, и Ваш Рачки и Нестор рекосте и не порекосте: да је име (тек именце) Словен постало истом у шестом стољећу послије Христа, а тек у *дванаестом* стољећу примљено је оно за „опће име“ мјесто дотадањег опћег имена — **Србин.** Али: чак и деветог стољећа ово име Србин живљаше „на југу сисачке Посавине (у Банији и Крајини), а да је оно владало и у доњем Посављу (Славонији и Сријему) и даље на исток у Подунављу (Барањи, Бачкој и Банату), сведочи један *очевидац* у XI. веку“ — кажу опет они ови-

јани чистунци исторички, Ковачевић и Јовановић. (Задр. изд. I. 83.)

Елем, опет „очевидац“, па још из *једанаестог* вијека! Наврзли се све неки „очевици“, па не дају ни ока отворити. И сад кад бих ја хтио вијати очевице, ја бих морао кланцати из год у год све до године 1849., па бих ту нашао на гомили девет „очевидаца“, девет ћесарских министара са Шварценбергом на челу, који тад поднесоше цару Фрањи Јосифу I. предлог за усторојство Српског Војводства, па у том предлогу ти „очевици“ рекоше: „Срем, у коме готово искључно *све сами Сербли* обитавају, јест за овај народ од преузвишене важности, као земља подрекла *првих њихових доселенија,* као мјесто њихових најособитијих историчних опоминанија и Памјатника.“ (В. „Патентъ царскій за Войводство Сербие“, стр. 20. од 1849.) Малена књижица, госпон докторе, ама вања: утврђена својеручним потписом само једног цара и девет министара — очевидаца.

Па кад је српско име „владало“ у Тројединици и Угарској и петог и седмог и деветог и једанаестог и деветнаестог вијека; и кад се та земља негда звала и Бијела Србија и Славонија Сербскаја, па најзад и Сербско Војводство — онда: гђе бјеше та Хрватска и куд ли се станило име хрватско? Станило се тамо иза Петрове Горе и Загорја до морја и Приморја, тамо у оној „срчики“ госпон Тадиној — у покојној Либурнији. Јер чуо си од Рачкога, да су браћа Хрвати истом једанаестог стољећа протегли своје међе међу Саву и Драву тамо негђе до Пожеге. Али ни тада, као ни сада, не бјеше тамо Хрвата, нити се та земља онда звала Хрватска. Јербо: све до прије 300 година баш и ова данашња, ужа Хрватска (жупанија загрепска, вараждинска и крижевачка) звала се *Горња Славонија*, а онај кусур даље све до Земуна звао се *Доња Славонија*. Ово су дивно доказали баш два одлична Србоједа, госпон Тадија и госпон Вјекослав. Но ја ћу ти њих други пут позвати на суочење. А к'о за данаске би ће нам добар и онај честити похрваћењак, Богуслав Шулек, који вели: „да је садања провинцијална Хрватска у новије вријеме име ово старијим својим именом Славоније замиенила“ и „прозвала се Хрватском послије мухачкога боја, који је био године 1526. — а донде се звала *Горња Славонија*.“ А о народу ове земље каже, да он говори језиком, који је „као пријелаз из Краљскога у *Српски*.“ („Neven“ загр. од VIII. колов. 1856. стр. 234.)

Ето ти га тога Хрватства и те Хрватске!

„Да не бјеше под оним именом,
„Не шћаше се бојати урока.“

Па сад нек жабец напуханец тумара чак тамо по Либурнији, ако ће трчати за својим Хрватством — којем Хрватству нека је и од моје стране свака част! Ал ми, Србине Србаковићу, ако ћемо и за ким трчати, дај потецимо и притецимо оној Србадији панонској. Јербо: „Задњих го-

дина IX. вијека настану страшни дани за панонске Словене, јер су тада дошли у Угарску *Мађари* и подјармили сву ту земљу“ — каже Маретић (Slav. u dav. 97.), па онда вели: „Кад су Мађари дошли у данашњу своју домовину, стајали су они у просвјети куд и камо ниже од панонских Словена, који такођер нијесу били не знам колико просвијетљени — од прилике као стари Грци и Римљани — али су они били изврсни ратари, вјешти рукотворци, били су крштћани, имали су своје писмо и своју црквену књижевност. Лако је просудити, да је мађарски језик био врло сиромашан у оно доба, у њему није било ријечи за многе културне појмове, а није их за то било, јер су Мађари били народ на пола дивљи, без икакве културе“ (Стр. 98.) За то и Шафарик рече: „Тако, на примјер, у језику *мађарском* и влашком има преко мјере много словенских ријечи, које су Мађари и Власи присвојили“ (I. c. 33). А присвојише их, не од каквих „Словена“, него баш од Србаља. Јербо: „*Пешта*, мађарски P e s t (Пест) постало је од старословенске ријечи **пєштъ**, која значи не само *пећ*, него и *пећина*. — У Старој *Србији* стоји још и данас варош *Пеќ*, која својим именом посве одговара мађарској Пешти“ — вели исти Маретић. (99.) А грчки цар, К. Порфирогенит (гл. 38., с. 87.) таман прије неких 900 година рече: „Садашњи Унгари од старине називаху се *Себар*теосфали.“

А није ово трц прц, него баш се зна, да је и сам Свети Стеван, краљ угарски, на крштењу добио име *Војко*, па и његов син наљедник звао се *Мирко*. А то су тако чиста српска имена, да их и данас нема ни у којег другог словенског народа, осим Срба. Али, поред тих српских имена, Стеван бјеше још и — православан. „Та Стјепан је био најприје крштен као *православан* од свећеника славенскога, јер је име: *Војко*, примио. По други пут крштен по латинском обреду истом прими име: Стјепан“ — каже баш сам госпон Тадија (I. 241.) А Рајић, по мађарском

историку Петефију, описује круну, диадему и друге краљевске украсе Стеванове, па каже: „Но да корона сија . . . само грческо твореније ест, она сама собоју очевидно доказујет: образец бо еја, икони, камења и написи вси грчески сут . . . Обаче не токмо диадима сија *восточних* рук твореније ест, но и порфира Стефанова со всјем своим стројством, знамени и начертанијами . . . ничто меньше твореније восточних рук, откуду отец Стефанов (још отац његов) Гејза, син его Стефан и *цјелаја држава* вјери христијанскија (а не „кршћанскија“) исповједаније первоначалње воспријали, о чему в наша времена и њест сумнења“. (I. 262—63) А ето и данас, од свих Словена у Угарској, православни су само — Срби.

Но, хајд батали и српска имена и српску вјеру, ал шта ћемо са српском — ћирилицом! Јер поменути накити св. Стевана угарског исписани су старом српском ћирилицом, па тако и сама краљевска му порфира и круна. Јер: „ест бо на нај (на круни) образ Спасителев с надписом: IC. XC“ — вели Рајић на истом мјесту. А Шафарик тврди: да има још и „тако звана кеса Светог Стефана у Бечу са златом украшеним *кирилским рјечма.*“ („Народни источници.“ Летоп. 41. од 1837. с. 36.) Па и сам гроб Светог Стевана сав је исписан је — ћирилицом. А и данаске у свима земљама круне Светог Стевана ћирилицом се служе, на жалост, само — православни Срби.

А тај исти краљ угарски, не само да је носио српско име, исповједао православну вјеру и служио се ћирилицом: него је он чак и газио Мађаре, а Србе је држао себи у кољено. Јербо: „Он је грозне домаће немире имао угушити, гдје је пролио крв своје рођене браће, *своје Мађаре морао погазити као „поганичке бунтовнике“*, а Славени војевали су за њега“ — каже опет госпон Тадија. (I. 242.) А Мађари се заиста не би бунили против Стевана, да он није пред њих истицао Србе и да није онако волио и

примао све што је српско. А он је то тако чинио, ако не с тога, што је и сам био српског порјекла, а оно за цијело за то, што Срби бјеху његов главни народ, па још народ најпросвјећенији у тој држави. А она шачица тада још непросвјећених Хунгара (Мађара) губила се у томе Српству — па се изгубила и испред Стеванових очију.

Но и послије Стевана: „Угарска бројаше три палатина *српске* народности: *Рада* (1056.), *Уроша* (1120.) и *Белуша* (1156.)“ — који кроз читавих сто година стоје на челу Угарске. (Летоп. 175. с. 6.) Па и на самом престолу угарском сјећаше Српкиња *Јелена*, шћи српскога жупана Уроша Бијеле, која је пуних 19 година (од 1129. до 1148. „руководила владу крепком руком“ — каже М. Розен (Галерија знаменитих жена српских“, стр. 5.), па даље вели, да је за доба краљице те Јелене у Угарској владала „чисто српска влада“, и да та „женска глава, *Српкиња*, бјеше у стању да рашчисти хаос домаћих раздора,“ и да је она показала пут онај „једини који Угарску може да спасе“, и да тој Српкињи припада „главна заслуга што се Угарска зове житницом европском.““ Све то каже Шваба тај па вели: „да ће та женска глава остати на вјеки понос *српском* народу, као што ће је историја Угарске вавјек бројити међу најусталачније владаоце своје.“ (Стр. 11., 15. и 17.)

Ето: „То беше узрок, што су освајачи Мађари, од свију потчињених народа Србе одликовали својим повјереньем; сматрајући их као себи равне јунаке, они су Србе узели у редове својих Насадиста или *Шајкаша* (које је установио још св. Стеван) и тим су их собом изравнали“, јер: „Само су Мађари и Срби попуњавали редове краљевских Насадиста“ — каже Витковић, па вели: „Више векова трајало је то јуначко побратимство међу оба народа, и постојало је све дотле, докле их туђинци нису завадили“. (Гласник 67. с. X.)

А: боље с миром, него с чиром.

* * *

Али: о стожини се сијено вије.

На и овај повремени наоблак Срйства, што се нако летимице устављаше по Панонији за доба велике сеобе народâ: већ је затекао тамо своју српску стожину, око које се савио и упластио до толике величине, да је бацио у засјенак све остале народе у Панонији. Јер шта Хуни, шта Авари, шта Хунгари! Све су то касни, прекасни гости панонски. А у тим земљама, с обе стране Дунава и Саве, бјеше Србаља куд и камо раније — бар за хиљадицу љета прије Христа.

Шта је момче риболовче? Што си избечио очи ка' сочиво на божић, па ме гледиш, канда ме никад нијеси видјео? К'о велиш: Ала ли га овај одвали, часан га не убио, па ни да посоли! Али, момче моје неслано, што ћу ти још и ја солити памет, кад ти је и Шафарик доста посолио, и већ два пут ти је рекао: „Народи рода словенског још од прастарине, од памтивијека, или — што је исто — од *предисторијског* доба бораве овђе у *Европи*". А руски љетописац Нестор и Пољак Суровјецки такођер кажу: „да су Словени — Венди, *Срби* — првобитно становали у Европи" — вели Хрват Рачки. (Pov. Sl. 87.) Дакле, ево Рачки и ту понова тврди, да су ти првобитни „Словени" или „Венди" баш **Срби** — и ништа јевтиније. Па упамти то једном за свагда. Само то упамти, па макар и заборавио, да то исто тврди и Јоаким Лелевел, опет Пољак, који: „Словене (Србе) изводи од Гета, Трачана, Межана и Дака; из њихове *подунавске* домовине дођоше остали Словени на сјевер." (Pov. Sl. 94.)

Јест, али: рачваст колац у земљу не иде!

На кад ја пристадох уз оне многе озбиљне учењаке, који кажу, да је Срйство поникло чак у Индији, а овамо ето ови такођер умни људи веле, да оно није поникло ни у Индији ни у Средњој Азији, него у *Европи* и то баш у овоме нашем дивном *Подунављу*, онда: ко лаже — они или

ми? Валај, дијете, нит лажу они нит лажемо ми, и пас му матери ко лаже, кад се за истином трага. Него сва ти је ова збрка и несугласица отуда, што ми ништа не заборављамо, а они заборавише нешто. Само нешто, али — крупно.

Они заборавише, да Србљи долажаху из Азије у Европу у два правца — с југа и сјеверо-истока — и то: *раније с југа*, а касније са сјеверо-истока. И заборавише, шта рече Чех Пулкава: „Прешавши Калдејом (Срби, потоњи Словени) дођоше у земљу, гђе сада *Грци* обитавају, пак пребацивши један рукав код *Цариграда*, населише земље, које се зову Бугарска, Руска, Србија, Далмација, Хрватска, Босна, Корушка, Истра и Краньска, те их *до данас држе*.“ И заборавише, да и Далемил, опет Чех, баш изриком рече: „Срби — Srbove — настанише се (дошав с *југа* из Азије) на Балканском полуотоку уз море, па се онда разгранише све до *Рима*.“ И заборавише, да Шафарик ове Србље налази у тим земљама још у *предисторијско* доба. И заборавише, да од тога „предисторијског доба“ до данас имаде само 4894 годинице.

Дакле, баш по Шафарику, ови јужни Срби живљаху у данашњој својој европској домовини на *три хиљаде година прије Исуса Христа*. Још тада јужни Србљи посједоше Малу Азију и цијело Балканско Полуострво. И тек нешто касније појавише се међу њима Јелини (Грци) и почеше се утискивати с најјужније стране, у данашњу Грчку и Тесалију. А борећи се с тим дошљацима и множећи се све већма, ови јужни Срби (малоазијски и балкански) почеше се лагано пружати лијевим крилом чак до Рима, и од Рима у Ломбардију до ријеке Пада и Минчија, па отуд преко Венеције (Мљетака) у Норик, у данашње словеначке земље; а у исти мах протегоше се десним крилом преко Дунава и Саве у Дакију и Панонију. И они ту већ борављаху неких 1600 година, па тек онда се у сјеверној

Европи појавише *сјеверни* Срби, који се стицаху око Балтичког Мора и у Полабљу, а први избише они најсјевернији Србљи, за које Орбини: „Придает еште и љето изшествија их из *Скандинавији* мироздања (од постања свијета) 3790. а прежде рождества Христова за 1460“, а за које Србље Бонфини рече: „они . . . воде своје порјекло из Сармације Азијске“. Но, још у најстарија доба, прије келтске најезде, ови сјеверни Срби, потискивани озго од Скандинаваца и Финаца: сучељаваху се и стапаху се са оним јужним Србима, који уступаху мјеста јелинским и латинским дошљацима. А гђе ли се то они сучељаваше и стапаше? Ев' овђе око Дунава, Саве, Драве и Тисе — баш у тој Панонији и Дакији. Баш ту бјеше пободена стожина (стожер) свега Српства. Ту оно поче опет скупљати и свијати сва своја крила и окриља, раскидана и заморена дугом и претешком сеобом — од *Дунаја* оног индуског у Индији до *Дунава* овог у Панонији, „дебелог“, „мутног“ и „плаветног“ Дунава српског.

Ето ту се прастаро Српство изнова сјединило. И ту је оно вијек вјековало и на свога *Нестора* чекало, докле га он уочи и док перо умочи, да прибиљежи и на велики бубањ разбубња то *подунавско* Српство из доба *предисторијског*. Ал прије но што ће Нестор перо умочити и мудру главу подбочити — искрну од некле неки цар Лесендра, Александар Велики Маћедонац, те неки ђаволји Келти, те неки Римљани, народић мајушан, али прождрљив — освајачки. Те како дан данашњи, баш тако и онда, сви ови утркивачи не нађоше себи нигђе згоднија тркалишта, него се сви успропадаше опет око тога стожера српског, сви почеше заизгравати своје парипе баш по тој Панонији и по том Балканском Полуострву, те ти они мом Нестору све конце помрсипе и покварише му пос'о. Јербо: „Славени, као што ти је познато, живили су од памтивјека у предјелу *подунавском*; но у теченију дугог времена били су од части покоравани, од части сузбијани к *сјеверу*, ово од келтских чета, ово од народа кољена тракијског, ово од легиона римских, а ово од чета германских“ — каже Гиљфердинг. („Писма“ I. стр. 1.)

И сад ти се ту учини један страшан пачариз и чудан калабалук од свакојаких народа, а у Српству настаде *укрштајно ткање* ев' овако: час јужни Србљи пролетаху на

сјевер, час опет сјеверни на југ, час се бораху против Александра Великог, час опет уз Александра; а цијела се ова гужва ваљала преко Панониje, Дакије, Мизије и Илирије, сад с ове, сад с оне стране Дунава и Саве, и котрљала се југозападно чак до мора Егејског, Јонског и Јадранског, а сјевероисточно чак до Балтичког Мора и преко Европске Сармације, потоње Бијеле Србије илити Бојке руско-пољске. А кад се сав тај калабалук разишао и кад је гробље вјечно поравнило и смирило и силника Александра и Келте и Римљане: онда се раштркана српска крила и окриља опет склопише око своје стожине — подунавске. Па ту опет растоше, ширише се и висише се. И све би то прошло с миром. Кад али благом Богу би угодно, те се тамо негђе у 12. стољећу роди летописац Нестор. Те сад Нестор, чувши за онај калабалук, који је његове претке пребацио из Подунавља у Пољску и Русију, а видећи у Подунављу исту ону српску стожину опет здраву и читаву — никако није могао да се довије томе српском марифетлуку, те се подбочи и перце умочи, па написа: Прадомовина је и праколијевка свега Срйства *Подунавље.* Тамо постаде и отуда „разиде сја словенскиј јазик".

И опет све бјеше потаман. Јест, али Господња воља шћеде, да буде и — Шафарика. Те сад Шафарик, видећи гђе ово подунавско Срйство све једнако стоји као Кањ, а чувши како му отуд иза леђа брундају све неки нови новцати Срби и све једнако нагрћу из Азије у Европу са сјевероистока преко Скитије и Сармације: нађе се човјек у чуду, те помисли: „Ама то ти је нека вражја нација, ти моји Сораби! Куд год се окренеш — *Срби сви и свуда!*" И сад Шафарик притеже опанке и пође да тражи прадомовину тих Срба Сораба. И лијепо им бјеше ухватио траг, па све трагом и по трагу хајд, хајд, хајд, хајд — па срећно одврљи у Азију чак до Индије! Ал, по несрећи, десила се пјесковита и мушичава она пуста Азија, па му неки андрак улеће у око. Бога ми ти не знам рећи, шта бјеше: комарац ли, мушица ли — тек бјеше нешто мало. Можда је и трун. Та, Бож' опрости, и у светом причешћу може да се деси по што год, а гђе ли неће у науци једна — трунчица! Тек доста то, док он мало зажмири и прижмири, а оно — траг се изгубио! Лијепо човјек залута, па то ти је! Па сад шта ће и куда ће из оне пустољине, него ба-

*

тали до сто врага све оне *трагове доиндијске*, те брже боље сједе на чаробно ћилимче и разману волшебном палицом и, гле, док ти длан о длан, он се створи у — Европи! И кад се тако на једном обре међ ов'ликим чуварима јавне и личне безбједности, чисто к'о да му свану, те душом одану, па сједе и написа: „Народи рода словенског још од прастарине, од памтивијека, или од предисториског доба бораве овђе у *Европи*“ — а „трагови доиндијски“ остали у бестрагији!

И сад ја знам, колико сам и знао!

А ти, момче риболовче, ако нијеси знао, знај: да је та сва петљанија и кубура због онога *укрштајног проткивања* јужног Српства са сјеверним. Видли људи, гђе се то ткиво све једнако на Подунављу укршта, па мисле да му је ту и откон и докон конца. Добро су они ухватили конац, ама нијесу ишли до конца конца, па им се помрсише конци. Па за то и вељу: нит лажу они, нит лажемо ми. Али жабец напуханец и кад каже да лаже, ни онда истину не говори.

Баш к'о да га је неко уклео: да Бог да вавјек лагао, па се хљебом хранио!

* * *

Елем, Србине Србаковићу: нашао се узлу крај.

Па дедер сад држ' за тај крајичак, па љуцки повуци. Ал само немој да ми врдаш, него *право* повуци. Тако! Ето, видиш, петља се сама отпетљала. Па — је л' де? — сад ти је са свим јасно, за што Маретић рече: „да је домовина тому (старословенском) језику у јужној Маћедонији око Солуна“, јер „то се ласно разумије, када се помисли, да су маћедонски и панонски Словени били од искона исто племе“ — српско. И тек сад „ласно разумијеш“, за што онај Лелевел изводи све Словене од Гета, Дачана, Миза и Трачана. И сад тек знадеш, откуд и како могаху Србљи да се боре против Грка у тројанском рату, као и у ратовима Александра Великог. И тек сад појмиш, за што Халкокондила рече: „да су Трибали (Срби) најстарији од свих народа (словенских) и највећи народ на свијету“. И сад тек вјерујеш ономе Баварцу, који рече: „*Срби* (Zerviani) су тако велико царство, да су из њих сви словенски народи потекли.“ И тек сад ти свиће пред очима: за што се тај „неизмјерно пучни“ и „бесконачно разграњени“ народ морао

назвати именом, које значи силу, множину и крвно сродство: рођачким именом — *Собари* — **Срби.**

Ама, право оно рече кнез Милош: „Шта ту ваздан фиш, пиш! Кажи, брате, *риба*, па да те сав свијет разумије!“

Па кад се риби рече риба, а Србину *Србин*, тек онда ћеш схватити, за што Гильфердинг каже: „Европски Мизи, који се сада обично називају Бугари, које је у старо доба снажна рука Александра (Великог Мађедонца) принудила повући се од горе Олимпа (малоазијског) код Прусе (Брусе) *сјеверном океану* и мртвом (*балтичком*) мору, после дугог времена пређу преко *Дунава* са великом силом и добију све око овога лежеће земље, Панонију и Дакију, Тракију, Илирик и велики део Македоније и Тесалије.“ Но: „у овој личности (у Александру Мађедонцу) народна предања *сјединила су све непријатеље Славенске*, који су их у далекој давнини *одцепили од Дунава и одбили на сјевер*“. („Писма“ I., стр. 9.) Па још кад ти мој имењак, Симеун Кончар, у „Стражилову“ рече: да му је срећно „пошло за руком доказати, да су Сасинекови исконски Словени на балканском полуострву прави правцати *Срби*“ — онда тек разумијеш, за што се он позива на Орбинија, који вели, да је тај исти српски народ: „загосподовао у Азији и Африци, да се побио с Мисирцима и са Александром Великијем, да је покорио Јелинију (Грчку), Македонију и Илирик (сву Србију, Босну Херцеговину, Лику, Крајину, Далмацију, Боку, Црну Гору и Албанију), да је војевао с Римљанима, да је развалио Рим и присилио римске цареве, да му данак плаћају.“ И тек онда ћеш вјеровати Хрвату Шверу, који вели: „Ово је онај Народ, на којега и Александер Велики, прие како је у Азију бој пренео, са свом силом ударио јест, али њега *савладати није могао*. — — Ово је онај Народ, кој Александру под именом Енетах и Галах питајућему: кога се највише боје? је одговорио: „да се то једино боје, да се Небо на ње неби срушило“, по чему Александру за разумјети дали су, да се они њега са свиме ништа не боје, него јединога Бога Громовах.“ (Ogledalo, I. стр. IX. и XI.) И сад, истом сад ће ти пући пред очима: за што је тај „Лесендра Србљанин“ онако митио и мазио те своје Србе небојше, и за што им је морао дати онај „маестат“, да могу и на даље „владјети земљами од Адриатическаго до Балтијскаго морја“ — као што владаху и дотле.

Јер: кога мораш молити — не смијеш га љутити.

И кад то све знаш, и кад прочиташ још и све посланице светог апостола Павла, па кад се из њих увјериш, да је тај свети Павле највише пословао у *Маћедонији*, земљи српској, и кад чујеш шта „Россиская Синопсисъ“ (стр. 91.) каже о св. Павлу: „котори послав ученика своего Андроника Славјаном иже учил и крестил во Илириџје и Мизији сиест: во Болгарији, в Босоње (у Босни) и в Моравје (у Србији) идјеже по том в Панији или в Панонији Епископом бист“ — тек онда ћеш вјеровати Пантелији, који вели: „Апостол Павле проповједао је хришћанство у Илирику, а његов ученик Андроник у Панонији. На првом васељенском сабору био је и панонски епископ“ (I. 73.) — па тек онда ћеш се крстити и чудити, за што се не вјерује Милојевићу и владици Ружичићу, који то исто веле, и за што се жабец напуханец дује на мене, кад ја рекох: „Они Срби у Солунској Србији (у Маћедонији) примише вјеру још од првих апостола Христових, светог Павла, Силе, Тимотија, Андрије, Луке и Тадије, а остали од апостолских ученика. Столица првих српских патријарха била је у Сирмиуму, данашњој Сријемској Митровици, а први патријарх митровачки био је *Андроник*, ученик св. Павла.“

Али: зле очи никад добро не виде.

А да је зрикави и врљави жабец напуханец мало боље очи отворио, не би он превидио свога Хрвата Швера, који вели: „да у данашњем Илиријуму од непознатих времена славински Народ станује“, и да се тај српски народ од памтивијека пружао преко Саве и Дунава у Панонију, и да Бедековић мисли, да се то пружање „припетило од год. свјета 2600 до год. свјета 2700“ — то јест, прије неке 4802 љета. Али: „доиста да ови Слави у време Филипа, отца Александра Великога, већ преко Дунава били су своје владање пренели“ — у то Швер ни мало не сумња, него још вели: „Илир каже *господин*, Слав пако каже *пан;* од овуда Римљани видећи ове пуке из ове стране Дунава станујуће, или што су се сами звали *Панови*, или што су чули од њих свакога поглавицу *пан* именовати, ње *Паноне* назвали су, и потле њихове крајине на *горњу и долњу Панонију* из ове стране Дунава раздјелили су.“ (Ogledalo, I. стр. IXX., 21., 23. и 80.) И онда би му било јасно, за што Лелевел рече: „из њихове (српске) *подунавске* домовине до-

ђоше остали Словени на *сјевер*". И онда не би сумњао у своје „сунце", Рачкога, који вели: „Зататрански (руско-пољски) Словени знаменито се умножише већ у *IV. вијеку прије Исуса* придошашћем многобројних чета словенских из *Подунавља.* — — Али у Подунављу, за тием у крајевих подтатранских (у Дакији) као и на обалах Јадранскога мора (Венети) осташе неке гране словенске одиељене од остале браће своје." (Pov. Sl. 6.) И онда би му било јасно као сунце, за што Нестор каже: да Срби, селећи се седмог стољећа из Бојке, оне руско-пољске, у данашњу Угарску и Тројединицу, Србију и Маћедонију, Босну и Херцеговину, Далмацију и Боку, Црну Гору и Албанију — нијесу дошли у нову, него у *стару* прастару домовину своју, откале их бјеху истисли Келти и Римљани.

Али: „нема двојбе, као што се ни двојити не смије, да је српског народа остало доста међу Келтима и Словацима у данашњој Угарској, Славонији и другдје" — каже Синиша, па вели: „На концу II. вијека по Христу навалише на њих Римљани. У борби са Римљанима били су Срби — или како их Римљани прозваше Карпи — из прва срећни, те надбише више пута те освојитеље света." (Летоп. 144., с. 42.) Но у V. и VI. стољећу ови јужни Срби још већма се ојачаше прирастом оних сјеверних Србаља из сарматске Бијеле Србије и Сербаније, који дођоше с Хунима и Аварима, као њихови ратни другови и савезници против Њемаца, Римљана и Грка. Јер: „Бајан, војвода Авара, овим мноштвом (Срба панонских и балканских) није заповједао, већ само њихов дружбеник био" — вели Швер. (III 14.) А Николајевић каже, да су ови Срби у међувремену од хунске до аварске најезде проживјели: „око сто година свога самосталног народног живота; тада без сумње налазили се већ *устројени у државе*". (Летоп. 109. с. 12.) А чуо си, како Гиљфердинг рече: да се и они придошли Хунски Срби године 449. појављују „као *моћни и власни:* на сјеверној обали Дунава *господаре* под покровитељством Атиле (војводе хунског), а на јужној — *покоравају себи Далмацију*". А Рачки ти је већ рекао: „Словене су услиед овог савеза са Хуни дуго времена касније иноземци називали именом Хуна"

И много пута ови горњи Срби, под именом Гота, Хуна и Авара, продираху чак до Цариграда, Солуна и у дно Грчке, па тамо за на вијек и остадоше. Тако и Грк

Теофан пише: „Прве године Јустинијанове владавине (520) 100 хиљада Хуна названих *Сабири* (Срби из Сербаније каспијске) под водством жене свог покојног вођа, прикључише се Грцима и живљаху свагда на миру.“ (Рајић I. 13.) Но већ 550. године: „освојише Славени поморски трачки град Тонер иза дуљега подсједања“ — каже Маретић, па вели, да је и 578. године: „кренуло из Дакије велико мноштво Славена преко Дунава у земље грчке“, а даље додаје: „Послије цара Маврикија (602.) већ ни један грчки цар није на то мислио, како ће очувати од Словена и од Анта Мезију, Маћедонију и Тракију. Те су земље биле за грчко царство већ као изгубљене — — Под Цариградом су били Славени један једини пут и то год. 626. с Аварима — — Тијем су чешће долазили Славени .... под Солун или Тесалонику. Уз вријеме од каквих 100 година ... покушали су Славени шест пута освојити тај град ... Менандар пише, да су већ год. 578. Славени харали Јеладу или Грчку у ужем смислу. — — Око 589. год. провали у Грчку, па и у сам Пелопонез (најјужнији крај грчки) велико мноштво Славена и *стално* се тамо настани. Под год. 615. пише један латински извор, да су Словени освојили Јеладу“ — — Такођер и год. 746. и 747. опет нагрну: „толико мноштво Славена са сјевера, да се сва Јелада претворила у славенску земљу, или да говоримо ријечима Костан. Порфирогенита: *сва се грчка земља послaвенила* и поварварила“. (Sl. u dav. 32, 38, 39, 41 и 42.) А Ст. Новаковић вели: „и између VI. и XI. века Словенима је био прекривен сав тај крај Епира и јужне Арбаније међу језерима Охридским и и Преспанским и током Девола с једне, а међу Језером Јанинским и током Каламе с друге стране, по том међу приморјем и висовима, који Маћедонију од Епира и Арбаније деле. То је била *епирско-арбанска Словенија.*“ („Први основи“, 48.)

Но: ако ти је за невољу слушат, није вјеровat.

Јер, нек опрости врло поштовани Новаковић и Маретић, али кад ми се човјек још и ту измотава са неким „Словенством“, то је таман к'о да ми казује мјесец у води и маглу на вележи. Та, за име свијета, бар Ви, господо, знате, да у тим јужним и најјужнијим земљама никад не бјеше, па и данас нема ни трага ни гласа каквом „Славенству“, али и дан дањи имаде тамо силество трагова —

Срнства. Па кад знате, господо, онда за што Ви мучите мене Симеуна? За што ме гоните, да Вам потрзам мога имењака Кончара, који баш у кичељивом оном „Стражилову“ (бр. 30.) рече: „У вилајету монастирском налазе се села: Старо *Срнци* и Мало *Срнци* Битољу на сјеверу, *Србљани* и *Србица* недалеко Кичева. *Србово* и *Србица* у поречини ријеке Бистрице. У вилајету косовском: *Србиново* Гостивару на југу. *Србинце* близу Врање. Горња и Доња *Србица* недалеко Призрена Напокон чувена варош *Срничиште*, која је данас сва појелињена“. То само у та два вилајета и само оно, што има корјен: „*Срб*“. А башка оне хиљаде чисто српских имена ријека, мјеста и планина по тим земљама сада грчким, турским и арнаутским, које Ви знате боље од мене, као на прилику: оне многе Србинове, Босне, Његуше, Бистрице и Бојке по Грчкој. Али: ово је последњи табачић ове књижице. Па што ме дангубите, за Бога и по Богу?! Што ме не остависте с миром бар Ви, госпон докторе, него морам да Вас подсјећам на Ваше рођене ријечи: „још се и данас у јужњој Маћедонији налази варошица *Србица* (Servija) а налазила се и у Порфирогенитово вријеме и звала се грчки Σερβλια“ = *Серблиа*. (Slav. u dav. 66.)

Да, да, госпон докторе: Серблиа или Србица. А та варош Србица лежи баш у оној мојој **Солунској Србији**, коју Грци крстише *Велогазетија* = Србија, а Латини Serblia Inferior = *Доња Србија*, у којој Србији владаше и онај „*наслѣдни* кнез“ владалац, „Србљин Николица начелник србчиштем“, који се придружи оном српском устанку под Самујилом, а о којем Зонар вели: „Николица бо нарицаху сего поне бѣ маль вьзрастомъ велми“. А оно Новаковићево, с десног бока на више, бјеше **Србија епирско-арбанска**, иста она Србија, гђе но цареваху преци и потомци српскога краља *Светог Владимира II.*, а гђе и данас почивају краљевске мошти његове. А она Доња Србија солунска потпуно сачува своју српску слободу и независност све до год. 1018. А ови сјеверни Србљи, који седмог стољећа дођоше из Бојке пољачке у Маћедонију, они само *обновише* ту Доњу Србију, али се на брзо и повукоше на сјеверозапад и здружише се с оним Србима у Илирику и Далмацији, који тамо засноваше другу Србију, те се већ у десетом стољећу под Чеславом толико осилише, да је неки

арапски писац о тим Србима Чеслављевим овако писао: „Овај је народ веома страшан својим непријатељима, из узрока које ређати било би дуго, и с тога, што близу њега *нема државе којој би се покоравао.*“ (Убавкић књ. I. с. 32.) И ово бјеше **Горња Србија**, коју Чеслав, Војислав, Бодин и Немања дуго зидаху, а дозида је Душан Силни и постави јој царско шљеме. Али ону првобитну Доњу Србију *засноваше* они јужни Срби старосједиоци. И учени Швабо др. Е Димлер закуцао је на права врата, кад је за ове Србе рекао: „да они нису може бит никад ни били на Висли, већ бивали у Тесалији, па оданле на сјевер се помакли.“ (В. загр. „Невен“ од 12. просин. 1856. с. 352.) Јер заиста то бјеху они Срби, који живљаху у Тесалији, Маћедонији и Тракији још прије Христа и Александра Великог, и који тамо „на лицу мјеста“ примише хришћанство још од првих апостола, а поглавито од св. Павла, Силе и Тимотија. Ти Срби основаше ту Србију Солунску. А петог и шестог стољећа по Христу њима се придружише још и они придошли Срби дачки, панонски и мизијски, који само у један мах доведоше „сто хиљада своје војске“ у Тракију, Маћедонију и Грчку, а за које Србље савремени сирски летописац, Јован Ефески, овако писаше: „Они освојише многе градове и тврђаве, поробише и попалише земљу и завладаше у њој *са свим слободно. као у своме дому.* До сад живе безбрижно и без страха у римским провинцијама, пљенећи, убијајући и палећи; они су се обогатили, имају злата и сребра, стада коња и мноштво оружја; научили су се ратовати боље од Римљана“. А на то све Ковачевић и Јовановић кажу: да је још и тада *српско име* „допирало чак међу *тесалске* Словене, па веле: „У десетом се (чак и у *десетом*) веку цела тамошња јепархија тако исто (*Српчиште*) звала, а исти Константин пише, да се цео један крај солунске области у његово доба зове *српским.*“ (Задр. изд. I. 49. и 83.) А поврх свега Хрват Швер (Огледало III. стр. III.) вели: „Ови Славени *царе цариградске под харачем држали су.*“

Осјече га ка’ правачником!

И већ ту нема приговора ни поговора, јер исто тврде и други писци Несрби, ал мени је данаске најпречи брат *Хрват.* А због што се тиче онога: да ли се „сва грчка земља пославенила“ или се *посрбила*, ја нећу ваздан окрај-

чити, но само ћу замолити госпон доктора Маретића нека прелиста оно шваиско дјело „Unser Wissen von der Erde“, које дјело пишу и уређују први и најбољи знаоци свјетски, па ће тамо у одјељку „Балканско Полуострво“ наћи ев' ово: „*Срби* су на Балканском Полуострву *најстарији* досељеници и *бројно најмоћнији*. — — У VI. вијеку **Срби** *продријеше у Грчку и неки су ту и остали*“.

Елем, осврни обрни, па опет — Срби. А то бјеху неколика српска племена, но најглавнији бјеху: „Милинзи (Миљани) и Језерци, који су још 590. године продрли до Пелопонеза (најјужнији крај Грчке), тамо се настанили и основали две автономне државице, које су трајале до прве четврти X. века“ — каже М. Убавкић. (I. 18.) А они се ту бјеху толико учврстили, да: „за 218 година ни један Римљанин (Грк) није могао слободно ступити на земљу пелопонеску“ — каже грчки патријарх Никола у својој грамати од год. 1081. И равних 250 година (од 590. до 840.) цареваху Срби у Грчкој сасма независно. Па тек онда: „војвода грчки) Теоктист покори све Славене (Србље) у Тесалији и Јелади, па и пелопонеска племена, која дотле још никад нису покорена била; само још Језерци и Миљани у Македонији и Јелади, у недоступним горама пентадактилским, осташе слободни“ — каже цар Порфирогенит. (Гиљф. „Писма“ II. стр. 16. и 17.) Но лукави Грци најзад покорише и ове слободне Србе, те их све ђутуре погрчише и тако умножише своје Комундуросе и Папакостопулосе. Дакле: „Из свега се овога види“ — каже др. Маретић (51.) — „да данашњи Грци нијесу прави чисти потомци онијех Грка, који су нам оставили Илијаду и Одисеју.“

Што се каже: налик гајде на музику.

* * *

Него: и Бог би имао посла, кад би све стављао на кантар.

А гђе ли ћу ја да похватам баш сваки драм и сваку капљицу крви српске, која се потоцима разлила по жилама свакојаких туђинаца. За то ја ударам крст † на цијело то доба одроћавања и велим: поменуло се, а не повратило се!

Ал ено, гђе нам се, у име божје, већ повраћају они Срби Србаковићи, који још четвртог стољећа прије Христа залуташе из Подунавља чак у Пољску и Њемачку. Први

се повраћаху на старо легало они Срби, за које Гиљфердинг рече, да већ 449. год. „на сјеверној обали Дунава господаре под покровитељством Атиле, а на јужној покоравају себи *Далмацију*.“ Но кад ови дођоше у Далмацију, затекоше тамо оне раније Србе, који већ бјеху посјели цијело јадранско приморје још у повратку са тројанске војне. За њима дођоше и они други Срби, које сустизаше аварска најезда. Јербо: „Друге године (551.) огромна сила Славена (Срба), какву пре нису видели Грци, дође изпреко Дунава к Нишу, а одавде се упути на југ с намером отети Солун, но . . . врати се натраг, на се кроз планине скрха у *Далмацију*“ — каже исти Гиљфердинг. („Писма“ I. с. 7.)

Ето то бјеху најстарија три српска насеља у Далмацији, Боки, Црној Гори и Албанији, а тек за њима дође оно четврто српско досељење почетком седмог стољећа.

И сад бих ја овђе требао, да ти испричам: како су ови Срби разорили многе латинске и грчке градове на Јадранском Мору и подизали нове; како су разорили стари Епидавр, па подигли и населили нов град Дубровник; како је тај Дубровник допао Грцима у шаке; како су српски краљеви Павлимир и Бодин опет освојили од Грка тај Дубровник и подизали у њему тврђаве и т. д. И ев' овђе под лијевом руком мени лежи читава хрпа сјајних доказа о Српству томе далматинско-бокељском, па ту ми је чак и нека *Црљена Хрватска*, коју *Хрват* Ив. Швер назива: „*Хрватска Црвена* другач Сербиа“. (Огл. II. с. 119.) И сад бих ја том „Црвеном Хрватском другач Сербијом“ могао љуцки натрти црљени нос оне „Crvene“ бештије дубровачке, која се спрда са Србином Остројилом, оснивачем Дубровника и која хоће да натакне доњељачки свој црљени њулав цијелом томе Српству старосједилачком. Све би то мени била колај работа. Ал, Србине Србаковићу, нѐгле горе: која је то страна ове књижице. Већ бјежи да бјежимо, на дај да ја и ово одложим тамо, гђе сам одложио и све друго. Јер све ово спада у — „Шило за огњило“. И баш по тим закуцима српским највише ћу ја продјевати „Шилом“ тим још незатупљеним. А стрпљен — спасен. Па за то, браћо Далматинци и Бокељи, стрпите се још малчице, јер ваљда ће једном и мени крекнути гуска, па онда ћемо се часно одужити свима нашим карачима и нападачима. Јер и све ово друго, што ти причах и што ћу ти причати о *данаш-*

њим домовинама Србиновим: све ја то овђе дотичем само једним малим прстом, али у „Шилу за огњило“ ја ћу то све објеручке подухватити и набити на нос жанцу нањуханцу и његовој „Crvenoj“ прирепини.

Но данаске ево ми се још врзмамо у шестом стољећу. И тек сад се ишчаури име „Словен“, а ишчаури се оно само у једном племенцету српском, које тад живљаше у врх Русије, чак око Језера Ильменског и Новгорода, и назва се *Словјени* за разлику од чудских туђинаца. И тек по том први пут се чу име *Хрвати* или *Срби Горани*, а чуло се у Бијелој Хрватској закарпатској. И тек с почетка седмог стољећа (око год. 630.) први и последњи пут Хрвати сађоше у ове крајеве, гђе и данас живе. Али застопце за Хрватима (годину или двије касније) иђаху и нови Срби. Јер тек сад умрије онај закарпатски српски кнез, душа му се раја достојала, а власт над оном Бијелом Србијом или Бојком остаде на двојици браће. Један од те браће, са половином тамошњег народа српског, крену амо преко Дунава и Саве. Но успут један дио ових Срба оста међу оним ранијим Србима Подравцима и Посавцима и — као што си видјео — ту они основаше *последњу Бијелу Србију* — у данашњој Славонији и Сријему, а остали се придружише оним илирским Србима преко Саве и Дунава.

А наши нови касапи млате глогиње, кад причају, да је то била *прва* сеоба Срба. Јер то бјеше *последња велика сеоба Срба са сјевера на југ*. А од тад, за доба блгарске и турске најезде, настају обратне сеобе Срба: с југа на сјевер — из Србије, Босне и Маћедоније у Далмацију, Тројединицу и Угарску, па чак и у Русију. А најранија таква сеоба Срба бјеше још у десетом стољећу, кад оно српски жупан *Зарија Прибисављевић* преведе преко Саве и Уне готово сав народ из Праве Србије, па тим новим Сриством накључка готово сву Хрватску Томислављеву, чак од Зрмање и Велебита и од Јадранског Мора, па преко Загрепских Гора.

Но већ оним ранијим сеобама Срби обгрлише Хрвате у полукруг. Јербо: „Нама се чини, да је Хрватску од Србије растављала вода Врбас, која тече *кросред* данашње Босне и утиче у Саву“ — каже Маретић. (78.) Ал опет „нама се чини“, да Врбас не тече „кросред“ Босне, него он тече сјеверозападним *окрајком* Босне илити Босанске Крајине. Но можда ће то боље знати Рачки, који вели: „на

југоисток (од Словенаца) живљаху панонски и далматински Хрвати од Драве *до Цетине* (ријеке), од јадранскога мора ћа до Врбаса. Срби обитаваху у земљама јужно од Саве ћа до Шарпланине и језера Скадарскога, од Врбаса, Цетине и јадранског мора ћа до Мораве и Ибра, у Захумљу, Неретванској, Травунији, Конављу, Дукљи или Зети, у Босни онкрај Врбаса и у Србској." (Pov. Sl. 17.) Но исти Рачки, у 56. Radu jugosl. akad. (стр. 140.) каже: „Хрватска је у почетку запремала западни диел Далмације римске, имајући за јужну границу код мора ријеку *Цетину*. На сјеверу допираше до у X. стољеће до *Панониje*. — — Тек у X. стољећу стала се овамо ширити, ал сталне си границе утврди на Драви тек XI. виека." Но можда ће то још боље знати бањушка Гильфердинг, који вели: „Србија се разделила на неколико области више или мање независних: *праву Србију са Босном* источно од Хорвата, а јужно од Хорвата — Неретву или Поганску земљу између реке Цетине и Неретве до града Дубровника (Рагузе), Травунију с Конављем, између Дубровника и Црне Горе, и Дукљу или Диоклеју, данашњу Црну Гору." („Писма" I. 13.) Но можда ће то још боље знати цар Порфирогенит, који каже: „Хрватска почиње од ријеке Цетине и простире се пут мора до граница Истрије или града Албуна, а са стране (источне) шири се *неколико* више Истрије." (Гл. 30., стр. 78.) Но можда ће то најбоље знати госпон Тадија, који рече: „Да ли су Хрвати и преко обалах Драве посјели земљу . . . тога не знамо. — Да нису Хрвати посјели Илирик какав је сбиља био од времена Јустинијанових, да нису заузели сву земљу на југу Дунава, тога не треба нити доказивати. — — Срчика хрватскога државног живота имала је бити главна хрватска бановина у средишту Далмације. Она је у почетку обсизала *само конвент салонски* (сплитски), а послије тога додана јој и друга бановина с ове стране Велебита или стара *Либурнија*." (I. 109. и 157.) Ето, то бјеше права, или **Бијела Хрватска** — Croatia alba. Но исти госпон Тадија на стр. 159. каже: „Тискали су се онда и из каменитих горских предјела људи у приморје, понајвише дакако *Срби* . . . . . Затим су се *Срби* тискали на сјеверо-исток *мед Хрвате*." Но можда ће то још боље знати Швер, опет Хрват, који рече: „од исте равнице Далне варопа тиа до Драча и мора пружала се је *Хрватска Црвена* другач **Сербиа.**" (Ogl. II. c. 119.)

Но исти Швер (III. 208.) још вели: „Она крајина, из које *Босна и Расција* постала је, звала се је у оно вријеме **Сурбиа**. — Овако Du Fresne c. 9., §. 1. и 2. — *Изнад* ових крајина пако била је **Сербиа**“ — а то је она Бијела Србија славонско-сријемска. А на истом мјесту Швер додаје, да је у то доба Хрватска још „била на баније и жупаније раздјељена“.

Ето за то и Рајић, по Фарлату, каже: „тадашња Србија обухвала је источну Далмацију, Херцеговину, Босну, сву данашњу Србију и Рашку (Стару Србију), осим осталих маљих покрајина, као што је Црна Гора, република Дубровник и острва морска. — — Осим тога припала је Србима половина Славоније од Пожеге на ниже до Београда међу Савом и Дравом“. (II. 211—12.) На за то и мој Пантелија рече, да је још седмог стољећа: „граница српска ишла Дунавом и захватала Срем и Славонију“. (I. 96.) А чуо си од Хрвата Шулека, да се и данашња Хрватска све до прије 350 година звала Горња Славонија.

Али: и она стара Бијела Хрватска за првих триста година бјеше саставни дио српских земаља. Јербо: „Све до тог доба Хорвати и Срби сачињавали су, могло би се готово рећи, један народ, раздељен на неколико независни по управи делова, но живећи у *обштем историчком* животу“ — каже Гильфердинг, па вели: „доцније у X. веку *њих је раздвојила вера*, Хорвати су отишли Риму, а Срби су остали верни цркви источној; *тада су се поцјепали и у историји*“. (Писма, I. стр. 179. и 20.) А на стр. 191. вели: „у X. веку сав исторички живот српског народа прелази из сјеверног и источног краја, из праве Србије, на југозапад; и сасредоточава се све више и више у планинском *приморју јадранском*. Прелазак овај извршен је, колико се зна, *посве независно, без сваког утицаја или мешања Хрвата*.“ Па, вала, ни ја нећу да се мијешам у то, те нек је о томе за данаске — хуја!

Јер: више дана него кобасица.

* * *

Али: која се не уради, та се и не чује.

А не само да се чуло о Српству и о ратничким дјелима његовим, него се чуло, богме, још и о некој прастарој — *просвјети српској*. Јер ти си већ чуо, шта рече Рус Мо-

рошкин, кад рече, да су Срби још у индијском своме краљевству били „на највишем вршку силе, *просвјете и свестране образованости*“ (мањ ако није!), а чуо си, како и онај Китајац Јуј рече за Сибирске Србе, да „напредују и у *просвјети*“, и да је чак и њихов цар Танча „издавао законе“. Али нијеси чуо, шта вели Страбон за оне Србе у каспијској Сербанији, а он вели: „Тако су они *трговали* и из Индије, а од Мињана и Јермена добијали су робу на камилама донашану. Са свог богатства ишли су *у злато одјевени*.“ (Мил. „Одл.“ I. 97.) И већ си чуо, што рече Гильфердинг о Балтичким Србима, који су имали многе и огромне градове, и у којих трговина, обрт и умјетност бјеше тако развијена: „да је задивљавала савременике“. Али нијеси чуо Мавра Орбинија, који на стр. 66. и 67. за Балтичке и Полапске Србе вели: „Имађаху они и у политичкој струци изврсне законе и похвалне обичаје.“ И нијеси чуо наше чистунце, Ковачевића и Јовановића (Задр. изд. I. 25.), који за те старе Србе веле: „Они су од руда употребљавали *жељезо*, мѣд (бакар), *олово*, *сребро*, *злато*.“ (А како то да нијесу имали златних новаца, господин Ковачевићу, кад ето чак и ови прастари Срби лијеваху злато?! А да у шта ли га лијеваху, аој, Като суво злато?!) И чуо си већ, шта рече госпон Тадија, али нијеси добро дочуо, шта рече он, кад рече: „Нећемо се на то обзирати, што су Славени били култиватори њемачкога земљишта око Фулде, Вицбурга, Бамберга и Бајрајта, дакле у срдцу Њемачке, нити на то, што је по мнијењу браће Грима ријеч „плуг“ славенског порјекла.“ (I. 142.) А „нећемо се ни на то обзирати“, што си већ чуо, да у то старо доба „славенско“ не бјеше никаквих других „Славена“ до ли Србаља, и што су ти већ уши заглунуле слушајући од Маретића, да је име „Словен“ постало наше опће име тек у 12. стољећу.

И чуо си, шта рече Рачки, али још нијеси дочуо Рачкога, који вели: „У тој прадомовини Венда (у руској Србији) цватијаше још у вријеме Херодота (прије 2344 љета) пољодјелство и промет са житом. — — И заиста већ у *најстаријих* Словена налазимо трагова не задњој друштвеној просвјети, промету наиме, обрту и умјетности. — — Има доказа, да су Словени штовали једнога највишег бога, створитеља неба и земље. — — Словени на даље вјероваху у живот душе после смрти. — — Не има сумње, да су Сло-

вени већ у *прастаро* доба, давно прије селитбе из своје постојбине, имали своје властите *законе* и своје *право*, које је . . . . на дасках *писано*, или боље попут руна нацртано било. — — Бијаше већ у давној давнини велик дио трговине између Азије и западне Европе у њихових руку. — — Скандинавци и Грци сматраху Словене за народ просвјећен, имајући своје *науке* и своје *писмо*. — — Нормани пошиљаху у Вана-хајм т. ј. у земљу Винда (Срба) своје богове и славне мужеве у науке мудрости; од Вана (Србаља) примише Нормани и некоје богове, обреде и поједине изразе, односеће се на предмете просвјете. — — Стари се Словени одликоваше над свими тадашњими народи у Европи народним *пјеснишитвом*, *глазбом* (музиком) и *плесом* (игранком). Доказано је такођер, да су Словени били особито вјешти *многим занатом*, именито да су били врли тесари, ковачи, градитељи кућа и бродова, крзнари и ременари, кипари, рудари и т. д. Већ у првој половини VI. виека рабили су их не само Авари, него и исти Грци за грађење и поправљање бродова. — — За све ово требало је много изкуства и знања, као и разнога оруђа, па и многих техничких средства. — — Из свега слиеди, да су Словени . . . имали радионица, паче и *леваоница*, у којих су приуготављали разне ствари од *ковина*, *глине*, *стакла* и т. д. — — *Поротни суд* бијаше заиста код свих Словена, али се најбоље истиче код *Срба*.“ (Pov. Sl. стр. 8., 9., 10., 11., 14. и 35.)

И чуо си, како рече Маретић: „Када су Мађари дошли у данашњу своју домовину, стајали су они у просвјети куд и камо ниже од панонскијех Словена.“ Али нијеси чуо, шта још вели онај Швабо М. Розен, који вели: „да је међу *српским* народом још у оно вријеме (кад на угарском престољу сјеђаше Српкиња Јелена) била *велика изображеност*“. (Пом. дјело, 10.) А кад си то чуо, онда чуј, шта каже и Пантелија (I. стр. I.), који каже, да су и они јужни Срби: „створили и однеговали своју писменост у Солунској Србији и превели на свој језик свете књиге, за које су дознали и други словенски народи и тражили те свете књиге и учитеље словенске“ — (*српске*, Пантелија, *српске!* Немој да ми врдаш и да лижеш то мастило! Та кога се бојиш, добар чоче? Бар ти тамо у Шумадији имаш добре завјетрине.) А даље на стр. 466—67. исти Пантелија каже: „Као нај-

већи трговци били су Неретчани. Имали су *своју флоту*, која је надмашавала мљетачку флоту на јадранском мору, па су они разносили продукте (а што не би *производе* разноси?!) по трговима. — — Сви ови податци јасно сведоче, да су српска (гле, сад опет *српска*) племена одевала се у своје домаће одело, имала све домаће материје, које су извожене на страну, па чак су биле у моди у Цариграду „трибалске“ (српске) материје.“ А кад си чуо веселог Пантелију, онда чуј и озбиљног Стојана Бошковића, који вели: „Хрвати и приморски Срби претекли су све остале Словене у *законотворству*. Код њих се закони у правом смислу, па и сами зборници закона налазе врло рано.“ (Истор. света, II. св. 1., стр. 401.) А кад си чуо тога озбиљног Стојана, чуј још озбиљнијег Стојана Новаковића, који каже: „Све нас то . . . упућује, да у X. и XI. веку замишљамо јачи *књижевни покрет* у Зети (Црној Гори), који је свагда обухватао и земље Захумља и Рашку. Појава Владимира (Светог, краља српског), појава његова животописца, појава самог Дукљанина и мисли, којима је он својом књигом за потомство тумач био, само су потврда и снажна потврда овоме што говоримо.“ (Први основи слов. књиж. стр. 204.)

Дакле, Србине Србаковићу, ето ти изобиља српске просвјете од најстаријег прастарог доба све до Немање, и ето ти је по свима кутовима и по свим путевима дугог и далеког путовања Србиновог. Па сад, куд се дјенула толика прастара просвјета српска, кад ми морадосмо да стварамо нову истом овог стољећа? Испропадала је, брате, нешто с наше непажње, нешто с обијести. Јер са свим умјесно рекоше оне честите двије Енглескиње, гђице Макензијева и Ирбијева („Путов.“ 275.) које кажу: „како се пре крштења свога цео народ српски могао сматрати за јеретика, то је на сву прилику *пламен* ревности његове *прогутао најстарију народну књижевност*“. То једно. — А друго: на томе предалеком путу кроз хиљаде година изгубило је Српство и милијуне глава живијех, гђе ли не би погубило мртве тековине своје!

Јер, знаш, како 'но се каже: а два пут селити, а једном погорјети — исто ти је толико.

Било, па га нема! И сад нам ваља испотекар запети, да достигнемо своје славне претке, а млађи смо, па их моремо и стићи и престићи, ако — хоћемо. Ал како ћемо

их престићи, ако будемо зазирали од ма каквог жапца напуханца? Ама, бре брате, кад се ми њему не допадамо ни онако сјајно просвјећени ни овако „непросвиетљени“, како нас он данаске молује, онда: какви бисмо требали да будемо, па да се удворимо његовом надувом господству? *Никакви!* Ето, такве би нас он највољио: кад нас не би било никаквих. За то он режи на ме и на те, и ако му на реп не згазисмо. И за то он кујински лаже, да сам ја писао о некој „српској просвјети од 10 хиљада година“! Јер ево шта сам ја писао: „Просвјета у старих Срба не бјеше лошија но у других народа, а има доказа, да је била и боља. Још у најдавније доба, у прастарој постојбини својој, Срби имађаху неке црте и резотоне, које им служаху мјесто писмена, а имађаху и писаних закона још прије Христа“. Само „прије Христа“ и то је највише, што ја рекох. Па мјесто да ме изрезили, што и ја не рекох бар онолико, колико рече његово „сунце“ Рачки — а он још зинуо и на то мало сиротиње моје!

Та, какав је пакосник: не би дао ни Богу штапа, да убије ђавола!

* * *

Него: пред истину се не долази озада.

Ал наши нови касапи, ваистину, подилазе науци озада, кад бенетају: да су Срби мален и млад народ; да су никли истом прије 1260 година, негђе у Бојки; да су населили данашњу своју домовину по милости цара грчког Ираклија; да је прва српска држава постала тек послије Блгарије и Хрватске — и све такве трице, посије непросијане. А, хвала Богу, ти си видјео, и кад смо постали и колики смо настали, а видјео си, да српске државе бјеше чак у Индији још прије 5000 година, па и у Европи на Балтику још прије 3000 година. Па све да им и поклонимо балканску државу Александра Мађедонца, ено ти најстарије српске државе баш на Балкану, прије Блгарије, прије Хрватске, прије Србије Немањине, Бодинове, Војислављеве и Чеслављеве: ено ти *Доње Србије* — солунске.

Јест, тамо на обалама Егејског Мора, око ријеке Месте, Струме, Вардара и Бистрице, и око Језера Преспанског и Охридског: тамо је била прва, најранија Србија балканска. А никоју Србију, па ни ту Доњу ни ону Горњу,

*

Срби не добише ничијом милошћу, него је сами створише јуначком мишицом својом. Јер Срби и Хрвати: „*освојише* јужну Панонију, Далмацију и Илирију, протјеравши од овуда Аваре“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 16.) А и сам Грк Прокопије Кесарејац исто тврди и за оне обнављаче Доње Србије, који долажаху испреко Дунава у Маћедонију, па каже: „Император (грчки) посла своје легионе, да их уставе, ал ови се не смједоше јавно сразити са Словенима (Србима), јер бјеху од њих бројем много мањи.“ (Књ. IV. гл. 25. стр. 228.) А тако и Маретић тврди, да су Срби и Хрвати: „*освојили* нове земље преко воље грчкога цара.“ (Стр. 64.)

Освојили, ја како! Јер ни нама не висе колачи о драчи, нити се игђе отаџбина тече без крвавих глава. Па сад чега има ту невјероватног, што су и Срби освајали себи све нове и нове домовине, пробирајући љешпа огњишта? И по чему је немогуће, да су и Срби превалили онај исти пут, који превалише и сви други народи индо-европски? Та ево и дан данњи исти тај народ, негда српски а сад словенски, исто је онако „неизмјерно пучан и безконачно разграњен“ на истом земљишту: све од Црног, Егејског, Јонског и Јадранског Мора, па од тиролских Алпа преко Дунава, Лабе, Одре, Дона и Волге до Урала и Каспијског Мора, па широм Сибирије и дуж Сјеверног Леденог Мора чак до Камчатке и до међа китајских! А толики силан народ српски кроз толико силно вријеме ваљда није сједио скрштених руку, но ваљда је нешто и — урадио. И збиља: „Старине словенске дају нам дакле непосредно и очевидно свједочанство о *културном развитку Словена* (прастарих Срба), свједочанство, којему би сличнога бадава тражили у повјести“ — каже Рачки. (Pov. Sl. 14.) Ал и то све, што се знаде, није ни приближно ономе, што је Српство у истину доживљело и учинило, а што је покрило гробље вјечног заборава.

Но, ако ћемо вјеровати само оно, што својим очима видимо: онда, онда, момче риболовче, ја прво и прво не вјерујем да *тебе* има и да те је икад било — јер ја те својим очима никад не видјех! Па опет *тебе има*, ипак ти постојиш тамо негђе, и ако си за ме савршено — невидим! Него, има људи, који ни у Бога не вјерују, ал има их и који тврдо вјерују у Бога. Па сад, молим ја тебе: за што окати људи вјерују у Бога *невидимога* — кад га не

виде и никад га нијесу видјели? Вјерујy, момче, за то: што виде *дјела* Господња, и по дјелима тим познају Господа Бога свог и силу његову. А исто: „Тако се види, да се све ријечи, које се изводе из пракорјена Срб, провлаче *кроз више језика Азије и Европе*, особито као имена ријека и градова“ — каже Шафарик. (Ankunft der Slaven, p. 198.) А те неизбројне прастаре трагове Срйства не може нико збрисати никоме за љубав и никоме у пркос. Ја видим трагове те, видим дјела прастарог тога Срйства, па у *дјелима* тим видим силу и славу његову. И ја обескапљеном главом гологлав приступам светим гробовима мојих пр̀аотаца, и у дну срца чувам свијетлу успомену Срйства тога великога, и вјерујем у њ као у Бога Свемогућега.

А коме се то не допада — нек се ухвати за уши, па нек игра!

* * *

Каже: миш кад уђе у тикву, мисли, да је у њој сав свијет.

А поунијаћени Србин, госпон Тадија Смичиклас, к'о мисли, гђе се он похрватио, да је тим и Хрватству цијена поскочила, па се нашепурио, па вели: „да је у ово најстарије доба име хрватско далеко било шире и сјајније од српскога“. А кусави жабац напуханец све подскакује око тога свог „програма“, па к'о вели: Аха! Јеси л' га чуо! Богме, тај ти помјери тикву.

Али: песницом се нада не растеже.

И залуд се жабац напуханец надима, не би ли растегао линьаву кожу своју. Јер која му помоћ од мене, кад његов Маретић вели: „Ето на како слабу темељу стоји **велика Хрватска**! *Ње нигда није ни било*, него ју је Порфирогенит на просто - *измислио*.“ (Sl. u dav. 69.) И шта ја могу госпон Тадији, кад он сам каже: „Велика тама покрива у оно доба Хрвате, који су сједили између Саве и Драве. — — Које су градове имали, како су и у које жупаније подиељени били, свега тога за ову најстарију добу *незнамо*“ (I. 160.), па онда описује најсјајније доба Бијеле Хрватске оне у Либурнији, па вели: „тако ваше домаћи гласници: „Растргани на странке (прича Тома архиђакон) сада си је овај сада онај усвојио владавину земље, насташе безбројне отимачине, пљачкања, уморства и легла свих опа-

чина, јер није престајао дан за даном један другог прогањати, нападати и убијати.“ Црније слике у једном краљевству . . . . није могуће ни помислити. А ипак и ова слика још̃те пред оном виести скоро изчезава, коју исти писац одмах иза овога додаје: „Али био је у ово врieме један од велможа хрватских, који . . . ступивши пред краља (угарског) Владислава, стаде га наговарати и упути га, да изађе освојити краљевство хрватско, пак да га покори своме господству“ (259.). И шта сам ја крив „лудачкој халини“ пророка троносца, кад она сама рече: „Хрватска је Хрватском постала по светој столици (папској) и по њој ће се развијати даље до своје подпуности.“ („Hrvatska“ бр. 51., г. 1893.) И за што тражи госпон Вјекослав, да ја обожавам „најславнијег хрватског краља“ Звонимира, кад тај Вјекослав Клајић сам вели: „Никада се није Свинимир похвалио, да је хрватску земљу „по копну и мору“ разширио. — — Несигуран у својој кући, непознат туђему свијету, живовао је Свинимир кано — роб.“ („Vienac“ 1871., бр. 13., стр. 205—6.) А на то му опет госпон Тадија довикује: Батали, Вјекославе, какав „краљ“ Свинимир, кад Гфререр каже: „Та Хрвати *нису имали краљева*, како вели Константин.“ (I. 137.) А и ја ћу се потрудити, госпон Тадија, да Вам то — докажем. Но за сад ја могу само да сажаљевам Вашега жапца напуханца, што је он стао пред Ваше огледало, па се сам од себе уплашио. Јербо: исти тај „Obzor“ (бр. 261. г. 1893.) штампао је Кукуљевићеву пјесму: „Што је прошлост хрватска?“ која се овако почиње:

„Што ме питаш, друже мој, о слави
Прошлиех дана хрватског мог рода?
Знај, да мало броји сретниех згода,
У повјести од кад се појави.

Дванаест вискова', што га тај свиет позна,
Риедко свој бје, често туђи слуга,
Ил у дворих, ил код тешка плуга,
Вазда ланце коб му кова грозна.

Иза грома као муња сјајна
Уста и он кадкад сјајан дјели,
Ал му синци никад нису хтјели
Да та сјајност буде дуготрајна.

И у срамну тмину све то већу
Паде Хрват иза сјајних чина,
Господаром изабра туђина,
Сам слободу — дâ за празну врећу.“

К'о што вићу: није урокљиво!

И кад би Хрватство збиља било такво, како га та браћа Хрвати молују, вала, ни враг не би њим рупу зачепио! Но срећа његова, што ја моју браћу Хрвате много лепше замишљам, па лепше него ли што их намолова и онај честити Хрват А. Ткалчевић, који баш у Гајевој „Danici Horvatskoj" (бр. 52. год. 1847.) рече: „Та ми Хервати знадемо, да неможемо ништа знатна учинити сами по себи." Јест, ал како би жабац напуханец био жабац, да није диг'о нос ка' попино крме, па се дује и надима, па би хтио да прогута бика виторога!

Ама, кажем ли ти: очи прчи, ноге грчи, па још виче: бâкà бâкà!

Србине Србаковићу и Српкињо селе!

„Тећ' ће вода куд је текла —
Ја сам Србин од порекла!"

На ето ти га тог порјекла и твога и мога. А, к'о што видиш, није ни Српство граном дођерано, нити је с неба пало. Сад што је оно било тргло на мањак, то јест штета, ал није — срамота. Јер, богме, ни Римљани ни Мисирци не бјеху мачји кашаљ, па опет њих давно нестаде с лица земље, а ми, Србине Србаковићу, ево још живимо и преживјећемо још многе.

Но било како било: боља је поштена истрага, но срамотна натрага.

А ко не вјерује, да Српство изнова расте на сусрет бољој будућност, тај нека иде па нек броји: колико је глава бројао српски народ само прије 100 година, а колико броји данас; шта је имао прије 100 година, а шта има данас. Па ако ми наброји у прошлом стољећу макар половину данашњег иметка Србиновог — ев' овђе сам најтањи, па нек сијече! Елем, ако ти од сад ко рече, да су Срби нико и ништа, и да је „Српство измислила аустријска полиција" — а ти га само чвркни овом књижицом по челу, па видјећеш, да ће му то добро чинити.

Него, немој ти ни помислит, да ја ово говорим коме у пркос, а најмање браћи Хрватима. Јер послије тебе, Србине Србаковићу, ја највољијем нашег брата Хрвата. Па ево гђе ја и у овом послу моме одбих многе знаменитије писце, па и некоје изворе, само да бих што више мјеста уступио Маретићима и Смичикласима. И цијелим радом својим ја ћу показати браћи Хрватима, да их волим искреније, но што их воли жабец напуханец, који не воли ни себе сама. Јер да он бар себе воли, не би се надимао тако превисоко, да га се цио свијет клони. И кад се ја овако на јеро разговарам с њиме, ја само хоћу да га излијечим од те опаке надутости, јер ако га та болест подржи — он би ми још могао и пукнути! А пукне ли и препукне ли жабец напуханец, шта ће онда његова рођа „лудачка халина“ — „Хрватска“, бр. 114. г. 1894. — која вели:

„Други народи траже наслона и наслова и гдје их немају; а ми их одбијамо, гдје их имамо или их можемо имати. Тако се убија свијест народна; тако се народу стрижу крила; тако му се уништује сваки полет. Али *ми тога нећемо* Ми хоћемо да живи вјера народна у његову будућност; ми хоћемо *да будна свијест његова тражи у прошлости снагу за будућност*; — хоћемо у једну ријеч да не пропадне, хоћемо да живи -- *својим* животом.“

Па хајд сад рецидер ти, да она мене не воли!

Јер то, баш: „ . . . то су, мој штиоче, сврхе, за које ја овај труд чиним, који ако си рода од старине господскога, витешкога оли јуначкога, уфам се, би ће ти угодан, ако ли ниси, на моје мрзићеш књижице и погрђиваћеш трудно дјело старца Милована, како но су и до сада (чинили) они, који нису од витешке крви састављени.“

Врач Погађач.

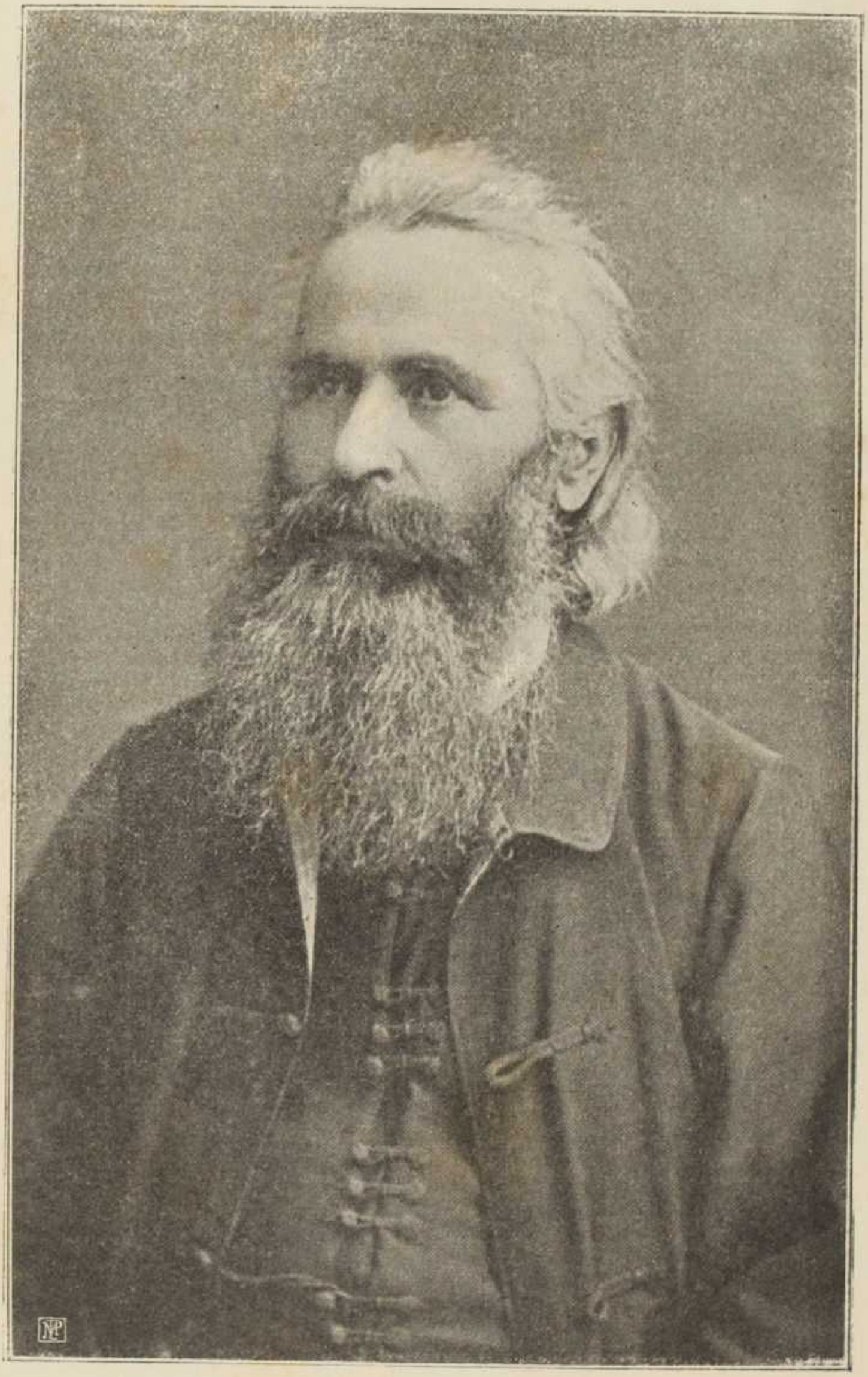

Николай Бетовитый

ТРЕЋА СРПСКА КЊИГА ЗА НАРОД.

СРБИН ОД СРБИНА.

(Са сликом.)

НАПИСАО

СИМА ЛУКИН ЛАЗИЋ.

ИЗДАЊЕ ПИШЧЕВО.

Цијена 30 новчића или 70 пара динарских.

ЗАГРЕБ.

ШТАМПАРИЈА КАРЛА АЛБРЕХТА.

1895.

Србине Србаковићу!

Човјек каже, ал Бог располаже.

Па залуд ја теби обећах „Шило за огњило“, кад њега претече „Србин од Србина“. Јер залуд је и најчвршћа воља, кад господња воља ненадно изазва ову пречу потребу књижевну. Баш кад се ја бијах латио „Шила за огњило“, умрије нама необичан човјек, узорит свећеник, ненадмашан Србин: умрије нама Србин од Србина — *Никола Беговић*.

А све ће бит' и проћи — а правда мора доћи.

Па кад оно умрије неумрли тај Србин од Србина, бацих му и ја у гроб груду земље и дивљах се ја, како га мртва величаху и оплакиваху сви, па и они, који га жива гоњаху. Па ускипи у мени жеља жива, да отргнем забораву часни лик и образ тога Србина пађеника. А ту моју жељу узаврелу подјарише још већма искрени пријатељи и штовачи покојникови. Па тако ја од сигурне готовине начиних пусту вересију: потурих опет „Шило за огњило“ и дадох првенство „Србину од Србина“.

Па сад, Србине Србаковићу, ако се ти не користиш овом муком мојом, богме ја ћу се слабо увајдити. А могаше ти ово бити од користи. Јер народи бивају велики само по великим људима својим. А људи постају велики — угледањем на велике људе. А Никола Беговић бијаше величанствена појава у овом свијету патуљака и ситних душа. Читавих 50 година био је он путевођ превцедавац Српству на Крајини, а то пола стољећа јуначког србовања сјајно је заслужило да се чује и види по свему Српству. Па ево и загробна сјен његова шћаше нам бити поуздан кажипут на путевима људске врлине и Српске Мисли. А не умијемо ли ми цијенити заслуге заслужних људи својих, ва истину, онда и не заслужујемо да их имамо.

Књижица ова хвата поглавито живе примјере из жи-

вота и рада Беговићева, па том живом бојом слика ти само њега самог и приказује ти га онаког, како нам га је Бог дао и саздао. А посебна му дјела посебно описаше и описаће други људи. Честити учитељ Србинов, г. Никола Шумоња, дао ми је понајљепших података за књижицу ову, а дадоше и други. Те од многих званих, одазва ми се, које усмено које писмено, ова честита Србадија:

Српкиньице госпођице: *Даринка и Славна Славнићева;* мајор *Пајо Беговић*, брат покојников; *Никола Шумоња*, учитељ — сви у Карловцу; *Павле Пајић*, парох у Брђанима; *Мојо Мајсторовић*, прото-парох на Дуньаку; *Симеун Теодоровић*, намјесник парохије у Малом Грацу; *Дамјан Прерадовић*, парох голубиначки; *Данило Агбаба*, ц. и кр. наредник у Г. Карловцу; *Пилип Куџешанин*, кројач на Раковцу карловачком; *Ђуро Грубор*, предавач на сењској гимназији; *чика Дане Ивошевић*, српски црквењак у Загребу; *др. Војислав Бакић*, професор Велике Школе у Београду; *Мојо Хорвaћанин*, економ у Дубици; *Владимир Матијевић*, трговац у Загребу, честити ђак Беговићев.

Свима Вама, браћо и сестрице, нека је хвала одавле до неба. Али још виша и највиша хвала г. **Владимиру Матијевићу**. Јер осим неколико занимљивих цртица, тај ми је Србо дао и најкрупнији податак за књигу ову: позајмио ми је новаца за штампу — без мјенице и без интереса. А да не бјеше тога „податка“ и „аргумента“ његова, не само овај „Србин од Србина“, него ни прве двије књиге моје не би никад угледале свијетла дана. А знам ја, да тим љуто вријеђам прећерану скромност његову, која ћутке чини и повећа доброчинства. И молим ја њега нека ми опрости. Али ова захвалност моја није прекипила само ради тог новчаног доброчинства, но још више ради оне србињске љубави и пријатељства искренога, којим тај угледни и високи Србин вазда одликује мене малога и незнатног житеља загрепског. На за то и кажем ја: част и хвала свима, али њему највиша и част и слава и хвала!

Загреб, о Преображењу 1895.

Писац.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА ЗАГРЕБ

ЖИВОТ И ДЈЕЛА НИКОЛЕ БЕГОВИЋА.

„Прије гроб — него роб!“
„Боље поштење — него живљење!“

Два су попа била.

Била су ти до два попа, које би сваки попо требао у руку да пољуби. Руке да им љуби и Бога да хвали, што нам та два попа дивно освјетлаше српски образ и осташе за вазда на част и дику часној хаљини свећеничкој. А оба су попа протопопа: једно ти је **Јован Шорак Ђедо**, а друго је — **Беговић Никола.**

Па обојица бјеху и вршњаци. Обојица истих година и истог узраста, и тјелесног и душевног. Обојица големи и духом и тијелом. Па обојица и србоваху на крајњим окрајцима Срнства: Шорак Ђедо морју на Приморју, а Беговић на Крајини љутој. И обојица службоваху Богу и народу своме таман по пола стољећа. Па обојица нам и умријеше на истек славе своје педесетгодишње. И обојицу нам смрт заманце покоси: једног за другим. Па обојици ја бијах гост једном за свагда и обојици у предсмртне дане њихове. А обојицу их ја и познадох заједно, истог дана и у исти час.

Било је то у оно славно доба непомућеног одушевљења мог. То бјеше год. 1891., кад сам ја још пуном снагом и ненагриженим срцем радио на „Србобрану“. А и онда уредништво „Србобрана“ бјеше на истоме друму путу, али с противне стране — у палачи Враницанијевој . . .

На једног таког славног дана, а баш у доба земаљске изложбе загрепске, сједио сам ја у мојој соби у уредништву „Србобрана“. Био сам се сав задубио у неке тричарије дневне, те ми не бјеше мило, кад из предње собе зазвони

звучан глас: „Ама, само ти нас пуштај унутра, да га видимо. Ако је он баш и Врач Погађач, нас ваљда неће убости „Шилом“ својим наопаким, а ни ми не бодемо — људе!“ То толико разабрах на по ува. А моји гости већ знају, како ја дочекујем и како испраћам госте беспослене, кад сам запрегнут послом, а у оно изложбено доба „Србобран имађаше више гостију, но претплатника. Па већ се ја бијах наоштрио, да по свом обичају дочекам и те госте. Ал на једном врата се широм раширише — и ја се сав преобразих.

Преда мном се указа величанствена појава: два оличена Србина косовска, два дивна подобија божја, два права свећеника српска — два примјерка протопоп Недјељка. Не знаш, који од кога љепши и прикладнији, који ли привлачнији и достојанственији. Та, да си сликар живописац, па да их из главе у икону сликаш, не би ми их љепше насликао, но што их сам Бог створио. Обојица растом и узрастом за читав чеперак виши од мене, а обојица раме у раме равни. Само један виткији и нежнији, а други крупнији и плећатији. Ал обојица одјевени врло укусно и чисто. И обојицу обасула дуга пуна коса и брада, а спуштени дуги брци југ-богдански потонули у густој бради. Само што онај нежнији бијаше сав сиједа ка' овца, а зглађена му, као свила, мека брада, застрла прса до појаса. А овај крупнији и плећатији бјеше куждравије и нешто краће браде, па имађаше још доста и црнијех власи. У оног око плаво к'о плавомиље, а у овог црно и дубоко к'о Србинов јад. Ал у обојице се поглед прелијеваше неком небеском благошћу, милоштом и добротом. Само што овај плећатији, у прилици неприличној, умјеђаше и да пресјече црним оком својим, па да те порази и сможди. А обојица зборахуу дивно српски и ријеч им тецијаше као мед и млијеко. Само што у оног нежнијег бијаше глас сасма тих, мекан и благ к'о у свеца, а овај плећатији вазда зборашегласно и глас му бјеше једар, чврст, звонак и дирљив к'о складни звон вечерњег звона. А обојица се ношаху једном

истом мишљу и обојица подједнаком љубављу служаху истој светој ствари. На обојица се и љубљаху као прави Срби и права браћа у Христу. Само што онај нежнији у свему бјеше тих, одмјерен и стрпљив, а овај крупнији у свему одлучан, несавладљив — силан. Оно бјеше благи повјетарац, што ћарлијањем својим освјежује обамрли свијет. á ово бурни југ, што све шиба и све — оживљује. На док се ја дивљах тој необичној појави, г. Павле Јовановић, власник „Србобрана“, показа ми овог крупнијег и плећатијег, па рече: „Ово је *Никола Беговић*, протопоп горњокарловачки“, па онда показа оног нежнијег и додаде: „А ово је *Јован Шорак Бедо*, протопоп ријечки“.

На сад можеш мислити, како ми је било, кад ми се Бедо светитељски насмијеши и потапша ме по рамену, а отац Николаје, по његовски, рашири снажне руке своје и повика: „Амодер, синовче, да те се нагледим!“ Бог и душа да и не отвори уста, шћадијах му с ведра лица и сјајна ока прочитати, да је то баш главом јединствени онај Никола Беговић и да је оно баш он мало час у предњој соби зажагорио.

Е, па тако смо се ми упознали и завољели.

И свега још два три пут виђех се ја ил не виђех с тим божјим људима. Па и дописивали смо, ама на ријетко. Последњи пут писао ми је Беговић нешто пред васкрс овогодишњи, и запријетио ми, да ће ме у топ сађерати, ако га опет преварим. А варао сам га дуго. Све од васкрса до божића и од божића до васкрса обећавах му доћи у госте, те једва некако прољетос свјерих вјеру задану и одох му лицем на велику суботу, па васкрсовах у његову дому. А прије но што се преселио у вјечну кућу своју, боравио ти је он самосамац и саморан у оном општинском дому, што се шћућурио тик уз цркву српску, посред сриједе града Карловца. Старинска је то кућа граничарског кроја, шиндром покривена и сва разглодана зубом времена, а поврх горњег спрата вири јој к'о неки други спрат у тавану.

А кад прођеш кроз демир-капију и уљегнеш на мермер авлију, па обрнеш с десна на лијево, узаћићеш кули на чардаке. Па ту сам ти и ја наврнуо, ал кад пођох уз танану кулу — сва се кула из темеља љуља! Прекрстих се крстом од три прста и повиках из грла бијела: „Богом браћо, дични Карловчани! Ил то грми ил се земља тресе? Је л' то кула, ил тек кула — била?" Ал бесједи са тавана вила: „Бре, не лудуј, незнана делијо! Не карај ми дјецу Карловчане, с лоше куле Беговић Николе, карловачког славног протопопа. Јер ево ти женска вјера тврда: чим Николу под земљицу спрате — и ову ће кулу да позлате". Све се стече к'о што вила рече: старог газду тек под земљу метли; нов домаћин — кула се свијетли!....

Ал за живота старог домаћина, тамо на горњем чардаку с лијева стајаше чађав натпис: „Парохијални архив", а с десна: „Парохијални уред". Закуцах десно, а изнутра се озва познати онај његов мио глас: „Неко бије алком на вратије!" То бјеше ваздашњи његов одзив, мјесто нашег „Слободно!" и „Унутра!" — по шваиском — „Herein!" А уз тај свој одзив надовезао би он вазда и прикладну добродошлицу из народних пјесама. На прилику, закуца л' му алком какав Лазо, он ће ти га 'вако поздравити: „Ој Лазаре од Србије главо, која тебе нагони невоља?" А бане л' му ко год из Војнића, он ће му се истом насмјешити: „Ој, Војнићу, медени сатићу, мед ми носиш, медено ми збориш!" Па већ све тако, по његовски — по народски.

Уђох у повелику ниску собу, а десно и лијево виђаше се још по једна мања соба. Она собица с лијева води у задњи собељак, гђе је била његова књижница и парохијални архив. Малени прозорчићи натрули и расклимани, само што их вјетар не отпири, а зидови просто окречени. Али свуд по кући и по намјештају видиш ваздан српских грбова, а по зидовима извјешене иконе, мапе, дипломе његове и пуно српских слика и прилика. Остали му намјештај бјеше сиротињски, али већином домаћа и народна српска израђевина. Она велика средња соба бјеше му и

спаваоница и радионица. Ту је он понајвише боравио, па ту га и ја затекох. Кад уђох, он сједаше крај прозора и читаше задарски „Српски Глас“. Загаламио цигару на гушчије перо, а на главу натук'о голему неку фесину и умотао се у кабаницу. Оног дана бјеше врло студена лапавица и дуваше оштар сјеверац, па кроз ону шупљу кулу његову свира ћорава Анђелија.

„Помаже ви Бог и добра срећа!“ — огласих се ја с врата. Он ме гледну преко наочара, па тек забаци русе косе, исправи се мислиш до таванице и закорачи преко собе, те се баш српски загрлисмо и ижљубисмо. Тако је он обичавао поздрављати госте, па не смијеш му тај обичај кварити ни за главу. Истом се упитасмо за јуначко здравље, а сва се кућа испуни његовог веселог жагора и разговора.

„Е, вићи, вићидер ти њега, па баш дође! А ја већ мишљах, раскравио се тај и одродио се тамо у Загребу, па превариће нас опет. А, гле, он баш Србин Србаковић, па не превјери вјером. Е, па сједи, па ми пробесједи!“ Ја се још освртах по соби, ал он ме продрмуса: „Дедер, мајковићу, што ми се осврћеш, а још те не упитах ни како си ми?“ — „Ама добро сам ја, него вићу, да с вашим прозорима није добро. Ви овђе живите баш к'о прави пустињак: „сирак тужни међу вихорови!“ Па зар ти ваши Карловчани не могадоше бар да вам покрпе ову крљетку?“ — „А шта ћеш, синко, што ће ми је и оправљати сад, кад ми се ваља селити на Дубовац.“ (На Дубовцу су гробља карловачка.) „Него и шћели су једном моји Карловчани да ме преселе у нов парохијални дом, ама ја не шћедох. Овђе, у ове зидине уљегао сам ја још млад за пуне снаге, па ево ме ту видиш сиједа и сломљена старца, па ту ми некако и кости срасле. Прије 33 године овђе су мене Карловчани свечано унијели, па сад ја ни макац, док ме опет они сами не изнесу. Па ту је мени и мој свети отац Николаје: ту је мени с руке и црква моја српска. Ено ми је, видиш, уз пенџере, да ми се никад не миче с

с ока. Па одавле могу ја у њу и кад сам болан, а из даљег, богме, и здравом су далеки конаци. Па онда још да ти кажем: баш ту, гђе је сад ова кућа и та богомоља моја, баш ту је прије 110 година цар Јосиф II. сабљом заокружио и побо у земљу, па рекао: „Овђе Срби зидајте цркву своју српску!“ Е, па из тог круга заокруга царског мртва ће ме само изнијети.“

Тако, па још љепше, још слађе развезе ми он причати, и причаше ми пуних десет дана, да би га слушао гладан и жедан. Ал из сиромашног дома Беговићева још нико не изађе гладан и жедан, ни духом ни тијелом. Па тек једанаестог дана једва некако измигољих се ја славном гостољубљу његовом, ал морадох му обрећи, да ћу му о Тројицама доћ' у госте бар на мјесец дана. Ал не виђе он Тројица ових, нити ја њега виђех икад више, нит ће га икад ико виђети, до пред лицем божјим.

Истом што се ја обретох у Загребу, не прође неколико дана: ал процвиље тужна српска вила с Велебита и Петрове Горе, па расплака Српство свеколико и глас пуче доље до Зрмање, од Зрмање горе до Ловћена, од Ловћена тамо до Тимока, од Тимока бијелом Будиму, од Будима широм попријеко, гђе год Србаљ живи и србује. Писну вила, у срце запара: одбјеже нам Србин од од Србина — нема више Беговић Николе! Испуни се завјетна му жеља: из његова „царског заокруга“ — мртва су га Срби изнијели . . . .

* * *

Племе и кољено Беговића старином је из босанске Крајине. Покојни протопоп Никола причаше, да је прапорјекло босанских Беговића неђе од Црвене Јабуке у Старој Србији, ал ни он не знађаше, гђе је та Црвена Јабука. Давно је то било, ваљда још док је Краљевићу Марко орао друмове оне царске. Но за потоња два стољећа знаде се корјен и лоза Беговића. Наши Беговићи доћоше неђе од Кључа или Петровца босанског. Први дође праотац им

поп Дмитар Беговић. Он и његова задруга допадоше амо на Банску Крајину и развријежише се међу ријеком Суњом и Глином, па ту наплодише цијело данашње село *Беговиће.* Два брата Беговића из тог племена одврљише се чак у Дивосело код Госпића, па тамо на Лици заврготе ново огњиште кући Беговића. Би ће да их се расуло и око Плашкога и Валишсела, па и амо пут Гарешнице, гђе има ваздан неких села Беговаца и Беговача.

Праотац протопоп Николе Беговића, поп Дмитар Беговић, бјеше прави „дели-папаз“ — поп-јунак. Сабљу је носио и пушке кубуре за пас задијевао, а опасивао се снагом часног крста од три прста. Чим је дошао амо, поп Дмитар мораде из нова да бије бојеве љуте с Турцима и одољеваше им свагда. У једном таком боју код села Беговића он својом руком из славне своје кубуре „Лазарине“ уби и погуби пашу Исаг-пашу, те Беговићи очистише Турке са огњишта свога. Гроб Исаг-пашин у Беговићима и данас ено стоји у поп Дмитровом гају, који је сад својина мајора Паје Беговића. А исти мајор Пајо и данаске чува обадвије поп Дмитрове кубуре „Лазарине“, које се тако прозваше по пушкару мајстору своме. А кроз онај зелени гај Беговићев тече извор вода ладна крај гроба Исаг-пашина, те по том гробу прозва се онај извор: *Исаговац.* А покојни протопоп Никола спјевао је г. 1862. и у „Glasonoši“ печатао ову пјесмицу своју:

Исаговац.

Извор вода извирала,
А кроз камен провирила.
Кад је пијеш, бије ледом,
Кад одмакнеш слади медом.
Ко гођ хоће да упита:
Та је вода љековита
Тко се једном ту напије,
Мила пјесма у њ се слије.
А гђе си ми, гђе мој меде?
Ен' код гаја мог пранђеде.
Исаговац то је вода —
Сјајан спомен мога рода!

Кад удрише клети Турци
На Крајину као вуци,
Исаг-паша ту ти паде,
На гробу му гај је саде.
А чија га, чија — удри?
Дај де кажи, старче мудри:
То је била пушка итра —
Беговића попа Дмитра,
Исаговац од те згоде,
Име ти је красне воде.
И кад гођ се ту напијем,
Мним: ко пранђед да се бијем!

Том се извор-водом напајао и на тој лози јуначкој израсао је наш Србин од Србина, Никола Беговић. Али та лоза српска није родила само ова два заслужна Србина. Племе Беговића дало је овом царству пуно јуначких бораца и већ давно кућа Беговића одликована је особитом медаљом за храброст и заслуге. Та медаља царска прелази с кољена на кољено и њу смије носити само један, најзаслужнији Беговић. А Беговићи обилато рађаху њојзи достојних носилаца и последњи је понесе на јуначким својим прсима; мајор Пајо Беговић. А коме ли ћеш је ти предати поносита сиједа главо — „дотрајани војниче“, који немаш сина за замјене, нит већ имаш брата од заклетве? . . .

Но племе Беговића даде још више јуначких бораца царству небескоме. Оно даде српском Православљу читав низ узоритих свећеника, и мирских и монашких. Јунија 18. год. 1870. на српском народном сабору говораше протопоп Никола Беговић и дивно брањаше ствар манастира Комоговине, па рече: „У тој су цркви моји ђедови калуђеровали, испаштали се и служили своме народу у свака доба и у свима мукама његовим“. Па у тој цркви и у многим још црквама српским Беговићи служаху Богу и народу своме вјерно и јуначки. И часна хаљина свећеничка никад не изгибе и никад се не окаља у дому њихову. Па како њу часно понесе поп Дмитар, тако часно је изнесе и његов прапраунук, протопоп Никола Беговић.

Исто и ђед Николин поп *Ђурађ Беговић*, бјеше узорит свећеник, а син му, поп *Гајо Беговић*, у свему се одликовао као жесток Србин и особит „љубитељ књижевства“. Чим би се појавила која српска књига, он би је купио и ђецу своју њојзи учио. Поп Гајо (Гавро) Беговић, отац Николин бјеше ожењен врлом Српкињом *Катарином*, ћерком капетана *Пере* од племена *Јовановића* из Бовића Прве Банске Крајине. С њом је диван пород изродио: „двије шћери и четири сина“. Прво им се роди син *Јово*, који млађан премину у шеснаестој седамнаестој ли години. За Јовом се роди *Перо*, па Никола *Беговић*, а по том двије шћери, *Сара*

и *Стана*, па најзад најмлађи им брат *Пајо Беговић*. Од све браће данас живи још самосамац Пајо Беговић, умировљени ц. и кр. мајор, који је на свој честити дом прибио натпис: „*стан дотрајаног војника*“ — и ако он у свему још може да се повуче клипка са мном и са многим мојим вршњацима. Дуга му, низ рамена располућена брада и густа, неначета коса бијели се, истина, као снијег, ал образи му се црљене као јабука и здрав је к'о курјак, а окретан к'о срндаћ. Он живи у Г. Карловцу, ка' орао тица на сувој грани, и чува гробове своје браће: капетан Пере и протопоп Николе.

Никола Беговић родио се 1. децембра српског г. 1821. у селу Беговићима, које спадаше под парохију Цремушњак у Другој Банској Крајини. Тада је његов ђед био парох цремушњачки, те Никола би крштен трећег дана у цремушњачкој цркви св. Петра и Павла, а то је било и крсно име дома њихова.

Још за рана дјетинства, Никола је показао велику љубав за књигом, а још већу за род и народ свој. То је насљедио од оца, а још више од матере своје, која је у свему била узорна мајка и права Српкиња. Та добра душа оставила је силне трагове у души Николиној. У 177. бр. „Србобрана“ од год. 1886. он сам прича овако: Јесу мене утврдили у томе и моји старији. Мој ђед поп Ђурађ даровао ми је сребрен новац, кад је видио да сам ја учио „трисвету“. Сваки пут умивајући се ја сам ову молитвицу очитао побожно, баш као мој ђед и отац. Истина је жива, она стара српска ријеч: Што раде дјеца? Што виде од оца и матере“. А у својој књижици „Михаило Тадић“ овако прича: „Ма што му драго, вавијек сам држао, да је *боље поштење него живљење*, а учила ме је мати моја томе. На посртајући суновратице цијелога свог вијека, утврдио сам при себи за сваки случај ону моју познату: *Што не могу правицом, а ја ћу хитреницом*“.

Год. 1831. дође поп Гајо Беговић за пароха у Брђане, а сина Николу даде у њемачку основну школу у Костајници. Ту је Никола учио прва два разреда, па наставио

још двије године на Суњи. И тамо га је пратило будно око мајчино. На истом мјесту у „Србобрану“ он каже: „Ја сам као дијете долазећи из школе, из вароша, о божићу кући, онако шапутајући приповиједао матери својој, ево како сам ја видио попа без браде, ма зову га „пратор“ ... а мати моја слушајући то рекла би ми: „Мучи, мој синко, тај пратор тамо носи дјецу, немој ти ни гледати тога пратора. Знаш како но стрина Ката рече: „вратор те однио!“ Год. 1835—36. Никола учаше главну (средњу) школу у Петрињи, а 1837. ступи на богословску школу у Гор. Карловцу. По смрти владике пјесника, Лукијана Мушицког, настави богословску школу у Петрињи код српског учитеља и богослова Стеве Шкаре (1838—39. г.).

У то доба, 26. марта 1838. умрије му мати Катарина и би сарањена код старе цркве брђанске. Ову рану никад он не преболе. Све под дубоку старост до издисаја свога, сјећао се он добре мајке своје, благосиљао је, молио се Богу с покој душе њезине и његовао гроб њезин, као што мајка јединче своје његује, а за чувара њена гроба поставио свога најприснијег пријатеља, поп *Павла Пајића*, садањег пароха брђанског. У многим писмима, која је писао Пајићу и његову сину Родољубу он сваки час помиње: „Драги моји Павловићи! Спомените мајку моју молитвом, то те молим.“ И опет: „Једно само молим у братинске твоје љубави, па да и гроб моје мајке прекадите“. Па опет: „Ево ти се лијепо молим, дај прели свете кости моје мајке том приликом (о Ђурђицу). Дуг ћу јој мој ја одужити, ако жива глава остане“. О Ђурђицу је слава и збор цркве брђанске. Сваком том приликом, послије службе, поп Пајић је излазио с цијелим народом на гроб мајке Беговићеве, прекадио га, опојао и прелио вином. Па и данас гроб ове Срикиње народ поштује као сваку светињу. Год. 1888. по жељи сина јој Николе, пренешене су кости њезине у нову цркву брђанску и гроб [illegible] означен кратким натписом на жељезној плочи у зиду. Том приликом писаше он Пајићу: „Ала ме скупо стоје ови редци и ове ријечи моје с вама

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БИЈЕЉИНА

најмилији моји трудбеници око поновљенога тога гроба мога. Скупо ме стоје. Не замјерајте, разумјети само ви можете, драги моји Павловићи! Ни за каково благо овог свијета не бих допустио, да се кости њезине претресају; али је ту морало тако бити. Осјећам, силно осјећам, да сам боље учинио, те не пођох овога пута до вас. Ја бих заиста подлегао био потресу срца свога.“ Толика синовља љубав бјеше у њега чак у 69. години његовој! У истом писму он каже: „Гледаћу да утемељим спомен матери, а на корист цркве ту и свећеника, па да се чини њојзи за вазда помен задушни.“ Шћаше јој оставити задушну закладу, али ту жељу и у гроб однесе.

Год. 1840—41. Никола се учаше на Епископском Клирикалном Училишту у Плашком (на Лици) па ту завршн богословске науке, учитељски метод и све обреде православне цркве, те 15. апр. 1842. доби „Свидѣтелство Училищное“ са оцјеном: „Превосходно“, а владања „въ нравѣхъ“: „Первія Классы“. Тада он већ бјеше момче од мегдана и врло се поносаше својим именом: Беговић! А и бјеше личан момак од ока, па не само женско млађано, већ и мушко око старачко запињаше за њ. Једном, док бјеше још ђак у Плашком, уочи њега честити поп Марко Мађерчић, те ће га упитати: „Чеговић си (чији си) ти синко?“ Али он не разумио, шта га питаше, јер код његове се куће тако не пита, па одговори: „Нијесам ја, чико, Чеговић, већ сам ја Беговић!“

У Плашком га добра срећа намјерила на врлог Србина, владику Евгенија Јовановића, који га вољаше као сина и у свему га упућиваше и помагаше до самртног часа свог. С тога му је владика праштао и по који несташлук, а у њега бјеше тога изобиља. Једном приликом, док Беговић бјеше „клирик“ (богослов) у Плашком, дође владици Евгенију чувени поп Рацо Медаковић, који бјеше мало зрикав и уњкав, те га звахуу „Дрљо“. Пред ноћ владика прими поп Рацу и рече му, да дође сутра опет. Рацо оде, да мало повечера, па позва и Беговића. При вечери Беговић

се загледа у Рацу, па ока не скида, те ће овај упитати: „Хм, ранкане, што си се загледа у ме?“ — „Ама, ето стрикане, гледим ту твоју јуначку браду и косу, па мислим, дај ти мени, да ја то теби мало подстрижем — ала би красно изгледао! А тако да простиш, изгледаш баш смијешан.“ Рацо пристане, али да га остриже сутра рано. Но Рацо се обноћ предомисли, да се не да стрићи, док се не врати од владике. Јест, ал раном зором Беговић упаде с читавим алатом берберским и повика: „Добро јутро, стрикане, ајде сједи!“ Али Рацо се нећка: „Немој болан још сад, док не одем владици. Синоћ сам био код њега с пуном брадом и косом, па зар јутрос да му дођем острижен“. Ал Беговић не да ни данути, него му слади, како ће се то и самом владици допасти, те поче одсјецати с њега густо и обрасло прамење. За часак поп Рацо се уљудио, да га не познаш, те како је био громорна људескара, укочио се, па корача к'о паун, те право пред владику. Владика се загледну у њега и поче се крстити: „Бог с тобом, оче Рацо, јеси ли ти то?“ „Ја сам Ваше Високопреосвећенство“, — ушепртљи Рацо — него онај ме враг уловио и нагрдио.“ — „Који враг?“ — „Ма овај ту клирик Беговић.“ — „Море, знам ја, да је он објешењак, — рече владика — ал за то није он враг, већ је то мој ђак. А није те нагрдио, већ међу људе умјестио. Већ се ти пази, кад кући дођеш, хоће ли те попадија познати“. Од тог доба поп Рацо је вазда држао у реду своју бујну косу и браду. (Умро је пред десет година у Сјеничаку као парох и ово је чешће приповједао, а мени ово испричовједа поп Мојо Мајсторовић са Дуњака.)

Исти поп Мојо прича и ову згоду из ђаковања Беговићева у Плашком: Прохтјело се њему да се попне на врх вршка Клека. (Клек је највиши вис у Хрватској). Те што ће и куда ће сам, већ наговори и своје другове, Кузмана Котура, и Петра Драгишића, садањег протопопа у Рујевцу. Ови пристану. Уговоре, да ће кренути из Плашкога у први четвртак уранком и осванути под Клеком.

Углаве с гостионичаром Дмитром Крагуљем, званим „Папаном“, да их он вози, али под „гробном тајном“ — да владика не прочује. Од Плашког до Клека има се возити 5 сати. Ал они стигну у право доба и некако се изверу на врх Клека и ено их већ на оном највишем вршку преседластом, што изгледа као Мухамедов мост из џенема у џенет. Перо Драгишић не смједе ни наићи на ону стрмоглав, а Кузман Котур некако премости до половине јашући и пузајући. Али Никола Беговић срећно пређе ону превалију с краја на крај, и онамо и назад, те сва тројица сађоше с Клека здраво и весело — али подеране обуће и разлизана одијела. Папан их дочека под Клеком, те их добро нахрани и напоји. Беговић је онда био писар код владике Евгенија. Владика је тога дана неколико пута слао по Беговића, ал увијек доби одговор, да не знају гђе је. Рекоше му: „Ваљда негђе учи лекције“. Тадај су сви клирици били у конвикту, те владика у подне бане у конвикт. Али Беговића нема ни за обједом, па ни Котура ни Драгишића. Владика се врло забрину за своје ђаке, те онако брижан изађе пред вече да се шета кроз Плашки, па сврати у кућу Крагуљчеву. Јест, ал ни Дмитра нема, а жена му Стана не знађаше рећи, куд је нестао. „Овај је њих некуд одвезао“ — помисли владика, те се окрену Стани: „Кад Митар дође, рецидер му, нек одмах тркне до мене. Возиће ме у Карловац“. У неке и Дмитар дође, па одмах у двор владици. „Камо си возио Беговића, Драгишића и Котура?“ Дмитар замуца, а владика подвикну: „Море истину ми говори, јер ја знам већ гђе сте били“. Сад не бјеше друге, него Дмитар исприча све. Владика позове на одговорност сву тројицу, те се начини страшно љутит и полеће на Беговића: „То је твоје масло, враг те твој не однио! Зар да ми се стрмоглавиш с Клека, па да ја за те одговарам? Море, сад ћу ја теби дати Клека!“ На изману шаком к'о да ће га ћушити. Беговић узмаче натрашке, а владика за њим, те га шчепа за прса — ал на једаред се трже и хукну. Беговић је имао обичај, да задијева игле у посу-

вратак од капута, па како га владика дочепао, убо се на игле. Владика стаде пирити у прсте и рече: „Аја, у овога није дирати!“ Па на томе и прође сва љутња владичина. Ал за свег живота Беговићева, ко год је насрнуо на њега, морао је хукати: „Аја, у овога није дирати!“

По свршеном школовању Беговић је у Плашком оспособљен за учитеља и учитељевао је г. 1842. и 1843. на српској основној школи у Костајници. И у дубокој старости радо се он сјећао, како је већ онђе као млад учитељ, у 21. години својој, са школском Сричади прославио св. Саву. Прослављао га он још онда онако, како га данас прославља цијело Сриство, а како га донде није готово нико прослављао. Он и пок. Тоша Павловић бјеху први будилници и покретачи свечаних слава и прослава светосавских. У то доба написа он и прво своје књижевно дјело: „*Проскомидију*“, па том књигом дуго се служаху не мало све цркве на Банској Крајини. Та књига није штампана, него је он својеручно писао, али тако лијепо и вјештачки, да нема његова потписа, мислило би се да је штампана.

Тадај негђе он се и оженио врлом Сркињом, *Милком* ђевојком, ћерком царског поручика Јосифа Зеца и Павлије Зечеве из Кукурузара. За ђакона је рукоположен г. 1844. и додјељен своме оцу, поп Гаји. Свећеничком ризом одјенуо се он прије прописаног рока — по ванредној милости царској, а на молбу свога ђеда, поп Ђурђа. Прије пола стољећа, лицем на св. Саву г. 1845. Беговић је у Плашком рукоположен за презвитера. Тога дана одслужио је пред владиком Евгенијем прву литурђију и бесједио прву бесједу своју. Бесједио је баш о св. Сави Немањићу и богоданим својим бесједничким даром очарао слушаоце, к'о што их је и послије очаравао кроз пуних 50 година. Касније он често причаше: „Право да речем, ја онда ни сам не знађах, колико је био велик тај наш народни светитељ, јер није ми нико имао да каже. Али сам некако слутио и осјећао, како би требало да га славимо. И да не имађасмо светог Саве, чињаше ми се, да бисмо га морали створити“.

Пуну годину служио је Никола као ђакон код свога оца, поп Гаје, тада пароха вукошевачког. Ту му се год. 1845. у Брђанима роди јединица *Катарина*, која се послије удала у Панчево за трговца Николу Мандрина и родила му сина Ђорђа. Са очеве парохије, оде Никола свом ђеду, поп Ђурђу, у Цремушњак, а отуд оде на Јошавицу, најприје за капелана, по том за администратора парохије. Са Јошавице би изабран г. 1847. за пароха српске цркве св. Спиридона у Петриња.

Одатле, из Петриње, расцватио се његов живи и неуморни дух, одатле истом започиње благословени његов рад, крунисан патњом и прогонством. Тешки су оно дани били — у очи буре од 1848. Никола Беговић стајаше онда на Крајини к'о посред бурна мора, а страшни таласи одасвуд запљускиваху српски народ и његову цркву српску православну. Тада на Крајини закон бјеше сабља, њемштина кроз кости прожмала, а језовитски проповједници пироваху пир својих лаких побједа. Посред те помрчине искрсну на Крајини поп Никола Беговић и поносно диже главу своју и народа свога потиштеног. Он разагна мрак око себе и цркве своје, приљуби се свим срцем народу своме српском, сави га око себе, заштити га, упути га и научи га борби и одбрани — научи га правом србовању. На све ово постиже он беспримјерном својом искреношћу и некористољубљем, својим жарким родољубљем и неодољивом својом ријечи, која се лијепљаше за рањено срце народње као благи мелем. А како је он слатко умио да пријања за срце, ево ти бар једног свједока.

Војничка власт у Петриња једном осуди на вјешала неког Србина Граничара. Беговић је причестио осуђеника и спровео га до вјешала, па и не обзирући се на сабље и бајунете, ту на гробу несретникову, развезе он надгробну бесједу тако дирљиво, да је сав народ грцао и топио се у сузама. Кад Беговић заврши, повика из народа гуслар слијепац: „Слијеп сам се родио, браћо, и ево до данаске не зажалих, што сам слијеп. Али сад жалим, што немам

очњег вида, да видим тога служитеља божјег, што тако слатко бесједи. Благо вама, браћо моја, који га видите, и благо мајци, која га родила!“

Што но му рече на опијелу отац Амброзије Павловић: „К'о што се Мојсије појавио у Израиљу баш у данима најтежих искушења и провео свој народ кроз бурно море и дивљу пустињу — тако се и Беговић појавио у најцрњим часовима живота народњег, кад га је овај народ српски понајвише требао.“ — Појавио се он у том запуштеном винограду господњем баш онда, кад се онудијен витлала свака ала и врана — кад је понајвише срца требало, да се отвореним грудма стане на браник Срйства и Православља. Дошав у Петрињу Беговић је морао из корјена да треби коров и да бије бој на све четир стране. Народ бјеше осиромашен и заведен, а црква му и школа запуштена. На свима школама предавало се само њемачки. Православна Срнчад учаху и свој вјеронаук на њемачком језику, а православни Србин Граничар, под притиском сабље, мораде ићи у римску цркву на богомољу.

Онда (око г. 1845.—46.) најмлађи брат поп Николин, мајор Пајо Беговић, бјеше дјечак и учаше се на „математичкој“ (бригадној војничкој) школи у Петрињи. Било је онда тамо пуно Срнчади православне, а испит се вршио пред самим ђенералом Кемпеном. На испиту сва Срнчад морадоше да говоре све њемачки, па и сам вјеронаук православни. Једини Пајо Беговић не шћеде. Он изговори свој вјеронаук словенским језиком. Али ђенерал Кемпен скочи и разрогачи се на њ: „Зар ви, Беговићу, нијесте учили вјеронаук њемачки?“ — „Јесам, госп. ђенерале“, — одговори му Пајо — „али моја српска вјера није састављена на њемачком језику и за њемачки језик, па не може се њемачким језиком ни изразити“. Ђенерал очута, али њемачки језик владаше и даље — док му Никола Беговић не усједе на врат.

Чим дође у Петрињу, он подиже тужбу, запраши и потпраши на све стране, па истисну њемачки језик из ка-

тихизације — и од онда се на свим школама православни вјеронаук предавао само српски. За тим запе из петних жила, те изради код власти, да и сва она Српчад православна из свију њемачких школа морају долазити у српску школу на катихизацију (предавање вјеронауке). У исти мах он тешком муком извојшти, да православни Срби не смију више полазити римску цркву, но само своју српску православну. Па онда салети имућније Србе, те многим српским црквама на Крајини прискрби свете утвари, одежде и друге потребе, које им не достајаху, а тако се постара и за сиромашну школску Српчад. У исто вријеме помагаше народу савјетом и поуком у свакој прилици и оштро држаше на оку мјешовите бракове. У његовом домашају дјеца се нијесу смјела крштавати мимо закона, а богме некоје Србље и повраћао је он из римске вјере у православну. Због тога дизаху се против њега тужбе, истраге и пријетње, па најзад изби та борба и у новине. Морао је голорук одбијати два силна противника: богато римско свећенство и жељезну стегу њемштине, оличене у преставницима војничке власти крајишке. Ал он им је свима јуначки одољевао: и живом ријечи, и дјелом, и пером у новинама. Но најгрђе му се попе на душу ђенерал Кемпен. Ево шта прича сам Беговић:

„У Петрињи затекао сам ја саме Швабе. На челу њима био неки ђенерал-бригадир, звао се Кемпен од Фихтенштама. Ја не знао ништа од интрига и злонамјернијех тенденција швапскијех, као да сам онога часа од своје мајке рођен. У школи мојој нијесам учио ни јоте о политичкијем виговима, већ учио: *Бога бојати се и људи стидите се.* Ово сам ја учио. Па држао сам царску власт, боже мој, као светињу земаљску! Него доста касно пукло је и мени међу очима: „Није све злато што се жути“. Право су стари Срби пресудили! Прво и прво ожегох се ја пред овим Кемпеном због српскога „катихизиса“ у школама... Ја сам дакле одмах избацио овај њемачки језик из школе, а отпочео неодступно како ваља *сриски* преда

вати. Ђенерала је то грозно срдило: ма ја баш много тога не вермао, а одбијао сам и сва натурена посредовања чак и од неких људи из моје општине.“ (У књизи „Мих. Тадић“, стр. 9. и 10.)

С тим Кемпеном имао је он још грдна белаја. У истој књизи својој Беговић прича: „Тако бирала напа петрињска општина свога заступника за српски народни сабор (г. 1848.) Па богме истакли српски барјак на нашу цркву. Јад га знао, шта је то зазорно било ђенералу, и он готов да се помами, захтијеваше (па баш од мене!) да ја оборим тај барјак. Говораше ђенерал мени њемачки: „Препао сам се био, да је барјак знамење на ватру, ма не гори нигђе, тек видим, да је то нешто сумњивога код вас“. Ма никако ја не могао да се извиним, јер ја нијесам општина, немам власти за такове после итд. За неколико дана ето ти и на хрватској цркви богме заставе *српске* . . . На ипак мене је г. Кемпен бацио у црну књигу за толике „страшне нереде“. Е! па наравно, да су српски послови у нашој општини текли, како који данак у напредак, све јачи, све жилавији и свијетлога образа међу браћом Србима — па *Србима* богме!“

Исти Кемпен није га хтио чак ни признати за пароха. Беговић дође у Петриње 1847. год. а ни 1849. ђенерал-команда ни пошто не шћаше објавити његову инсталацију. Против њега се била сковала читава завјера. Сва његова писма отварана су на пошти, сваки час му чињене преметачине у кући и подметана му најгаднија сумњичења. И зло би он прошао, да га нње штитио сам патријарх Јосиф Рајачић. Но још већма га бранио честити владика Евгеније Јовановић. Он му је у свему био путевођ, учитељ и заштитник. Он га је упућивао и како ће се пред властима бранити.

Год. 1850. магистрат петрињски оптужи Беговића за „увриједу власти путем шпампе“. Владика Евгеније одмах својеручно писаше Беговићу и упути га тачно, како ће се бранити. Недјељу дана за тим, владика му опет пише:

„Читахомъ во „Славянском Юзѣ“ №. 30. 1850. яко по §. 41. Закона Аустриійскаго ѿ штампи, послѣ 6 мѣсеца никтоже долженъ дати ѿвѣта ѿ оном, еже писалъ йли творилъ. Сіе за ваше употребленіе“. Али „сіе“ не спасе Беговића од те биједе невидовне, него он допаде тамнице магистратске. А умио је владика Евгеније и лично да се испрси пред свјетовним властима у обрану Беговића, па једном писаше им он и овако: „У овом владичанству, славна господо, мало има свештеника, који као Беговић читају књиге. Он радо чита и хоће да му се све објасни. Али не да се он ни од кога ногама газити, па отуда те сузе“.

„*Прије гроб, него роб!*“ — то је била лозинка Беговић Николе, па с њоме он и у гроб леже.

Поп Симеун Теодоровић прича: Беговић бјеше код своје куће у Беговићима, кад му је ђед умро. Обичај је онда био, да се по смрти свећениковој узме смртовница (попис оставштине), а то су онда чинили аудитори (војни суци). Кад ће исаслани аудитор доћи да предузме смртовницу, Беговић бјеше отишао у Комоговину. Кад у вече дође кући, па нађе све испреметано и судски запечаћено, а он плану и пораскида печате. Због тога потпаде под судску истрагу и би осуђен на осам дана кућњег затвора. Тај затвор издржао је он г. 1849. као парох у Петрињи и то бјеше прво његово тамновање. Ал он је волио и тамновати у својој кући, него ли да по њој туђин барата, без његова знања. Није се дао жив у шаке никоме. Још мање је трпио неправду и неваљалство, ал и за то је испаштао. Исти поп Симеун прича: Беговић је још онда много писао у новине, па наравски шибао је у јавности сваку незакотиност и неуредност. Ја сам у јесен 1851. отишао из Петриње за пароха у Класнић. На један пут чујем, да је Никола Беговић затворен код магистрата у Петрињи. (То је оно поменуто тамновање за „увриједу власти“ магистратске.) Мене текну ово, те ја и његов зет, поп Стево Муждека, одемо да га посјетимо у затвору. Једва нас некако пустише к њему, ал да не смијемо собом ништа уни-

јети. Поздрависмо га и изјависмо му своје сажаљење, што страда као прави Србин, који само брани своје. Он ме на то погледа и упита: „А чим се ти бавиш на селу?“ — „На мојом службом и економијом“ — одговорих ја. А он ће опет: „А, болан, читаш ли ти што?“ — „Да богме, да читам“. „Е, право, право!“ рече он, па се окрете свом зету поп Стеви: „А читаш ли ти што гођ?“ — Овај слеже раменима: „Што бих чита'? Ето ти много читаш и пишеш, па вићу да много и патиш“. А он се тек насмија: „Е, па јес', зете псете и објешењаче, патим јес, ама знам и за што патим. Знам, да нијесам остао слијепац код очију!“

Тако је он умио свакоме у брк да кресне, па макар тај био до неба „висок“. Једном о Преображењу, на царев дан, слегло се у петрињску цркву силног народа и господштине. Сва господштина, обеју вјера, и грађанског и војног реда, дошла у пуној паради. Уз Беговића је служио службу и поп Симеун Теодоровић. За вријеме службе, Беговић уочи неког великог господина, па баш Србина православног, који никако не шћаше да се прекрсти. Вальда, што се бојао, да се иновјерској госпоштини не замјери својим крстом од три прста. Кад би у по службе, изиде Беговић на амвон и отпоче бесједу. Бесједио је о школском и домаћем васпитању, те позва родитеље да своју дјецу школују и васпитавају. Па заврши: „Али ми Срби не моремо се и опет веселити данашњем школском васпитању. Јер дапаске, ако којег школованог Србина срећа и послужи, те сретан буде и велик господин постане — онда је тај за Српство и Православље изгубљен. Онда се он срами свог лијепог имена српског и свог часног крста од три прста. Онда ти он дође у цркву, па ми стоји ту као дрвен ступац и чини се као да он није те твоје вјере и цркве син. А то је гријех и срамота, лијепа браћо моја и сестрице моје Српкињице! За то пазите и очи отварајте, како школујете и васпитавате ђечицу своју“. Послије службе Беговић намигну поп Симеуну: „Ајдемоте честитати царев дан нашем Србину ђенералу, Васи Кнежевићу. Знам, би ће му мило да ме

види!“ И одоше. Ђенерал мирно саслуша њихову честитку, па тек рече: „Господине Беговићу, ви сте мене данас у цркви увриједили, изобличили“. — „Ко? Зар ја?“ као чуђаше се Беговић. — „Јест, јест, баш ви“ — рече ђенерал — „сјетите се само завршетка ваше бесједе“. — „А, молим, екселенцио, јесам ли ја онђе рекао, да је то баш ђенерал Кнежевић? Но ако ви осјећате, господин ђенерале, да сте онакав жалосан Србин, а ви се поправите. У осталом вама је вазда широко поље да ме тужите вашем суду за сваку која не би имала мјеста“.

Е, па само да би му могао скресати у брк ову истину, он је дошао да му — „честита“! А у оно доба сабљашко, да се така горка истина сасне у очи крајишкоме царском ђенералу — шћаше се срдашце Краљевић Марка и три срца Мусе Арбанасе, што „на трећем љута гуја спава“!

Па опет! Како ли то јуначко срце Беговићево бјеше благо, кротко, милосрдно и понизно према сиротним и поништеним! Ал само таким срцем и успио је он, да пронесе славу имена Србинова и кроз народ, и кроз школу, и кроз цркву, и кроз управу државну. Није он учио високих школа. Само силним трудом и богоданим даром својим он је сазидао духовиту силу и моћ своју и њом изазивао поштовање и у самих противника. Као наочит, личан, поносит, а вазда пристојан и духовит млад свећеник, он је још тад био врло виђен у најотменијим кућама српским и несрпским. А умио је он и са сваком вјером разговарати: говорио је изврсно старословенски, руски, српски и њемачки. Њемачки је говорио љепше и правилније од сваког Швабе, јер Швабе се у говору дедаче. То све отворило му је сва врата и сва друштва у Петриња, а то је опет много помогло свестраном развитку духа његова.

Сад већ сиједи поп Павле Пајић бјеше онда ћосаво ђаче у Петриња. Ал још онда Беговић њега уочи и узе под своју руку, те од тад па до гроба осташе најприснији пријатељи и другови. Ту њих затече и устанички поклич од 1848. Ја бијах дјечак — прича поп Пајић — и сјећам се

оног дана, кад нико и не мишљаше на народни покрет. Једног дана на цркви св. Спиридона забрујаше сва звона, прангије припуцаше, а на звонику залепршаше тробојне заставе српске. За тили час плану сва Петриња и све живо слеже се око српске цркве. „Живили! Живили!“ орило се громогласно, а то се тицало Ђоке Вујатовића, и бившег начелника Пејаковића, ал у првом реду пароха Беговића, који је живо развио народну српску свијест, те приуготовио овај покрет народни. Римокатолици (садањи „Хрвати“) петрињски, претечени овом ненадном буктињом српске свијести, истом други дан извјесише на својој цркви народну заставу. Ал што би главно, бјеше оно прво вече. Градска музика, праћена силним народом обадвију вјера, свирала је: „Радо иде Србин у војнике“ и друге родољубиве пјесме српске, које је Беговић посијао у онај народ. А те српске пјесме пјевао је онда сав народ обадвију вјера и тада „српски попо“ Беговић бјеше врло омиљен и штован у народу римске вјере.

Али, на жалост, ова љубав и слога братињска не потраја. На крвавом разбојишту од 1848.—49. Срби извојштише обнову Српских Привилегија, стекоше опет свога патријара и војводу, задобише своје Српско Војводство и друге правице, којим су им онда очи замазиване. Та привидна „срећа“ узмути жуч у неке смутљиве господе петрињске, те почеше бушкарати по народу против „Влаха“ и „влашког попа“ Беговића. Тражили су ма каку закачальку, ма какав повод смутње, да раздраже неуки народ. Па и нађоше га — у крчми једној.

Неки Немичић имао је кућу тик уз цркву српску. Год. 1849. та се кућа јавно продавала и петрињски римци науме да је куне пошто по то, па да отворе у њој крчму, како би напркосили „Власима“ и „влашком попу“. Али Беговић то дочује, па одмах сазове одбор српске црквене опћине. Одбор одлучи, да се Немичићева кућа откупи за српску опћину. На дан цјенкалице (лицитације) одбор изашље попа Беговића, Ђоку Вујатовића и Павла Диздара,

да се цјенкају и да ћерају до 9.000 фор. Али на цјенкалици кућа пређе 9.000. Сад Беговић узе ствар на своју песницу, па се повуче са својим друговима и рече им: „Да гонимо, браћо, преко 10.000 фор., па макар ону хиљаду двије нас тројица доплатили — само да нам пакосници не подсједну праг црквени“. Ови пристану и кућа најзад остане на српској општини за 11.000 фор. Али кад требаше потписати записник, они смутљивци и њихови букачи повикаше: „Кај се то дела 'з нас? Зар Власи да купију нашу хижу? Тега не бу никај!“ На онако разјарени полете у магистрат и ђенерал-команду и дигну силну прашину. Ал узалуд им мука. Кућа остаде српској општини до данас.

Ал из тог се изроди грозна смутња у народу, па још већма порасте, кад Беговић у „Славјанском Југу“ ошину неку петрињску господу, која руше „братску славјанску слогу“. Бездушност се дотле размаха, да се тад око самог магистрата викало: „Власи ће нас повлашити!“ „Све Влахе треба побити!“ „Беговићу штрик за врат!“ Тим поводом Беговић се службено обрати магистрату, па једним великим писменом потанко разложи све смутње оних смутљиваца и објасни, за што Срби не могаху трпљети, да им иновјерац крчмом посједне цркву, те најзад предлагаше, да магистрат постави један грађански одбор безбједности, како би се опет у народу повратио мир и љубав. У томе акту Беговић каже и ово: „Је ли тај допис за оне, који га проузроковаше, тежак, те им није мило да се гријеси јавно каштигују, а оно, добро би било, да се гријеха окану . . . Господо! Славском рјечју, славским духом љубави и братинства говори Вами Ваш једноплемени брат, искрен Славјан. Та ја сам, господо, онај исти, који пред кратким временом бих љубимац Ваш!... Па данас зар, у овај одсудни час, ће се наше народно биће и стечена слобода рјешава, да ми поцјепани један другом смрћу пријетимо! Као да нас наши душмани нијесу доста ослабили?! Господо и браћо! Не замјерите ми, што гладан тражим оно, што други сит не осјећа. Пружите ми дакле руку, да Вам

дадем срце, крв и душу братинства, да у слози једну судбу нашу дијелимо. Не слушајте, браћо римокатолици, наше опће злотворе . . . Ја сам чист од сваке предрасуде . . . У мени је дух правога Славјана, који не пита за вјеро-закон, но за поштено срце. Ко овако не мисли и не дјела — тај је мрачњак!“

Па који др. Антун Старчевић, који ли бискуп Штросмајер, може да се похвали оваким ријечима, оваким братским и хришћанским срцем?! А ето „влашки поп“ Никола још прије 46 година не разликоваше браћу по вјери, већ тако братињески збораше он истој оној браћи, која данас пљују на његов гроб и подмећу му своја властита недјела — називљу га „сијачем раздора“! Ал Беговићу не суде већ судије земаљске. А онај највиши судија видио је добро и зна, да је Беговић сијао само славу имена господњег и славу имена Србинова. Док Беговић не уздрма Крајином, амошњи Срби и сами се називаху „Власима“, само да их браћа пусте с миром. Али Беговић зареди од господске палаче до последње колибице, па утамани ту губу „влашку“ и постави достојање српског имена. Ту бесмртну заслугу признају му данас и злотвори, кад кажу: „Беговић је створио Српство у Хрватској!“ Али народе само Бог ствара, па ни Беговић није Србље створио, но само их пренуо иза сна оног „влашког“ и „шокачког“ — освијестио их и умио их Српском Мисли.

Али баш то је негђе и бољело! Па кад не могоше да га савију, покушаше да га скрше и обешчасте.

У оно доба (од 1847. до 1854.) четоваше на Крајини знаменити хајдук Миле — Михаило Тадић — који се слави у пјесми народној. Беговић је касније дивно описао тога Србина својом књижицом: „Михаило Тадић“. Миле се одметнуо гори у хајдуке из невоље витешке — из освете. Иначе страшни хајдук Миле бјеше племенит и поштен човјек. Он је сиротињу помагао и бранио, а таманио је само гуликоже народње и своје крвопије. Два три пут су га и ухватили и у тамницу бацили, ал он им и из вајдубље тамнице утече. То добро дође смутљивцима Кемпе-

новим, те обиједише многе угледне Србе, особито свећенике, да они помажу хајдучију и да јатакују Мили Тадићу, а Мила биједише, да је најмљен из Црне Горе и потплаћен „руским рубљама“, да дигне на Крајини устанак против царске власти. Многи Срби тад страдаше на правди бога. А страдало би их и више, да не бјеше честитог бана Јелачића и брата му грофа Ђуре Јелачића. Они знађаху, да је то све лаж, па и о самом Тадићу мишљаху они поштено, те не дадоше, да смутљивци до краја ишћерају над Србима своје бјеснило. Ево шта прича сам Беговић у истој књизи: „Једног дана продобрио се ђенерал (Кемпен) према мени, те захтијеваше, да ја пођем барем по један дан у тамницу, а ради науке хришћанске. Ја, наравно, узимао сам то као дјело добро и спасоносно, и богме пристанем, али награду или каково признање труда не захтијевах нити примах што од кога . . . Ништа не примах, бога ми! Елем, збиља, одредим ја сваке суботе поћи у тамницу, па редом обршивах све затворе. И тако ти ја дођох и до гласовитог тића — Миле Тадића. (Миле онда бјеше у тамници петрињској.) Али „тужан Раде не зна о чем Турци раде“. Не знао ја, да ђенерал мене има на свом огавном ништаку: наручивао је да ме пазе као врази душу крштењу, а зле слуге лоша господара брзи били на моју штету извјештавати свога госу . . . . Најпослије грозна сумња свалила се на мене: ево да ја помажем оптуженике у тамници . . . . њима правим тужбе . . . учим их бранити се пред судом . . . И ђаво нек то разумије!“ А поврх свега обиједише га, да је писао тужбу Мили Тадићу и да је то све чинио по наредби из Русије и Црне Горе. А на истом мјесту он сам вели: „У то доба ја, а други још мање, не знађасмо, ни кико ли Рус или Црногорац изгледаше. Ма, бога ми! ово је жива истина!“

Те повуци, потегни, једва се он некако извуче из те напасти. А да му се ишта могаше доказати, богме, цјепнуло би му неколико година тешке робије, као просту разбојничку — па због, мантијо, и због образу! Но, хвала

Богу оном српском, не упали им Него, јест и то истина, да је Беговић врло волио злосрећног Мила, као Србина јунака, а јест и Миле њега још већма волио и штовао. Тај страшни хајдук Миле стајао би пред млађаним поп Николом као свијећа и покоравао би му се као јањешце. Ал, богме, да не бјеше у Миле тога „страха господњег“ данас мајор Пајо Беговић не би носио на раменима ону русу главу своју. Јер хајдук Миле бјеше једном ухватио бусију на путу у Доклић и чекаше некога свог крвопију, официра крајишког, који је онудијен стражарио. Но случајно овог пута Пајо Беговић замјени тог официра на стражи и пође крстарити по шуми. Момци Милини, чим спазише стражу и официра, наперише пушке, па таман они да опале, ал Миле повика: „Стој! Оно је поштен Србин. Оно је брат поп Николин. Пустите га!“ Момци се повуку и пропусте стражу, а Миле за њима само довикну: *„Пајо, Пајо! Не иди више за другога на стражу!“*

Е, па тако је поп Никола умио да кроти и горске лавове, а није могао да укроти нељуде. Па опет, крај свих ових препона, и крај тешке своје службе свећеничке и учитељске, он је још и књиге писао и у новине дописивао. Још од 1849. писао је он у „Славјанском Југу“ и „Српском дневнику“ а касније и у загрепском „Nevenu“. Год. 1852. написа он и штампа другу своју књигу: „Библијска повѣстница старога и новога завѣта и Апостолска дѣла са описаньемъ Палестіне“, а намијени је „Благонадеждной младежи сербской“ оваким поштеним ријечима: „Но особито пак пазите и дружите се са вашим сусједом као с братом од једног племена и језика. Дјечице моја, сваки онај, који говори овим језиком као ја с вами, ваш је брат по *роду, језику и имену*. Земље и градови добивају своје међе од владатеља и случајни догађаја; али народ остаје све једнако онај исти и носи од *језика* име своје народно. Што се вјероисповједи тиче, немојте, дјечице драга, тровати млађано срце ваше са мржњом . . . јер је Бог и Његов рад сама љубов“. Док он ту књигу не написа, Српчад су

морала учити њемачку библиску повјесницу. „Од тада — вели поп Пајић — нијесмо више морали учити у њемецким школама „Biblische Geschichte“, но Беговићеву повјесницу“. Та књига одмах је сва разграбљена, па доживље и друго издање, а толико се допала, да се говоркало: „Ма, ђе би он тако што написао! То је писао владика Евгеније, па њему потурио“. Ал владика Евгеније није њему ништа потурио ни помагао, него се и сам изненадио књизи тој и дивно је похвалио својеручним писмом. Већ год. 1853. написа Беговић трећу књигу своју: „*Ручна катихетика*“, но њу је штампао тек послије 10 година у Г. Карловцу. Ни таке књиге дотле не бјеше нигђе на српском народном језику. Том књигом он први даде правац и прави начин, како треба Српчади предавати вјеронаук српски, па у томе га ни до сад нико не достиже. Касније (1853.) преведе он с руског у „Nevenu“ дивни Гогольев роман „*Тарас Бульба*“, а одштампа га и посебно.

„Ручну катихетику“ допуни он касније (1860. на Перни) петом сличном књигом: „*Српске катихезе*“. Обадвије те књиге скроз, кроз сваки редак, прожмане су најљепшим примјерима из српске повјеснице, па српским народним пјесмама, пословицама, изрекама и мудрим поукама у причи сликовитој. А вазда он учаше своју Српчад сликом и причом, те говораше: „Прича је као орах: ваља ти се промучити док дођеш до језгре, али кад језгру загризеш — ондак ти је слатко“. Па ево бар једне таке језгрице из „Ручне катихетике“ његове: „Да дође данас човјек из Србије к нама, а ми га не познамо, него он сам каже, да му је име Душан Немањић: би ли могли тога човјека звати којим другим именом? Дакле, народ сваки је дао себи — што? Да ти ухватиш младу шеву, пак да ју код куће одраниш, би ли ти могао послије, кад би она већ велика нарасла, назвати је вребцом? . . . . Е, добро, дјецо, али пазите још нешто да ми кажете: Ми говоримо онаким истим језиком, каковим говори народ по Србији једној и другој; они се за то зову Срби, а како се ми зовемо?

Шта смо мало прије рекли за шеву? Али, дјецо, има људи, који су рођени гђе и ми, и говоре и пишу језиком којим и ми, него само нијесу закона нашега — јесу ли они Срби? . . . Останимо код шеве. Је ли шева твоја за то престала бити шева, што је она у твојој лијепој гајбици? Колико дакле вјера има у српском народу? Три: православна, римокатоличка и мухамеданска.“ А у „Српским катихезима“ вели: Узраслој дјеци кажем живот цара Давида — — одмах додам кратак живот српског цар Душана и св. Саве, објасним сва погрдна имена, која туђинци нашем народу намећу . . . Нагласим, како су Срби паметни па сваком дају име његово: „*Нит усара, над Мађара — нити брата над Хрвата!*“ — — За примјер дајем Српкињу св. Петку. Покажем значење матере и њену љубав према дјеци: „Бога моли Карађорђевица“ (и т. д.). О Цвијетима ослобођење Србије под Милошем . . .“ и т. д. Па онда каже: „Рећи ће можда каков превијанац: па то ли ми спада на вјеронауку? Богме спада! . . . Јест наша црквена управа натуцана на калуп руски ex officio; али је само изостао за нас и *министар* просвјете и благочести у Бечу у српском и православном духу — то упамтите! . . . Српски народ морамо ми од ране младости учити да само сам не баца себе у туђинске вигове, да не заиште нож, којим ће сам себе заклати!“

А ево како је он тупио те туђинске „из потаје ноже“: Био јаван испит. Ту силни гости, испитна комисија, сав учитељски збор, па приде и школски управник — римски гвардијан. А онда се Беговићу много трунило, да „ћера политику“ у школи. Еле, кад дође ред на српску вјеронауку, Беговић изазва једног ђака: „Дедер ти мени Јово Јерићу, реци, каква је српска тробојница?“ Сва славна комисија подскочи на столицама, а Јово Јерић откреса: „Црвено — плаво — бијело!“ — „Добро, Јовице. Сад ти мени реци, шта Србину значи она црвена боја у тробојници његовој?“ — „Значи вјеру у једнога, истинога, тројичнога Бога“. — „А шта Србину значи плава боја у тробојници

његовој?“ — „Значи љубав према сваком човјеку и ближњему нашем“. — „А шта значи, Јово, бијела боја у тробојници Србиновој?“ — „Значи надежду у вјечни живот, када ће Бог наградити праведнике, а казнити нераскајане грјешнике“. — „Добро си упамтио, Јоцане мој, па сједи! Ето тако ја и ти учимо вјеронауку, а ево твој гвардијан вели, да ми „ћерамо политику“ неку“. (А мене су опет овако учили: црљено значи *крв*, плаво *вјеру* у небески живот, бијело *слободу*. На тако се српска тробојка чита: *крв за вјеру и слободу*.) Тако је Беговић предавао и у Петрињи и на Перни и у Карловцу, па не само на српској школи, него и по свима њемачким, па кадетима, солдатима и џандарама, па боним у боницама и сужњим по тамницама. На и од самих крајишких власти добијаше он писмене похвалнице за тај рад. Ал и уз те похвале, Беговић проживље у Петрињи најцрње дане своје. Ђенерал Кемпен оде из Петриње, али доби висок положај у Бечу. Државна полиција и џандари допало шака Кемпеновијех. На сад се тек разобадаше петрињски Кемценовци, а најжустрије се ражџилита неки римски поп Горенц.

Неђе г. 1854. хајдук Миле опет смаче ланце и утече из тамнице. Кемпеновци најме нека три ислужена солдата, који се подухвате, да смакну Мила мучки. Они се преобуку као неки хајдуци, не би ли се како ушуњали у Милину чету. Но успут ови „јунаци“ опљачкају мирне тежаке и пролију невину крв, те допану петрињске тамнице и војни суд сву тројицу осуди на смрт. У очи њихова погубљења Беговић се бавио службом у Жуњцима. Поп Горенц улучи згоду, ушуња се у тамницу и салети осуђенике, да преврну вјером, па ће им се живот опростити. Један од њих збиља и пљуну на крст од три прста. Ал ни папа му не помаже. Сва тројица су већ сутрадан постријељани. Но поп Горенцу и не бјеше до „влашких глава“, но до своје славе и — препоруке. Сад он по загрепским листовима удари у велико звоно, како је превео „Влахе“ у „јединоспасавајућу“ вјеру, па у једно изгрди српску цркву,

назваје „шизматичком“ и „јеретичком“, а још мање поштеди „влашког попа“ Беговића. Но Беговић му одмах жестоко одшали шалу, па баш у „Katoličkom listu“ загребском. Но сад поп Горенц и његови адвокати потегну Беговића на суд за „увриједу части“, па још му подметаху и „блудничка недјела“ нека. Двоје се шћело: да се Беговић морално уништи и да му се отрује његов срећни брачни живот. Ал не угонеташе! Суд нађе само неку личну увриједу и осуди Беговића: или да опозове „увриједу“ или да тамнује. Беговић не опозва, него солдачки одлежа неких 6 недјела у крајишком „штокхаузу“. (1855. ил 1856. г.)

На то бјеше треће његово тамновање у Петриња. Ал сад му се истом наврзоше Кемпеновци и Горенци. И не пустише га с миром, док ђенерал-команда није најодлучније затражила, да се поп Никола Беговић једном за свагда проћера из цијеле Крајине. Његов добротвор владика Евгеније бјеше већ умро (1854.) и тада управљаше горњокарловачким владичанством сам патријарх Рајачић. Највиша крајишка власт у Бечу оштро навали на Рајачића, да се Беговић више ни пошто не смије задржати нигђе на Крајини. Једва некако Рајачић испослова, те се Беговићев прогон ублажи за толико: што се маче из Петриње и склони се под Петрову Гору — на Перну.

Беговићево доба у повјести петрињске општине чини најзлатније и најсрпске доба њено. Он затече тамо сам парлог и мртвило. Општина заспала, школа пошвабљена, кућа одрођена. Мјешовити бракови цвјетаху бујно, а српска крсна свијећа и божитња чесница спала на спрдњу. Иновјерка мајка у српској кући лужи и пере рубине на српски божић, а Српчад облијећу „Кристбаум“ папиштански. Али дође им човјек Србин, пун пунцат оне богодане силе, што чудно умије да препорађа и да оплемењује обамрле духове. Дође им Никола Беговић, те за 9 година службовања свог очисти он и расвијетли и српску општину и цркву, и школу и кућу, па нов живот здравог Срйства и чистог Православља замириса у Петриња и подалеко наоколо. Па подиже он и

имовно стање опћине своје: прискрби јој куће, земље, винограде и обезбиједи бољи живот свом насљеднику свећенику и учитељу. Он још подстаче имућније Србе, да завјештавају свој иметак опћини српској. Задужбине Ника Јелића и Кате Поповићке богати су споменици тога родољубивог рада Беговићевог.

Лицем на Дмитров дан г. 1856. Беговић допаде на своју „златну Перну“, коју до гроба не заборави. Међ оном јуначком Србадијом на Перни Беговић дану душом и разви нов, још обилатији, још србастији рад. Опет се обистини она владичина: „Аја, у овога није дирати!“ На онај петрињски тук — дође његов перњански лук. Још се није луцки ни смјестио, а већ се по Петровој Гори заори његова нова пјесма:

„Ускликнимо с љубави
Светитељу Сави — —
Мила наша Банијо,
Лико и Крбаво,
Са свих страна сви Срби,
С мора и Дунава!
Да нам цвјета, олтар, вјера,
Српско име, слава стара!

Ова пјесма у брзо је освојила сву Крајину и Лику и до скоро је њу пјевало и старо и младо. Још г. 1856. писаше он поп Пајићу: „А за дар ево ти пјесме нове за св. Саву. Тако научи дјецу. Пошаљите једну и куму Илији.... Моја дјеца већ је цвркућу, па ће оживљети Петрова Гора. А запушћена је до големе туге!“ А у другом писму пише: „Него ти знаш, да за мене нема биједе ниђе. Гоните ме, а ја сам пјевао; славите ме, а ја се смијао. Грци мудри имадоше два човјека: један се смијао, а други плакао. Србин је бољи човјек: он пјева своје — јао!“

На Перни Беговић затече честит народ, ал пуку сиротињу. Одмах он приону, расписа писма на све стране, салети имућније Србе из других мјеста, те прискрби својој сиромашној цркви и кандила, и путире, и иконе, и књиге, и заставе и све, што је потребовала, па и школској дјеци набави књиге и учила. Требаше ту велике муке и понижења, ал он се и понижавао, да би узвисио своју цркву

*

и народ свој. А и без тога бјеше онда Србину свећенику и сувише понижења и јада. Онда је било к'о ништа, стрпати „влашког попа" у просту бувару граничареку и потрзати га на суд под бајунетима џандарским. Па на то још надошла и крајња сиротиња. Како је онда биједно било стање овамошњих Срба свећеника, свједочи један конзисторијални акт од 1856., којим се српским протопопима чини к'о нека „побољшица": даје им се „единъ ваганъ пшенице"! Па опет Беговић не даде ни трун да падне на његову свећеничку хаљину и српски му образ. По сред ове народне сиротиње и солдачке стеге, ходио је он вазда поносито к'о какав владалац, те га се и саме крајишке власти бојаху. Једном на Перни у сред зиме захтјеваше он од регименте, да му солдати у дворишту ископају бунар. Земља смрзнута као кост, па будак одскаче у чело. Ал Беговић не попушта. Он хоће бунар, па није прошло ни осам дана, а бунар је био готов.

На Перни особиту бригу посвети он школској Српчади. Њих је купио око себе као пилиће, па какотао и ракољио се с њима по вас дуге дане. А и јест био богодан учитељ. Ево како нам га к'о учитеља описа врсни учитељ Н. Шумоња: „Кажу да се прави пјесник само рађа. И прави се учитељ само рађа . . . Један од ријетких таквих учитеља био је прото Беговић . . . Весела срца, отворена духа, оштроуман, марљив, увијек расположен, према сваком љубазан и мио, рођен у народу и проникнут духом народним скроз и скроз, родољубив, одушевљен до смрти за све што је лијепо и племенито — имао је сва својства добра учитеља. И по спољашности . . . био је срећан од нарави: симпатичан, прави тип идејалног српског свештеника, живахна, проницава ока, угодна гласа, а држања и кретања мирна, достојанствена . . . Али за то и јест имао на ученике своје такова утјецаја, као мало ко, и ко је само један семестар био његов ђак, није га никада више заборавио, нити се могао отети његовом великом утјецају . . . У утјецању на омладину, у давању правца њеном осјећању — био је он

ненадмашив. За то и јест с пуним правом један млади говорник (Буде Будисављевић) на његову гробу довикнуо: „Свети Саво није имао достојнијег ученика од тебе, дични прото Беговићу!“

И ако је Беговић писао дивне књиге, како треба Србчад обучавати, опет се он није слијепо држао књиге. Он је тренутно из главе стварао своју „методику“ (начин учитељевања). Није он улазио у школу ка' ступтен облак. Кад он уђе у школу, сва се дјеца слете око њега и љубе му руке и хаљине сама од себе. Па деси л' му се при руци какав мали Богдан, он ће га ословити: „У Богдана девет винограда.“ А је л то каква Милчица Миличица, а он ће: „У Милице дуге трепавице, обрвице с мора пијавице!“ А прије л му Србче из господске куће, која много шваичари, а он ће га благо потапшати: „Соктер, босоктер, кад ћемо на Косово?“ Ил ако му које заноси на кекавски, а он му се подсмјене: „А је л' Петар кај је рекал Павел?“ На онда свако помилује и пружи им по коју понуду, кад год му то допусти сиротиња његова. На тек онда сједне и предаје: „Би ли ти, соколе, знао рећи, гђе то Србин у својим пјесмама има, што нама овђе Јеванђеље казује?“ Или: „Сјећаш ли се ти чега сличног из српске повјеснице, на што те ова библиска прича подсјећа? Како то тебе мајчица твоја код куће пјесмицом учи?“ Ил овако: „Како би то Србин кратком пословицом својом казао, што смо ми овђе сад научили?“ На онда ти се оспе смиље и ковиље из српске повјеснице и народњег живота српског, па ту ти је царе Лазо, па Обилић, па Марко, па Душан, па Кастриотић, па царица Милица, па мајка Јевросима, па св. Петка Србкиња, па Косово. па Таково, на Грахово, на пјесме и пословице народне српске, па на свршетку часа цијела школа с њим запоје: „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави“, „Радо иде Србин у војнике“, Заставе се наше вију“, „Дрина водо ладна, разбацуј свој ток, сад је српска слава обновила скок!“ А у новије доба још: „Онамо, 'намо, за брда она!“ и „Весела је Србадија!“

Тако се завршивало свако предавање Беговићево, па ондак: чик ти га, да потурчиш тако Српче ђаче! Једном на испиту ђаче прича о вајкадашњем неком „Прекрасном Јосифу“, сину Израиљеву. Прича оно, прича, а сва славна комисија наперила уши, па слуша „помно“. На једаред га Беговић прекине: „Стани, чедо моје! Је ли тај Јосиф био Србин?“ Српче стане, мисли, малко сумња, па тек одвали: „Прекрасни Јосиф је био Србин!“ Оно ко мисли да „Прекрасни Јосиф“ и не може бит' прекрасан, ако није — Србин! Ил, на прилику, дошао школски надзорник да прокрстари Беговићеву вјеронауку. Беговић онако с реда прозове једно ђаче: „ Реци нам, Милутине, гђе оно лежи манастир Раваница?“ — „Раваница лежи у српском Сријему.“ — „А који светитељ почива онђе?“ — „Свети мученик косовски, кнез Лазар, цар српски.“ — „Па причај овом господину, шта знаш о томе светом мученику.“ Сад Миле развезе сву повјест Косова и пропасти царства српског. „Ал, молим, часни г. Беговићу, — замуца г. надзорник — ја бих хтио да чујем што из вјеронауке.“ — „Па то је наша вјеронаука“ — отповрну Беговић — „Па кажидер нам ти Стевице, ко је саградио манастир Студеницу у земљи Србији?“ — „Свети Симеун Мироточиви, Стеван Немања, отац св. Саве.“ — „Па кажи нам, шта знаш о њему?“ — Сад Стевица исповрти славну повјест дома Немањина, а г. надзиратељ цепти и зелени. Он цепти, да, ал неука педагошка — ликује! Ликује, јер све што Беговићев ђак требаше да зна из вјеронауке, то је он дивно знао на изуст, ал приде знао је он још — и ово своје *сриско*.

Кад је он дошао на Перну, завршила се жестока научна борба славних Србаља: Милоша Светића, Вука Караџића и Ђуре Даничића. Беговић је будно пратио ту знамениту борбу, па да би је могао јасно насликати и горштачкој дјечици граничарској — ево како је чинио. Имао је он, хвала Богу, пуно препуно двориште свакојаке живади. Запатио он и поткљукао, па хоћеш ли кокошију гаћастијех ил капурастијех, хоћеш ли пијеваца расплодаца ил копуна

ушкопљеника, хоћеш ли ћурана, пурана, гусака и патака — бирај само! А он имао ту и нека два кочоперна пијевца, што но се, као пијевци, ваздан по дворишту гањали и черупали. Омањи био у боју кочопернији, па оног већег вавијек поштено очерупао. А ту се случајно десила и нека стара пијевчина пребјесне ноге. На сад Беговић исприча дјеци сву ону борбу научну, па онда их изведе на двориште и покаже: „Ево видиш овог вижљивог пијевца, што побјеђује — ово ти је Ђуро Даничић. А видиш оног већег черупавог, што сустаје и бјежи — оно ти је Милош Светић. А видиш онога хромога маторка у прикрајку, што само сејири и брке суче — оно ти је Караџићу Вуче. (Вук је заиста био хром.) Па ту ти је он уплео још и подобије славног Лукијана Мушицког, па Страхинић бана, Орловић Павла, Косаре ћевојке и већ тако.

Така је била Беговићева педагогија (наука о школској настави). А том педагогијом својом створио је он највећег данашњег српског педагога, дра Војислава Бакића, ректора Велике Школе београдске, и првог нашег класичара, Јову Туромана, професора исте школе, па професора Влад. Здјелара, Ђуру Рокнића и многе друге. Бакић онда бјеше сирото ћаче Беговићево на Перни. Он га узе у заштиту и осови га на своје ноге, он му покрчи и показа пут данашњој му висини. Од милоште Беговић назва Бакића „Вуком“, а Вук њега називље „кумом и добротвором“ својим и показа му се захвалан сваком могућом згодом. Но из Беговићеве школе изађе још мноштво врсних Србаља, који данас заузимљу одлична мјеста било као чиновници, официри и трговци, било као свећеници и учитељи. А хоћеш ли баш да знаш, каки су то кршни Срби: ено ти погледај *Владимира Матијевића* у Загребу. Оно ти је ћаче Беговићево. Па код све потоње школе туђинске, и код свег данашњег богатства његовог, он оста сав од пете до перчина — ћаче Беговићево! И ни један тај Србин не пђаше доћи у Карловац, а да не сврати учитељу своме, протопоп Николи Беговићу. А ови озбиљни и већ просиједи људи гологлави

прилажаху његовој руци и ни пошто не шћаху сјести, док их он не би принудио. Кад се посаде, а он пун поноса стане пред њих, па их представља: „Ово су моји ђаци. Видиш, овај златнојакић бјеше ми на Перни ев' оволишни, а овог сам газда Владимира у Карловцу учио, на гле колики су ми то сад Срби!“ Па сваког потапше, а бркати „ђаци“ све се топе и чело им се блиста од поноса неког.

Но још већу пажњу посвети он богословским друговима својим. Ево како писаше он Пајићу године 1859. са Перне: „Жеље, мој Пајо, жеље чине човјека сретна и несретна. Лијепа је наука твога светог имењака: „одрицати се себе самог“. Богатства овог свијета саблажњавају људе... И само божје дрвце расте неко управно као свијећа, а неко укривно. А како би то друкчије било код људи!“ А кроз даља писма говори: „Све изгледа, као да је непријатељима нашим пошло за руком огадити нам наше светиње, за које су наши ђедови живот полагали, а ми се стидимо сносити своје убого живљење, на које смо лукаво шћерани, да само издамо сами аманет свој . . . Мој Пајо, све гужве не знају што огрлица трпи. У сваком сталежу има биједе и невоље. Ми ако слабо уживљење имамо, барем гђе паднемо једном, одатле нас не креће на пречац . . . па ако умијемо и Бог благослови, опет крушца једемо, а други богме ни то нема. Оваким сравњивањем ја разблажујем тешку тугу нашу.“ — „Ма уз воду се не да пливати. Ја желим, да свештеник поштено заслужи свој хљеб, а не да буде паша на велике миљке и тимаре. Овако ко не мисли, он је протува и бич по Србина . . . Велиш ти: „да се свештеник учини независан од народа“ . . . Па је ли то дух демократичког устава, којим се наша црква одликује и бори се тајно против аристократичког угњетавања? . . . Боже, опрости свима, који не знаду што би ради и не познају још свога народа.“ — „Јадиковањем више се свијет не вара, него треба знати, да смо ту да народу најприје послужимо оним како смо обрекли . . . Одчатати неколико молитвица као ни себи ни своме, скупо је по народ и за најмањи бир данас, кад смо се спремили

школом, да народу можемо више рећи од „помози Боже!“ — „Скрој план себи и за себе и за народ. Много има код нас поправљати . . . Грло, трбу и бисаге нека нам буду у другом реду, а благо народа на првом!“ А касније му пише: „Драго ми је, да си ти познао истину мојије ријечи: да „с народом говорити треба“ . . . Говорити само по књизи с народом не треба, него по срцу . . . Ено ти Еванђеља, па онако треба говорити: кратко, јасно, убједљиво. Народу ваља његове ране завијати, њега тјешити, с њим управ плакати на „рјеках вавилонских“ . . . Реци опћини Јасеновачкој, нек набаве за дјецу историју српску и српску граматику ил Београда . . . То је врло важно . . . а зуцања шточија нек иду у вјетар.“ На опет: „Дјечицу своју поучавај ваљано у кући, нека се уче парохијани од твоје дјеце чистоћи тијела и душе, стиду и страху божјем, умјерености свестраној. *Из твоје куће нека се засвједочавају твоје проповједи.* Твоја ваљаност, штедња и господарство нека буде на углед простом народу. Управ је наш породични живот школа наша и нашега народа. Тако не може рећи римски свештеник! Ми смо међ народом „оци“, а они су „госпони“ . . . Христос је видио, да у синагоги владају фарисеји, те је изашао на море и у села, да поучава. Промозгај ти добро Еванђеља што их читаш свијету . . . Ти си позван и смјештен у крило непокварена народа, да чуда твориш . . . Не треба ту ни велике науке, него просте, поштене српске свијести и воље, Не тражи само никада своје личне славе ни користи, јер што је год живље будеш тражио, она ће од тебе већма бјежати, ако ли је не будеш тражио, она ће ти сама у крило падати.“

Така је била богословија Беговићева. На таком богословијом одгаји он читаво коло старијих и млађих узор Срба свећеника — онаких, као што је поп Павле Најић у Брђанима и к'о што бјеше пок. поп Лука Мандић у Меченчанима. Самом Најићу писао је Беговић 352 така писма (толико их је бар сачувано за 41 годину), а он је кроз 50 и више година дописивао са стотинама и стотинама људи,

на колико ли је тек писама таких написао! Не, писама, већ — посланица апостолских.

У једном записнику, који нађох по смрти његовој, записа он ове ријечи о Србину Граничару: „Стотине година имаде од како се цвијет народа нашега систематски учи убијати друге људе, красти, отимати и левентовати на кордуну, па ето он тога злог заната још није утубио! А што се тиче појединих случајева из народа, велим уз таку лукаву школу, чудо је, да нема још и већијех зала . . .“ А г. 1865. писаше он Пајићу: „И опет ти морам рећи, да је нашем народу посве лако проповједати. Мудром је лако говорити, а за дембела нијесу људске ријечи, него колац. А да је наш народ српски сушти мудрац, то доказују лијепи чисти његови обичаји у кући и цркви, српске пјесме, пословице, загонетке, приповјетке, сав живот српски народни. Само ти то све мотри код народа, па купи у китицу, те ћеш му сваки пут зачињавати поученьетвоје тијем његовијем дивнијем бисером, којега он у души носи, али се њиме не поноси. Баш му треба казати, да се тијем богаством својијем слободно поноси. Да је Христос видио Србље, како се на божић и ускрс један с другијем љубе, како они пред те празнике своје дугове плаћају и зајам враћају, он би се био оканио невальалије Жидова, и не би никада било у Еванђељу оне приче: пет на пет таланата . . . На но том ћеш познати православног Србина и познаћеш га, како је вазда отресит и бистар; а, туго моја, и онај други је Србин, али уштројена духа“. А у другој књизи својих „Српских бесједа“ каже: „Да устане св. Сава, он би страшно грмио на господштину, а похвалио би Србина у опанку“. А у књизи „Живот и обичаји Срба Граничара“ рече он: „Сваки млади Србин и Српкиња највећу ће заслугу стећи за свој народ, а највјерније ће свој „испит зрелости“ одостовјерити, премјеравајући своју стечену науку у народу и пред народом својим . . . Иде причица по устима: Рекла мати своме сину из школе текуће: „Мој синко, све

нешто хахачеш, ширић као гусак". — А то ће све тако бити док се школа народу не приљуби«.

Али: „Из своје куће засвједочи он своје проповједи." Својим личним примјером предњачио је он народу у свему: и радом и редом и господарством и сваком врлином људском. И о светосавским славама и о црквеним зборовима, и сваком даном приликом он сакупљаше народ око себе и даваше му савјета, поуке и утјехе.

Никад Беговић није улазио у кућу свог парохијанина, да се оњге наједе и напије, но да њих нахрани и напоји храном душевном. Ал у својој кући гостио је он, ђе год је кога дочепао и госта није шале испуштао. Крајишки официри са Перне и данас причају: Кад би граничарска патрола ударила мимо куће Беговићеве и најавила му се, а он је вазда знао подвикнути: „Ој, Гњатија, моја вјерна слуго! Дај донеси тулумину вина". А Гњатија потегни пред патролу по цијелу ведрицу вина. Волио је друге понудити, ал он сам није пио готово никака пића. Тек, да речеш, колик' за причест. Још се никоји смртни не похвали, да је попа Беговића видио бар ћефлеисана, камо ли накресана! Свог брата, потоњег капетан Перу Беговића, волио је он ка' очи у глави и био би душу дао за њега. На једном покушала братија, да га бар у Перино здравље опију и гонише га да испија. Ал он само подиже чашу: „Румењо ми се ти, Перо, ка' ова руменика и Бог тебе нек поживи и мимо мене, па макар ја ово и не испио!" И не испи.

На Перни особито се бринуо, да привикне народ ваљаном кућанству и разумном господарству, те је био завео читаву пољопривредну школу. Лијенивца никако није трпио. „Ма, није ти Бог дао те красне руке за параду, него за рад" — говораше он. Умио је устати рано, па ненадно бане у кућу каке лијепе парохијанке: „Помоз Бог, снао, и весела ми била! Ма, вићи, вићи, болан, ено ти и сунца на прагу, а ти га не пушћаш у кућу". А жена се ишчуђава: „Како га не бих пустила, Бог с вами?!" „Па тако га не

пушћаш, што не море да униђе од тије' твојије' прња. Ено, ђе ти је то, а ђе ти је оно! Него, дедер ти, жива била, поспреми то за рана, а ја ћу сутра опет доћи". Па тако је требио из народа и врацбине и празновјерице. Једном на Перни заповјеташе му неко о вилама и вјештицама, па причаше, како се у вече не ваља огледати, „јер ћеш виђети врага у огледалу". Беговић га тек погледа, па осјече: „Богме ћеш га и виђети! А знаш ли ти, шта је то враг? Враг је зао човјек — горег ти врага нема!" Па онда се окрете неком, који бјеше на злу гласу: „А је л' пријатељу, јеси л' ти видио врага?" — „Нијесам, вала, ни ја", — рече овај. „Е, погледај се до вече у огледало, па ћеш га виђети!" — „Ал, ево кажу, не ваља се обноћ огледати". — „Е, па зато ти и јеси пун врагова, што ни обноћ не смијеш да се огледнеш, какав си!" Често обичаваше рећи: „Прави Србин се увијек прекрсти, кад што почиње, па каже: помоз' Боже и ако Бог да! А крст, браћо моја, није само празна побожност лицемјерека. Крст је Србину — памет. Србин, кад се прекрсти и док се крсти, мисли и добро смишља, што ће и како ће, па се узме у памет и чува се ода зла". Касније (у Карловцу) говораше он ово особито дјеци, кад иду на купање: „Пазите, дјечице, прекрстите се — Корана је дубока и плаовита!"

Па као што је у народу гушио невaљале навике и пресађивао у њ своје врлине, тако је умио и себи памет тећи из здрава разума народњег. Једном на Перни, првог дана по Тројицама, упитаће њега неки сељак: „Молим те, оче, смије ли се данас радити!" — „Како не смије, болан, кад није заповједни светац!" А сељак ће опет: „Ама јес' данаске свети Амин. Јер каже се: во имја Отца и Сина и Свјатаго Духа — Амин! Па ова три дана би света Тројица, а к'о данаске је свети Амин." Беговић се нађе у небраном грожђу, па само рече: „Наша српска вјера зна само за свету Тројицу, а свети Амин у нас иде приде!" Другом приликом упита га неки горштак с Петрове Горе: „Простићеш, оче, ал помео сам се нешто у рабошу, па не

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БИЈЕЉИНА

знам, кад оно падаше вучји светац?“ Ех, ту Беговић не не могаше ни зуба обијелити! Те послије вазда знађаше рећи својим свећеничким друзима: „Народ има своју богословију. Ево, браћо, гђе мене надмудри прост горштак. Ја свршио неку богословију, а још не знам ни светог Амина ни вучјег свеца! Па тако је, богме, кад млад свештеник запане у народ, а народ свој још не познаје. Народ је, браћо, за нас права школа“. Па тако је вазда и дјеци у школи говорио: „Ово вам је, дјечице, к'о нека школа, али народ је ваша најбоља школа! Ако ту школу не изучите, остаћете ми бене и луђаци. А ево сад су нам ферије (школски одмôр), па кад се разиђете својим кућама, а ви добро отворите и очи и уши шта се збори и твори у народу, па ми то упамтите к побиљежите“. Послије ферија ђаци су му о томе полагали рачун. Он засједне међу њих, па тек: „Дај да видимо, ко се опоштенио. А, а! Богме, мој Симо, (неки Симо Орешчанин) баш се љуцки опоштенио! Донио ми тај читаву књижурину бисерја. Па ево мој ће Симеун и добити ружицу румену“. Па га закити најљепшом ружом, за којом би и свако ђевојачко срданце затрептало. Па тако је он збирао народње благо све до смрти своје.

Но још г. 1860. са Перне послужио је он тим српским благом ученог професора загребског свеучилишта, Богуслава Шулека. У своме њемачко-хрватском рјечнику („Deutsch-Kroatisches Wörterbuch“) Шулек се на првом мјесту захваљује Беговићу и вели: „Највише су ми у том послу помогли: пунонасловни гос. *Никола Беговић*“ (па тек итд.). Па опет се тај рјечник пунонасловно зове: „Њемачко-*хрватски* рјечник“ — и ако су на њему понајвише издирали „пунонасловни Беговићи и многи други Орбљи празнонасловни! А баш ради тога „хрвацког“ рјечника Беговић је пробдио многе несане ноћи и дуго ломио кости своје по горама и дубравама српским. Он је и кући својој сазивао људе из народа, да му доносе поједине ствари, те их испитивао, како се шта зове и биљежио, па тај сав трошак и сву муку своју бесплатежно поклонио „Њемачко-*хрватском*

рјечнику". И дуго још послије причаше он: „Од свега мог рада и патње највећма ме напатио тај рјечник Шулеков." Па опет та нека браћа данаске имају душе, да пљују на гроб Николе Беговића!

Са Перне г. 1860. Беговић покрену цио кирински и глински диштрикт и мољаше самог цара за продужење Српског Народног Сабора од г. 1848. Он сачини „Прошеније", које потписаше оба ова диштрикта и послаше га цару на кољено. Исте године Беговић је штампао у Београду своје „Србске катихезе", а тадај неће написа и шесту своју књигу: „*Српска црква на Крајини*", која је штампана касније (1866.). За све ово вријеме радио је на „Српском дневнику" и „Пастиру", а касније на „Седмици" и „Српско-далматинском магазину", пишући чланке, дописе, приче, пјесме, бесједе и народне умотворине. Исто тако писао је много и у загрепски „Gospodarski List", па у „Neven" и „Glasonošu", а касније и у Гајеву „Danicu Ilirsku" и Филиповићев „Biser", гђе је превео и Чокејева „*Агатоклеса*". Због овога му послије нешто зановјеташе Јово Туроман, те Беговић писаше Најићу: „Не вјерујем ја, да омладина српска може у мене посумњати, а понајмање мој Јово Туроман, кога сам ја учио српски дисати . . . Па нека и тијс' „Звонимираца" (Хрвата): њих морамо присвајати, а не попријеко од себе одбијати. У тој намјери ја се помјешам кад што у њихову књижевност, а то чине и други Срби н. пр. Јован Јовановић (Змај) у „Nevenu", па му по ништа није нашкодило нити Српству срам нанијело". (А, боме, чинио је то и др. Свет. Милетић у „Danici" илирској). У „Српском дневнику" и другђе Беговић је често шибао крајишке власти и стари крајишки устав, те с тога је био и оптужен и стављен под нарочит полициски надзор. Како се он из тога испетљао — не знам.

Тек знам, да је Беговић оваким својим радом и животом стекао неограничено повјерење народа обадвију вјера, те га љути Крајишници, мимо воље својих власти, изабраше г. 1861. за свог народног заступника на Земаљском Сабору у Загребу. На томе сабору Беговић се живо

борио против њемштине и крајишке стеге, те захтјевао, да се у Војничкој Крајини уведе чиста уставност, да јој се даде нов устав и њен посебан Крајишки Сабор. Исто тако Беговић је поштено заступао и хрватску ствар и ватрено помагао Евгена Кватерника, чији сљедбеници данас погане успомену Беговићеву. Један његов говор са тога сабора штампан је и посебно, па ево (на прескок) како он тамо говораше: „Искрено кажем, да сам се тешко примио овог сумњивог послања, јер нисам навико варати наду мога народа . . . Господо! ми немамо пријатеља никога до Бога. Стамбол и Рим, Беч и Будим, јесу до душе лијепи гради, ал су они богме големи наши јади . . . Та шта нам још треба снивати, кад видимо, да смо раздробљени само да лакше и брже будемо смрвљени. Гђе нам је наша Далмација, Ријека, Међумурје и остала?“ И т. д. па завршује: „Ако ли нас збиља Угри одбију и не хтједну се с нами поштено и праведно измирити и нагодити, то предлажем за тај неочекивани случај, да се оног часа кренемо и *нашег* (хрватско-српског) *законитог краља окрунимо*, да нам стари наш устав потврди . . . јер то је богме велика неправда, да бранитељи царевине аустријанске (Крајишници) још и даље ропство трпе, а остали народи да су срећни и слободни“.

Стекавши посланички мандат (пуномоћ), Беговић се до некле опрости крајишког апсолутизма, али сад му се тек најакари за врат — калуђерски апсолутизам (самовоља). Први га закачи тадањи владика у Плашком, Сергије Кањански. Овај никако не трпљаше, што Беговић много пише по новинама, па тамо претреса и наше црквено школске послове, те му чак и званичним актом заповједаше, да никако не смије писати у новине. Вели: „полезнейше есть воздерживатися“. Наравски, да се Беговић није „воздержао“. С тога му послије Кањански чињаше пуно неприлика. Па како Кањански поче, тако његови насљедници митроносни погнаше Беговића све грђе, па баш пред смрт му најцрње зацрнише. То му је дозлогрдило, то га највећма бољело:

што га баш његова „браћа у Христу“ гоне и неће да га разумију. Па с тога он и није трпио калуђере и често говораше: „Кале, носи се ти од мене! Калуђери бришу рачуне“ (измичу се дужности својој). Ал умио је он и шалом да им доскочи. На Перни, за владике Петра Јовановића (потоњег митрополита београдског) Беговић мораде у Плашки неким послом конзисториским. Већ онда је он био одликован за члана конзисторије. Владика Петар бјеше прећерано строг. Пред њим су свећеници морали метанисати, а ни за главу не би смјели пушити на његове очи. С Беговићем дође у Плашки и тадањи слушнички парох, Манојло Мајсторовић. Обојица су били страсни пушачи, а Беговића све нешто копка, да мало и пред владиком задими. Кад би ред метанисати пред владиком, Мајсторовић први припаде матери земљи, а у тај мах Беговић му вјешто подбаци под мантију неколйко цигара. Кад Мајсторовић устаде, цигаре се откотрљаше по соби, а владика прену у смијех и запита: „Који вас је то понесао кадило собом!“ Беговић показа на Мајсторовића: „Ето, свети владико, из чије мантије оног је и кадило“. Мајсторовић се бранио ал му не поможе. Владика их обојицу позва на дворски ручак, а по ручку понуди их — финим цигарама. Тако су свећеници први пут запушили пред силним владиком Петром, те од тад пушише почешће.

Ал од тадај се и Беговићу још чешће глава пушила са његових главешйна и поглавица. Но тим јаче је расла и бујала народна љубав према њему. А јест, је нешто и заслуживао. У својој књизи „Живот и обичаји Срба Граничара“ он дивотно описује народну српску тугу и жалост на самртном одру и на гробљу, па каже: „Ја сам у служби вијек свој извио и колико сам гођ пута морао бити очевидац и свједок овога потресајућег призора, још нијесам могао навикнути се! него ми је сваки пут то све ново било. Сваки пут сам се ја кући болестан повраћао. Стезао бих срце своје па да утјешим и разговорим тај плач и те муке; али сам ја њих и себе само још већма сузама и

јецањем својијем расцвијелио“. Тако је силно капала суза народна на племенито срце поп Николе Беговића. И свагда до најдубље старости, до издисаја свог, није он пропуштао ни једну прилику, а да не заће у народ свој. Једном из Карловца писаше он Пајићу: „Ја сам сретан био на Перни, јер сам могао учити људе и у башчи, и на њиви, и у штали, и у кући, и у цркви преко цијеле године. Овђе свега тога немам . . .“ Ал он није само учио, него је и проучавао свој народ, па широм свијета проносио славу народну српску и рјечју и књигом и сликом. Он је пробирао из народа личнију чељад и одабранију ношњу, па их је сам о своме трошку доводио сликарима и сликао их. Тако су постале оне слике и прилике, које ја виђех у његову дому у Карловцу, а које престављају призоре из крајишког живота. Негђе на Мариндолу, Љесковцу и Сјеничаку Беговић нађе у народу особите Србе светитеље — насликане у пуном одијелу народном српском. Кад је видио те народне иконице, он бјеше сав раздраган, па одмах даде некоје и пресликати. И таку једну иконицу видио сам у дому његовом. На њој су престављени ови Срби свеци: св. Ђурађ Кратовац, св. Петка Српкиња, св. Петар Цетињски и св. Милош Обилић — на сви у пуном народном српском одијелу. Неколико пута показиваше ми он ту иконицу и сав блажен говораше: „Видиш, болан, какав ти је то честит и незаражен народ: он неће ни свеца туђинца! Он има своју српску богословију и свој српски иконостас!“ Али: „До нашега свештенства много стоји“ — писаше Беговић г. 1865. поп Пајићу — „оно може оживити обамрли народ. Само ваља и свештенство да зна и да хоће. Један из Лике попо неђе прво код мене тужи се, да му је мален бир, па баш за то и не мари учити народа. А неће да се одрече тога маленог бира! То мртвило ваља рогуљама да бодемо! Код сваког састанка ово, Павле, кажи и народу и свештенству на сва уста“.

Беговић је вазда према и слици и прилици умио свакоме надјенути и згодан надимак. Па тако је он и неког

Србина „лаћмана“ (потпоручика) назвао „Земљотресом“, јер ва истину је у оно доба крајишки лаћман био „мали бог“ — земљотресац. Елем, тај „Земљотрес“ бјеше добар Србин и Беговић с њиме лијепо живљаше. Једном ће се „Земљотрес“ нашалити: „Ма, лако је вама поповима живети — ви гулите народ“. Он му ништа не одговори. Само на растанку рече „Земљотресу“, да му тог и тог дана дође кући. Беговић је знао, да ће му тога дана доћи и неки његови дужници. Уреченог дана „Земљотрес“ дође и развезе диван. Кашње бану и неки сељак: „Простићеш, оче, мало сам се к'о човјек заборавио. Дугујем ти још за оно опијело и укоп. Па колико сам дужан?“ — „Три сексера, брате, — рече Беговић — три сексера.“ Сељак одријешн кесу, па потеже на сто три форинтаче и рече: „Што је право — право!“ — „Па јест, побратиме, што је право и право је! — опет ће Беговић — „Па ја мислим, право је да и твоја жива чељад не оскудјева зарад оног мртва чељадета. Већ ти за та два твоја форинта купи тамо што гођ за своју жену и дјечицу, а мени је данаске доста и овај један форинт“. Залуд је сељак богорадио: „Немој ме срамотити, кумим те вишњим Богом!“ Он узе само један форинт за опијело и сарану, а више га је стао сам подвоз до сеоског гробља. Мало за тим уђе имућан трговац и и поче се клањати: „Баш добро, што Вас нађох, пречасни! Већ толико Вам дугујем за оно лањско крштење, па никад да Вас намјерим. Па, молићу, колико дугујем?“ — „Три форинта, драги мој, само три форинта.“ — „Е, баш извините, што се раније не сјетих. Молим, изволите примити ову маленкост и хвала на почеку“. Па исповрти цијелу десетачу. „Хвала и Вама! — рече Беговић и мирно прими свих 10 форината. Најзад ћеући неки сиромашак, ислужени војник: „Молим покорно, опростите, ако што узнемирујем. Једнако вас тражим, да вам се одужим за ону вашу љубав и доброту“. — „Коју то љубав?“ чуђаше се Беговић. „Па ономад сте ми преломили крсни колач и осветили дом, а ја се десио на путу, па ево једва вам дођох. Опростите,

молим, шта сам дужан?“ — „Богу душу, братановићу и Србине мој, Богу душу дужан си ти, а мени нијеси дужан ништа. Ја сам чинио само своју дужност, а једино те молим: ако бих ја кад гођ заборавио на ту своју дужност, дођи ми, брате сам и подсјети ме, па не замјери!“ Човјек се забезекну, па збуњено погледа у под, погледа у таваницу, погледа у „Земљотреса“, те приђе и обојицу их пољуби у руку, па све натрашке изађе из собе, бојећи се зар, да ће их увриједити ако би им окренуо леђа. Кад човјек оде, Беговић се окрете „Земљотресу“: „Ето ти на, господин лаћмане, како српски попо гули свој народ!“

Беговић подиже и имовно стање перњанске општине, па најзад јој задоби и неколико јутара изврсне земље кошанице. Он то задоби од царевине бесплатно и за вјечита времена, па и сад ту земљу уживају пароси перњански. С Перне Беговићу бјеше на домак и Босна. А већ онда је његово име било чувено далеко по Босни, те и босанска Србадија листом дохођаше на Перну ради савјета и поуке, а он им у свему иђаше на руку. Тадај долажаху Беговићу и Срби мухамедовци, особито „Турци“ Кладушани. Њих је он најрађе примао, гостио их по неколике дане, савјетовао их, тјешио и лијечио их од празновјерица и заблуда, а они га слушаху са правом источњачком побожношћу и вјероваху му као самом своме хоџи и дервишу. Таким начином он биваше све омиљенији по Босни, те се касније читаве општине српске обраћаху њему за савјет и услугу — особито кад им је требало бирати учитеља. Он им је слао за учитеље своје најбоље ђаке. Тако је он све до смрти снабдјевао Босну ваљаним учитељима и баш ови ђаци његови понајвише су и пронијели његово име кроз оне стране српске.

Овако силан и свестран рад разви Беговић за циглих шест година свога службовања на Перни, те Перњани снимаху капе с главе и говораху: „Посветила се земља, ђе је овај пао!“ А ваља знати, да је онда и у самом народу била велика хајка на свећенство. Ту хајку потајно

покретаху непријатељи Православља и Срйства. Год. 1861. Беговић писаше Пајићу: „Околила нас је спремљена језуитска варка, па ако не буде скорог спасења, оно друго неће изостати . . . Народ је наш узаврио на своје свештенике, па и власт наша вјерује да смо криви . . . Ако овако устраје за које вријеме, у извјесној нам је опасности црква у каковој још никад била није — сами ћемо је оборити". Па и посред те буре Беговић знађаше сачувати неокрњену љубав свога народа, те све до смрти његове стари Перњани долажаху му у Карловац, да му руку пољубе.

„Перна није мени омрзла нити могу ја њу шале премразити" — писаше он Пајићу, кад су га Карловчани изабрали за свог пароха. И, ва истину, преласком са Перне у Карловац Беговић принесе само личну жртву у корист општине карловачке, јер перњанска парохија бјеше куд и камо већа и боља. Али једно, што Карловчани не могаху да се сложе ни за којег другог свећеника, а друго што онда српским општинама још не бјеше повраћено право избора пароха: Беговић стави себе на кантар и даде се бирати у Карловцу. Велика већина одмах претегну и Беговић би изабран још г. 1860. Тако он већ самим избором својим стече велику заслугу за карловачку општину српску: извојшти јој право избора свећеника још г. 1860, док све остале општине добише ово право тек на знаменитом сабору од г. 1864.—65. Но виша духовна власт неке двије године не шћаше одобрити избор карловачки. А било је пожешће борбе и међ бирачима. Беговић је био озлоглашен као човјек „прећерано напредан", који „много пише", а богме од његова пера пати свако неваљалство, па макар се оно и на свили ваљало. С тога неколики богаташи и некоје закованице старог кова бјеху против Беговића. Но сав млађи нараштај и већина остарине била је чврсто уз њега. А најжешћи Беговићевац бјеше одлични трговац, врло уважени Србин, пок. Милићевић, отац честите браће Милићевића, садањих трговаца карловачких.

Истом неће у мају г. 1862. Беговић пређе с Перне

у Карловац. А онда је он био у пуној мушкој снази, у 41. години својој. Кад је ходио, земља се угибала под њим. Па већ првом појавом својом задоби он и ону мањину противничку, те га и они радосно поздравише и послије се позошаху њим. На међи карловачкој, на Турњу, дочекаше Беговића до 30 кочија господских и силан народ из окола, те га свечано уведоше у град. Старији се људи и данас сјећају како их је он онда све очарао, кад се појавио као „какав владика".

Чим дође у Карловац, он кратко одсјече: „Како сам служио Перни — тако ћу служити и Карловцу. И нико нек се не нада, да ћу њему служити." Касније бесједаше једном у цркви: „Ја сам изабрао вас, ову свету цркву и њезину општину. И ви сте мене изабрали. Прва ће мени брига бити у дану и у ноћи, да се скупа прославимо, подижући нашу православну вјеру и име српско до пуне славе Божије, а у љубави братинској. Него и вас сваки не смије заостати иза мене. Преда се ја недам ником, већ око себе богме ћу радо виђети коме је образ и поштење мило . . . Ја се нећу молити за „овце", јер ви нијесте нијемо стадо; него ћу се ја молити за хришћане, Србље, народ. Част куму и пријатељу, богату и виђену, али ви сте код мене сви једнаки. Прије ћу сиромашка примити и задовољити јер богати може ред ишчекати . . . Но ми ћемо се сваком приликом и на сваком мјесту договаратати о нашем тешком, али богме и лијепом послу. Па и на страни имамо ми дотицања са људима различнога вјеровања и језика. Но ту је правило са свијем просто: „од туђе свијеће нами се не види". Станимо нас сваки само свуда и на сваком мјесту као прави Србљин . . . а Србљи ље ником нијесу дужни остали!" („Срп. бесј." II.). А у другим приликама, опет у цркви, бесједаше: „Знам ја, да је дужност моја међу вама најпре Богу се молити за све људе, а не питајући: тко си? и што си? Ал имам ја и *срца*, које хоће и за себе што је право и поштено!" „Ја нећу никада допустити, да се црква наша и свештеник претвори у да-

диљу беспослена свијета, па да нам црква остане позорница а без срца; већ православије иште, да нам жива бесједа роди живом свијести и *сриском* врлином.“ „Ко ме не воли као Србина цијелога, тај ми намеће најсрамотније ропство, тај хоће, да ја сам под туђим скутом кукавички ишчезнем . . . „Не надјејстесја на књази!“ Амин.“ („Срп. бесједе“ I.).

Чим дође у Карловац, писаше он Пајићу: „Овђе су богме попови слабо пријањали око своје дужности, али рачунати за себе знали су драговољно . . . Ни они у Плашком што су неће бити бољи. О њиме то знамо: да су се научили много трошити, а јесу ли научили свој народ љубити, то морају истом доказати. Но за оваке „продике“ ти не плаћаш. Па добро, ја ћу свршити.“ Ал не сврши он, но истом започе праву „продику“: зареди од кута до закутка, да почупа коров, што га посија нерад и немар у тој негда славној опћини сриској. Још неђе од год. 1825. као да се неки зао дух уселио у ту опћину, те нереди и немири не избиваху. Најзад Карловчани увукоше у ту своју гужву и свјетовну и духовну власт, те ова потоња ни до данас не извуче отуд своје прсте. Томе су доста били криви прећашњи свећеници и учитељи, који не бјеху дорасли своме позиву. Но још кривљи су опћинари, који свог учитеља и свећеника држаху ни пода шта и кињише их као пасторчад, а овамо опет међусобце једни друге пред туђинцима оцрњиваху, те ова опћина једно вријеме служаше иновјерији за спрдњу и подсмјех. Тим се опет и народ саблазни, па занемари и цркву и школу и опћину. Ово чемерно стање једва се нешто побољшало у очи доласка Беговићева, па а он имађаше с тим белајем пуне руке посла У опћинском записнику од 5. јулија 1865. нађох ја велики један, врло значајан запис, писан руком Беговићевом, гђе се он боно јада и кори преставнике своје опћине, што својим немаром и узајамним непоштовањем упропашћују „живу свијест сриску“, а пред туђинцима срамоте свој сриски образ и „шкоде старој цијени своје опћине.“ Па

пошто им је навео неколике стидне примјере, каже: „Све што се тако код нас обара, не може, господо, Вас ни један попунити, па да сте богати Крезус или мудри Сократ или човјек, који облаке води . . . Крајње је вријеме, да се међу собом договоримо, па да ред заводимо . . . Договорите се међу собом, дођите к мени, то ће ми драго бити; јер сви људи све знају . . . Ја ћу са своје стране свагда поступати по мом пропису, сувише пак и по жарком одушевљењу за моју цркву и народ нећу никада заостати иза вас свакога, јер сам већ дјелом показао, да ми је стало до моје опћине, у којој живим.“

Те још како му бјеше стало! Све силе своје заложи он, док се ова мајушна опћиница српска, са неких 400 душа, изви на тако велик глас, да поста у свему Српству виђена и знана, а код туђинаца штована. И што год се испотекар прослави опћиница ова — прослави се Николом Беговићем. Како Петриња, онако Перна, па тако и Карловац. Тако иђаше он од опћине до опћине, од цркве до цркве, као неки добар дух, к'о анђео хранилац, као послање божје воље. Па све ово постиже он својим примјерним животом и оном неустрашивом искреношћу, која никога не штеди и ничега се не боји. Но још љепше послужи опћиници тој његово јединствено некористољубље, које остави потомству Србинову за углед и овакав сјајан примјер:

Баш кад Беговић дође у Карловац, обре се онђе и неки *Василије Лазар Рус.* Бјеше то уман и душеван човјек — прави Словен. Он је с прва дуго трговао по Црном и Азовском Мору, и тамо запатио љуту костобољу. Па кад му у Русији изумрије сав род и пород, запути се он широм цијеле Европе, да тражи лијека, па натрапа некако и на Крапинске Топлице у Хрватској, а отуд бану у Карловац. Сваки боговјетни дан Лазо Рус залажаше у кућу Беговићеву, па ту и окапа и стани се за вазда, те се природи и поста већ као члан породице Беговићеве. А кад болест и старост притиште и задуши, Беговић и жена му Милица

његоваху Лазу Руса, ка' рођена брата, а у томе им бјеше десна рука њихова шћи Катарина, од милоште прозвана Љубица. Год. 1864. болест заковрну шијом, те Василије Рус призва Беговића и рече, да је рад направити завјештај, па нека му он напише нацрт, који ће послије свједоци посвједочити. Беговић сједе и умочи перо, а Рус диктираше: „Сав остатак мога иметка у износу 14.000 фор. остављам моме пријатељу и добротвору, поп Николи Беговићу, за мираз његове шћери Љубице.“ Али Беговић то — не написа. Он одбаци перо, устаде и одсјече, да он то ни за живу главу неће ни написати ни примити, јер он своју хришћанску дужност на врши за прљав новац. Рус га зачуђено погледа, пољута, па тек рече: „Вы, отецъ Николай, бѣдный священникъ. Ваша дочъ тожде бѣдная дѣвочка. Вамъ би нуждалосъ деньегъ“, што ће рећи: „Ви сте, оче Никола, сиромашан свећеник. Ваша је шћи такођер сиротна дјевојка. Вама је пријеко потребан новац.“ А кад Беговић не ће ни чути тога разговора, окрете се Лазо Рус лицем у таваницу, па онако болан тужно прошапта: „Ein wie da gewesenes Wunder, so armer Familienvater, und dennoch — übermüthig!“ А по српски то значи: „И тог чуда невиђена још није било! Отац тако сиротне породице, па опет тако — разметљив!“ Но Беговић и не слушаше, већ изнова поче писати: „Ја Василије Лазар Рус, при чистој свијести и савјести својој, завјештавам сав свој иметак на добротворне циљеве, и то: једну четвртину иметка остављам градској болници, а три четвртине српској православној општини у граду Карловцу.“ Тако (итд.) Беговић својеручно написа, а Василије Рус обједручке потписа, те данас је та задужбина у рукама градске болнице и српске општине ваљда већ утростручена. Одмах за тим честити Лазо Рус издану на Беговићевој српској десници и оде Богу на истину утјешен: да на овом поганом свијету има још поштена народа — и осим Руса. А послије 30 година Богу душу даде и тај поп Никола Беговић, у истој кући општинској, али он издану самосамац и саморан,

а не остави по себи ни пребивене аспре! И да не бјеше његова брата, мајора Паје, и свјесне опћине карловачке, шћасмо доживсти још и ту бруку, да нам градски пандури копају вјечну кућу овом Србину од Србина . . .

Исте године (1864.), кад умрије Лазо Рус, премину и врли Србин поп Гајо, те Никола Беговић горко процвиље пјесмом „На гробу оца свога“ у „Danici Ilirskoj“. Истог часа писа он Пајићу: „Гроб је његов у срцу моме. Настојаћу, да му поштенијем дјелима спомен његов сачувам. На то ме он обвезао, а томе је он мене и научио.“ Па како ли му сачува спомен загробни? Већ у истом томе писму гуши он родбинске јаде срца свога и пријања јаду народњем, па учи Пајића, како ће бранити народ од самоволје крајишких капетана и мајора, и каже му: „Што ми пишеш о молби на цара за наш сабор, могу ти ово казати: може се она управ *српски писати* и послати . . . Сложите се сви у тој околини: Живаја, Дубица, Јасеновац, Црквени Бок — кажем ти, што више, то боље. Само се журите, па одмах напиши у „Српском дневнику“, да сте усвојили *преставку града Карловца*, а међу тим сабирајте потписе . . . Ако би вам забранили, одмах то напиши и пошљи овамо мени, да знам . . . јер није царска воља, да нам црква наша пропада . . .“

Тако, дакле, Беговић је прво покренуо „преставку града Карловца“, па онда заопијао широм Крајине, док је у доњим крајевима то исто чинио и др. Св. Милетић. Те оваким преставкама и молбама на цара, они збиља изнудише сазив знаменитог Српског Народног Сабора године 1864.–65. А чим сабор дође у изглед, Беговић заокупи свећенике по Крајини, да брже боље сазивљу народне зборове и бирачке скупштине и да пишу „Меморандуме на сабор у дјелима народнм“. Тада он писа Пајићу потанко, како треба састављати те меморандуме, које жеље и потребе народне треба предложити сабору, а прва му и највећа брига бјеше: унапређење српских школа. У томе смислу и он је послао Милетићу свој меморандум.

А уз то новине и часописи из оних времена: „Српски дневник“, Срп. Дал. Магазин“, и „Јединство“ Бошковићево, па „Седмица“, „Даница“, „Матица“, „Јавор“ у Н. Саду, и „Пријатељ србске младежи“ у Сомбору; па загрепски „Biser“, „Dragoljub“, „Naše gore list“, „Danica Ilirska“ i „Narodne novine“ Гајеве — бјеху пуне Беговићевих пјесмица, причица, чланака, бесједа, расправа и дописа. Кад се састаде Српски Сабор г. 1865. Беговић га топло поздрави пјесмицом једном у „Народним новинама“, па одмах у истом листу отпоче он писати дуг низ чланака: „*О пословању народног сабора српског*“. Чланци ови пунани су једрих мисли и родољубивих савјета, ал у њима исказа Беговић и ову неупутну, погрјешну мисао: „Боље би, мислим, било народ *и цркву приљубити укупној држави* . . . а не држати се тако тешке ексклузивности, која не гради, већ разграђује“. Ову исту мисао исповједао је онда и Милетић, а на то је њих навела тадања бујна струја уставног одушевљења и омладинског слободоумља, а боме и самовоља калуђерска. Јер мисао, да се црква потчини држави, сама по себи је лијепа и слободоумна. Али она може остати така само онђе, гђе је у једној држави један народ и једна вјера. Но гђе је држава сложена из разних народа и разних вјероисповјести — тамо лијепа ова мисао постаје страшна, назадна, убитачна и по цркве и по народе. У брзо је то увидио и Милетић и Беговић, те послије баш они најжешће бранаху самосталност српске цркве и бораху се за потпуну њену независност од државне власти. Год. 1868. Беговић написа и у „Магазину“ штампа „*Повјесницу православне српске опћине у Карловцу*“ — од постања њезина до оних задњих дана. Тим дјелом његовим служаху се послије готово сви писци, који писаху о Карловцу. А кад оно Милетић г. 1866. у Будимпешти покрену своју „Заставу“, Беговић му понајпрви притече у помоћ. Већ исте 1866. г. штампана је у „Застави“ његова „Српска црква у на Крајини. А и послије за све вријеме Милетићево, Беговић пуњаше „Заставу“ својим подлисцима,

дописима и чланцима, који оштро шибаху сваку самовољу и неваљалство.

Па не само да је радио на књизи и новинама, него им је претплатнике врбовао. Сваки час писаше он својим пријатељима: претплати ове и ове новине, или купи ту и ту књигу српску. Тако г. 1866. писаше он Пајићу: „Сад чуј ово: „Застава“ српски лист излази у Пешти . . . Настој у Дубици, Јасеновцу и Костајници, да се предброје наши људи што више, и одмах нек одбаце све до врага, а нек држе свој чисти слободни лист . . . Писао сам ја и свештенству, а гурни и ти туде око себе . . . да нам се развије српска наша „Застава“, док нас црви нијесу изјели . . . па би ваљало са „ушћа Уне“ и писакнути што о народу, школи и цркви“. За ово 50 година ваљда не бјеше ни једних честитих српских новина и ваљане књиге, а да их он није помогао како било. А гђе није могао задобити претплатнике откидао је од својих уста, па куповао српске књиге и поклањао народу. „Књига је к'о и пушка“ — вели он — „Ако пушку нема ко понијети, залуд је набивена“. Дође њему сељак каким било послом, а он му тисне књигу у торбак: „На, понеси то!“ — „Ма неписмен сам, господине!“ — „Ако ће, само понеси, па нек ти тамо ђечица читају“. Тако је почео још у Петрињи, па продуљио на Перни, па ишћерао у Карловцу до самртног часа. И последњи му такав поклон бјеше баш моја „Кратка повјесница Срба“. Купио он и те књиге неких 20 комада и тек пола распокланьао — а смрт га престиже. Те онај остатак послије мајор Пајо распоклања даље по народу као што је распокланьао и сву богату књижницу покојникову и свеколико покућанство његово, а себи задржао за успомену само некоје сличице и још двије три ситнице незнатне.

Никола Беговић бјеше и члан Матице Српске, а дуље вријеме био је он и њезин повјереник као што бјеше повјереник и Друштва за Српско Народно Позориште у Н. Саду и учинио им немалих услуга. А све до смрти своје

држао је он и плаћао силне српске листове, те у његову дому бјеше читава читаоница. Ту се око њега сакупљаху Срби ђаци са свих школа карловачких и никад не избиваху отуд. Ту је он њих учио српски дисати, а сиромашније ђаке је и хранио, и појио, и одјевао, па по мало и новцем крпарио. Читаоница му бјеше у оној великој средњој соби. Чим откуца једанаести сат, ђаци нагрну ка' у своју кућу. А он већ сједи тамо за својом писарницом. На глави му онај големи фес, а у зубима цигара, па ужива како се Србадија отимље за књиге и повине. Једно вријеме ђаци му почели развлачити књиге и новине. Ал он им доскочи. Имађаше он неког маторог мачка, те га извјешти за чувара читаонице. Прије, но што ће му ђаци нагрнути у кућу, издвоји он на сто непрочитане новине, па озго посади мачка. Па кад год би ђаци хтјели да извуку новине испод мачка, а мацан само фркне и полети шапом у очи. А већ послије, кад их он прочита, могаше их свак читати и развлачити.

И у сељачком, и у грађанском, и у високом господском друштву Беговић је био оличена љубазност и пристојност. Волио је слушати, но говорити. Ал кад би говорио — нијеси га се могао наслушати. Својим духовитим пошалицама и љубазном ведрином задобијао је свакога. Особито га је волио женски свијет — без разлике вјере. Не само православне Српкиње, но и многе одличне Хрватице, Швабице, па и саме Јеврејке све до смрти његове нијесу га звали друкчије, него „наш прото“. А умио је он и да подиђе „слабој женској страни“. Кад би куд ишетао, салете га ђечица као чавке, па има их ту од сваке вјере, а он ће га тек помиловати: „Шта ти ради мама, чедо моје?“ — „Љуби руку, здрава је“. — „Ако, ако. Пољуби и ти њу у око и поздрави ми је лијепо“. Да како, дјеца одмах отрче, па избрбљају шта им је рекао „наш прото“, а матерама то богме годи, па ма које вјере биле. Ал за то и јест српска црква свагда била пуна пунцата жена сваке вјере, кад год је Беговић служио и бесједио. Неке су га уштвице

и сумњичиле, да је био „велик женскарош“ и подметали му којешта. Ал он им одговораше: „Кад бих ја хтио ићи у пакао, ја бих се возио на четири коња, а не на магарцу“. А јест он волио виђети лијепо женско чељаде. Баш к'о да се на ме уметнуо. А, богме, ко то не воли, за њега оно и није.

Но Беговић је био узорит отац и њежан муж, а о женскињу у опће мислио је он врло узвишено. Многе и многе часове свог живота и многе своје бесједе намијенио је он женској части и женској поуци. Па већ у првој бесједи прве књиге својих „Српских бесједа“ овако он збори о женскињу: „Калуђери грчки понизише нам живот домаћи, понизише нам жену до презирања и мучења, и на зло научише Србина, те рече: „На псето замани — а по жени удари . . .“ Није Бог рекао чоеку, да жену своју злоставии; већ је Бог рекао, да чоек своју жену поштује као друга свога, да је храни и ода зла брани као своје тијело . . . Милована жена неће ти бити лукава ни невјерна. Само злостављана нејач помаже се лукавством против својије' крвника. Тако је у кући — тако у држави“. Па тако Беговић на сваком кораку заштићаваше и поучаваше слабо женскиње и чињаше им многе услуге. Кад год би он ишетао улицом, салетиле би га жене и бабе, па ова пита за ово, она моли за оно, а он је за сваку имао по коју лијепу ријеч, а гђе је притисла велика невоља, маши се он у свој сиромашни џеп, па јој кришом тутне и по коју мангуру. Тако би га оне знале потезати по сат два, те већ живчаиво како чељаде не шћаше с њим ни поћи у шетњу. Једном он се тако шетао са неким живчаивим пријатељем својим, а жене их биле заокупиле, те се онај нестрпљиво осјече: „Ама, што их не манеш врагу?! Како те не мрзи толико дангубити с њима?“ — „А што, болан, ђе бих ја то дангубио? — рече Беговић — Та ово је мој посао. Ето, видиш, ова сиротица сада жаљаше ми се, да јој је дјетешце на умору, па сам јој река' што ће чинити. Бог

зна, хоће ли се помоћи, ама ето жена се утјешила, па то њој годи и добро јој чини. Па пусти ти мене!“

Добру полутину свега живота и рада свог Беговић је посветио школској Српчади. Па осим св. Саве, ваљда још никоји црноризац није толико љубио своју школу народну. „Јест, браћо, — бесједи он у „Бесједама“ својим — Живота ми мога, ово је божја истина. Ваљана школа велика је светиња наша. Школа је прва другарица Христове цркве. Ма школа је друго крило материно: ће материно млијеко престаје, ту школа наставља својом слатком храном — истином и просвјетом! Своја рођена школа своје очи отвара, а то је за нас српска школа!... Доста ће бити, ако само мимогред овће споменем ону туђинску школу, у коју сте и од вас неки ходили. Па реците: јесте ли тамо чули крсну славу? Познадосте ли српско слово? Казаше ли вам лијепу душу св. Саве? ... Ма, весео био, мој брате, од те школе пусте бјежала су дјеца наша и тако је постао наш гласовити „пустоћак“ ... Ма таковом се школом Бог не слави нити се српска кућа весели!“ Па ту школу туђинску он је из темеља рушио својом српском школом, а све силом богоданог свога дара учитељског. Уз сваку капљицу вјеронауке и поуке у врлинама људским, прилијеваше он Српчету своме и његову чисту капљицу — српску. На сваки осјећај побожности и честитости каламио је он у срце дјетиње и његово рођено — српско народно осјећање. „Велеумни“ Енглези, Французи, Нијемци и Руси истом у задње доба пођоше тим путем, те данаске сва наука наставна признаје, да је то једини прави и најспасоноснији пут школовању народњем. И тек последњих дана наш В. Сл. Школски Савјет у Доњим Карловцима нареди, да се вјеронаука мора наслањати на српску народну повјесницу и на српско народносно осјећање. А све ово, куд и камо љепше, Беговић је сам од себе чинио — још прије 50 година и јаче!

Још у Костајници поче, а у Петрињи и на Перни расцвати се тај благословени му рад учитељски, но истом

у Карловцу би — крунисан. Ту је њему била основна школа српска, ту школа на Банији и Раковцу, ту виша дјевојачка школа, ту реалка и гимназија, ту кадетска и шегртска школа, ту бонице и тамнице, ту солдати и џандари, ту касније и учитељска школа мушка и женска. И свуда ту Беговић предаваше свој вјеронаук и — србоук. Док он не дође у Карловац, православна Срнчад, па баш са српских школа, морадоше долазити на предавање римског катихете, фратра и гвардијана, и сваки дан с римском дјецом морадоше ићи у римску цркву. Па тамо се та Срнчад пентрала по звонику и натезала римска звона, завлачила се у „сакристије“ и дувала у оргуље. Сав овај покор Беговић пресјече једним махом и окупи сву Срнчад око себе у српску школу. Па ту он њима показа право њихово небо — српско православно. Ту он њима начичка пуну школу слика и прилика из српске историје и обасу их бисерјем народних умотворина и пјесама српских. Ту он с њима заједно пјеваше: „Праг је ово милог Срнства, на којем стојимо!“ „Већ се српска застава свуда вије јавно!“ „Сабљо моја, димискијо!“ „Чуј, Душане, тебе војска зове!“ и т. д. А тада српска школа у Карловцу бјеше зборно мјесто не само Срнчади, но и бркатих и сиједих Србаља. А ти Србљи бјеху толико узнесени Беговићевим учитељевањем, да га се и дан данас сјећају и говоре: „Тај човјек је помео пут. Он није требао бити поп. Он је требао ићи у војску, па би без по муке постао први војсковођ.“

Но полакше је то клати и убијати поштене људе и народе, ал мука је васкрсавати народе: мука је дати народу потлаченом свјесне борце и честите синове. А баш тога светог задатка лати се поп Никола Беговић и славно га изврши! Па све — без команде! „Метод се са чела скида, а не из књиге“ — љућаше се он на неке закованице учитељске. У његовој школи била је тишина само онда, кад је он говорио. Ал онда си могао чути и како трава расте. Ал и посред најозбиљне пажње умио се он с њима

и нашалити. Тако једном на главном испиту, кад дође ред на српску граматику и глаголска времена, Беговић ненадно упаде у ријеч: „Стани! — вели — како ћеш ти мени мијењати глагол *шити* у прошлом времену?“ Дијете поче: „Ја сам шио, ти си шио, он је шио?“ — „Добро је! — рече он и окрете се малој Даринци: — „А како би, ти Даринка, рекла тај глагол у прошлости?“ Даринка мало замуца па развеза: „Ја сам шила, ти си шила“ итд. „Ама, јест, ти си шила, ал како би ти то рекла за себе, кад знамо, да си ти дијете?“ Даринка се опет мало замисли, па озбиљно продуљи у средњем роду: „Ја сам шило, ти си шило . . .“ — „Шта, шта? — прекиде је Беговић — Бре, ако си ти шило, ја ље нијесам!“ Да како — вели Шумоња — да је сва публика заједно с дјецом прснула у смијех. Ал тим слађе се наставио рад. Па и најгрубљу погрјешку дјетињу умио је он благо исправити. Неки, већ просиједи, ученици његови причају: „Кад су нас уста његова карала, и онда нас је око његово тјешило, а рука миловала.“ Вазда је гонио дјецу да испраскају своју природу — да буду дјеца. Кад би видио које дјетешце, гђе се одвећ ломи над књигом, гонио би га: „Остави то, болан, за данас, па иди мало дерати јарца.“ („Дерати јарца“ значило је у њега: превртати се, скакати и гимнастизирати на какој грани.) Послије ферија обично је питао. „Колико си ми јараца одрао? Па је л’ те мајка твоја истукла, што јој нијеси љуцки јарца одрао?“ Кад би му који учитељ у цркви поређао дјецу све по четворо у ред и скрстио им руке, да стоје тамо као свети Бона, Беговић би га укорио: „Учо, учо, не ваља ти пос’о. Не треба Србину каплара. Зна Србин и сам, како се стоји у цркви.“ Једном оде он у Београд, да посјети свог ђака, славног педагога, дра. В. Бакића. „Дођем му ја — вели — у кућу, а све ми нешто празно. Знам, да има у мог Вука ђечице ка’ соколова, а ни једно ми се не јавља.“ Најпотље упита он: „А, по богу брате, ђе су ти ђечица?“ — „Ено их — вели — у другој соби. Знају, да је гост у кући, па им је ред, да буду мирни.“

— „Ма иди, бог те видио, нудер их доведи амо.“ Отворише се врата, а дјеца једно по једно, као на команду, приступају лагано руци и стану опет у ред. А Беговић тек разману русом главом: „Аj, аj, мој Вуче, ћорава ти је та твоја педагогија! А ово ти је, болан, за Швабу, није за Србина!“

Никако није он трпио новотарије западњачке, које би се косиле са народним духом српским. У својој дивној расправи „Католикос“ каже он: „Јесте ли чули ви, Срби књижевници! Попустите јаку порцију од те западњачке школе, ђе вами уши натуку, те остајете глуви мимо силнога гласа народа нашег. Особито ту књигу њемачку потурите до триста врагова . . . Ено вами пред очима западнијех Словена, који су пунани тога отрова, те њима не помаже и што се трзају нашом ријечи, они немају више здравога духа и живота народнога . . .“ („Хришћ. вјесн.“ IV. св. 1882.) Па с тога је у њега више важило домаће, него ли школско васпитање. А особито је много полагао на чистоту породичног живота и народних обичаја српских. Често говораше: „Док је мајка код куће учила дијете вјери и побожности, док су дјеца од старијих гледала добар примјер, више смо имали стида и поштења него ли данас, кад је то прешло у руке само учитељу и катихети. Док се нијесу биљежила имена исповједника, више се исповједало и Богу молило, и нијесу нас одржале владичанске наредбе, него се народ сам одржао. Србин је такав: остави га с миром, не нагони га, па ће ти чинити све с вољом Али ако га почнеш нагонити — е, за инат ће се потурчити.“ А својим ученицама вазда је говорио: „Пазите, цуре, да свршите и материне школе!“ А кад би му какав лукав претварало шеретски извијао, убрисао би га: „Прођи се ти поп Јожине граматике. Код куће се ти од матере своје учи српски говорити.“ (Поп Јожа је био тамошњи катихета римски, али под „Јожином граматиком“ разумјевао је он загрепску школу.) Па кад би га које Српче онако по загрепски што замолило: „Просим их!“ а он би се одсј као:

„Ајд, одлази ми просјачино, поп Јожина! Србин *моли*, а просјак *ироси*. С тога је више волио сеоску дјецу, а градске господичиће знао је пецнути: „Мамина пуба, да му је само цукерле!“ Његови су ђаци у школи кратко биљежили предавања, а код куће су морали то да обраде и попуне материном школом. То су му се звале „Српске задаће“. Ко му је донио најљепшу „српску задаћу“, тога је пред свима похвалио и обдарио га чим било. А вазда он имао пуне џепове слаткиша и свакојаких дјечијих драгулија. У очи сваког свеца питао је: „Који су обичаји у српској кући о сутрашњем свецу?“ Ако дијете не умије погодити, укорио би га: „А што нијеси пита' матере своје, кад не знаш? Упитајдер ти њу, нек те научи, шта сутра ваља чинити, а шта не ваља.“ Женску пиљеж знао је изненадити: „Јеси ли ти кад виђела анђела?“ — „Нијесам!“ промуцало би дијете. „Сједи, кад нијеси. А јеси ли ти видила анђела?“ — „Нијесам ни ја.“ — „Одлази онамо, па сједи дрво на дрво!“ Дијете облије румен, зажари се од стида, те покуњено пође на мјесто, а он га тек задржи и благо помилује: „Ма, болан, како да нијеси видила анђела, кад ето ти анђела на образу? Тај румени стид — то ти је твој најљепши анђео.“ И врло се љутио с тога, па често причаше: „Све је то поп Јожина граматика утуцала у главу, те ми дјечица не знају ни шта им стид ваља.“

Па и с тога није трпио инокосна калуђера и свећеника нежењу. Он тврђаше, да је велика врлина Православља у ожењену свећенику и да би свећеници требали да се жене и по више пута — ка' остали људи. Јавно је исповједао, да би и владике требале да се жене, те говораше: „Породица — то је права црква. Своја српска кућа — то је живи олтар цркве српске. Само отац своје породице може бити прави отац народњи. Никако не разумијем, за што је рим-папа, као „прави нашљедник св. Петра“, нежења, кад је св. Петар био ожењен!“ Па, боме, и ја, невољни нежења, вазда проповједам: Није најзаслужнији онај Србин, који је највише књига написао ил највише

задужбина сазидао. Најзаслужнији је онај Србенда, који је Српству оставио највише — синова. Тргни на једно мјерило инокосна калуђера св. Саву, а на друго Југ Богдана с његовијех „девет тића, девет Југовића“ — па гледај ко ће претегнути! . . . Ама: право мјери!

Год. 1867., за владике Лукијана Николајевића, поп Никола Беговић би произведен за протопопа. Посвећен је 15. октобра у Плашком и тад је у препуној цркви бесједио и сјајно искупио свој образ. Владика је био сав усхићен, ал опет му примјети: „Било је и оштријех.“ — „Ма без оштра ножа наша губа не спада!“ одврати му Беговић. По свршеном посвећењу, рече он владици, да протопопство захвално прима, али протопопијат — не прима никако. „Ја, свети владико, волим строг ред, а тога не видим около себе. Па да се ја не бих гложио са својом браћом свештеничком, нек сам само почасни прото, а протопопску власт нек врши ко други.“ И не попусти, но оста до смрти само „почасни протопоп“. Тадај писаше он Пајићу: „Дакле теби за вољу и другој браћи ја сам ваш прото, али без портфеља. Ја остајем и на даље у вашим редовима — бубњар.“

У том међувремену имао је он грдна окапања, а понајгрће са језовитским загрепским листом „Обзором“, који му већ никад више не сјаха с душе, па и на сам гроб Беговићев баш „Obzor“ је најпоганије пљунуо. Још г. 1863. „Obzor“ је Беговића клеветао пред влашћу државном и натоцињао га у судску истрагу. Тад га спасе владика Петар. Но већ г. 1865 „обзорашки“ људи опет закачише Беговића, што је неке римце на вјенчању превео у Православље. Како се тад спасао — не знам ја. Него читам, како је он баш тад Пајићу овако писао: „Ето нас и загребачки Хрвати презиру и име нам поричу. Ма *на Хрвате се не треба срдити*, него познајмо, да много стоји до нас, да нас свијет почитује . . . Завјерите се српском имену. И то утубите: и народ да слободно исповједа своје српско име, јер то не смета нама наш цар и владар!“

*

Неђе пред оно вријеме заведоше се у нас неке новости у свећеничком руву, па морадоше се носити и неке двокапе ћелепуши. Беговић се на то врло љутио и писаше Пајићу: „Дај престани клети, купи мрежу, па лови рибу, или дај плети асуре, или дај бар шивај ћелепуше, па да носимо по двије капе, да те преранимо“. За владике Лукијана опет свећеницима бјеше дојадило теглити љети оне тешке сукнене шеширине, те почеше носити свакојаке сламње шешире, па и неке црне »лакиране“. Па и Беговић једном, из пука шеретлука, натуче такав црн сламњи шешир и оде тако накинђурен, да се шета баш испред влидичина двора. (Тад је владика столовао у Карловцу.) Чим владика спази Беговића, изађе и придружи му се, те кад мало прошеташе, он се окрете: „Ама, пречасни, ђе би то било, да православни свјашченик носи сламњи клобук?“ — „Е, па и ја мислим, свети владико, да у доба Христа и св. Апостола није ни било клобучара, да им праве неке клобуке свештеничке. Ал ако им нијесу правили оваке, богме нијесу ни онаке, каке нам ви данас прописујете. И Христос и св. Апостоли ишли су гологлави. А кад би звијезда припекла, морда су баш и носили неке шешире. Но у њих не бјеше новца ни за што прече, те ако су икаке шешире носили, могли су носити само оне, које су они сами плели од рогоза и сламе ржанице. Него, ја к'о мислим: боље је имати сламу и на глави, него ли у глави. Јер гђе је слама у глави, вала, тој глави не помаже ни кардиналски шешир!“

Исте године 1867. била је у Москви она славна етнографска (народописна) изложба свесловенска. Тад и протопоп Никола Беговић одјезди у Русију и на изложби тој изложи слике и прилике из крајишког живота и мноштво одијела народног српског са Крајине. Ови српски излошци врло се допадоше, те Москови одликоваше Беговића великом медаљом споменицом, а кронштатска „Поморска књижница“ именова га за свог члана и дарова му повељу. Тад се у Москви заједнички сликаше најодличнији људи из свега Словенства, а међ њима и протопоп Никола Беговић.

Ту неш слику и данас виђети у многој српскијој кући српској. Најодабранији словенски гости, а међу њима и Беговић, кренуше из Москве у Петроград, да се поклоне цару „Ослободиоцу“ Александру II. Николајевићу. Цар их дочека са царицом. А док царска чељад послуживаше госте „вотком“ (ракијом), цар уочи Беговића, приђе му и ослови га. На царево питање, ко је он и откуда је, Беговић одговори, да је Србин и православан протопоп српски са Крајине луте, те поче описивати цару удес лијепог свога народа српског и коваше у звијезде род и народ свој. Цар „помно“ слушаше Беговића и рече му: да он познаје Србље и зна, да су Србљи заиста патнички, али „достойный народъ“ (честит, заслужан народ). Из Русије донесе Беговић мноштво књига, слика и мапа, икона, кретића, кандила и одежда, те пораздијели црквама, школама и народу српском на Крајини. Руси платише и сав трошак до своје међе, ал тог сијасета бјеше толико, да је Беговић на међи аустријској за саму царину платио 70 фор. „Баш ме посјече!“ говораше он, јер ондак 70 форинти бјеше читав капитал — а за сиротног Беговића још већи.

Свој пут кроз Русију Беговић је описао у „Застави“, а спјевао је и у „Даници“ двије пјесме: „Москва“ и „На Волхову“. Мало касније опјева он и славног српског јунака Сочивицу посебним драматским спјевом: „*Сочивица*“. Ту књигу издао је послије под именом Луке Петровића, из пријатељске захвалности, јер Лука бјеше његов навјернији пријатељ. Неђе у то доба написа Беговић читаву књигу и „*О коњу*“, гђе описа коњске сојеве по природопису упоред с коњима витезовима из народних пјесама српских. Год. 1868. обнављале се српске општине по новом „Царском Решкрипту“, те Беговић написа „*Устројство сриске црквене општине карловачке*“, које послије (1875.) и одштампа. Год. 1869. он заврже у Карловцу омладинско српско друштво „*Слободу*“ и написа му устав — али власт не одобри „Слободу“.

Исте године 12. марта дође цар у Карловац. Послије

службе божје, при војној паради, Беговић случајно бјеше стао крај неког ђенерала Бечлије. Ђенерал пушаше своју „вирђинку“, а све нешто мјери протопоп Николу од главе до пете, па ваљда се Шваби није свидио „рацки поп“, те ће ка' нехотице одунути један дим на Беговића. На то Беговић сасма спокојно извади своју дуванџару, зареза цигару, припали је и распали добро, па стаде очи у очи пред ђенерала и надува му пуне брке дима. Бечлија само затрепта ка' коза на кипи, ал не рече му ни бијеле, јер пред њим стајаше Србин од Србина са својом лозинком: „Прије гроб — него роб!“

Исте године Слуњани јунаци јурнуше на изборни мегдан, те изабраше Николу Беговића за свог народног посланика на Српском Сабору, па већ од тад све до г. 1885. он је стално биран у тај сабор. Крајишка господа од регименте, да би онемогућила избор Беговићев, пренесоше биралиште из Карловца на Шварчу, у некакав велики магазин, па тамо су на сваке руке навијали изборнике, да бирају кога год хоће, само не протопоп Николу. Карловчани радознали шта је са избором, изаслаше у кочији два грађанина на Шварчу. Али господа брже боље закључаше магазин. Но Карловчани и с поља, крај све галаме у магазину, јасно разабраше, како се изборници отимљу: „Нећемо вашег човјека, господо! Или Беговића или никога!“ Чим то чуше Карловчани, појуре натраг, те једва склоне Беговића, да пође међ изборнике на Шварчу. У пратњи грађанства и више кочија Беговић стиже на Шварчу, па кад нађе закључан магазин, спопаде кваку и задрма вратима: „Отварајте, господо, избор мора бити јаван и слободан! „Брзо се врата отворише, а изборници, чим спазише свог љубимца, загрмише: „Живио Беговић, наш посланик!“ и пронесоше га на рукама кроз сав пространи магазин, те га једнодушно изабраше и пјевајући цијелим путем допратише га са Шварче у Карловац.

Тако Милетић доби у Беговићу десну руку своју. И на сабору и ван сабора Беговић је упоред корачао с

Милетићем. Само у неким важним крајишким питањима имао је он своје издвојено мњење. Ту не попушташе ником. Од свих првака народњака на тим саборима најомиљенији бјеше Милетић па Беговић.

Оног доба у Доњим Карловцима ваљда не бјеше куће, гђе није било исписано: „Живио Милетић! Живио Беговић!“ Особито ђаци вољеше Беговића. Кад би чули да он долази на сабор, сви би га јатомице дочекали на „агенцији“ дунавској. А познали би га из далека. Чим се из лађе појави крупна брадата прилика, са високом шубаром, у дугом капуту и високим чизмама, из којим вире зелене вунене чарапе — одмах се из стотине омладинских грла заори: „Живио Беговић!“ А он се одмах помјеша међу њих и развезе разговор. Тако је он свагда долазио на сабор у цивилном одијелу, па тако је и пред патријарха излазио, а онда други који свећеник није смио ни помислити на „цивил“.

Сјећам га се — прича поп Дамјан Прерадовић — кад сам ја био ђак у Карловци. Сваки дан си га могао виђети, како поносито шета по карловачкој „пијаци“ и носи пуну мараму кајсија или каког било воћа. Па чим сретне које дијете, устави га: „Гле, гле, соколе, колики си порасао! А како се зовеш?“ Дијете каже. „Па лијепо се зовеш. А шта си ти?“ — „Молим, ја сам ученик трећег разреда.“ — »А, а! Нек си ми жив и здрав мајци својој. А, онако, шта си ти још?“ — „Па ја сам Србин!“ — „Е, па кад си Србин ево теби три кајсије, а онако би добио само једну“. Дијете му пољуби руку, па отрчи међ своје другове римце и прича: „Трчи болан, кажи оном попи да си Србин, па ћеш и ти добити три кајсије“. А знао је он, како је горко карловачко „благодјејање“, па искупи по 30—40 ђака млађих и сваком наручи по паприкаш и сомун. А за њих кукавце било то велика свечаност. Божић — није друго! Па ту и он с њима засједне, прича им и шалом им заслађује сваки залогај. Маторије ђаке често је одводио куд у кућу, па наручи гозбу и здрави им здравице о Ко-

сову и Цар Душану. Једном таком приликом (г. 1879.) доведе он међу омладину и владику Теофана. На таке издатке трошио је Беговић готово сву своју дневницу посланичку Често је залазио и у само „Благодјејање“, а ђаци се томе врло радоваше. Јер кад се знало, да ће који посланик банути у „Благодјејање“, кувао је кувар маснију чорбу, а пекар пекао бјељи хљеб. Чим сабор прође, хљеб опет поцрни, а ђаци би се шалили: „Жали са сабором!“

По повратку са сабора 1869. Беговић у „Nar. novinama“ оштро пореше саборски рад низом чланака: „*Оглед на Српски Народни Сабор*“. То је и одштампано као посебан књижуљак, а тако и његов говор „*У ствари Комоговине*“, што га изговори на сабору г. 1870. Исте год. штампа он у Београду прву свеску својих „*Српских бесједа*“, а десет година касније (1880.) издаде и *другу* свеску. Обадвије те књиге његове и још неколике касније могаху се појавити само „уз штедру припомоћ“ родољубиве браће *Барако*. Ови честити Срби и одлични трговци карловачки, *Јован Барако*, и брат му пок. *Коста Барако*, бјеху добротвори готово свих новијих књига Беговићевих. За саму II. св. „Срп. бесједа“ исплатише они сав штампарски трошак за пуну хиљаду примјерака! Част им, слава им — и од мене. Они помогоше дивотне књиге, које се од час прилијепише за срце народње и не одлијепише се отуд ни до данас. Јер ове „Српске бесједе“ нијесу обичне „придике“ поповске. Оне су: јеванђеље родољубља. У њима је изливена племенита душа и велико српско срце Беговићево. Кроз сваку ријеч о величини славе божје проткао је он и величину Србинове славе и горчину јада народњег, па закитио то све мудрим поукама о напредном кућанству и разумном васпитању. А умио је он у бесједу уплести и који дневни догађај, кад је ваљало кога покарати или похвалити. Тако једном неки попо пјанчећи по Карловцу изгуби свој часни појас. Дјеца нашла појас и донијела Беговићу, мислећи зар да је његов. Прве недјеље Беговић у по службе отпоче црковну бесједу, о *шијанству* и поучи

народ, да се чува пића као ватре живе, па тек изнесе онај појас: „Видите ли, браћо, шта чини пијанство! Овај појас је плав, ал он би овај час сав поцрљенио, кад би његов госа имао бар толико стида, колико је жудан црљена појаса!“ . . . А кад оно прије три године љути Црногорац кнез Никола пусти у Србство дивни свој спјев: „Пјесник и вила“ — тадај и Беговић доби ту књигу на дар. Прве службе божје он отпоче бесједу о *јавним дужностима и о дужностима срца*, па тек исповрти „Пјесника и вилу“: „Ево, браћо, књиге ове, свједока дивна и јавна, шта може честито српско срце и мимо свег терета јавних дужности својих. Ово нама написа витешки Господар сиротне Црне Горе и Брда. Тешке, претешке дужности јавне притискале су тјеме његово, али здраво срце србињско заповједало му је ову књигу. Па код свих брига својих, сјетио се он и нас књигом овом, па и ми у овом светом храму, треба да се сјетимо дужности свога срца српског.“

Тако је Беговић бесједио своје „Српске бесједе“, а бесједаше их и у цркви, и у школи, и у општини, и на славама, и на зборовима, и на „сваком сходном мјесту“. Па ове двије књиге нијесу ни десети десетак оних силних бесједа, што их он избесједи кроз ово пола стољећа и јаче. Јер он није с хартије бесједио. Он је тренутно из главе стварао своју бесједу српску, те истом послије исписао — по гђе коју. Многе његове бесједе и други су бесједили. Гђе он лично не би доспио, написао би бесједу и послао поп Пајићу, поп Мијуку, поп Вујаклији, поп Мани Грбићу и многим другим, те им писаше: „Колико је заслуге тко је написао, толико је двојином више оном, који говори! . . . Ако доспијем послаћу ти бесједе и за „Покров“ и за „Петковачу“, па само ударај!“ У рукописима Беговићевим нађох ја бесједа светосавских, које је он писао и за своје ученице. А у овим двема књигама штампана је само једна од позајмљених бесједа његових, и то баш она, коју о божићу избесједи тадањи ђакон карловачки, Мане Грбић, а натпис јој гласи: „*Против подлости*“ . . .

Исте године 1870. умрије Беговићу јединица његова Љубица (Катарина Мандрино) а жену му тешка жалост свали у постељу, јер осим Љубице не имађаху они од срца порода. Па опет истог часа, посред те несреће своје Беговић сазивље Крајину у Сисак на састанак с Милетићем, па одмах лети у Карловце на сабор и тамо се јуначки бори за ново „Сабореко устројство“. Одмах за тим (1871.) он живо приону и ватрено се бораше, да се владичанска столица пренесе из Плашког у Г. Карловац, па тад је и штампана његова расправа: *„Је ли Плашки за владичину столицу?“* Тад искрсну на Крајини и сметењачка *Раковичка буна* Кватерникова и Ракијашева, коју Беговић послије (1878.) достојно описа у „Застави“ Милетићевој, а у низу својих дивних *„Српских монографија“*. Тадај Беговић гораше на двије ватре. С једне стране његови негдашњи пријатељи Хрвати Кватерниковци одоше стварати у српском народу неку Велику Хрватску, а с друте вјечити његови душмани, језовитски питомци, „Обзораши“, грдише га на пасја прескакала и стваряху му сваковрсне кривице. Тако једном доби он из Београда неке књиге, запечаћене оловом. Онда му је био такав неки закон, да се пошиљке из иноземства морале печатити оловом, а тај оловни печат смио се раскинут само у царинском уреду. Беговић не знајући то, прими пошиљку од књигоноше, поштено плати поштарину и — раскине олово. Дочују то неки погансузи „обзорашки“, те га поткажу и царинска власт му цјешну да мора за „доходарствени прекршај“ платити 1 дукат и 76 форината и 13 новчића — а све књиге нијесу вриједиле ни добра 3 форинта! Залуд се он отимао: књиге су мени у кућу донешене и све сам поштено платио, па ту већ престаје свако право поштанско и царинско. И залуд је доказивао: да је за његову сиротињу „ова казна готов убитак“ и да то њему „убија у народу углед и поштење“. Оцјепише они њему: жут дукат непробушен и 76 форината, па не дадоше закинути ни оних 13 крајцара. Но још кад је оне форинтаче исплатио у банкама, йзнова га потргоше,

те мораде исплатити „звечећом монетом“ сребрном — „полаг обстојећих законах“. А ово је било баш у оном часу, кад је он своју јединицу Љубицу саранио и кад му жена лежаше на самртној постељи . . . А већ г. 1872. ова узорита Српкиња издану од жалости тешке и би сарањена на Дубовцу, а удови поп Никола оста до смрти саморан очајник, ка' огољели дуб посред немилосрдне буре свјетске.

На опет, баш тих дана Беговић заснова, а г. 1874. „приљуби младој Србадији' своју „*Историју српске цркве*“, која већ г. 1877. доживље и „*Друго умножено издање*“. Прво издање поможе му издати ваздашњи његов пријатељ, пок *Лука Петровић*, који плати све трошкове за пуну тисућу примјерака. А друго издање посвети он свом зету, *Николи Мандрину*, и свом унуку, *Ђорђу Мандрину*, „штедрим заштитницима овог дјела“. На слава и Луци и Николи и Ђорђију. Јер није ово само „Историја српске цркве“, већ у њојзи је и цијела цјелцата народна историја српска, заодјевена племенитом душом Беговићевом. Тад је Беговић већ у велико био завео у Карловцу свечано светковање св. Саве и особито је његовао црквени сабор на Никољице. Многе стотине, а каснијих година и по хиљаду душа знало се слећи у Карловац на зборове никољичке, а тим порасте и углед и приход цркве. Но таким радом пробуди он и црквену и српску свијест у имућнијих Карловчана, те ови завјештаваху својој општини знатне новчане задужбине. Задужбине: Шеганова, Кековкина, Шарчева, Вуковићева, Мусулинова, Гавелкина, Гроздановићкина и др. — вјечни су свједоци Беговићевог благотворног утјецаја. Тако је он обилато помагао и „Дјевојачки фонд“ карловачки. А већ давно је он био замислио, да се у Карловцу оснује српска учитељска школа, па и то је остварио. А на Српском Сабору Беговић извојшти карловачкој српској општини право гласа и заступства, које дотле неимађаше, те Карловчани изабраше за првог свог посланика Николу Беговића. Још више добра чињаше он сиротним и прогоњеним — без

разлике вјере и народности. Са тих доброчинства особито га поштоваше нека имућна старица римске вјере. Па видећи он, да ће старица умријети без наслједника, доведе јој у кућу једну честиту сиромашну Српкињицу приправницу, те мало по мало склони он старицу, па ова остави својој пођерци, тој Српкињици, повелику једну кућу.

Тако је он помагао сиротињу на сваку руку. А већ за богате и моћне није разбирао. Мој врли пријатељ, Данило Агбаба, прича: „Никад нијеси могао вићети проту Беговића, да се љуби с каким високим господином или богаташем. А кад је мене вјенчавао, пољубио се он са мном у сред цркве и тиме нам запечатио свој благослов". Али човјека сиромашка и невољника није Беговић питао: ни каке је вјере ни које ли народности. Многи иновјерци и Несрби одоше од њега утјешени. И све до самртног му часа није избивао из његове куће неки брат Чех, римокатолик. Двије ил три године он и покојна му жена бјеху дан на дан гости Беговићеви. У последње доба тог човјека задеси голема несрећа. Жена му помјери памећу и сама себи одузе живот страшном смрћу. Он се толико избезуми, да се од жалости шћаше убити. Али Беговић га сави уза се, те му својом слатком ријечи привијаше рањено срце дан и ноћ и — спасе му живот. Баш неки дан у Загребу тај ми човјек сузним очима причаше: „Заиста, господине, не да се исказати она доброта, којом је пок. прото обасипао мене и моју покојницу. И што ме данас жива гледате — то имам захвалити само тетку. (Он и његова жена звали су Беговића „тетком".) И моја га покојна ванредно штовала, па и у самој болести. Кад би јој дошли најжешћи душевни наступи, да је већ нико не може савладати, ја само запријетим: „Добро, добро! Казаћу ја то тетку!" А она се одмах умири и моли: „Чини са мном што год знаш, само те молим — не казуј ништа тетку!"

Па и кад би се духовни властодршци попели на душу ком свећенику, Беговић је сваког прогнаника штитио.

Многе је свећенике он и лично бранио и одбране им писао. Тако једном политичка власт одузе парохију поп Раци, а Беговић начини „прошеније“ на самог цара, те поп Рацо запне с „прошенијем“ право у Беч — и цар му поврати парохију. Кад се поп Рацо вратио из Беча, одмах дође Беговићу да му се захвали, те још с врата весело повика: „Ходи, брате, да се пољубимо, као два добра коња, која се давно нијесу видила!“ — „Или као два матора пса — доскочи му Беговић — а ти знаш, Рацане како се пси љубе“ . . . На то се Рацо — вели Бакић — сав тресао од смија и дуго није могао испричати, како је прошао у Бечу, и како му је сам цар рекао: „Ich danke für die Aufrichtigkeit“, што значи: „Хвала на тој искрености“. Владика Теофан Живковић бјеше честит Србин и врло уман човјек. Ал и он је гонио некоје свећенике, особито оне, што ћутке трпе. Узимљући ту своју браћу у заштиту, Беговић вазда говораше: „Ама, што Преосвећени не објаше мало шкакљивија леђа, па да чује, како мамузе звече!“ А кад г. 1875. скромни ђакон и учитељ, Мане Грбић изгуби свој хљеб на правди Бога, Беговић бранаше поп Мана као себе сама и поврати му хљеб горко заслужени. На тадај поп Мане бјеше Беговићу „десна рука“ у школи, а Беговић поп Ману „други родитељ“ препородитељ. Јер само под моћном и благодатном руком Беговићевом изви се у вис негда скромни ђакон Мане и разви се у садањег протојереја, катихету и посланика пречасног Ману Грбића, заслужног писца „Карловачког владичанства“ . . .

А још лѣпше бранаше Беговић српски образ и српску вјеру. Год. 1875. поврати он у Православље неког римца, момче од 18 година. А кад због тога загрепски архибискуп оптужи Беговића и диже велику грају, он му кратко одсјече: „Нијесам ја то дијете потурчио, већ се оно само присајединило прамајци својој — српској цркви . . . А зажели ли још нетко у 18. години, да га ја примим, то ћу ја већ знати и томе прави пут и ред, нити требам ту поуке, најмање то са стране — непозване.“ Још

љѐвше се он одужио бискупу Јурју Посиловићу, кад оно овај са Сења бацаше морске погледе по „пастви“ српској православној. (Види 192. број „Заставе“ од г. 1876.) Али Беговић се није никад јагмио за туђе стадо. Но кад му једном дође нека приправница из римског клоштра и мољаше га, да је прими у Православље, Беговић је одби: „Иди ти, шћерце, лијепој кући својој. Јер ако ти не ваљаш тамо твојима, ље нећеш ваљати ни мени.“ А кад се недавно неки љути Хрват „обзораш“ из Јаске ожени одличном Српкињом из Београда, па науми примити женину вјеру, обрати се он писменом молбом Беговићу, да га овај прими у своју опћину. Прве службе Беговић развезе у цркви бесједу о значају српске православне опћине, па изнесе оно писмено: Ево, браћо, паметан и одличан господин, ал неукротљив Хрват, моли да га примимо у наше јато. Не знам, хоћете ли га ви примити, — али ја га никако не примам. Јер он је данас један. Ал сутра може њима прснути у главу бозна какав политички разлог, па да листом повичу: „Нећемо папу! Хоћемо Православље хрватско!“ Па нек дође њих по хиљада на нашу стотину: па је л' то онда — српска опћина?! Нег ако му се баш хоће „православног Хрватства“, нека он сам ствара себи опћину и нек сам плаћа свог хрватско-православног проту.“ Па на том је то и легло. А кад једном „обзорашки“ вођ, ђаковачки бискуп Штросмајер, дође у Карловац, Хрвати и римски попови приредише му сјајну гозбу, па позваше и Беговића. Али кад за ручком један римски поп рече, да су се Срби „дотепли у Хрватску као Цигани“ — Беговић скочи од стола, окрену леђа тој часној дружини и оде без збогом остај! А сјајно друштво одмах изасла у његов стан депутацију, те му се слатко извињаваше. Ал он их испрати: „Залуд вам је, господо, пуно виме, кад се сваки час ритате и претурате ведрицу с млијеком“

Ама, шта ово причам ја? Та, Беговић се неда испријовје дати! Па истину рече мени врли Србин, поп Павле Пајић; „Да си се ти, синко, родио кад и Беговић, па да си уза њ

вијек вјековао и вазда теглио собом свјежањ хартије, па да си брзописом у перо хватао, што је он зборио и творио — ти не би то могао сабити ни у 50 таких књига. Он је био жива књига — неисцрпни извор. Ни стотинити дио текуће те воде живе не може се данас ухватити.“ Богме, и не може! Али многа добра дјела његова и многа недјела његових ближњих: многе јаде и најљуће боле Беговићеве ја овђе и навлаш пуштам низ воду — у заборав. Заборав је мати среће човјечје. И тешко си га човјеку ништавцу да није — заборава!

Па за то ја горким болом прелиставам ову гомилу хартичина, с којим читам: да се још онда (г. 1874.—76.) нашло Србаља Карловчана, који се бесловесно упрегоше у јежовитске талиге „Обзорове“, па отуд погано пљуваху на свијетли образ свога протопоп Николе, а пред владиком опет подметаху му ногу сплеткашку и допаптаваху: „Народ амо неће ни да чује за другог владику и патријара — осим Беговића!“ Ова петљанија распредала се онда на дугачко и кроз новине. Неколико пута чак су му и плату обустављали по неколико мјесеци и потрзали га празнорука као шегрче неко. А силна му плаћа ондак и бјеше: таман колико данас какав гиздавац карловачки на цигаретле испуши и на „цукерле“ разлиже! Па чак су неки засљепљеници и Српски Сабор „просили“, да се Беговићев мандат — уништи! Наравски, сабор је ту гнусобу с гнушањем одбио. Јер сва им се оптужба сводила на ово: у Беговићевој цркви чита се апостол у женској препрати на српском језику, а на „причисну“ пјева се — „Пошетала царица Милица!“ Оно прво бјеше истина жива и служи само на част Беговићу. Ал ово друго само бестидна подлост могаше измислити. И ево мени овђе под лијевом руком свједока неумитних. Ова хрпа аката, писама и новинчина свакојаких у главу туче сав тај циганлук и поганлук. Али та иста браћа сплеткаши већ истих дана мољаху Беговића за опроштење, а општина га чак и званичном похвалницом дивно похвали. Па већ за то, ево, гужвам ја ту сву гужву

сплеткашку и пуштам је низ воду мутну. А ове хартичине поклонићу куварици мајор Паје Беговића, нек има су чим ватру ложити и чибук палити јуначкоме господару свом.

А тадај баш (г. 1875. - 76.) пламтијаше српски устанак, те заждив из Невесиња, ужди Босну и Босанску Крајину на домак Карловцу. Још онда прорицаше Беговић, у што ће се ишчаурити та крвава мука српска, те писаше Пајићу, да добро пази, куд ногом гази и с ким се рукује, па да се не да „навући на зао зуб ни од кога.“ Па опет Беговић помагаше устанак и усташке бјегунце, по „дужности српског срца“ свога, а по примјеру многих других Србаља овамошњих. Но језовитама „обзорашким“ добро дође тај рад Беговићев, те већ мишљаху да му заковрну шију — сад ил никад! А ту им дивно иђаху на руку и некоји Срби заслепљеници. Те сад се ова братија удруже и нађу неког покрштеног Чивута сајџију, Матију Флоровића, да он откуца Беговићу последњи час. Томе Чивуту Беговић бјеше дао на оправку свој џепни сат. Али Чивут затаја сат, па још тужи Беговића, да му је дужан три форинта за оправак и захтјеваше заклетву. Беговић, знајући да не дугује ни бољим од Флоровића, мирном савјешћу положи заклетву и Чивут изгуби парницу. Али сад језовите „обзорашке“ и њихови савезници подбоду Чиву, те овај изнова оптужи Беговића, да се „криво заклео“. Чива поткупи неке свједоке с коца и конопца, из најнижег талога људског, те се из тог гада изроди грдна парница. Тадај „Обзор“ сикташе на Беговића као љута гуја отровница, а његове језовите већ ликоваху, да ће „обријати влашког попа“. Ал онај стари Бог српски — ускрати им то задовољство. Загрепски судбени сто — нека му је част! — ослободи Беговића и прогласи га са свим невиним, а на против његов тужилац, Чивут Флоровић и Чивини лажни свједоци потпадоше под суд као проневјеритељи и варалице.

А ваља знати, да је то било у оно доба, кад се Беговић, за љубав браће Хрвата, клао са својом општином и

конзисторијом, док је одржао у српској цркви „Симићев барјак“ — успомену на бана Јелачића. Бјеше то онда, кад је Беговић од уста својих откидао, док је постао члан утемељач градске бонице и члан народне читаонице хрватске. И онда баш, кад се Беговић у Карловцу г. 1875, свесрдно борио за избор Хрвата, др. Милана Маканеца и дао за њ свој поштени глас бирачки. На опет, послије свег онога и још грђег поганлука, тај Беговић писаше Пајићу: „Немојте се ви дурити од попова хрвацкијех, и већ с те стране ни од кога. Подајте ви њима прву ријеч и ако су они зар прикопчали реверенду од нога па до грла.“ Хеј, хеј, господо смутљивци „обзорашки“, тако пространа срца могаше бити само „влашки поп“ Никола Беговић! Али ја, на прилику, — ех, ја бих вас већ мало потјешње погнао у тикву...

„Мене могу силом убити, али народа свог осрамотити не дам ја, док дишем и десницом мичем.“ Тако писаше Беговић Пајићу г. 1876., кад оно браћа нека почеше и смрђу да му пријете. А знађаше он, с ким има посла, па од тад вазда носаше собом какав чворноват кијак. И послије смрти затекао му се такав један кијак од јауковине, а бјеше сам самацки чвор, сав челиком окован и поткован, налик на шестоперац. Једне мрачне вечери око деветог сата враћао се он с Баније у град, поштапајући се својим „шестоперцем“. Кад ли дође кући, а оно грдна руља хрватских ђака, служинчади и свакојаке чељади опсјела му сву кућу, па из гласа урличе: „Удри, удри ин дер штат, Беговићу штрик за врат!“ И већ полећеше каменицама, да му бомбардују кућу. Ал он стиште свој шестоперац, прискочи руљи с леђа, па и сам натрпа пуне џепове камења и загрми: „Удри, удри, враг му делал мајку влашку! Удри, нека запамти, ко су Хрвати!“ Па потеже каменицама и полупа пешест прозора својих. А букачи нешто постиђени нешто изненађени овим препадом, разбјегоше се за тили час, к'о мачке с тавана.

Па све ово и још оно грђе, што ћеш истом чути, збивало се под хрватским „баном пучанином“, Ивом Ма-

журанићем, за „народне владавине“ обзорашке, која остави крваве ожиљке у животу овамошњег Српства, а која се попела на власт преко српских леђа — српском помоћи, понајвише Милетићевом. И сам Беговић на земаљском сабору г. 1861. и касније у борби против бана Рауха својски је помагао хрватску опозицију, из које се ишчаури та „народна владавина“ обзорашка, та „загушљива сапа, која шћаше да помори све, што се Србином зове и крсти се часним крстом од три прста“. Чим се дочепа банске власти, Мажуранићу бјеше прва брига,да угуши сваку српску помисао, те преко угарског министарства изнуди забрану: да се у цијелој Угарској и Тројединици више не смије ни спомињати наслов српског војводе и Српског Војводства — под пријетњом „најстрожије казне“. А кад Србија и Црна Гора прихватише устанак невесињски и објавише рат Османлиском царству, Мажуранић „одпусти упутство на подручне котарске престојнике, нека они на свако движење и расположење житељства врло позорно пазе . . . нарочито за случај српског војеног похода на Босну и успјеха или неуспјеха српског оружија“, те да свако „дјелотворно саучешће или другаче подпомагање — одлучним начином спријече“. Под притиском тих наредаба овамошњи Србаљ пропишта млијеко мајчино. Куће угледнијих Србаља бјеху опсједнуте тајним жбирима и потказивачима. Пакрац бјеше сав посједнут војском, а Срб-Милутин, владика Никанор Грујић, не могаше ни крочити од прерушених полицаја. Ко год се усудио макар чим да покаже своје братско саучешће за успјех или неуспјех српског оружја — оглашен је за „велеиздајника“ и тајног агента „српске идеје“. Наста̀ше силне преметачине и прогонства. Школе се српске затвараху, а тамнице се отвараху и тесаху се танка вјешала. У Угарској допаде тамнице Милетић, Касапиновић, Бекић, Корнел, Мита Марковић и др. Исто се збивало и амо у Пакрацу, Осјеку, Беловару, Дарувару, Загребу и другђе. У самом Пакрацу затворише 7 најврснијих Србаља. Па не оставише с миром чак ни смиреног нашег богомољца,

оца Амброзију Павловића, пароха загребског, а ће ли се не би искалили на оном Србину од Србина — протопоп Николи Беговићу!

Исто повјереништво, које почини онај русвај у Пакрацу, ненадно груну у Карловац, те правце Беговићу за врат. Прогласише га за „агента српске идеје“, оптеретише га „злочином велеиздаје“ и оптужише га, да стоји у тајној преписци са пакрачким „велеиздајницима“, проф. Дим. Јосићем, Стевом Драгичевићем и друговима. Ови честити Срби онда већ давно бјеху у тамници. На како се крштен иксан могаше с њима дописивати — то су знале вальда само те обзорашке „зле слуге лоша господара“. Тек они испреметаше сву кућу Беговићеву, од подрума до тавана. На, наравски, да су му нашли силество српских и руских књига, новина, писама и рукописа, а из сваког кута боље су их у очи српске слике и прилике српског грба: крст са четири оцила, што се поштеним очима чита: „само слога Србина спасава“, али што се онда кроз погане наочаре обзорашке, читало: „*сриска слога — свима смрт*!“ На сад: држ' се плота, Вукота! Оног часа запљенише му и однесоше све списе и рукописе његове и све књиге ћирилске, па и многе црквене. И никад више он не доби натраг тај умни капитал свој. Иструну то све тамо негђе у архиву полициском. На тако се мени пресуши најбогатији извор за ову књижицу.

Ово је било 8. августа римског 1876. А већ 12. августа полиција изнова опсједе Беговићеву кућу, шчепа га за јаку и као проста лупежа, под оружаном стражом, погна га пјешице кроз цио Карловац чак до жељезничке станице, а отуд га стражарно спроведе до Загреба у — тамницу. На овај гадалук обзорашки згадише се и многа поштена браћа Хрвати карловачки, те од срца жаљаху Беговића и показиваху се вољни, да покају старе гријехе.

Кад Беговића у Загребу изведоше на суд, не шћаше се он бранити, но поносито ступи он пред своје судије, па чим уђе, само им довикну: „Не мучите ме, господо

*

хрватска! Вјешала одмах дајте, вјешала! То сам ја од вас заслужио". — „А и како не" — писаше он касније — кад сам ја помагао на загребачком сабору г. 1861. ударати темељ тој владавини... Па могах ли (за толику своју кривицу!) друго што и молити, него хрватска вјешала?!" („Истор. срп. цркве" II. изд. од 1877.) Пуна два мјесеца Беговић тамнова у истражној тамници, а не могаше му се доказати никакав злочин. Та, и шта се имаћаше доказивати човјеку, који своје „велеиздајство" јавно исповједаше у сред цркве оваким ријечима: „Да богме, да Србија наша није малена једна земљица, него у нашој намети *Србија је духовно царство*, у коме не влада један самртник: него *у нашој овој Србији влада св. Сава* божјим миром и благословом! Овђе смо ми Срби сви једнаки, нами је: *једна вјера, једна надежда и једна љубав.* Ово је грб наш и застава. Ово су три цвијета српскога свијета... Овако уче ђецу своју и браћа наша на све стране, а Бог помаже нами свима!" („Срп. бесј." II. стр. 106.)

Јуначина, мајор Пајо Беговић, који се крвавио за част царске заставе у 28 крвавих битака, бјеше врло у вољи тадањем угарском министру предсједнику, грофу Андрашију, те му овај једном обећа: „Ако вас икад у животу задеси кака напаст, а ја будем у власти — само ми брзојавите. Учинићу за вас све, што је право". Много пута мајор Пајо бјеше у невољи јуначкој, али никад се не користи тим обећањем грофовим. Но сад, кад му брат допаде тамнице, Пајо брзојавно замоли грофа Андрашија: или нек му брата ослободи, или нек се једном одреди судска расправа. И на основу тог Пајиног брзојава од 14. (26.) септембра, Андраши ослободи Николу Беговића и суд га пусти као „са свим невина". Тако он опет изби на своју српску слободу 10. октобра римског. И умрије он, а никад ни во вјеки не сазнаде: ни ко му је био тужилац ни која ли му је кривица.

Кад се вратио из тамнице загрепске у Карловац, сусрете га на станици силан Србаљ, па и мноштво иновје-

раца. Ту га сви радосно поздравише бесједом добродошлицом и понијеше га на рукама, а отуд све кличући и пјевајући допратише га кући, па ту га изнова, врло срдачним бесједама поздравише три честита брата Хрвата: Драгутин Хусина, Шандор Медур и Луjо Шулц.

На полеђини једног примјерка Беговићеве „Историје српске цркве“ нађох овај запис, писан његовом руком: „Процес са Чифутом Флоровићем коштао ме је, само за браниоца, дра Ш. Мацуру 150 фор. готовије — осим другог свега. А тамница у Загребу 1876. коштала ме је преко 300 форината“. А онда ни сав полгодишњи приход његов не изнашаше 450 фор.! Но ваља записати и ово: за све вријеме Беговићева тамновања општина је давала његовом замјенику, јеромонаху Вучинићу, равну половину Беговићеве плате и свих прихода парохиских. Она друга полутка претицаше Беговићу, па ћеф му пити, ћеф му капу купити — тек парничке трошкове мора платити. А вриједи записати и ово: Хрвати карловачки светковаху 800-годишњицу крунисања „некоч славног“ хрватског краља Дмитра Звонимира — баш кад Беговић тамноваше у Загребу. Градски поглавар, неки Краљчић, улучи ту згоду, те званично захтјеваше од српске општине, да се и у српској цркви одслужи свечана служба божја с покој грјешне душе тога Звонимира. Сирома Вучинић шћаше се извући из те бруке, Али славна општина, престрављена Беговићевом тамницом, „узе на се сву одговорност“, те збиљам се у српској цркви одслужи свечана задушница томе Звонимиру незнановићу, који ва истину имађаше великих заслуга за — папство. Ал и за Хрватство, и за Словенство, и за Српство — Звонимир тај бјеше само бич крвави и страшна казна божја. Е, па наравски, да се Беговић послије морао крвити са својом општином, док је иступио те звонимирске „из потаје ноже . . .“

„Док сам био у тамници — причаше он — нијесу ми дали ништа да читам. Кад гођ сам заискао коју књигу, увијек ми пружаху њихово звонимирашко јеванђеље —

„Славо-сербску пасмину“ Старчевићеву“. А тамница му је била у горњем граду, баш пријеко од саборнице, у тадањој „вармеђи“. Никола Шумоња ондак бјеше ђачић „пучке школе“ у Загребу, а син Беговићева тамничара, Радован Галовић, бјеше другар Шумоњин. Једног дана — вели Шумоња дође мени Радован сав обрадован. „Хоћеш ли — вели — да те научим једну пјесмицу?“ — „Па дај да чујем!“ А Раде запјева: „Ја сам Србин, српски син, име м' Радивој!“ — „Ко те томе научи?“ — „Па један српски прото. Довели га нама у тамницу, па је сам. А мене тата пушћа, да му кратим вријеме. Па он ме научио тој пјесми и рекао је, да ће ме још љепше научити“. За неколико дана — дотрча Радован опет с другом пјесмицом: „Радо иде Србин у војнике“. „Тим пјесмицама — каже Шумоња — научио је Раде и мене и све наше другове. Свак други у тадањем положају Беговићевом, ако би што учио дјецу, учио би их мржњи против оних, који га засужњише. А он ево и тамници, вазда весео, прикупља Српчад око себе, пјева им и учи их само србовању — ничем другом.

А кад изађе из тамнице, писаше он Пајићу: „Србадија је бутун сва жива! Има ко војевати, има ко и тамновати. Па то је доста! Ма да сам негда умро, данас бих од весеља гробље проваљивао, те бих шетао по жараном сунцу, јере гријe боље него икад. Мани се ти сваке суморине, човјече!... Чисту образу не треба ока воде, а толико желим у гроб понијети. — — Хрватске тамнице нијесу Србину ту прве, а дао би Бог, да би се моја тамница задњом бројала у народу српском... Но не треба се обмани предавати. Нашу вјеру и српствовање наше цијело и добили смо ми кроз тамнице и вјешала... Но: страха же вашего не убојимсја, ниже смутимсја!... Ту је нами наше поље: српска кућа, школа и црква, а ту противници наши не могу издржати нашу ватру... Да сте ми весели, јуначине испред сваке опачине, па ћу ја доћи Љепосави на разговор, а дотле нек научи „Косовку ђевојку“ на памет.“

Тек што се отресе мемле тамничке, разви он још буј-

нији рад, те писаше Пајићу: „Да сам за ђеверство, не бих могао одољети . . . Радим готово увијек до поноћи и сутрадан устајем, као да ништа није било.“ И онда „Обзор“ све једнако запљуваше српско име и клеветаше Србе душмански. Но Беговић му ни једне не оста дужан, а у томе га својски помагаше и владика Теофан. Тада се он одужи и сењском бискупу Посиловићу, а до године (1877.) штампа и друго издање своје „Историје српске цркве.“ Мажуранићева цензура ваздан га је мучила с том књигом, те се једва провукао кроз њезине нокте. У исти мах влада га потрзаше на одговорност због српских тробојница у цркви и забрани их. Одмах за тим (г. 1877.) стиже му од владе општра наредба, да се сви црквени протоколи морају водити „у службеном језику *хрватском* и да се извадци тих матицах . . . имаду извадити у истом језику . . . и извадком из матицах приложити *латински* превод.“ Но Беговић то јуначки одби и никад се ни во вјеки не покори тој наредби, која у брзо сама од себе паде, већ к'о свака — првљива воћка. Тад узаврише против Беговића сви хрватски попови и учитељи, и оптужише га влади, да он „ћера политику“ у школи и у цркви и учи дјецу — шта мислиш шта? Па ето: „да су сви сљедбеници православне цркве у Хрватској — *Срби!*“ И због те непобитне истине он имађаше грдна окапања и с владом и с конзисторијом, но најзад му владика Теофан званично призна де: да је то „и црквено-исторички са свим основано“ — па тим га он и спасе.

Исте године 1877. задеси Беговића голема несрећа. Умрије му старији брат, капетан Перо Беговић и би сарањен на Дубовцу, крај своје снаје, протопоп Николине жене Милице. Кад оно умрије Милица, капетан Перо је замјени у домаћинству и приљуби се самораном свом брату Николи, те му бјеше десна рука у свему. Мајор Пају ваздa потрзаху службом ђа овамо, ђа онамо, те он мало кад могаше и да се види с браћом својом. А овај час он је био са службом баш у Љубљани. Те протопоп Никола из пусте

куће своје писаше Пајићу: „Ударци и божји и вражји знају погодити моју најосјетљивију страну. Остадох ка' окресано дрво. С Пером сам изгубио задњу утјеху и разговор мој."

А тадај већ бјеше на прагу и тешка — старост. На баш тад „Обзор" најотровније сиктање на њега. Он је те уједе братске биљежио у једну биљежницу и на то све записао је само ово: „Ој, Максиме, брате мој, ти се Швабе ништ' не бој! Швабо теби гаће роља, ej, двајест пола — ej! Тако пјевају моји Шокци на кордуну слуњском." Но из тих уједа „Обзорових" ја данаске ишчитавам: како је Беговић баш у сред те новоље и жалости своје лећео по Кордуну од села до села и сакупљао народ у зборове и договоре, и будио свијест српску, и васкрсавао мртве, и слијепима вид матерњи повраћао.

Још љепши рад разви он на Сабору Српском г. 1879. Саборски Одбор бјеше поднио предлог, да парох српске црквене опћине мора бити и природни њен предсједник (Таман као што гласи и злогласни „Јединствени Статут.") Извјестилац одборски, др. Иса Ћирић, ватрено брањаше предлог и разви се бурна расправа. До подне предлог доби велику већину. Но Беговић рачунаше, да ће се „духови стишати" по ручку, кад се трбуси напуне, па не шћаше говорити прије подне. А кад се послије подне сједница продуљи, бесједњаше сам Беговић и својом жарком бесједом тако распали засићене „духове", да предлог тај стрмоглав паде. Тако он спасе српским опћинама право избора предсједника. — Мислим, исте године расправљало се на сабору о свећеничком стјечајном испиту. По „Решкрипту" од године 1868. свећеници, при ступању на парохију морају полагати пред конзисторијом стјечајни испит. Вјеран „Решкрипту", протопоп Беговић захтјеваше на сабору, да и протопопи па и владике полажу испит, јер они имају и шири и важнији дјелокруг, но сеоски пароси. „А, молићемо, пред ким ће владика полагати испит?" упита га неки владика. „Пред својим изборницима: пред св. Синодом" — одговори Беговић — „а протопопи пред својом

конзисторијом и пред владиком.“ Ову мисао је он и касније понављао на сабору. А вазда је радио на томе: да народ бира и владике своје, а не да му их намеће Архијерејски Сабор (св. Синод).

А кад оно намет патријарх, Герман Анђелић, засједе престоље св. Саве, Беговић (г. 1880.) писа Герману занимљиво писамце, које се овако завршује: „Ја се још сјећам, Ваша Екселенција, добро се сјећам Ваших ријечи приликом јесењашњег нашег сабора, када ми оно у саборници рекосте: „После моје смрти наћиће се у ковчежићу, да сам ја увек Србин био.“ А ну, Ваша Ексцеленција, ево Вам лијепе прилике, па се да од тог „ковчежића“ створи свеколико срце српског народа.“ Исте године писаше Беговићу садањи патријарх (тада протопоп сомборски), Георгије Бранковић, и мољаше га „врло лепо“, да му саопћи своје мњење“ о предлогу „умировљења свештеничких удовица.“ И саопћи он њему своје мњење потанко, и још дуго писаше он о томе и више пута сазиваше зборове и догоре свећеничке, ради уређења парохијала и мировине удових попадија. На то чињаше он — удови протопоп на прагу смрти! Те по смрти његовој нађох ја голему хрпу списа и рукописа његових и Пајићевих о тим животним питањима српског свећенства (и баш цркве српске), а та мука њихова пуно заслужује да се пажљиво проучи и — објелодани.

У ово доба њега већ бјеше притисла у болештина старачка. Ал он се и ту јуначки отимаше. Сва му је апотека била: Корана ријека. Сваки дан могао си га виђети, како се завргао својим „шестоперцем“ пут Коране, па бућ — у воду! Па опет, он је и тад неуморно писао и у „Застави“ и у „Родољубу“ Деспотовићевом, а у шематизму „Годишњици“ испунио је он сва „*Красна имена*“. Из „Родољуба“ је и посебно одштампао „*Крсно име у владичанству горњокарловачком*“, а исте године (1880.) избацио је и другу свеску „*Српских бесједа*“. А за то све вријеме он ратоваше са свима римским поповима и учитељима у Карловцу и уздаше се, да ће се

Српчад просвјетом извити из њихових канџа, те писаше Пајићу: „Тако ми Бога, Павловићу, овако ја себе разговарам и рабрим. И та медицина даје ми чудесну снагу те сам који пут — и под сиједом киком — опојен младачком ведрином и духовним полетом. Ја ти препоручујем овај *прашак:* Alle Stund ein Eslöffel“: сваког часа једну жлицу.

Исте године био је у Загребу онај грозовити земљотрес, а истог дана (28. октобра) у 9 часова из јутра стајаше Беговић пред судом као оптуженик за „злочин увриједе Величанства“. Оптужио га неки капетан Орешковић, да је на царев дан у цркви величао цар Душана, краља Милутина и Косово крваво, па да је тобож рекао: „Ми смо нашем начелнику Фрањи Јосифу и његовој династији подложни и нећемо на њихове барјаке — пуцати!“ Да је оно прво истина — то ни Беговић не одрицаше. Али да је ово друго погана лаж — то је сјајно доказано и на суду. И ево мени овђе те исте бесједе Беговићеве, која се ондак шеткала по суду и конзисторији, те ја читам из ње тако искрену поданичку вјерност, да се ни мало не чудим, што је исти тај клеветник, послије кратка времена, молио Беговића за опроштење. Али: касно кајање готова жалост. Јер Беговић с тога претрпље големе биједе, страшне увриједе и напасти свакојаке. Па још му се у исти час натоврљи и неки римски учитељ Јерговић, који га по крчмама олајаваше: „Прото Беговић и поп Мане Грбић — то су највеће двије хуље свега свијета. Беговић каже, да Срби имају свога српског Бога“. Па тај нитковлук дође и пред конзисторију. А кад се то и Беговићу поднесе под нос, а он на полеђини тога акта записа само ове ријечи: „У Вукову рјечнику каже се: хула = Halunka. Код Шулека: хула, хула хулава, нитко, ништарија, орјатин, лопов.“ А исти час писаше он Пајићу: „Ма, човјече, не презај ништа! Могу ја умријети и прије реда, па и на ванредан начин. Али за то ће наша света ствар одољевати свима бурама и потресима ђаволским. Не презај!“

За „народне владавине“ обзорашке и унија се врло осили, те бискуп Штросмајер већ мишљаше, да ће поунијатити свеколико Православље. А неки римски поп Жужел, толико се осмјели, да је јавно нудио унију и самом Беговићу! И они с тим смједоше изаћи пред тога Србина, који овако писаше: „Православље је из крви мученичке израсло и сузама сиротињским залијевано, те је толики плод доносило, да је вриједно било главе цара српскога св. Лазара на Косову и све народне снаге и цвијета јуначкога. Ово знаду српска дјеца одмах послије сталца!“ („Хришћански вјесник 1882.) И који овако бесјеђаше: „Узмем ли лице и дух Православља само у скраћеном слогу . . . ту нема јачега мјерила, него што је пријатна топлота пролетњега сунца, које не говори, али веља чуда твори!“ („Срп. бесј.“ II.) Но поп Жужел и његове госе не набраше се меда ни другђе, а Беговић им овако одшали: „Хеј, мој попо, да си ти своје крштане повео, да за толико времена сваки дан скидају гусјенице с дрвља — више би тим помогао и слави божјој и земљи рођеној“. А ђецу у школи шћаше запитати: „Шта си ти?“ — „Ја сам Србин“. — „Сједи, види ти се то и на челу“. Па онда се окрене другом: „А шта си ти?“ — „Ја сам Шокац“. — „Сједи, види ти се то и на носу“.

Па опет тај Беговић не бјеше ни фанатик (заслепљеник вјерски) ни назадњак. О самом социјализму и социјалистима он је вазда мислио правично и поштено, а оно, што Беговић написа о социјализму у „Хришћ. вјеснику“ од 1882. може послужити на дику и најбезбожнијем социјалисти. У књижници Беговићевој нађох ја и Ренанова дјела. И то је он до дна проучио. Па опет нит му се за длаку окрзну православна свијест, нит поста фанатик вјерски. „Јер то је грубост — вели он — коју су осудили сви просвјетљени народи, те су паметнији у томе и сами иначе глупави Арнаути, којијех има од три вјере . . . Али су они за то опет само Арнаути!“ („Магазин“ 1869.) И каза он: „Наша православна вјера учи: да Бог сам непо-

средно свој благослов дијели, а без малте римске и цариградске". („Ист. срп. цркве" I.) И рече он: „Прво ја као Србин не могу имати жучи ни десно ни лијево . . . Имам ја родова, и то врло блискије родова, који су посљедници... латинскога обреда. Имам ја и рођака по презимену, који слиједе тај обред, а имам и таковијех, који слиједе Мухамедов обред. Дакле тако стојим ја и род и рођак у сва три закона, што их има народ српски. И, бог и душа, ја примам (у свом дому) те моје родове и рођаке свагда и у свако доба, без свакога лицемјерства или религиозне заслједе". „Ја сам с добром савјести разавио барјак православни, на ком „*љубав*" пише! Толико је доста за свакога, тко хоће љуцки и поштено. Тко ли хоће паски, ја за тога немам ријечи". („Хришћ. вјесн." 1882.) Е, па за то су њему и хрватска дјеца приступала руци, а он их је исто миловао као и своју рођену. Бивало је, да му дође Срче расплакано: „Рекао ми овај Хрват ово и казао ми оно". А он му одговори: „Прођи се ти само њих и не дирај их, па слушај, што ти је твој Србин река' а за хрватско казивање Србина не боли глава".

И сва му је освета била, што је своје гониоце по мало „уз длаку брijао", — шћаше их гђе што исмијати. Особито је волио пецнути Старчевићеве Србождере. А имађаше он у црквеној порти лијеп вртић и велику крушку, па једном узе он да треби гусјенице. У том послу затече га одлични Хрват Старчевићанац, др. Б., његов лични пријатељ, те ће га упитати: „Шта радиш, прото?" — „Ма, ево гњавим Хрвате", рече он, а овај се љутну: „Ајде, болан, како ми можеш рећи тако шта?!" — „Па не велим ти то ја. Већ то ти је рекао твој Анте Старчевић. Он вас тамо учи: „Нема Срба! Све што се роди у Хрватској — то је Хрват". Па и ова се напаст народила баш у сред велико-хрватског града Карловца". А овај само слеже раменима и прими шалу за шалу. Тако једном била премећачина у његовој кући. Полициски чиновник, кад не нађе ништа сумњиво, поче се завлачити и у ону велику пећ,

па отуд извуче хрпу старих хартичина и приде — мачку с мачићима. „Који вам је опет ово враг?“ чуђаше се полицај мачјем послу, а Беговић му рече: „Богме, ако и то нијесу каки Антунови Хрвати, ље нијесу ни Срби ни Руси, јер и ти су вам рођени у Хрватској“. Чиновник се насмија и оде празних шака, а Бегових сагна мачји род опет у пећ. Другом опет приликом дође он у загрепски музеј, па кад му показаше збирку старинских новаца, а а он рече: „Ау! колико је ту блага — туђега! На, гле, и цар Душановије златника! Само не видим ниђе Звонимировије „седам кула гроша и дуката“, нит видим, гђе сте смјестили хрвацке поштанске биљеге и таксене жигове! Ал и то ће већ исмислити „нови Пољаци“, кад су знали пронаћи, да Срба нема!“ А отуд он тркну и до Стењевца (завод за умоболне, близу Загреба), те послије писа Пајићу: „Скокнуо сам и до Стењевца. Разгледао сам све просторије хрватске луднице, па вићех да има тамо простора још много и много . . . али Звонимироваца у Загребу још више!“

Тако се он светио својим гониоцима, који му и године 1880. јавно пријетише, да ће га убити, а све због неке његове бесједе на погребу Гавелкином. Е, па онда је са свим наравски, што се Беговић обеселио, кад исте године „бан пучанин“ паде, а замијени га гроф Пејачевић. Па кад бан Пејачевић дође у Карловац, Беговић га срдачно поздрави у цркви српској, и проведе га кроз олтар, и доведе га у пијевнице, гђе но свијетле ликови Србаља светитеља, и показа му: „Ево, свијетли бане! Ово је св. Симеун Мироточиви, то је његов син св. Саво Немањић, оно је њихов унук св. краљ Милутин, ово је опет наш великомученик косовски, цар Лазар, а оно су друго другови њихови. Немој их ни ти презрети, свијетли бане, јер њима су се и твоји ђедови клањали.“ (Пејачевићи су српског порјекла из Босне, а поримили се истом неђе прошлог стољећа.) Али Беговићу не процватише руже ни под Пејачевићевом песницом. И Пејачевићеви џандари гонише га

стопу у стопу, а власт га неколико пута потрзаше и у истрагу. Тако једном (г. 1881.) сазвао он омладински збор у Гомирје, а за њим се надала гомила џандара, па не да ни оком тренути. А кад он изађе из цркве у народ и шћаше бесједити, приђе му један џандар и пришану: „Опростите, оче, што морамо вршити своју дужност, али ви се чувајте. Имамо оштру заповјест.“ И, збиља, котарски поглавар одмах потрже Беговића на испит: за што је тамо дошао и за што он јавно преко новина сазивље омладину на тај збор? Ту га узеше на записник, натресаху се над њим и забранише му бесједити. Па опет, мимо сву силу, одржа он тај збор сјајно, и баш ту избесједи најжешћу бесједу своју!

Да, да! Чудан си ти човјек био, протопоп Никола, и чудествија се ломљаху о твоју главу поноситу. Па није чудесно, што си се ти обрадовао и Пејачевићевом паду и што си срдачно поздравио твог „српског бана“, грофа Хедерварија, па му и — пјесму спјевао!

Бан Хедервари мало поткрати нокте србождерске и задовољи неке ситне жељице народа српског. Па једно то, а друго крвава успомена на „бана пучанина“, засјени вазда бистро око Беговићево, те он у новом бану заиста гледаше свога дуго жељкованог „српског бана“. Па тим га именом он и предусрете на прагу српске цркве, кад оно бан дође у Карловац. (год. 1889.) А кад бан Хедервари пропутова Крајином, те као вјешт државник, сам својом руком опипа бијло живота народњег — Беговић се још већма одушеви и поздрави га пјесмицом једном. Због те пјесмице, сви ми самосталнији Срби (па и ја) осуђивасмо Беговића и већ мишљасмо: „Овај оде под воду!“ Но у брзо се увјерисмо: да је Беговићево српско срце до гроба остало неокрзнуто. Па ипак, та кобна пјесма остави сјенчицу на имену његову, и обистини се опет она вјечна истина: „велики људи праве и велике погрјешке.“ Јер, ва истину, бан Хедервари или ма који властодржац, ако је човјечан човјек и мудар државник, он је то већ по *дужности* својој, и њему ће се већ

наћи ваздан пјеваца славопојаца. Па част и тим појцима. Али тај појац не смјеђаше бити — Никола Беговић. Овако је то с гледишта строго начелног — политичког. Но с гледишта истинске правичности, ваља знати и ово: Беговић никад не припадаше ни којој странци политичкој и Беговић не бјеше никакав — политичар. Он бјеше изнад свега и најприје — Србин. Па као „сав Србин“ он је радосно поздрављао сваку олакшицу народњег јада српског. Него своју политичку невјештину он и сам вазда признаваше Па ако је што и згријешио, као сваки смртан човјек, згријешио је само као невјешт — *политичар*. Али као *човјек хришћанин* — Беговић је био узор божјег човјека. А као *Србин*: Беговић је вазда био и остао ненадмашан — Србин од Србина.

Па е да ли бар то вриједи ових 30 крајцара!

Кад бан Хедервари дође у Карловац, приредише му грађани сјајну гозбу. На тај бански објед бјеше позван и Беговић, те послије писаше он Пајићу: „Мени је бан за ручком прибадо: „Батрено тјераше! Туже вас увјек. Но ја Вас браним. Па помажите и ви мене, као што ја вас помажем.“ Ово су банове ријечи. Ја му остадох дужан!“ Па не само да му оста дужан одговора, већ (осим оне пјесмице) Беговић не послужи ничим више ни бана Хедерварија нит икојег властодршца под небом. Са свих страна навaљивало се на њега, да га увуку у странку банових „Срба клубаша“, али он оста — непомичан. А кад се „Српски клуб“ г. 1884. пробрцну са свим у владину странку, онда Беговић писаше Пајићу: „Дало се то и предвиђети већ по делибашама, који се учинише главом томе недоношчету. Али да ће тако безазорно пљунути народу у лице — то смо са зебњом још сумњали . . .“ А кад се у Загребу покрену „Србобран“, Беговић свом душом приону уза њ и живо се заузимаше за набавку каучије „Србобранове“, па све до смрти своје оста он сталан сарадник „Србобрана“. А кад Српска Самостална Странка у Тројед ници сазва у Загреб први свој српски збор (г. 1885.), Бе-

говић бјеше предсједник тога збора. А исте године бјеше избор и за Српски Сабор, па тад Беговић писаше Пајићу: „Ја сам се либерисао сабора. Отресао сам се објеручке. Него чинише сви притисак на мене, те им ради утјехе оставих моје име у тој кандидацији.“ И збиља је изабран за посланика Српске Самосталне Странке. На то бјеше последње његово саборисање. Онда је он био већ сит политике, те писаше Пајићу: „Ово је смрт од зиме. Но боља је од сва чега, н. пр. боља је од адмистрације српске и боља је од историчког права Звонимирове круне, а боља је и од хвале мађарске нашем сабору. Јер овђе знам, како ћу се обући, а у тим приликама нико не зна, како ће се провући.“ На тако и г. 1887. при изборима за Зем. Сабор, он се „отресе објеручке“, али објеручке и радијаше, да у тај сабор угура друге независне Србе. А да њему ишто бјеше стало до посланичке славе и власти, могаше он то без по муке задобити. Само је требао неђе пришанути: „Помажите и Ви мене, као што ја Вас помажем . . .“

Не, не, Србине мој од Србина, нијеси ти спјевао ону кобну пјесму. Ту пјесмицу твом „српском бану“ исплакаше из тебе сузе и вапаји назлопаћеног народа твог. Њу испјеваше тамнице и бајунети „бана пучанина“ и њему сличних тлачитеља српског имена и личне слободе твоје. А сјећам се ја добро и оне велике слике твог „српског бана“, која висаше у читаоници твојој, а поглед јој (случајно зар) бјеше упрт баш у врата излазна. На знам, како једног дана дође теби неко ђаче полетарче, па пружи прст на ту слику и рече: „Гле, гле, оче прото, а откуд то у вас банова слика?“ А ти му твојски отповрну: „Е, па, дијете, свашто има свој вакат, па ето и поштена образа у поштеној кући. Него, све ми се чини, да се и сам бан чуди, гђе је доспио, па једнако мотри како ће час прије утећи. Све ми нешто гледи у врата! . . .“ А данас, оче Николаје? Ех, данаске слика твог „српског бана“ не гледи више у врата — утекла је кроз врата . . . И данас оно силно око твоје труне под земљом црном, и не гледи више никаке слике

и прилике овог јадничког свијета, и не види: како је данаске исто оно ђаче закерало порасло до високог господина доктора права, а спустило се лагацко до — послушна службеника тога истог „српског бана“ твог . . .

За владе бана грофа Хедерварија Беговићу свану, те разви обилат књижевни рад. Тад он писаше оне своје дивне расправе у „Хришћанском вјеснику“, као што је: „*Католикос*“, „*Римска мајка*“, „*О Антикристу*“, „*У обрану Православља*“ и т. д. и писаше тамо кроз неколике године. Но још раније (1880.) кад оно Србаљ далматински покрете у Задру свој „*Српски лист*“, Беговић међ првима пободе своје бритко перо у тај бедем Српства и све до гроба исписиваше у њ велико своје срце српско. А год. 1881. приреди он, па описа и одштампа „*Прву српску бесједу с игранком у Карловцу*“ Год. 1884.—85. писао у Рогићев „*Српски Забавник*“, а за тим и у „*Србобран*“ до издисаја свог. Год. 1884. преведе он с руског и одштампа причу из српског живота: „*Милица*“, коју написа ђенерал Чернајев. Год. 1885. штампа он дивотну своју „*Црквариду*“ илити „*Литургику за српске школе и народ*“, коју врло похвали и новчаном наградом награди сам св. Архијерејски Сабор у Београду. Исте године штампа он и своје „*Српске народне пјесме из Лике и Баније*“. Год. 1886. даде нам и красан животопис хајдука „*Михаила Тадића*“. На најзад нам испјева и лабудову пјесму: дарова нам г. 1888. последњу, али највећу, најбољу и најтежу своју књигу: „*Живот и обичаји Срба Граничара*“.

Но ево нас већ на крајичку окрајка ове књижице, а ти још не знаш, да Беговић бјеше главни оснивач карловачког „*Друштва св. Саве*“ за сиротну школску Српчад, па он му још остави у аманет, да оснује и конвикт за Србе ђаке. Онда (г. 1880.) у мал он главом не плати, кад га на биралишту за Српски Сабор салећеше, да се пошто по то прими посланства. Он се толико отимао и тако се раскидао бесједом својом, да је врела крвца из њега шикнула и није се уставила за пуним 36 сати. Са свим обамрла

довезоше га кући. Ал чим очи отвори, одмах се извиси у вис, те већ г. 1881. заснова он с Пајићем и у Брђанима *„Друштво св. Саве за одржање стида и поштења српског“* и написа му правила, а на полеђини тих правила записа ово: „Смрт ми је тако близу ребара. Тако ми Бога, жалим да нијесам бар гавран, који се ето кажу може и подмлађивати. Али ћемо отети нешто и од те гвоздензубе, а рађаће се и послије нас људи с леђима, па нек и они нешто понесу“.

Али он имађаше још да тегли: већ г. 1882. натоваришe му нову истрагу. Тад буктијаше бокељски устанак, па неки капетан Мајферт постаде врло осјетљив и оптужи Беговића да у цркви и школи „ћера политику“. Дивно се он бранио: „Ако је српска вјера и српско име политика — онда, јест, ја ћерам велику политику. Па нек се сви моји ученици преслушају тако под мамузом, збиља се не би могло истесати, да је „Југословенство“ мој идејал, јер ја сам Србин и само Србин! А ја имам мојијех ђака близу ђенералског шешира, па никоји од њих не отуђи се још од свога цара“. Но узалуд! Беговића ставише под стражу а кадетској Српчади забранише приступ у српску цркву. Одмах за тим главно војно заповједништво заповједи, да се српски вјеронаук на кадеској школи мора учити њемачки. Јуначки се он борио и рјечју и пером, и доказивао, да „српска црква не познаје њемачког језика“. Па и самог је цара брзојавно молио, да узме у заштиту српску цркву. Ал му не поможе! Министарство оста при свом, а плашчанска конзисторија и сад се држи Беговићева начела, па тако се Србљима на том заводу ни данас никако не предаје вјеронаук.

Но и мимо те забране кадети кришом долажаху Беговићу и на науку и у цркву. А док је кадетска школа била још на Турњу, кадети су једва чекали, кад ће доћи Беговићево предавање. Суботом око 10 сати тек загрме кочије преко моста, а сав завод, па и сви професори, полете Беговићу на сусрет. Командант завода, неки Швабо

Хасиг, чим спази Беговићеве кочије, слети низ степенице па преко цијелог дворишта излети му на сусрет чак до капије, па ту га узме под руку и уведе га међ ђаке, а он их по граничарски поздрави: „Помози Бог, браћо и јунаци!“ Овако је вазда бивало, прича његов негдашњи кадет Вл. Матијевић, па вели: Мало кад је Беговић дошао међ кадете, а да им није донио који вијенац смокава или макар што. Које на то, које на кочије, трошио је он годишње до 200 фор.. а добивао је од кадетске школе само 100 фор. Унијати се сви листом уписиваху на Беговићево предавања, а римци им на то завиђаху, па кад год би римски катихета, плован Ступарић, изостао, дошли би и многи римци да слушају Беговића, јер их је Ступарић вазда мучио богословским зачкољицама. С тога се Ступарић једном потужи команданту, да ће му Беговић сву школу „повлашити“, а поштени Швабо Хасиг само се насмија: „Е, а што ћу вам ја, госпон плебануш, кад ви нијесте за мој посао. Ће ћете ви мени с тим вашим „круницама“ и „преблагим дивицама“ да васпитате војнике -- јунаке! Бре, да је на моју, сва би царска војска морала ићи у Беговићеву школу!“

Пуно крајишке дјеце долази у Карловац на занат, а Беговић предаваше и у шегртској школи. Па чим дође који нов ђак, прво му је питање било: „Знаш ли ти српски читати?“ Ако дијете рече да не зна, а он му пружи српску књигу и оно збиља чита к'о вода. „Па ето, болан, — вели он — ти знаш српски.“ — „Ја, ал ово је ћирилски!“ — „Е, па више ми то немој рећи. Но гђе год си до сад читао ћирилски, сад читај српски. Јер ово ти је, братац, српско писмо и Србин другог писма нема.“ И врло се љутио на данашње школе, што српско писмо не зову српским. А уживао је, кад се на свједоџбама потписивао. „Аха, нека их мало боцне влашко писмо!“

За вријеме српско-бугарског рата (г. 1885.) Беговић бјеше на живој ватри. „Писао сам — вели — тијем мојијем подскоцима у Загреб, нек припитају тамо бане и госпо-

даре: били ја смио кренути Крајину моју у помоћ Србији? Ма подскоци ми одговорили: Сједи, јадан, ђе си да си и не мичи се с мјеста!“ Год. 1888. војна власт нареди, да се имена српска у крштеницама морају преводити на њемачки. Беговић оштро одби ту наредбу, те га власт оптужи владици Теофану и овај га укори. А на то му Беговић отписа: „Умилостивите се милостиви Господине! па ме изволте разријешити од свих почасти у управи богоспасајеме епархије Вашег Господства . . . Милоша је судба отјерала у Турке. Ја се умиљавам све једначице у окриље Ваше, али нећу простити никада очиту срамоту и ништење светиња, које ја познајем. Нећу простити, тако ми Бога живога, па ма и за главу моју ишло! Свакако ми гроб зијева пред очима.“

Год. 1890. негдашњи ђаци и штићеници Беговићеви подметнуше му ногу на биралишту за Српски Сабор. „Срби клубаши“ силом извукоше Беговићево име на бирапште, а против њега се истаче поп Манојло Грбић, на програму Српске Самосталне Странке. Против Беговића највише се бацакало неко његово кумче. Оно бјеше разгласило међ бирачима, да се Беговић продао владиној странци и да ће на сабору пресалдумити у калуђерску странку против народа свога! Тако прорицаше тај нови пророк послије Христа. А кад би на сам дан избора, небо бјеше нешто мутно, па се на једном поче ведрити, а пророк изви шију у облаке и повика бирачима: „Гледајте браћо, ено и небо нам се ведри и народ се мој буди, па неће више издајника Беговића!“ У том Беговић од некуд прискочи пророку за леђа и спусти му руку на раме; „Зар баш тако, кумићу мој?“ — „Тако, куме! И рођеном би оцу тако, да удари кривим путем.“ — „Па зар ја на кривом путу, кумићу, зар ја?!“ — „Да, ви, куме, ви!“ осјече овај дрско, а Беговић му без ријечи окрете леђа и наводњеним очима оде кући својој. Бирачи стајаху к'о поливени, док један повика: „Е, браћо, кад онај сиједи старац тако оћута овом младом господину, ондак овај има право.

Па дајте, да ми бирамо нашег човјека народњака, поп Ману. Па живио наш поп Мане Грбић! Живио!“ Па, заиста Грбић би изабран и већ послије мјесец дана на сабору срећно пресалдруми — у владину и калуђерску странку. А онај исти пророк, жустри народњаковић, данаске је висок чиновник владин, по указу истог бана Хедерварија. Јер тај пророк кумић и оно ђаче полетарче, што но с ужасом пружаше прст на слику Беговићева „српског бана“: једно је те исто лице, што се тиче — лица... А већ Беговићев поштени образ ено тамо на Дубовцу труне, па данас њега разједају — друкчији црви и јакрепи...

Али: на читав мјесец и по прије тог избора, па баш 14. фебр. г. 1890., тај Беговић писаше Пајићу: „Једно само кажем ти: *ја у тај „сабор“ нећу ићи!* Можете ме везати, па бацити онамо; али — увјерења немам. А и не могу, тако ми тврде вјере, не могу ићи тамо!“ А у очи самог избора овако му писаше: „Јесу мени „клубаши“ правили ложе, али нијесу имали моје привоље. Ја сам врло разговјетно свакоме своју кратко казао: „*У сабор нећу!*“ И у „Српском гласу“ задарском ја сам отворено написао своје вјерују.“ А ево само једног зрнца из тог „вјерују“, гђе он препоручује за патријарха узоритог владику Герасима Петрановића или ученог архимандрита Руварца, и гђе он саборске скутоноше називље „расом црквене мантије и црквене чарапе“, па каже: „Али „династија наших *црнаца* заиста је сурвала српску народну цркву и наше самосвојно православље, школу и народност нашу. *Још отвореније*: столица нашег „Сиона“ има своје послање, и то грозно послање по наше народно и црквено битисање...“ („Срп. гл.“ 12. г. 1890.) На томе Србину од Србина они лажни пророци народњаковићи подметаху, да се „продао“ и да хоће да пресалдуми у „црљене чарапе“ калуђерске!... Пхи! Како ми „људи политичари“ умијемо бити гнусни, а како ли би могли бити красни и прекрасни — само да је и нас Бог створио „по подобију свом“...

Што не могаше скршити ни људска ни вражја сила

— то скрши сила божја. Дубока старост и тешка болештина схрва силног Николу Беговића. Лупајући собом о све четир стране овог неваљалог свијета и ломећи се тешком службом својом по брдинама и долинама карловачког протопства: он надигра себе сама, те побољеваше од тад па до гроба. Ал ни на гробном прагу не изневјери њега ведрина његова. Тад га лијечио млад Швабо, вјешт лијечник, те му приписа, да узимље неке прашкове у „облатни“ (обложак, налик на „хоштију“, којом се римци причешћују). Кад му доктор рече, како ваља узимати прашкове, а он скочи у постељи: „Шта зар ја да једем хоштију?! Бре, тебе су ваљда језујите послале, да ме поримиш на самрти, ка' оне моје Петриньце. Ама ти се ја ни мртав не дам!“ Доктор га зачуђен гледаше, не знајући, шали ли се он то ил истину говори. Истом други дан се увјерио, да је то била шала, кад је видио, да је Беговић ипак попио прашкове у „хоштији“. — „Сад сам у соби. Ма не лежим, но полијежем и бројим своју чапу у запећку. Омрзло ми биједе перо и паперје — нити погледати у тај мој занат!“ Тако писаше он Пајићу с прољећа 1892. А већ под јесен исте године пуче по Срйству брзојавни глас: „Никола Беговић напрасно умро!“ И већ ја забодох пером, да му напишем посмртницу, кад ли жица изнова забруја: „Беговић опет оживио!“ Па ево шта је било: „Јесам се напрасно за подгрлац примао“ — писаше он послије Пајићу — „Два пут дошло баш на тијесна врата. На устук отидох у Рojич, па учини ми се то полакшица велика. Ма кад се повратих кући, дан окишао, а ја силеција ту промјену не вермао. Упро ја очима у голему снагу своју: бре 80 ока тешке јакости — хоће момче да се и не крсти на сваком мосту! Зло покварих желудац са некијем мућцима. а под вечер у одори од комарца отидох на колима од куће, а по служби својој. Наладих се и ухвати ме самртна несвјестица, е мишљаху бојажљивци — ту ми је на „исход душе“. И свијећу ми запалиле и попа ми довели. Ма не чата попе, већ се успропадао на штуца. Доктор

Швабо узео ме, те под кожу нешто уштрцава, а под нос ми кади. Док ти ја на једном прогледим, па мог Швабу одгурнем мало по даље. И одмах окренем у старе дипле. Шалим се ја и рабрим их, а они се смију и крсте се на све оживље новим животом!... Шпитаљску сам кошту потурио. Набубао се тичара (пасуља црљенца), па вјера жива појас одмах учврстио. Јесам жив и живолазан!... Кашљем још с ноге на ногу, ма на младо је — проћиће!"

Баш тога дана дође у Карловац патријарх Бранковић и посјети Беговића, те нашав свог старог саборског друга мртва обамрла, остави му само своју посјетницу и — поздрав! Исте године Беговић срдачно предусрете новог младог владику, Михаила Грујића, и поздрави га одушевљеном пјесмицом „*Добродошлицом*" и штампа је *златним словима*. На опет, већ године 1893. некоји смутљивци омразише га код владике и скуваше му тако гадну попару, да је тај смрад годину двије ли смрдљао и кроз новине и кроз акта консисториска и патријаршеска. Ко ужива у гаду сплеткашком, нек иде трагом те бестрагије, па ће га се сит намирисати, а узгред ће чути и ону горопадну молитву, што но је Беговић тад очата патријарху Бранковићу и подсјети га на оно славно доба, кад они на сабору другарски „као Боко и Никола стајаху", те га опомену: „Блажен муж, иже не иде на совјет нечестивих". (Читај „Србобран" 48. од 1893.) Али ја ево и опет гужвељам то све под ноге. Јер ја се овђе нијесам најмио, да трујем своје читаоце блатом сплеткашким. Па већ рекох: Тешко си га човјеку ништавцу, да није — заборава! Текем не смије се заборавити бар ово, што Беговић тадај откреса челнику својих опадача: „Оно бијесно Туре лијемаше боланога Марка. Оно Будалина Тале посијече бабе по Јањоку. Ја сам стари човјек: на првијем прљцима *осме* љествице стојим ја — више у гробу него на земљи. И још сам ја теби..... тежак и мрзак!" Па онда га пита: „Да ли су тирани створили робове, или су робови створили тиране?" (Читај „Србобр."

74. од 1893.) А истом приликом писаше он Пајићу: „Сада је касно на моја рамена пењати се, да се велики покажемо. Стар сам, слаб сам. Ја побјећи не могу. Дочекати морам". А прво, што дочека он у отпоздрав на своју златну „Добродошлицу", било је: да му наметнуше за капелана блиског рођака владичиног. Али ни капелан, па да му је бог ујак, не може живити од ваздуха, те му дадоше за плаћу само половину плате — не владичине, него — Беговићеве. А стоји писано и ово: по првом уговору са општином Беговић је имао годишње плаће читавих 315 форината! Но касније му повисише, те пред смрт ово бјеше сав његов приход: годишња плаћа од општине 600 фор., од магистрата 300 фор., крајишка сесија 69 фор., случајни приходи 60 фор. Свега фор. 1029. Од тога морао је он давати капелану 375 фор., а њему преостајаше читавих 654 форинта годишње! Па сад дај ти живи ко поштен човјек и буди — протопоп! Па ондак се ти и не чуди, што данас Крајина и Лика кипти од удових парохија и што међ стотинама српских богослова има само неколико Личана и Крајишника, па и они већ сад шврљају оком по парохијама — бачким и банатским. Па тек сад разумијем ја и оно писмо Беговићево, које ми он писа у Карлсбад исте год. 1893. и горко ми се јадиковаше, како га срце силно вуче на Гундулићеву прославу у Дубровник и на ободску славу на Цетиње: „Ама, не могу ти ићи, драги мој сиоовче, јере пут је тај далек и скуп врло, а ја сам ти сломљена старачка немоћ — празнијех шака и џепова!" Па и умрије он с том платицом, а ником ни паришка дужан не оста, ал и не остави по себи — ништа! Како? Зар баш ништа? Ма, остави мрвељак успомене карловачкој ђечици, те се она невина и сад сјећају: како је протопоп Никола баш тих задњих година од уста својих откидао и њима куповао свака прва — најскупља воћа и цвијећа. А кад се оно сплете око њега ова последња истрага сплеткашка, мораде он од исте платице закинути још 55 фор. и 90 новч. за дневницу истражним повјереницима. А то бјеху све имућна

господа, док оне зиме обољели протопоп Никола не имађаше су чим ни огријати измучене кости своје, нити имађаше путна трошка до Плашкога, да тамо врши почасне дужности своје, као члан конзисторије и члан управног и члан школскога одбора епархиског. Па с тога он и положи оставку на те све почасти. Но владика му не уважи оставку, али уважи доставку сплеткашку, која љуто уједе поштено срце Беговићево, те се тај бол до смрти опажаше у оку његову и кад је зборио и кад је ћутао. Па опет овај Србенда нити кад нисну нит зубима шкрину, него баш тад писаше он Пајићу: „Да ми хоће одуминути ова трбоболља, ја бих сјутра запјевао: слава во вишњих Богу!“

Али не дадоше њему ни пјевати: г. 1894. осудише га, да више никад не смије бесједити у цркви! Ово му најгорчије загорча. Те пун праведна гњева, скупи он све ове скутоношке петљаније и стрпа их у велику једну „*Споменицу*“ од читава четири табака ситно исписана са све четири стране и посла ту ситну књигу на кољено патријарху Бранковићу. Па можда ће се та „Споменица“ и још негђе читати. Тек нама овђе, на измак ове књижице доста је знати, да се она овако почиње: „Ваша Светости! Имам ја рану — она није на табану, него — на расплаканој души мојој.“ А под крај овако везе: „У римској цркви бјеше човјек свештеник, који је ваљда пао под дисциплинарни суд, и суд му одузео право проповједања. Али овај трудбеник не изађе из своје навике и савјесне службе. Ето, одлазио он сваки дан на поток, па тамо — гускама проповједао. Мислим, зваше се *Франциискус*. Послије смрти овога су човјека посветили, и он је отац реда францишканског.“ — Па, заиста, као св. Францискo, тако и Беговић бесјеђаше вазда и послије те забране, све до самртног часа свог. Али он не бесјеђаше гускама на потоку, него народу своме — у цркви. А сваку ту „преступну бесједу“ завршиваше он овако: „Молим вас, браћо, ово није *иридика*. Ово је само оно, што имам да вам кажем.“ Па није се он с тога љутио ни на свог млађаног владику,

но само се у друштву кад што нашалио: „Е, људи божји, до сад су бабе ђецу плашиле: ћути, болан, одрезаће ти попо језик! А сад ево ђечица попу плаше. ћути, попо, одрезаће ти ђеца језик!“

„Ej, мој драги Павловићу!“ — писаше он тад Пајићу: — „Измијенила се времена наша. Отишло у неповрат оно наше оплакивано торжествовање и јуначко прегалаштво, а под барјаком: вјера, нада и љубав! Наш барјак није савијен, али барјактари морају тражити за себе удобније и згодније окршаје . . . Па хоћемо ли се „врагу предати“? *Ја на прво одбијам свој тамјан, а на ту клету жару!* Нећу у врагове, него хоћу у тврде градове, па да рушимо „мемлу“ и тврдо „камење“ . . . Е, па будак не пуштај из шака! . . . Па радите и даље, а посла имате. Школа вас моли, да је изнова стварате. *Стварајте! Стварајте!*“

Исте године (1894.) дођу њему неки сиромашни младенци унијатски и пожале му се, како их је њихов поп, одвећ уцјенио и како их ваздан мучи којекаким зачкољицама, те замоле њега, да их он у српској цркви вјенча и покрсти. Беговић учини своју дужност и не ште примити никаке награде. Али сад унијатски бискуп, Дрохобецки, диже на њега велику тужбу. А кад владика Михаило објеси то на нос Беговићу и опомену га на неки „прописни ред“, он му отписа: да би боље било препоручити унијатском владици, нека он држи мало бољи ред око себе. „А већ код мене — вели — неће рамати и опет у даној прилици.“

О св. Сави г. 1895. свјесна карловачка српска општина свечано прослави 50-годишњицу свећеничке службе Беговићеве, а из свих крајева Српства стигоше му срдачне честитке. Тад општина приреди сјајну гозбу и част њему у почаст и дарова му велик ловор вијенац од жежена сребра. Ал тадај њему не бјеше већ ни до чега. Последњих дана био се сав повукао у своју црквену баштицу, па тамо његовао свој бостан и гњавио „злоће“ — гусјенице

А неђе у очи саме смрти написа он ову последњу пјесмицу своју:

У баштици, у цвјетњаку моме,
Око бјеле цркве сађеноме,
Има цвјећа, а има и воћа,
Свега има, па има и злоћâ:
Мрава, црва, пуша и мрмака,
Рију, гризу, сред дана и мрака.
Ако ј' насад сличан старом рају,
И борба је слична оном крају:
Угурсузи — свуд су равни друзи.
Њихове су пољане и лузи,
Гђе се роди, ту и живот води,
Нити пита: да л'то газди шкоди?
„Варта писл!" Окренем ја бунду,
Нож насадим на дугачку руду,
Па те моје залудне земљаке
Сјечем, бријам до танане длаке
И повичем: „Ванка горопади!
Ванка гади из моје насади!"
У наслоњач сједох, да починем,
И посматрам за чим срцем гинем:
Оно чиста свака билька буји,
Око цвјета челица ми зуји,
Сваки листак на воћки се ласти,
А ја пјевам: расти ми, порасти!
Повјетарац у лишће се крије,
Па несташно листак с листом свије,
А и оне витоперке гране
Часком љубне, а часом обмане.
Е, то ј' „прело"! (помислих ја смјело:
И људи су зар таки — за цјело!)
И по небу шетају облаци,
Љушкају се као стари знанци,
Муња кресне, па туче, разнесе.
Гром за громом и кише донесе.
Хај, мој бостан напоји се влаге,
А та груда света нове снаге!
Двије шибе самоникле квасе,
Чудне шибе мој бостан ми красе:
Вес'о гледим зеленога б о р а,
Сав се топим крај бујна ј а в о р а!
Ој, то су ми рода наметари,
Српске среће заточници стари!
К њима раним јутром и вечером,
Па их храним од срца шећером:
Цјеливам им шибљичицу витку,
И свилом их повежем уз притку,
Траву пљевим и с њих губу чупам,
Од милоте сузама их купам,
Нек ми сретни радују се свачем,
Док ја своју срећу не проплачем...

Ова пјесмица, оловком исписана, нађена је на његовом столу оног дана, кад вриједне његове руке бјеху већ за навијек скрштене и везане, кад оно њега отргоше од милог му „бора" и „јавора", и положише га у ону другу његову баштицу — тамо на Дубовцу. Осим тога цвјетног разговора његова, још једина му радост бјеху — ђечица туђа. Тај силни Србин, који се никојем силнику жив у шаке не даваше — ђечици невиној сав се предавао, нек чине с њим што им воља! „Боже мој", — прича госпођица Славна — „шта смо ми све с њим радиле! Сковитламо га као зоље, па једна му руке љуби, друга му браду чешља, трећа га милује: „Слатки наш протице!" а он сирома то све трпи

и шали се с нама по ваздан.“ Па и у болести својој тражио је у ђеци утјехе. Последњих година, патећи од желуца, постаде он читав вегетеријанац: одрече се меса и храњаше се самим зељем и зеленьем. Једном на дан св. Ћирила и Методија дође у школу и поче испитивати ђецу о животу тих светитеља. Све иде лијепо, док он тек упита: „Ама, сад да видим ко је јунак, ко ће ми ово погодити! Слушајте: Аз буки вједи глагољу добро јест живјети зелије земноје јести . . . Е, ко зна, шта то значи?“ Дјеца гледе и омишљају се, ал нико ни у нос. А он им протумачи: „Ево, шта вели св. Ћирило: Ја, који књигу знам, кажем вам, добро је живјети и зеље земно јести . . . За то, дјечице, једите зеље и зеленье, јер то је здравије но месо.“ Наравно — вели Шумоња — ми смо га послије у шали подсјетили, да св. Ћирило одмах за тим каже: „како, људи, мислите“! Не мисле сви људи, да је зеље боље од меса, а понајмање тако мисле месождери и крвопилци — трбушарски.

Па као што је у школи сав свој вијек извио, тако му би суђено, да баш у школи изврши и последњу дужност своју. Он умрије у четвртак, 20. априла (4. маја) г. 1895. у 6 часова изјутра, а у очи саме смрти, у сриједу 19. апр., од 4. до 6. часа по подне, предаваше он свој вјеронаук у шегртској школи. Отуд изађе на трг да се прошета, а у тај мах враћаху се из оближње шумице Срнчад основне школе. Чим их спази он их поче поздрављати машући руком и шеширом. Дјеца брже боље оставише књиге па полећеше њему, да их се једва ослободио. Тад му сви редом изљубише руку — последњи пут.

Већ сутрашњом зором прште глас по свему Сриству: *протопоп Николе Беговића — нема више!*

Премину у 74. години мученичког живота свог. А умрије по заслузи: у вече заспао чио и весео, а ујутру се се не пробудио. Па ни на самртном одру, за пуна три дана, није се ни мало промијенио, те изгледаше као жива слика светитељска.

Живио је к'о протопоп Недјељко, а умро је к'о Краљевић Марко: не могаше га погубит ни топузина силе ни оштрац злобе — но погибе баш од божје деснице! Обноћ у сну препуче оно велико срце Беговићево и успава га за на вијек. Па ено сад он спава и одмара се тамо на Дубовцу, крај своје вјерне љубе Милице и свог милог брата капетан Пере. Тамо он сад спава и о Српству сања, а Србаљ тужни чека: Кад ли ће Марков топуз из мора искочити — кад ли ће нам се опет такав ђетић родити!...

Сарањен је трошком свога брата Паје и српске општине, а општина је обећала, да ће му и споменик подићи. Спровод му је био тако огроман и сјајан, да још ни један самртник није величанственије пренешен кроз Карловац. Опојаше га 12 свећеника, обасуше га силним вијенцима, испратише га у гроб четир бесједника, а сав Карловац без разлике вјере и све школе дигоше се, да му укажу последњу почаст, па и само римско свећенство и војништво. И да могаше устати оног часа, знам да би се слатко насмијао: Карловчани моји мили, не мучите ме бар мртва! Скидајте ми с гроба тај несретни зловичај — те вијенце шваπске! А ти, звонару римске цркве, не мучи римска звона и не звони за мном мртвим — она су мени још за живота одзвонила! А ви, браћо попови римски, не газите то блато и не пратите ме вјечној кући мојој — ма, зар без вас ни у гроб не могу?!

Кад се по оној киши и лапавици вратисмо с погреба на Беговићево подушје, које му приреди општина, причаше ми са ручком отац Мане Грбић: „Покојник је задњих дана осјећао, да му се ближи смрт. Па кад се једном возио с гробља са погреба неког, шалио се с нама: „Е, лопови једни, ипак ћете ви мене једном преварити: возићете се са мном на гробље, ал ћете се вратити — без мене!“

* * *

Праштај! Опрости опет, неумрли мој Србине од Србина! Вазда си праштао, опроштајниче гријехова наших, па дај опрости и мени, што ја овђе прећутах многа добра дјела твоја и заборавих многе претрпљене јаде и боле твоје. Има недјела људских, која треба заборавити, ал има и дјела, која заборав не прождире. А нигда за живе главе не могу ја заборавити ону божју душу, *чика Дану Ивошевића*, негдашњег црквењака твог, који ми причаше, о теби са искреном побожношћу српском, па завршив причу скиде капу и прекрсти се с покој душе твоје племените: „Помилуј га, Боже, и дај му у рају насеља! А опрости мени грјешном, што морам рећи: Знаш ли господине, оно велико звоно карловачке српске цркве? Оно ти је био Никола Беговић! Кад се њим зазвонило, далеко се чуло — још даље одзвањало".

На тебе већ нема више, мили мој протопоп Никола! Препукло је оно дивско срце твоје. Препукло је велико звоно српске цркве и умукло — а Карловац твој занијемио, опустио . . . Ал онамо 'намо, за брда она, далеко, далеко широм Српства још силно брује и струји, још звонко звони и још ће дуго одзвањати громки звон обилићког срца твог:

„Прије гроб — него роб!"
„Боље изгнанство — него живљење!"

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ФИЛИП ВИШЊИЋ ВИЉЕВИНА

Књижевна дјела Николе Беговића.

Колико ја знам, ово су списи Николе Беговића:

1. „*Проскомидија*“. Рукописно помножено, а писано у Костајници неђе око 1842.

2. „*Библиска повјесница* старог и новог завјета и Апостолска дјела са описањем Палестине“. Штампано у Загребу 1852.

3. „*Тарас Буљба*“. Гоголјев роман. Преведено с руског у загрепском „Nevenu“ од 1853.

4. „*Старосвјетски помјешчики*“. Гоголјева приповјест. Превео с руског у загр. „Nevenu“ 1856.

5. „*Банска Крајина*“. Прилог за домаћу повјесницу. Штампано у „Nevenu“ 1856.

6. „*Сриске катихезе*“. Београд 1860.

7. „*Ручна катихетика*“. Карловац 1863.

8. „*Govor*“ Николе Беговића у сједници Земаљског Сабора од 9. јулија 1861. Загреб 1861.

9. „*Агатоклес*“ Чокејев. Превео с њемачког у загрепском „Biseru“ 1863.

10. „*Сриска црква на Крајини*“. Н. Сад 1866.

11. „*Повјесница срп. правосл. општине карловачке*“. Штамп. у „Срп. Далм. Магазину“ 1868.

12. „*Ogled na Srpski Narodni Sabor*“ од год. 1869. Загреб 1869.

13. „*Сриске бесједе*“. I. свеска. Н. Сад 1870.

14. „*Историја сриске цркве*“. I. издање Н. Сад 1874.

15. „*Устројство сриске црквене општине карловачке*“. Загреб. 1875.

16. „*Је ли Плашки за владичину столицу?*“. Карловац. 1875.

17. „*Историја сриске цркве*“. II. прерађено и допуњено издање. Н. Сад 1877.

18. „*Сочивица*“. Драматски спјев, издан под именом Луке Петровића, неђе у то доба.

19. „*О коњу*“. Природописно дјело, писано опет нећеу том међувремену, а штампано — не знам гђе.

20. „*Српске бесједе*“. II. свеска Н. Сад 1880.

21. „*Крсно име у владичанству карловачком*“. Сомбор 1881.

22. „*Прва српска бесједа с ињранком у Карловцу*“. Н. Сад 1881.

23. „*Милица*“. Приповјест ђенерала Черњајева. Прев. с руског. Загреб 1884.

24. „*Српске народне пјесме из Лике и Баније*“. Загреб 1885.

25. „*Литургика за српске школе и народ*“. Београд 1885.

26. „*Михаило Тадић*“. Прилог историји српског народа. Загреб 1886.

27. „*Живот и обичаји Срба Граничара*“. Загреб 1887.

28. Замашан одломак Шулекова „*Хрватско-њемачког рјечника*“, којему Беговић бјеше главни сарадник и назло-пати се с њим више но и с којим другим дјелом својим.

Осим тога, Беговић написа по разним новинама и часописима силество пјесама, причица, расправа, чланака и дописа, а ово су новине, у којима је он писао:

„Славјански Југ“ — „Српски дневник“ — „Glasonoša“ — „Danica Ilirska“ — „Даница“ Поповићева — „Јединство“ Бошковићево — „Пастир“ — „Narodne novine“ — „Neven“ загрепски — „Naše gore list“ — „Biser“ — „Dragoljub“ — „Katolički list“ — „Pozor“, потоњи „Obzor“ — „Срп. Далм. Магазин“ — „Матица“ — „Јавор“ — „Седмица“ — „Застава“ Милетићева — „Пријатељ српске младежи“ — „Родољуб“ сомборски — „Српски лист“, потоњи „Српски глас“ — „Христћански вјесник“ — „Годишњица“ (шематизам) — „Граничар“ — „Панчевац“ — „Српски забавник“ Рогићев — „Србобран“ загрепски — „Parlamentär“ Живнијев и још неки њемачки листови.

Ов'лико ја знам. „Ко зна више — родиле му вишње!“

СИГ. .....
ГЛАЗ – СРБ
ИНВ. БР. 23047